

วารสาร สหวิทยาการ

วิทยาลัยสหวิทยาการ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Journal of Integrated Sciences

College of Interdisciplinary studies

Thammasat University

Volume 14, Issue 2 (Apr. 2017 - Sep. 2017)

Journal
of Integrated Sciences

วารสารสหวิทยาการ

Journal of Integrated Sciences

ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 (เมษายน 2560 – กันยายน 2560)

Volume 17, Issue 2 (Apr. 2017 - Sep. 2017)

ISBN: 1685 - 2494

เจ้าของ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์.ดร.ชัยสุริย์มย์ ธรรมบุษดี

กองบรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทยา สุวคันธ์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนกวรรณ อุทองทรัพย์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ถิรวินน์ ต้นทนิส

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิทธิพล เครือรัฐติกาล

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาจารย์ ดร.ณัฐพล แสงอรุณ

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.โชติกา ภาชีพล

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

อาจารย์ ดร.วัชรพล พุทธรักษา

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

อาจารย์ ดร.ปรีนทร์ นาคสิงห์

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อาจารย์ ดร.มาลินี คุ้มสุภา

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อาจารย์ ดร.อุษามาต เสียมภักดี

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ

นางสาวหฤทัยรัตน์ ศรีจันทร์ขำ

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นางสาววลิตพร จีโนทา

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะกรรมการกลั่นกรองและประกันคุณภาพ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรุณี สันจิติวณิชย์

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จักรกฤษ สังขมณี

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยสุริย์มย์ ธรรมบุษดี

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทยา สุวคันธ์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนกวรรณ อุทองทรัพย์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ดร.เอกพลณัฐ ณ์ัฐพัชร์นันท์

คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ดร.ปะการัง ชื่นจิตร
ดร.เชษฐา ทรัพย์เย็น
ดร.วีระ หวังสัจจะโชค
ดร.โชคศรีรัต ธรรมบุษดี
ดร.จุฬณี ต้นตูกุลานันท์

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ออกแบบปก อาจารย์ บุษกร ฮวบเข้ม

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

สหวิทยาการ : ษ์สุธรรมย์ ธรรมบุษดี, (บรรณาธิการ)
วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2560

จำนวน 400 เล่ม

พิมพ์ที่ : นิตยกรรมการพิมพ์

76/251-3 หมู่ 15 ต.บางม่วง อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี 11140

โทร. 0 2403 4567, 0 2449 2525, 08 1309 5215

E-mail : niti2512@hotmail.com, niti2512@gmail.com

ติดต่อกองบรรณาธิการ

กองบรรณาธิการวารสารสหวิทยาการ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200

E-mail : ci.journal@tu.ac.th

โทรศัพท์ 02-613-2841 (ท่าพระจันทร์)

โทรศัพท์ 054-268-702 (ศูนย์ลำปาง)

ส่งบทความเพื่อขอลงตีพิมพ์ในวารสารสหวิทยาการ
ดาวน์โหลดใบสมัครได้ที่ <http://www.ci.tu.ac.th/journal.php>

บทความทัศนะ ข้อคิดเห็น ภาพที่ปรากฏ ในวารสารเล่มนี้
เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน บรรณาธิการและกองบรรณาธิการ
ไม่จำเป็นต้องเห็นพ้องด้วย และไม่ถือเป็นความรับผิดชอบ
ลิขสิทธิ์เป็นของผู้เขียน และวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การตีพิมพ์ซ้ำ
ต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียน และวิทยาลัยสหวิทยาการโดยตรงและเป็นลายลักษณ์อักษร

editorial

วารสารสหวิทยาการฉบับนี้นับเป็นฉบับสุดท้ายของปีแรกของทศวรรษ 2560 ในรอบสิบปีที่ผ่านมาสังคมโลกได้ก้าวผ่านการเปลี่ยนแปลงหลายเหตุการณ์สำคัญ ในรอบสิบปีประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญถึงสองฉบับ รัฐประหาร 1 ครั้ง มีนายกรัฐมนตรี 6 ท่าน เลือกตั้งทั่วไปสองครั้ง และไม่มี การเลือกตั้งมายาวนานกว่าหกปีแล้วเช่นกัน ในสหรัฐอเมริกาในรอบสิบปีที่ผ่านมา มีประธานาธิบดีผิวสีคนแรกและอยู่ในตำแหน่งสองสมัย ขณะเดียวกัน การเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาในปี 2559 ก็นำสู่การประกาศนโยบายสุดโต่งที่ต่อต้านผู้อพยพ ความหลากหลายของศาสนาวัฒนธรรม และแนวทางการส่งเสริมสันติภาพแบบสันติวิธีที่จะถูกมองข้ามอย่างเด่นชัด ในสหราชอาณาจักรพรรคแรงงานฝ่ายแพ้การเลือกตั้งสองครั้งติดต่อกันพร้อมกับการทำประชามติออกจากสหภาพยุโรปพร้อมกับแนวทางการยกเลิกรัฐสวัสดิการของพรรคอนุรักษนิยม นำโดย เทเรซา เมย์ ขณะเดียวกัน กระแสการก่อการร้ายเปลี่ยนผ่านจากขบวนการจัดตั้งสำนักสู่อิสระใจต่ออย่างไร้ทิศทาง จากเป้าหมายมุ่งเป้าประเทศตะวันตกที่สนับสนุนสงครามขยายสู่ประเทศที่สนับสนุนหลักการสิทธิมนุษยชนอย่างเคร่งครัดอย่างนอร์เวย์ สวีเดน ฟินแลนด์ ในช่วงสิบปีที่ผ่านมา เหมือนหนึ่งว่าโลกกำลังเผชิญกับ “ภาวะวิกฤติ” จนกลายเป็น “สภาพปกติ” ที่เราคุ่นชินจนมีอาจตั้งคำถามกับมันได้

Wendy Brown นักทฤษฎีการเมืองชาวอเมริกันได้ระบุในหนังสือ Undoing the Demos: Neoliberalism's Stealth Revolution ซึ่งตีพิมพ์ในปี 2559 ว่า “ภูมิปัญญาในสังคมมนุษย์ที่เคยกล่าวถึง ความเสมอภาคในสังคม เสรีภาพ การพัฒนา โลกกลายเป็นสิ่งลึกลับมาเร็วทันอื่นถูกนำมาแทนที่ เช่น ความก้าวหน้าของรายได้ ความสามารถในการแสวงหากำไร การเพิ่มประสิทธิภาพของเทคโนโลยี... ความผิดปกติเหล่านี้ถูกทำให้กลายเป็นเรื่องปกติที่มนุษย์ซึ่งไร้อำนาจทางการเมืองไม่สามารถตั้งคำถามได้”

เราจะเห็นได้ว่าความปกติของสิ่งผิดปกติกว้างเงื่อนไขจากการขยายอำนาจของทุนควบคู่กับความไร้อำนาจทางการเมืองในสังคมทุนนิยมเสรีนิยมใหม่

บทความที่ได้รับการคัดเลือกให้ตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้จึงเป็นภาพสะท้อนภาวะ “วิกฤติ-ปกติ (Norm-Crisis)” ในเงื่อนไขเศรษฐกิจการเมืองโลกในปัจจุบัน โดยการเรียงลำดับแสดงถึงการศึกษาคำถามในสภาพสังคมปกติที่สลับกับบทความที่ชี้ให้เห็นถึงลักษณะวิกฤติของสังคม โดยเริ่มต้นจากบทความเรื่อง *ความสัมพันธ์เชิงเหตุผลประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากรกรมชลประทาน ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13* ที่ชี้ให้เห็นถึงทางออกผ่านการเพิ่มประสิทธิภาพในองค์กร จากนั้นบทความ *การศึกษาภาพลวงตาภายใต้สังคมเสรีนิยมใหม่ในสหรัฐอเมริกา: กรณีศึกษาภาพสะท้อนจากภาพยนตร์เรื่อง เกมล่าเกม The Hunger Games* ได้ฉายภาพให้เห็นภาพลวงตาของสังคมเสรีนิยมใหม่ผ่านการเปลี่ยนทุกอย่างให้เป็นมูลค่าที่จับต้องได้ในสังคมที่อำนาจประชาธิปไตยเลื่อนหายไป เช่นเดียวกับบทความ *การสถาปนาอุดมการณ์ “การกลับมาพัฒนาชาติ” ในโครงการ พสวท. ที่ชี้ให้เห็นถึงกระแส “การทำให้เป็นวิทยาศาสตร์”* ในฐานะองค์ความรู้สูงสุดที่มีอาจตั้งคำถามได้ในรัฐไทย จากนั้นบทความเรื่อง *ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารระดับองค์กรที่สนับสนุนการจัดซื้ออิเล็กทรอนิกส์กับการรัฐสวาทชนเทศของนักศึกษามหาวิทยาลัยเอกชนขนาดกลางในเขตกรุงเทพมหานคร* และบทความ *ข้อพิจารณาเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยการดักฟังข้อมูลข่าวสารและการคุ้มครองความเป็นส่วนตัว* ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความพยายามในการแก้ไขปัญหาทางเทคนิคต่อประเด็นปัญหาทางสังคมร่วมสมัย

สุดท้ายบทความ *ปรัชญาและความสำนึกที่รู้ต่อวิกฤติการศึกษาและวิกฤติการเมืองไทย* และบทความ *สู่ภาววิทยาการสื่อสารของมนุษย์ : กระบวนทัศน์* ได้ฉายให้เห็นภาพลักษณะวิกฤติที่เกิดขึ้นในสภาพสังคมปัจจุบันที่อยู่ในเงื่อนไขที่มนุษย์พึงตั้งคำถามกับสภาพการครอบงำที่เผชิญอยู่ในปัจจุบัน ทางกองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวารสารสหวิทยาการฉบับนี้จะได้นำผู้อ่านขบคิดถึงภาวะการบีบอัดระหว่างความปกติและวิกฤติทางสังคมในเวลาเดียวกัน

สารบัญ

Content

01

p8

ความสัมพันธ์เชิงเหตุผลประสิทธิผล
การปฏิบัติงานของบุคลากรกรมชลประทาน
ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13

Causal Relationship of Performance
Effectiveness of Royal Irrigation
Department Officers at the Regional
Irrigation Office 13

เจนณรงค์ ทองอยู่
Janenarong Thongyoo

ดร.กฤษณะ ดาราเรือง
Kritsana Dararuang

รศ.ดร.สมเดช สิทธิพงศ์พิทยา
Somdej Sithipongpilaya

02

p36

การศึกษาภาพลวงตาภายใต้
สังคมเสรีนิยมใหม่ในสหรัฐอเมริกา:
กรณีศึกษาภาพสะท้อนจากภาพยนตร์
เรื่อง เกมล่าเกม The Hunger Games
The Studies of illusion under
Neoliberalism United state of America:
A reflection from The Hunger Games-
Movie

เนียรนุช ธาราธรชนะกุล
Neeranuch Tharathonchanakul

03

p70

การสถาปนาอุดมการณ์
“การกลับมาพัฒนาชาติ”
ในโครงการ พสวท.

The Construction of
“Coming back to develop country”
Ideology in DPST program

สิกขา สองคำชุม
Sikkha Songkumchum

04

p90

ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารระดับองค์กร
ที่สนับสนุนการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์กับการรู้
สารสนเทศของนักศึกษามหาวิทยาลัยเอกชน
ขนาดกลางในเขตกรุงเทพมหานคร

Relationships between Organizational
Management in Support of Electronic
Media and Student Information
Literacy in Medium-Sized Private
Universities in Bangkok

อารีย์ เพชรหวน
Aree Pethuan
สมยศ อวเกียรติ
Somyos Avakiat

เซ็น แก้วยศ
Sen keoyot

05

p124

ข้อพิจารณาเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วย
การดักฟังข้อมูลข่าวสาร
และการคุ้มครองความเป็นส่วนตัว
Consideration relating to the law
of information eavesdropping
and anticipation as to the protection
of the individual's right of privacy

ทิวานนท์ มหาทรัพย์
Thuwanon Mahasub

07

p183

สู่ทฤษฎีการสื่อสารของมนุษย์ :
กระบวนทัศน์
Toward the Ontology of Human
Communication : Paradigm

วริศ ลิขิตอนุสรณ์
Varis Likitanusorn

06

p154

ปรัชญาและความสำนึกต่อวิกฤติการศึกษา
และวิกฤติการเมืองไทย

Philosophy and the Consciousness of
Thai Education and Political Crises

เอกศักดิ์ ยุกตะนันท์
Aksak Yuktanandana

01

ความสัมพันธ์เชิงเหตุผลประสิทธิผล

การปฏิบัติงานของบุคลากรกรมชลประทาน

ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13 ”

Causal Relationship of Performance Effectiveness
of Royal Irrigation Department Officers at the
Regional Irrigation Office 13

■ เจนณรงค์ ทองอยู่¹
Janenarong Thongyoo¹

■ ดร.กฤษณะ ดาราเรือง²
Kritsana Dararuang²

■ รศ.ดร.สมเดช สิทธิพงศ์พิทยา³
Somdej Sithipongpilaya³

1 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาองค์กร มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา

2 คณบดีคณะบริหารและการจัดการ มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา ที่ปรีกษาดุษฎีนิพนธ์

3 อาจารย์ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาองค์กร
มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา ที่ปรีกษาดุษฎีนิพนธ์

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจัยด้านภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ความยุติธรรมในองค์การ ความผูกพันต่อองค์การ และประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากร กรมชลประทาน ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13 2) เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของปัจจัยเชิงเหตุผลที่มีผลต่อประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากร กรมชลประทาน ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13 [ตามแบบจำลองสมการโครงสร้าง (Structural Equation Model)]” และ 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลตามแบบจำลองสมการโครงสร้างประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากร ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาได้มาจากแบบสอบถามข้าราชการ ลูกจ้างประจำ พนักงานราชการ กรมชลประทาน ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13 จำนวน 600 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน และการวิเคราะห์เส้นทางด้วยโปรแกรม LISREL Version 8.80 แบบ Basic Model ยุติธรรมในองค์การในระดับปานกลาง (Indirect Effect or IE=0.60) อีกทั้งได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากปัจจัยด้านความยุติธรรมในองค์การโดยส่งผ่านความผูกพันต่อองค์การในระดับต่ำ (Indirect Effect or IE=0.47) โดยปัจจัยทั้งสามดังกล่าว สามารถทำนายตัวแปรตามคือประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากร ได้ร้อยละ 80.00 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยด้านภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ความยุติธรรมในองค์การ ความผูกพันต่อองค์การ และประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากร อยู่

ในระดับสูง เมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 2) องค์ประกอบเชิงยืนยันของปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากร ตามแบบจำลองฯ เป็นไปตามข้อตกลงทางสถิติ คือ $\text{Chi-square} = 33.31$, $\text{df} = 38$, $\text{P-value} = 0.6859$ และ $\text{RMSEA} = 0.000$ และ น้ำหนักองค์ประกอบ χ^2 0.70 พบว่า 2.1) ด้านภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม มี 2 องค์ประกอบสำคัญ คือ 1) การแสดงการกระทำเชิงจริยธรรมของผู้นำ และ 2) การจัดการและสนับสนุนให้ผู้ตามแสดงการกระทำเชิงจริยธรรม 2.2) ด้านความยุติธรรมในองค์การมี 4 องค์ประกอบสำคัญ คือ 1) ผลตอบแทน 2) กระบวนการ 3) การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และ 4) ระบบ 2.3) ด้านความความผูกพันต่อองค์การ มี 3 องค์ประกอบสำคัญ คือ 1) จิตใจ 2) คงอยู่ต่อองค์การ และ 3) บรรทัดฐาน และ 2.4) ด้านประสิทธิผลการปฏิบัติงาน มี 2 องค์ประกอบสำคัญ คือ 1) ผลงาน และ 2) คุณลักษณะการปฏิบัติการ และ 3) ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรได้รับอิทธิพลทางตรงมาจากภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม และความยุติธรรมในองค์การในระดับต่ำ (Direct Effect or DE = 0.15, -0.14) ในขณะที่ได้รับอิทธิพลทางตรงจากความผูกพันต่อองค์การในระดับสูง (Direct Effect or DE=0.89) และในขณะเดียวกันยังได้รับอิทธิพลทางอ้อมมาจากภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม โดยส่งผ่านความยุติธรรมในองค์การในระดับปานกลาง (Indirect Effect or IE=0.60) อีกทั้งได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากปัจจัยด้านความยุติธรรมในองค์การ โดยส่งผ่านความผูกพันต่อองค์การในระดับต่ำ (Indirect Effect or IE=0.47) โดยปัจจัยทั้งสามดังกล่าวสามารถทำนายตัวแปรตามคือประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากรได้ร้อยละ 80.00 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

[คำสำคัญ]

ความสำคัญเชิงสาเหตุ, ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม, ความผูกพันต่อองค์การ, ความยุติธรรม ในองค์การ, ประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากร

Abstract

The objectives of this research were 1) to examine conditions of factors related to ethical leadership, organizational justice, organizational commitment, and performance effectiveness of the Royal Irrigation Department Officers at the Regional Irrigation Office 13, 2) to conduct confirmatory factor analysis of causal factors affecting performance effectiveness of the Royal Irrigation Department Officers at the Regional Irrigation Office 13 [according to the Structural Equation Model], and 3) to investigate the causal relationship on officers' performance effectiveness according to the Structural Equation Model. A questionnaire was used to gather data from 600 government officers, permanent employees and government employees working at the Royal Irrigation Department Officers at the Regional Irrigation Office 13. Statistics applied in the analysis included percentile, mean, standard deviation, confirmatory factor analysis and path analysis using the base model LISREL Program Version 8.80. It was found that 1) factors related to ethical leadership, organizational justice, organizational commitment and performance effectiveness were of high score values when compared with the set criteria. 2) The confirmatory factors that affected the officers' performance effectiveness according to the statistical model [Chi-square = 33.31,

df = 38, P-value = 0.6859 and RMSEA = 0.000 and factor loading 0.70] were 2.1) ethical leadership which comprised 2 confirmatory factors 1) an expression of leader's ethical actions and 2) a support to encourage followers' ethical actions 2.2) organizational justice which comprised 4 confirmatory factors 1) remuneration, 2) process, 3) interaction and 4) system, 2.3) organizational commitment which comprised 3 confirmatory factors 1) mind, 2) retention in organization, and 3) weighted norm, and 2.4) performance effectiveness which comprised 2 confirmatory factors 1) results and 2) practices. 3) Officers' performance effectiveness received a direct effect from ethical leadership and organizational justice at a low level (Direct Effect or DE = 0.15 and 0.14 respectively), while the direct effect from organizational commitment was at a high level (DE = 0.89). Performance effectiveness received an indirect effect from ethical leadership via organizational justice at a middle level (Indirect Effect or IE = 0.60) while an indirect effect from organizational justice via organizational commitment was at a low level (IE = 0.47). All three factors can 80% predict a dependent variable, officers' performance effectiveness, with a statistical significance at the 0.05 level.

[Keywords]

Causal Relationship, Ethical Leadership, Organizational Commitment, Organizational Justice, Performance Effectiveness of Royal Irrigation Department Officers

บทนำ

สังคมในอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคต ไม่ว่าจะสังคมเล็ก สังคมใหญ่ ระดับชุมชน จนถึงระดับโลก ไม่ว่าจะองค์กรทางการเมืองหรือองค์กรทางการศึกษาตลอดจน เครือข่ายองค์กรทางธุรกิจย่อมจะต้องมีผู้นำซึ่งจะนำพาองค์กรประสบความสำเร็จ ตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย จากหนังสือเรื่องภาวะผู้นำในองค์กร (Leadership Organization) ของ Gary Yukl ปี ค.ศ.2001 ได้กล่าวถึงลักษณะของภาวะผู้นำ ในหลายลักษณะและอย่างหลากหลาย โดยเฉพาะคุณลักษณะของผู้นำที่มีภาวะ ผู้นำเชิงจริยธรรม (Ethical Leadership) โดยใช้เกณฑ์ (Criterion) เป็นตัวกำหนด ถึงพฤติกรรมที่แสดงออกของผู้มีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมและการแสดงพฤติกรรม ของผู้นำที่ไร้จริยธรรมเป็นตัวชี้วัด โดยให้ความสำคัญในการใช้อำนาจของการใช้ อิทธิพลของผู้นำ (Use of leader power and influence) ซึ่งผู้นำที่มีภาวะผู้นำ เชิงจริยธรรมจะไม่ค่อยใช้อำนาจแต่จะใช้หลักการบริหารผู้ตามในองค์กร ในเรื่อง ความซื่อสัตย์ (Integrity of leader behavior) ในพฤติกรรมของผู้นำที่มีภาวะ ผู้นำเชิงจริยธรรมจะปฏิบัติในทิศทางที่สอดคล้องกับค่านิยมที่นำมาใช้ในองค์กร ส่วนด้านการให้ความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้อง ผู้นำจะพยายามสร้างความสมดุลและ ใช้หลักการบูรณาการเพื่อให้เกิดความร่วมมือ

นอกจากนี้ในการพัฒนาวิสัยทัศน์ผู้นำเชิงจริยธรรมจะเติมเต็มความ ต้องการ ค่านิยมและแนวคิดของผู้ตามเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น หากองค์กรได้ผู้นำที่มี ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมที่ดีมาบริหารจัดการหรือดูแลองค์กรก็จะทำให้องค์กร เดินไปข้างหน้าบรรลุเป้าหมายและวิสัยทัศน์ต่อไปได้ และอีกหนึ่งปัจจัยที่จะทำให้ องค์กรบรรลุเป้าหมายก็คือ พนักงานในองค์กรซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยผลักดัน

ให้องค์การสามารถดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้และเป็นปัจจัยสำคัญที่แสดงถึงควมมีประสิทธิภาพขององค์การ ในขณะที่ปัจจัยด้านความยุติธรรมในองค์การเป็นปัจจัยสนับสนุน (Chelladurai, 1999) ความยุติธรรมในองค์การเป็นขอบเขตของการรับรู้ วิธีการและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นธรรม แนวคิดของการรับรู้ของความยุติธรรมเป็นแนวคิดที่จำเป็นสำหรับพนักงาน เนื่องจากมีผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมซึ่งจะนำไปสู่ พฤติกรรมเชิงบวกหรือลบ และประสิทธิภาพการทำงาน (Mow day, 1982) ในขณะที่ Rawls (1997) ได้กล่าวถึงความยุติธรรมในองค์การว่าเป็นหลักจริยธรรมที่สำคัญในองค์การ ความยุติธรรมเป็นคุณธรรมประการแรกของสถาบันทางสังคม ซึ่งมีรากฐานแนวคิดที่ถูกนำมาอภิปรายเกี่ยวกับการปฏิบัติอย่างยุติธรรมขององค์การต่อบุคคลในองค์การ โดยนำหลักการของความยุติธรรมในสังคมมาประยุกต์ใช้กับบุคคลในองค์การให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละองค์การ เช่น การคัดเลือกบุคคลเข้าปฏิบัติงาน การสร้างผลการปฏิบัติงาน การประเมินผลการปฏิบัติงาน การปรับเพิ่มหรือลดค่าตอบแทน การปรับเลื่อนหรือลดตำแหน่งที่รับผิดชอบของบุคคล เป็นต้น

ดังนั้น กระบวนการหรือวิธีการที่องค์การปฏิบัติต่อบุคคลในองค์การอาจถูกซักถามในแง่ของความยุติธรรม เช่น ผลลัพธ์นั้นได้มาโดยวิธีที่ยุติธรรมหรือไม่ ดังที่ อนันญา ลัทธิกุล (2553) ได้กล่าวไว้ว่า การที่จะปฏิบัติต่อคนต้องอาศัยหลักในการสร้างขวัญ กำลังใจ และความผูกพันในเกิดขึ้นกับหน่วยงาน เพื่อที่จะรักษาคนที่มีคุณภาพ ให้อยู่กับองค์การให้นานที่สุดซึ่งกว่าที่จะได้คนที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาทำงานในองค์การนั้น จะต้องเสียงบประมาณจำนวนมาก ในการเลือกสรร การฝึกฝน และการพัฒนาให้มีคุณภาพ และเมื่อได้บุคคลเหล่านั้นมาแล้ว จะทำอย่างไรให้เขาทุ่มเท แรงกาย แรงใจให้กับการทำงานในองค์การ ในการทำงานที่ให้องค์การบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้ องค์การจะต้องมุ่งรักษามูลค่าของคนเหล่านี้เพื่อองค์การจะได้รับประโยชน์จากบุคคลเหล่านี้เป็นอย่างมาก จึงจะเห็นได้ว่าคนเป็นปัจจัยที่มีส่วนในความสำเร็จหรือความล้มเหลวขององค์การ ดังนั้น

เพื่อประสิทธิผลขององค์กร การสร้างขวัญกำลังใจ สร้างคุณภาพชีวิตการทำงาน และความผูกพันให้เกิดขึ้นในหน่วยงานเพื่อให้องค์กรได้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ให้เกิดแก่บุคลากรจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ทุกองค์กรไม่ควรละเลยและควรสนใจเสริมสร้างให้บุคลากรมีความผูกพันต่อองค์กร

กรมชลประทาน เป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีบุคลากรเป็นจำนวนมาก และครอบคลุมอยู่ทั่วประเทศ โดยมีพันธกิจหลัก 4 ประการ คือ 1) พัฒนาแหล่งน้ำ และเพิ่มพื้นที่ชลประทานตามศักยภาพของกลุ่มน้ำให้เกิดความสมดุล 2) บริหารจัดการน้ำอย่างบูรณาการให้เพียงพอ ท่วถึง และเป็นธรรม 3) ดำเนินการป้องกันและบรรเทาภัย อันเกิดจากน้ำตามภารกิจอย่างเหมาะสม และ 4) เสริมสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาแหล่งน้ำ และบริหารจัดการน้ำ ซึ่งประสิทธิผลในการปฏิบัติงานของบุคลากรจะเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถทำให้กรมชลประทานประสบความสำเร็จตามเป้าประสงค์ และจากการทบทวนเอกสารงานวิจัยในอดีตที่เกี่ยวข้องกับกรมชลประทานที่ผ่านมา ยังไม่มีการศึกษาถึงภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ความยุติธรรมในองค์กร ความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากร และประสิทธิผลในการปฏิบัติงานของบุคลากรอย่างชัดเจน กอรปกับผู้วิจัยปฏิบัติงาน ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13 จึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงความสัมพันธ์เชิงเหตุผลประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากร กรมชลประทาน ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13 เพื่อนำผลของการศึกษาวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาด้านบุคลากรต่อไป

● วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพของปัจจัยด้านภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ความยุติธรรมในองค์กร ความผูกพันต่อองค์กร และประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากร กรมชลประทาน ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13
2. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของปัจจัยเชิงเหตุผลที่มีผลต่อประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากร กรมชลประทาน ในเขตสำนักงาน

ชลประทานที่ 13 [ตามแบบจำลองสมการโครงสร้าง (Structural Equation Model)]

3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลตามแบบจำลองสมการโครงสร้าง ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กรมชลประทาน ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13

● แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง “ความสัมพันธ์เชิงเหตุผลประสิทธิภาพปฏิบัติงานของบุคลากรกรมชลประทาน ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13” ได้ปรากฏได้ตามตัวแปรแฝง ทั้ง 4 ด้าน ดังนี้

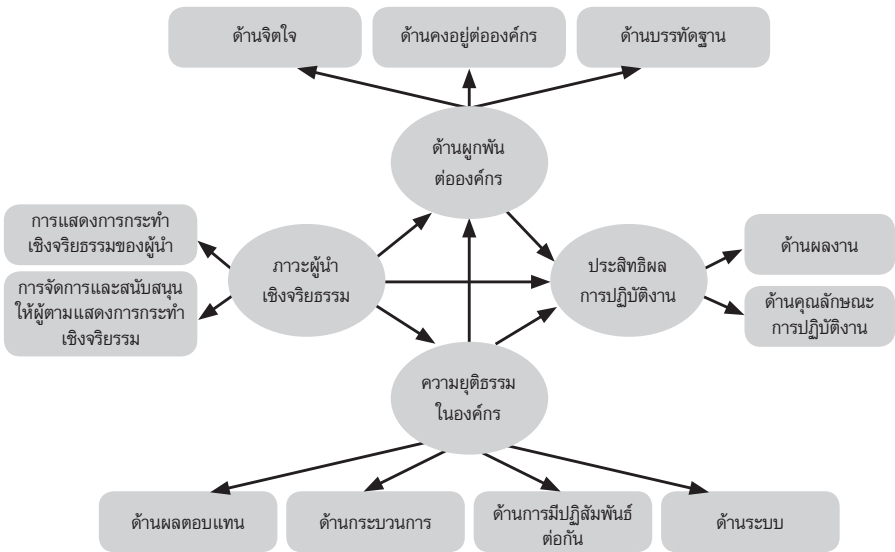
ตัวแปรแฝงด้านภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม (Ethical Leadership) ใช้แนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของ Trevino and Brown (2003) ประกอบด้วยตัวแปรเชิงสังเกต (Observed Variable) จำนวน 2 ตัว คือ 1) การแสดงการกระทำเชิงจริยธรรมของผู้นำ และ 2) การจัดการและสนับสนุนให้ผู้ตามแสดงการกระทำเชิงจริยธรรม

ตัวแปรแฝงด้านความยุติธรรมในองค์การ (Organization Justice) ใช้แนวคิดทฤษฎีความยุติธรรมในองค์การของ Sheppard, Lewicki and Minton (1992) และ Folger and Cropanzano (1998) ประกอบด้วยตัวแปรเชิงสังเกตจำนวน 4 ตัว คือ 1) ด้านผลตอบแทน 2) ด้านกระบวนการ 3) ด้านการมีปฏิสัมพันธ์ 4) ด้านระบบ

ตัวแปรแฝงด้านความผูกพันต่อองค์การ (Organization Commitment) ใช้แนวคิดทฤษฎีความผูกพันในองค์การของ อัลเลน และเมเยอร์ (Allan & Meyer, 1990) ประกอบด้วยตัวแปรเชิงสังเกต จำนวน 3 ตัว คือ 1) ด้านจิตใจ 2) ด้านคงอยู่ต่อองค์การ 3) ด้านบรรทัดฐาน

ตัวแปรแฝงที่ด้านประสิทธิผลในการปฏิบัติงาน (Operational Effectiveness) ใช้หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลการปฏิบัติราชการของข้าราชการพลเรือนสามัญ ตามหนังสือสำนักงาน ก.พ. ที่ นร 1012/ว20 ลงวันที่ 3 กันยายน 2552 ประกอบด้วยตัวแปรเชิงสังเกต จำนวน 2 ตัว คือ 1) ด้านผลงาน 2) ด้านคุณลักษณะการปฏิบัติงาน

ภาพที่ 1 แบบจำลองเต็มรูปแบบ (Full Path Model)

● วิธีการศึกษา

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นบุคลากร กรมชลประทาน ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13 จำนวน 1,432 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็นตัวแทนของบุคลากร กรมชลประทาน ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13 จำนวน 600 คน โดยผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกสุ่มกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยจำนวน 600 คน โดยวิธีการเลือกสุ่มแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) ซึ่งกำหนดขนาด

กลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ เครซี่และมอร์แกน (Robert V. Krejcie and Eayrle W. Morgan. อ้างในธีรวิฑูร์ เอกะกุล, 2543) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างและพัฒนาขึ้นจากการสังเคราะห์ข้อมูลตามแนวคิดทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีลักษณะเป็นแบบวัดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ และทำการตรวจสอบความตรงของเครื่องมือ (Validity) โดยผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างเนื้อหากับสิ่งที่ต้องการศึกษา (Item Objective Congruence: IOC) ได้ค่าสัมประสิทธิ์ความสอดคล้องรวมทั้งฉบับเป็น 0.83 และนำแบบสอบถามที่แก้ไขแล้วไปลองใช้ (Try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้เป็นกลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 40 คน ได้ค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงแบบอัลฟา (Alpha-reliability Coefficient) ทั้งฉบับเป็น 0.983

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ จำนวน (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันตามโครงสร้าง (Confirmatory Structural Factor Analysis) และรายงานผลโดยใช้ค่าน้ำหนักองค์ประกอบแบบ Completely Standardized Solution ทั้งนี้ ผลลัพธ์ที่ได้จะต้องเป็นไปตามข้อตกลงทางสถิติ ดังนี้ 1) ค่าไคสแควร์ (Chi-square Value) ต้องไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 หรือ $P > .05$ 2) ค่าไคสแควร์ (Chi-square Value)หารด้วยระดับขั้นแห่งความอิสระ (Degree of freedom หรือ df) ต้องไม่เกิน 2 หรือ 3 และ 3) ค่า Root Mean Square Error of Approximation หรือ RMSEA ต้องมีค่าน้อยกว่า 0.05 หรือไม่เกิน 0.08 (Kline, 1998; Ullman, 2001; Stieger, 1990) และการวิเคราะห์เส้นทาง (Path Analysis) โดยใช้โปรแกรม LISREL Version 8.72 แบบ Basic Model

● ผลการศึกษา

1. ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 1 “ศึกษาสภาพของปัจจัยด้านภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ความยุติธรรมในองค์การ ความผูกพันต่อองค์การ และประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากร กรมชลประทาน ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13” พบว่า ภาพรวมของทุกปัจจัยอยู่ในระดับสูงเมื่อเทียบกับเกณฑ์ตั้งไว้ โดยด้านภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.68 ด้านความยุติธรรมในองค์การค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.64 ด้านความผูกพันในองค์การค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.69 และด้านประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากร กรมชลประทาน ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13 มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.83

2. ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 2 “วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของปัจจัยเชิงเหตุผลที่มีผลต่อประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากร กรมชลประทาน ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13” กับเกณฑ์ Completely Standardized Solution ตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป พบว่า

2.1 ด้านภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม พบว่า ทั้ง 2 องค์ประกอบที่ใช้ในการศึกษาเป็นองค์ประกอบสำคัญเชิงยืนยัน คือ 1) การแสดงการกระทำเชิงจริยธรรมของผู้นำ และ 2) การจัดการและสนับสนุนให้ผู้ตามแสดงการกระทำเชิงจริยธรรมโดยมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบแบบ Completely Standardized Solution เป็น 0.90 และ 0.95 ตามลำดับ ซึ่งเป็นตามสมมติฐานของการวิจัยที่ตั้งไว้

2.2 ด้านความยุติธรรมในองค์การ พบว่า ทั้ง 4 องค์ประกอบที่ใช้ในการศึกษาเป็นองค์ประกอบสำคัญเชิงยืนยัน คือ 1) ผลตอบแทน 2) กระบวนการ 3) การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และ 4) ระบบ โดยมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบแบบ Completely Standardized Solution เป็น 0.87, 0.88, 0.86 และ 0.82 ตามลำดับ ซึ่งเป็นตามสมมติฐานของการวิจัยที่ตั้งไว้

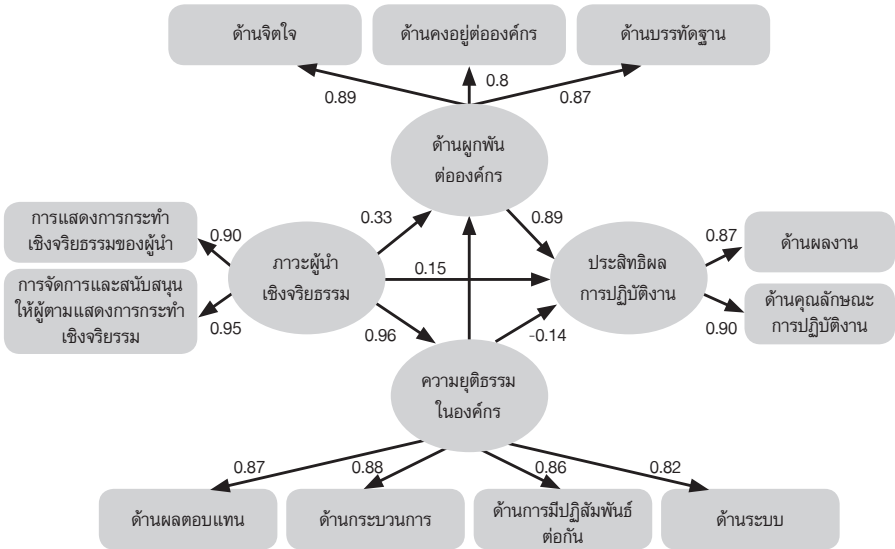
- 2.3 ด้านความผูกพันต่อองค์การ พบว่า ทั้ง 3 องค์ประกอบที่ใช้ในการศึกษาเป็นองค์ประกอบสำคัญเชิงยืนยัน คือ 1) จิตใจ 2) คงอยู่ต่อองค์การ 3) บรรทัดฐานโดยมีค่าน้ำหนักขององค์ประกอบแบบ Completely Standardized Solution เป็น 0.89, 0.80 และ 0.87 ตามลำดับ ซึ่งเป็นตามสมมติฐานของการวิจัยที่ตั้งไว้
- 2.4 ด้านประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากร กรมชลประทาน ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13 พบว่า ทั้ง 2 องค์ประกอบที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นองค์ประกอบสำคัญเชิงยืนยัน ได้แก่ 1) ผลงาน 2) คุณลักษณะการปฏิบัติการ โดยมีค่าน้ำหนักขององค์ประกอบแบบ Completely Standardized Solution เป็น 0.87 และ 0.90 ตามลำดับ ซึ่งเป็นตามสมมติฐานของการวิจัยที่ตั้งไว้

3. ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 3 ศึกษาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลตามแบบจำลองสมการโครงสร้างประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากร กรมชลประทาน ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13” พบว่า แบบจำลองฯ มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีค่าสถิติต่างๆ เป็นไปตามข้อตกลงทางสถิติ คือ $\text{Chi-square} = 33.31$, $\text{df} = 38$, $P\text{-value} = 0.6859$ และ $\text{RMSEA} = 0.000$ และจากข้อมูลทางสถิติดังกล่าวสรุปได้ว่า แบบจำลองที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมและมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ สามารถที่จะอธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุผลได้ดังนี้

- 3.1 ความยุติธรรมในองค์การ ได้รับอิทธิพลทางตรงมาจากภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมในระดับสูง (Direct Effect or $\text{DE} = 0.96$) เมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้ โดยภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม สามารถอธิบายความแปรปรวนหรือทำนายตัวแปรตามคือ ความยุติธรรมในองค์การ ได้ร้อยละ 71.00 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานของการวิจัยที่ตั้งไว้

- 3.2 ความผูกพันต่อองค์กร ได้รับอิทธิพลทางตรงมาจากภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมในระดับต่ำ (Direct Effect or DE=0.33) เมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้ และได้รับอิทธิพลทางตรงจากความยุติธรรมในองค์กรในระดับปานกลาง (Direct Effect or DE=0.53) และในขณะเดียวกันยังได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม โดยส่งผ่านความยุติธรรมในองค์กร ในระดับปานกลาง (Indirect Effect or IE=0.50) โดยปัจจัยทั้งสองดังกล่าว สามารถอธิบายความแปรปรวนหรือทำนายตัวแปรตามคือความยุติธรรมในองค์กร ได้ร้อยละ 90.00 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานของการวิจัยที่ตั้งไว้
- 3.3 ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กรมชลประทาน ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13 ได้รับอิทธิพลทางตรงมาจากภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมในระดับต่ำ (Direct Effect or DE=0.15) เมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้ และได้รับอิทธิพลทางตรงจากความยุติธรรมในองค์กรในระดับต่ำ (Direct Effect or DE=-0.14) และได้รับอิทธิพลทางตรงจากความผูกพันต่อองค์กรในระดับสูง (Direct Effect or DE=0.89) และในขณะเดียวกันยังได้รับอิทธิพลทางอ้อมมาจากภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมโดยส่งผ่านความยุติธรรมในองค์กร ในระดับปานกลาง (Indirect Effect or IE=0.60) และความยุติธรรมในองค์กรโดยส่งผ่านความผูกพันต่อองค์กรในระดับต่ำ (Indirect Effect or IE=0.47) โดยปัจจัยทั้งสามดังกล่าว สามารถอธิบายความแปรปรวนหรือทำนายตัวแปรตามคือประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน ได้ร้อยละ 80.00 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานของการวิจัยที่ตั้งไว้ ดังภาพที่ 2 และตารางที่ 1

ภาพที่ 2 ความสัมพันธ์เชิงเหตุผลตามแบบจำลองสมการโครงสร้างประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากร กรมชลประทาน ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13

Chi-square = 33.31, df = 38, P-value = 0.6859, RMSEA = 0.000

ตารางที่ 1 สัมประสิทธิ์เส้นทาง ทางตรง (Direct Effects) ทางอ้อม (Indirect Effects) และ รวม (Total Effects) ความสัมพันธ์เชิงเหตุผลตามแบบจำลองสมการโครงสร้าง

Dep.V.	Indep.V.	R-square	F	Path Coefficients		
				DE	IE	TE
• ความยุติธรรมในองค์กร (OJT)	• ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม(ELD)	0.71	0.35*	0.95*	0.00	0.95
• ความผูกพันต่อองค์กร (OCM)	• ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม(ELD)	0.90	0.10*	0.33*	0.50	0.83
	• ความยุติธรรมในองค์กร(OJT)			0.53*	0.00	0.53
• ประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน (OEF)	• ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม(ELD)	0.80	0.18*	0.15*	0.60	0.75
	• ความยุติธรรมในองค์กร(OJT)			-0.14*	0.47	0.33
	• ความผูกพันต่อองค์กร(OCM)			0.89*	0.00	0.89

Remark: Dep.V. = Dependent Variable, Indep.V. = Independent Variable, DE = Direct Effect, IE = Indirect Effect, TE = Total Effect

● สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผล การปฏิบัติงานของบุคลากรกรมชลประทาน ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13 เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการวิจัยพบว่า มีข้อที่ควรนำมาอภิปราย ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพของปัจจัยด้านภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ความยุติธรรม ในองค์กร ความผูกพันต่อองค์กร และประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากรกรมชลประทาน ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13 พบว่าแต่ละด้านอยู่ในระดับสูง

- 1.1 ปัจจัยด้านภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ด้านการแสดงการกระทำเชิงจริยธรรมของผู้นำ และด้านการจัดการและสนับสนุนให้ผู้ตามแสดงการกระทำเชิงจริยธรรม อยู่ในระดับสูง ซึ่งหากมองในแต่ละด้านจะพบว่า 1.ด้านการแสดงการกระทำเชิงจริยธรรมของผู้นำ ผู้บริหารให้ความสำคัญในการรับฟังความคิดเห็นและให้ความสำคัญต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ส่วนด้านการจัดการและสนับสนุนให้ผู้ตามแสดงการกระทำเชิงจริยธรรม จะเห็นได้ว่าผู้บริหารของหน่วยงานมีการให้รางวัลยกย่องแก่ ผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีผลการปฏิบัติงานและพฤติกรรมเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุคลากรอื่นสูง ซึ่งสอดคล้องกับ บราวน์ และเทรวีโน (Brown; & Treviño,2005) ในองค์ประกอบที่ 1 เรื่องการแสดงการกระทำเชิงจริยธรรมของผู้นำ ด้านการรับฟังความคิดเห็นของพนักงาน และการคำนึงถึงผลประโยชน์ของพนักงานเป็นหลักในการบริหาร พร้อมทั้งการประพฤติตนอย่างมีจริยธรรมในชีวิตส่วนตัวและการทำงาน และด้านการจัดการและสนับสนุนให้ผู้ตามแสดงการกระทำเชิงจริยธรรมที่ บราวน์ และ เทรวีโน (Brown; & Treviño,2005) กำหนดประเด็นทางจริยธรรมในการทำงานร่วมกับพนักงาน และการเป็นตัวอย่งในการทำสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมทางจริยธรรมใน

การทำงานให้กับพนักงานอีกทั้งสองดคล้องกับ สุชาลีณี แม้นญาติ (2554) ได้ศึกษาโมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีพฤติกรรมภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม อยู่ในระดับมาก อีกทั้งงานวิจัยของปีทมา แคนยุกต์ (2554) ได้ศึกษารูปแบบการสร้างเสริมภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ของนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยพยาบาลเครือข่ายภาคใต้ ผลการศึกษา จากการวิเคราะห์เอกสารแนวคิด บทบาท คุณลักษณะและทักษะภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม สอดคล้องกับลักษณะภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของปีเตอร์ จินอร์ทเฮาส์ (Peter G. Northouse, 1974) มี 5 ประการ คือ การให้ความเคารพผู้อื่น (Respect Others) การบริการผู้อื่น (Serve Others) การแสดงถึงความเที่ยงธรรม (Show Justice) ยืนหยัดความซื่อสัตย์ (Manifest Honesty) และสรรสร้างความเป็นทีมงาน (Build Community) พบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนพฤติกรรมภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมหลักการทดลองใช้รูปแบบสร้างเสริมสูงกว่าก่อนการทดลองใช้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

- 1.2 ปัจจัยด้านความยุติธรรมในองค์การ พบว่า อยู่ในระดับสูงทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านผลตอบแทน 2) ด้านกระบวนการ 3) ด้านปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และ 4) ด้านระบบ หากมองเป็นรายด้านพบว่า ด้านปฏิสัมพันธ์ต่อกันอยู่ในระดับสูง รองลงมาคือด้านระบบ เมื่อมองปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากรกรมชลประทาน ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13 ด้านความยุติธรรมเป็นรายข้อที่อยู่ในระดับสูง จะเห็นได้ว่าด้านผลตอบแทนให้ความสำคัญกับเงินเดือนและผลตอบแทนที่ได้รับในปัจจุบันมี

ความเหมาะสมกับตำแหน่งทักษะประสบการณ์และหน้าที่ความรับผิดชอบของบุคลากรและองค์การ แสดงให้เห็นว่าพนักงานที่สร้างผลงานที่ดีจะได้รับค่าตอบแทนสูงกว่าบุคคลอื่น ส่วนด้านกระบวนการจะพิจารณาประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรเป็นไปตามข้อมูลที่เป็นจริงไม่มีบิดเบือน ด้านปฏิสัมพันธ์ต่อกันนั้น ผู้บังคับบัญชาจะปกครองและบังคับบัญชาด้วยความเสมอภาค และด้านสุดท้ายคือด้านระบบ ข้อที่ได้ระดับสูงคือ หน่วยงานมีระบบการปฏิบัติงานที่เสมอภาคต่อบุคลากร สอดคล้องกับงานวิจัยของ นุชนารถ อยู่ดี (2548) ได้ศึกษา ลักษณะบุคลิกภาพเชิงรุกแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และการรับรู้ความยุติธรรมในองค์การที่ส่งผลกระทบต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงาน: กรณีศึกษาของค์การเอกชนแห่งหนึ่ง พบว่า การรับรู้ความยุติธรรมในองค์การทั้ง 4 ด้าน ซึ่งประกอบด้วย ด้านผลตอบแทน ด้านกระบวนการ ด้านการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและด้านระบบ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับผลการปฏิบัติงานของพนักงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และการรับรู้ความยุติธรรมในองค์การสามารถร่วมกันพยากรณ์ผลการปฏิบัติงานของพนักงานได้ด้วย ส่วนแนวคิดของอดัมส์ (Adams, 1965. pp.276-299) ซึ่งใช้กรอบทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมในการประเมินความยุติธรรม กล่าวว่า สิ่งที่บุคคลคำนึงถึงนั้นไม่ใช่แค่ผลตอบแทนที่สูงที่สุดเท่านั้น แต่คำนึงถึงว่าผลลัพธ์นั้นยุติธรรมหรือไม่ นอกจากนี้ยังพบความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความยุติธรรมในด้านผลตอบแทนกับทัศนคติและพฤติกรรมต่างๆ ของพนักงาน เช่น ผลการปฏิบัติงาน ความพึงพอใจในงาน ความยึดมั่นในองค์การ และความตั้งใจที่จะอยู่กับองค์การต่อ

1.3 ปัจจัยด้านความผูกพันต่อองค์กร พบว่า อยู่ในระดับสูงทั้ง 3 ข้อ ได้แก่ ด้านจิตใจ รองลงมาคือ ด้านบรรทัดฐาน และด้านคงอยู่ต่อองค์กร ตามลำดับ ดังนั้นจากข้อค้นพบของการวิจัยครั้งนี้ จึงสามารถเห็นได้ว่าปัจจัยด้านจิตใจ ระดับสูงบุคลากรเต็มในที่จะทำงานเกินเวลาหากงานยังไม่เสร็จ และเต็มใจที่จะทุ่มเทในการทำงานเพื่อให้องค์กรประสบความสำเร็จ ส่วนปัจจัยด้านคงอยู่ต่อองค์กร บุคลากรยินดีที่จะทำงานในองค์กรนี้จนเกษียณ และสิ่งสำคัญมากมายในชีวิตจะหยุดชะงักลงหากตัดสินใจลาออกตอนนี้ และหากต้องย้ายออกจากองค์กรวิถีชีวิตจะเปลี่ยนแปลงไปมาก รวมทั้งคิดว่าการทำงานในองค์กรแห่งนี้มีความมั่นคงในชีวิต ปัจจัยด้านสุดท้ายคือ ด้านบรรทัดฐาน มองว่าบุคลากรคำนึงถึงการกระทำของตนเองที่อาจส่งผลกระทบต่อองค์กร และบุคลากรจะเสนอแนะความคิดเห็น และแนวทางเพื่อปรับปรุงงานในทีมหรือแผนกอยู่เสมอ ซึ่งจะผลว่าผลการวิจัยนี้ ซึ่งสอดคล้องกับ Sheldon (1971 อ้างถึงใน อารยา วลัยไชย, 2546) ได้ทำการศึกษานักวิทยาศาสตร์ซึ่งสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก พบว่า ผู้ที่ปฏิบัติงานในองค์กรนาน จะยังมีความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรมากขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะระยะเวลาที่ทำงานในองค์กรเปรียบเสมือนการลงทุนอย่างหนึ่งที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ และผลประโยชน์ตอบแทนในรูปของรางวัล บำเหน็จ บำนาญ และผลกำไร สิ่งเหล่านี้ล้วน เป็นปัจจัยสำคัญในการจูงใจ ให้บุคคลทำงานอยู่ในองค์กร และสอดคล้องกับ ปิ่นปัทม ครุฑพันธ์ (2550, น.91) ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพชีวิต ความผูกพันต่อองค์กรกับพฤติกรรมความเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร: กรณีศึกษาของกลุ่มบริษัทเคมีแห่งหนึ่งในประเทศไทย ผลการวิจัยพบ

ว่า ความผูกพันต่อองค์การโดยรวม ด้านจิตใจ และด้านบรรทัดฐาน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์การ

- 1.4 ปัจจัยด้านประสิทธิผลการปฏิบัติงาน พบว่าอยู่ในระดับสูงทั้ง 2 ข้อ ได้แก่ 1) ด้านผลงาน 2) ด้านคุณลักษณะของการปฏิบัติงาน หากพิจารณาเป็นรายข้อปัจจัยด้านผลงาน บุคลากรมีผลการปฏิบัติงานตรงตามเป้าหมาย ข้อตกลงหรือมาตรฐานงาน และมีผลการปฏิบัติงาน ถูกต้อง ครบถ้วน สมบูรณ์ และประณีต หรือมีคุณภาพอื่นๆ ด้วย ส่วนปัจจัยด้านคุณลักษณะของการปฏิบัติงาน ที่ได้ระดับสูง คือ มีการประสานงานและให้ความร่วมมือกับผู้อื่นเสมอ และปฏิบัติตนอยู่ในกรอบจรรยาบรรณและค่านิยมของหน่วยงาน ซึ่งประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากร กรมชลประทาน ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13 ปัจจัยแต่ด้านผลงาน และด้านคุณลักษณะของการปฏิบัติงาน มีความสัมพันธ์กัน บุคลากรมีผลการปฏิบัติงานตรงตามเป้าหมาย ข้อตกลงหรือมาตรฐานงาน และมีผลการปฏิบัติงาน ถูกต้อง ครบถ้วน สมบูรณ์ และประณีต หรือมีคุณภาพอื่นๆ ด้วย ต้องมีการประสานงานและให้ความร่วมมือกับผู้อื่นเสมอ และปฏิบัติตนอยู่ในกรอบจรรยาบรรณและค่านิยมของหน่วยงาน

2. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันยันของปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากร กรมชลประทาน ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13 [ตามแบบจำลองสมการโครงสร้าง (Structural Equation Model)] พบว่า ตัวแปรแฝงด้านภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม พบว่า ทั้ง 2 องค์ประกอบที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นองค์ประกอบสำคัญเชิงยืนยัน ได้แก่ 1) การแสดงการกระทำเชิงจริยธรรมของ

ผู้นำ และ 2) การจัดการและสนับสนุนให้ผู้ตามแสดงการกระทำเชิงจริยธรรม ตัวแปรแฝงด้านความยุติธรรมในองค์การ พบว่า ทั้ง 4 องค์ประกอบที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นองค์ประกอบสำคัญเชิงยืนยัน ได้แก่ 1) ผลตอบแทน 2) กระบวนการ 3) การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน 5) ระบบ ตัวแปรแฝงด้านความความผูกพันต่อองค์การ พบว่า ทั้ง 3 องค์ประกอบที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นองค์ประกอบสำคัญเชิงยืนยัน ได้แก่ 1) จิตใจ 2) คงอยู่ต่อองค์การ และ 3) บรรทัดฐาน ตัวแปรแฝงด้านประสิทธิผลการปฏิบัติงาน พบว่า ทั้ง 2 องค์ประกอบที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นองค์ประกอบสำคัญเชิงยืนยัน ได้แก่ 1) ผลงาน 2) คุณลักษณะ การปฏิบัติ สอดคล้องกับ ดวงทิพ พุ่มไม้ (2557) ได้ศึกษาสภาพภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสุโขทัย พบว่า สภาพภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสุโขทัย โดยรวมผู้บริหารสถานศึกษาการมีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ด้านการครองงานสูงสุด ส่วนด้านการครองคนอยู่ในลำดับต่ำสุด ส่วนแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของบริหารสถานศึกษาพบว่า ด้านครองตน คือผู้บริหารสถานศึกษาพูดในสิ่งที่เป็นไปได้เสมอ ผู้บริหารสถานศึกษาพูดจริงทำจริงเสมอ และผู้บริหารสถานศึกษามีความสามารถควบคุมอารมณ์ตนเอง ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใดๆ ด้านการครองคน ผู้บริหารสถานศึกษาสร้างแรงจูงใจในการทำงาน เมื่อผู้ร่วมงานทำผิดพลาด ผู้บริหารสถานศึกษาควรทำใจวางเฉยแล้วหาทางแก้ไขช่วยเหลือ ผู้บริหารสถานศึกษาต้องรู้เท่าทันผู้ร่วมงานทุกคน ด้านการครองงาน ผู้บริหารสถานศึกษาให้คำปรึกษาหรืออินเทอร์เน็ตการเรียนการสอน ภายในโรงเรียนอย่างเป็นระบบเป็นธรรมชาติ ผู้บริหารสถานศึกษาให้คำปรึกษาหรือให้คำแนะนำต่างๆ ได้ ผู้บริหารสถานศึกษาไม่หลีกเลี่ยงหรือมอบหมายงานสำคัญให้ผู้อื่นรับผิดชอบ

และตุลยา เจริญทอง (2550) ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความยุติธรรมในองค์การ พฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร และความเครียดใน

การทำงาน กรณีศึกษาการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย สำนักงานใหญ่ส่วนกลาง โดยศึกษาการรับรู้ความยุติธรรม 4 ด้าน คือ ด้านผลการตอบแทน ด้านการปฏิบัติในการกำหนดผลตอบแทน ด้านปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา ด้านระบบ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า พนักงานมีการรับรู้ความยุติธรรมในองค์การอยู่ระดับปานกลางทุกด้าน โดยรับรู้ความยุติธรรมด้านผลตอบแทนมากที่สุด และรับรู้ความยุติธรรมด้านการปฏิบัติในการกำหนดผลตอบแทนน้อยที่สุด พนักงานมีพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์การ โดยรวมพฤติกรรมการคำนึงถึงผู้อื่น พฤติกรรมความอดทนอดกลั้นและ พฤติกรรมความสำนึกในหน้าที่ อยู่ในระดับสูง ส่วนพฤติกรรมการให้ความช่วยเหลือ และ พฤติกรรมการให้ความร่วมมืออยู่ในระดับปานกลาง การรับรู้ความยุติธรรมในองค์การ ด้านการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์การ ส่วนการรับรู้ความยุติธรรมในองค์กรด้านผลตอบแทน ด้านกระบวนการในการกำหนดผลตอบแทน และด้านระบบ ไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์การ การรับรู้ความยุติธรรมในองค์กรทุกด้านมีความสัมพันธ์ทางลบกับความเครียดในการทำงาน และความเครียดในการทำงานไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดี ผลวิจัยที่ได้จะออกมาทางบวก ทั้งยังสอดคล้องกับ Morrison et al (1997 อ้างถึงใน วัชรภรณ์ มีสมบุรณ์, 2549) โดยทำการสำรวจจากพนักงานโรงงานอุตสาหกรรมในประเทศสหรัฐอเมริกา 307 คน ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่าระดับความผูกพันของพนักงานในโรงงานที่มีตำแหน่งการทำงานที่สูงจะมีความผูกพันต่อองค์การสูง และมีความตั้งใจที่จะลาออกน้อยกว่าพนักงานในระดับล่างและ ตัวแปรลักษณะส่วนบุคคล มีความสัมพันธ์ค่อนข้างสูงต่อความผูกพันในองค์การ โดยมีความน่าเชื่อถือ ความรู้สึกว่าหน่วยงานมีชื่อเสียง ความมีอิสระในการทำงาน อายุ เพศ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความผูกพันต่อองค์การ

3. ผลการศึกษาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลตามรูปแบบสมการโครงสร้าง (Structural Equation Model) ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรกรมชลประทาน ในเขตสำนักงานชลประทานที่ 13 พบว่า ประสิทธิภาพการปฏิบัติได้รับอิทธิพลทางตรงมาจากภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม และความยุติธรรมในองค์กรในระดับ แต่ได้รับอิทธิพลทางตรงจากความผูกพันต่อองค์กรในระดับสูง และในขณะเดียวกันยังได้รับอิทธิพลทางอ้อมมาจากภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม โดยส่งผ่านความยุติธรรมในองค์กรในระดับปานกลาง และหรือได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากความยุติธรรมในองค์กรโดยส่งผ่านความผูกพันต่อองค์กรในระดับซึ่งสอดคล้องกับ อรรถมพ นิยมเดชา (2557) ได้ศึกษาเรื่องการรับรู้บทบาทภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม พฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร ความผูกพันต่อองค์กร และผลการปฏิบัติงานของพนักงานองค์กรธุรกิจค้าปลีกแห่งหนึ่งโดยมีการสื่อสารในองค์กรเป็นตัวแปรสื่อ พบว่า การรับรู้บทบาทภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมโดยรวมและรายด้าน ได้แก่ 1) ด้านความน่าไว้วางใจเชื่อถือได้ ด้านความยุติธรรม ด้านความเอาใจใส่ต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ด้านการตั้งมาตรฐานเชิงจริยธรรม และด้านการเป็นแบบอย่างพฤติกรรมจริยธรรมแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา มีความสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงานของพนักงาน 2) พฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรโดยรวมและหลายด้าน ได้แก่ ด้านพฤติกรรมการให้ความช่วยเหลือ ด้านพฤติกรรมการคำนึงถึงผู้อื่น ด้านพฤติกรรมความอดทนอดกลั้น ด้านพฤติกรรมการให้ความช่วยเหลือ และด้านพฤติกรรมความสำนึกในหน้าที่ มีความสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงานของพนักงาน 3) ความผูกพันต่อองค์กรโดยรวมและรายด้าน ได้แก่ ความผูกพันต่อองค์กรด้านการคงอยู่ในองค์กรและด้านบรรทัดฐานมีความสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงานของพนักงาน ส่วนผูกพันต่อองค์กรด้านจิตใจไม่มีความสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงานของพนักงาน 4) การสื่อสารในองค์กรโดยรวมและรายด้าน ได้แก่ ด้านการสร้างสัมพันธ์ภาพ ด้านการสร้างความเข้าใจ ด้านการสร้างการประสานงาน ด้านการสร้างประสิทธิภาพในการทำงาน และด้านการสร้างประสิทธิผลในการทำงาน มีความสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงานของพนักงาน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1.1 ควรมีกำหนดนโยบายและมาตรฐานการประเมินผลการปฏิบัติงาน โดยมีหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลการปฏิบัติงานการประเมินที่ยุติธรรม
- 1.2 ควรมีการพัฒนาระบบข้อมูล สารสนเทศ ในการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพของบุคลากร เพื่อให้บุคลากรมีข้อมูลในการปฏิบัติงานอย่างเกิดประสิทธิผล
- 1.3 ควรกำหนดนโยบายหรือการให้ความสำคัญในพัฒนาผู้บริหารด้านภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม และการพัฒนาการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นความยุติธรรมในองค์การ ตลอดจนแนวทางในการสร้างความผูกพันแก่บุคลากรโดยมีการกำหนดแผนงาน โครงการ และการประเมินผลความสำเร็จที่ชัดเจน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหารสู่การปฏิบัติ

- 2.1 ผู้บริหารควรส่งเสริมให้มีการอภิปรายประเด็นทางจริยธรรมในการทำงานร่วมกันแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ให้ความสำคัญต่อกระบวนการหรือวิธีการปฏิบัติงานอย่างมีคุณภาพ พร้อมทั้งให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติงานโดยใช้ฐานข้อมูลในการตัดสินใจ
- 2.2 ผู้บริหารควรสร้างความตระหนักและสร้างขวัญกำลังใจแก่บุคลากร เพื่อให้บุคลากรมีความภาคภูมิใจ และเพื่อการรักษาให้บุคลากรคงอยู่กับองค์การ

2.3 ผู้บริหารควรส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติมุ่งเน้นพัฒนาในการกระบวนการปฏิบัติกร และมุ่งเน้นผลงานเป็นสำคัญ

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

- 3.1 ควรศึกษาปัจจัยที่ผลปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากร กรมชลประทานในทุกเขตสำนักงาน เพื่อนำมาประมวลผลการปฏิบัติงานของกรมชลประทาน เพื่อที่จะพัฒนาหรือปรับปรุงให้กรมชลประทานเป็นองค์กรชั้นนำของประเทศต่อไป
- 3.2 ควรศึกษา ปัจจัย ตัวแปรแฝง และความสัมพันธ์เชิงเหตุผลตามรูปแบบสมการโครงสร้างของกรมชลประทานด้านอื่นๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร กรมชลประทานให้มากยิ่งขึ้น
- 3.3 ในการศึกษาครั้งต่อไป เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่ครอบคลุมประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากร กรมชลประทาน อาจใช้การศึกษาเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และสามารถนำผลการศึกษาไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

บรรณานุกรม

- ดวงทิพ พุ่มไม้. (2557). การศึกษาสภาพและแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสุโขทัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.
- ตุลยา เจริญทอง. (2550). ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความยุติธรรมในองค์กรการพฤติกรรมความเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร และความเครียดในการทำงาน กรณีศึกษาการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย สำนักงานใหญ่ส่วนกลาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธีรภูมิ เอกะกุล. (2543). ระเบียบวิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. อุบลราชธานี : สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี.
- นุชนารถ อยู่ดี. (2548). ลักษณะบุคลิกภาพเชิงรุก แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และการรับรู้ความยุติธรรมในองค์กรที่ส่งผลต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงาน : กรณีศึกษาของกิจการเอกชนแห่งหนึ่ง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปัทมา แคนยุกต์. (2554). รูปแบบการสร้างเสริมภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยพยาบาลเครือข่ายภาคใต้. ปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ปิ่นปัทมา ครุฑพันธ์. (2550). ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพชีวิตการทำงาน ความผูกพันต่อองค์กรกับพฤติกรรมความเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร : กรณีศึกษาของกลุ่มบริษัทเคมีแห่งหนึ่งในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรมองค์การ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- วัชรารณณ์ มีสมบุญรณ์. (2549). *ความผูกพันต่อองค์การของลูกจ้างใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชา บริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.
- สุธาสนี แม้นญาติ. (2554). *โมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิง จริยธรรม ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น*. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อรรณพ นิยมเดชา. (2557). *การรับรู้บทบาทภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม พฤติกรรมการเป็นสมาชิก ที่ดีขององค์การความผูกพันต่อองค์การ และผลการปฏิบัติงานของพนักงานองค์การ ธุรกิจแห่งหนึ่ง โดยมีการสื่อสารในองค์การเป็นตัวแปรสื่อ*. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต. สาขาวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ. คณะศิลปศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- อารญา วลัยไชย. 2546. *ปัจจัยที่มีผลต่อความผูกพันของพนักงานธนาคารทหารไทย จำกัด (มหาชน) จำกัด ศึกษากรณีสำนักงานใหญ่*. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิตพัฒนาศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อนัญญา ลัทธิกุล. (2553). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อความผูกพันของบุคลากรคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชา วิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Adams, J.S (1965). *Inequity in social exchange*. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 2, pp. 267-299). New York : Academic Press.
- Brown, M. E., Trevino, L.K., & Harrison, D.A. (2005). *Ethical leadership : A social learning perspective for construct development and testing*. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 97, 117-134.
- Brown, M. E., & Trevino, L. K. (2006b). *Socialized charismatic leadership, values congruence, and deviance in work groups*. *Journal of Applied Psychology*, 91, 954-962.

- Bass, B.M. & Avolio, B.J. (1994). *The four I's transformational leadership. Journal of European Industrial Training*, 15X12X, 9-16.
- Brown, M. E., & Trevino, L. K. (2005). *Socialized charismatic leadership, values congruence, and deviance in work groups. Journal of Applied Psychology*, 91, 954-962.
- Chelladurai, P. (1999). *Human resource management in sport and recreation*. Champaign, IL : Human Kinetics.
- Folger, R., Cropanzano, R., Timmerman, T.A. & Howes, J. C. (1998). *Elaborating procedural fairness : Justice becomes both simpler and more complex. Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 435-431.
- Kline, R.B. (1998). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York. Guild Press.
- Mow day, R.T. (1982). *Equity theory predictions of behavior in organizations*. In R.M. Steers & L. W. Porter (Eds.) *Motivation and work behavior* (pp. 53-71). New York : Academic Press.
- Treviño, L. K., Brown, M. E. & Hartman, L. P. (2003). *A qualitative investigation of perceived executive ethical leadership: Perceptions from inside and outside the executive suite. Human Relations*, 55, 5-37.

02

“การศึกษาภาพลวงตาภายใต้สังคมนิยมใหม่
ในสหรัฐอเมริกา:
กรณีศึกษาภาพสะท้อนจากภาพยนตร์
เรื่อง เกมล่าเกม The Hunger Games”

The Studies of illusion under Neoliberalism United
state of America: A reflection from The Hunger
Games-Movie

■ นิเรณูช ธาราธรชนะกุล¹
Neeranuch Tharathonchanakul¹

1 บัณฑิตศิลปศาสตรบัณฑิต ปรัชญา การเมืองและเศรษฐศาสตร์รุ่นที่ 1 วิทยาลัยสหวิทยาการ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ บทความนี้พัฒนาจากภาคนิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต ปรัชญา
การเมืองและเศรษฐศาสตร์ ปีการศึกษา 2559

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสังคมเสรีนิยมใหม่ในสหรัฐอเมริกา โดยศึกษาผ่านงานเขียนและบทความของนักวิชาการในสหรัฐอเมริกาที่ได้มีการวิเคราะห์สังคมภายใต้กรอบแนวคิดเสรีนิยมใหม่เปรียบเทียบกับภาพยนตร์เรื่อง เกมล่าเกม The Hunger Games

นับตั้งแต่ในช่วงปลายทศวรรษที่ 1970 จนถึงปัจจุบันคนในสังคมเริ่มตื่นตัวกับลัทธิเสรีนิยมใหม่ เพราะลัทธิดังกล่าวไม่ได้เข้ามาทำให้วิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ดีขึ้นแต่ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนเกิดความเปราะบาง นอกจากนี้ลัทธิเสรีนิยมใหม่ยังทำให้เกิดช่องว่างที่เอื้ออำนวยประโยชน์เพียงกลุ่มชนชั้นนำในสังคม ดังนั้นสิ่งที่ลัทธิเสรีนิยมใหม่ที่กล่าวอ้างว่าจะเข้ามาทำให้ผู้คนในสังคมใช้ชีวิตตามความฝันแบบอเมริกัน (American Dreams) ที่ทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันและสามารถมีชีวิตที่ดีผ่านการทำงานหนักและสะสมทุนด้วยตนเองเป็นไปได้ยากขึ้น

การเกิดภาพสะท้อนสังคมที่สิ้นหวังในรูปแบบภาพยนตร์แนวกลียุค (Dystopia) หลายเรื่อง แต่ภาพยนตร์ที่ผู้เขียนหยิบยกขึ้นมาคือ เรื่องเกมล่าเกม หรือ The Hunger Games โดยภาพยนตร์มีการสะท้อนภาพรัฐพหุาเนม ซึ่งเป็นรัฐที่ปกครองโดยระบอบเผด็จการและมีความเหลื่อมล้ำของฐานะและโอกาสที่สูงมาก ปัญหาเสี่ยงของประชาชนที่ไม่มีคามหมาย เป็นต้น

[คำสำคัญ]

เสรีนิยมใหม่, ความฝันแบบอเมริกัน (American Dream), ความเปราะบางของเสรีนิยมใหม่, สังคมแบบอุดมคติแบบเสรีนิยมใหม่, สังคมแบบกลียุค (Dystopia)

Abstract

This article exhibits the studies of Hunger Games-Movies as the reflection of American contemporary society. Since the 1970s, the U.S. set the Neoliberalism up as the main system and it became the main system in an American society. The Neoliberal economic model has been spread around the world. Since the application of Neoliberal policy, the economic growth dramatically increase but the welfare and civic rights evolve in an opposite way. American Dream which played significant spirit for American middle class seem unsensible. Hyper individualization led to high risk in economic life and obstruct social mobility in society.

Hunger Games-Movies reflects Neoliberalism's spectacularity in many ways. The article analyzes the construction of neoliberal dystopia via three methods; 1. Movie's content construction 2. Scenario construction 3. Mode of neoliberal perception from the movie

[Keywords]

Neoliberalism, Crisis Neoliberalism, American Dream, Dystopia scenes, The illusion of Neoliberalism's society

บทนำ

นับตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายๆ ด้านในสังคม แต่จุดเปลี่ยนที่สำคัญคือเรื่องการเปลี่ยนแปลงของระบบทุนนิยมโลกที่ต้องเริ่มปรับตัวเปลี่ยนผ่านจากกรอบแนวคิดเดิมที่เรียกว่าเสรีนิยมดั้งเดิม (Classic Liberalism) สู่การสถาปนากฎกรอบแนวคิดใหม่ที่เรียกว่าเสรีนิยมใหม่ (Neo-Liberalism)

สังคมในแบบฉบับเสรีนิยมใหม่นั้น ภาครัฐมักให้ความสำคัญกับการขยายตัวของตลาดทุนในระบบเศรษฐกิจและให้ความสำคัญกับความมั่นคงของประเทศเป็นหลัก ส่งผลให้ประชาชนต้องรับภาระค่าใช้จ่ายของตนเอง อันได้แก่ ทุนการศึกษาาระดับสูง (ระดับวิทยาลัยขึ้นไป) ค่าประกันสุขภาพ ค่าสาธารณูปโภค เป็นต้น (Harvey D., เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, ภัควดี วีระภาสพงษ์, สุรัตน์ โหระชัยกุล, และ อภิรักษ์ วรรณสาธพ แปล, 2555)

วิถีชีวิตของประชาชนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป อำนาจการต่อรองของชนชั้นกลางในสังคมลดลง และกลุ่มชนชั้นนำผู้มีความมั่งคั่ง เช่น นักธุรกิจ กลุ่มนายทุน ข้าราชการการเมือง เข้ามามีอิทธิพลในระบบเศรษฐกิจและการเมืองที่เรียกว่าระบบการปกครองแบบ Plutocracy (Brenner M., 2013) กล่าวคือเป็นระบบการปกครองที่ชนชั้นนายทุนจำนวนมากที่มีเงินทุนมีความสำคัญเพราะนายทุนเหล่านี้พร้อมที่จะสนับสนุนเงินทุนให้แก่พรรคการเมืองใหญ่สองพรรคที่มักจะได้รับเลือกเป็นรัฐบาล และเมื่อผู้สมัครรับเลือกตั้งในพรรคการเมืองเหล่านั้นได้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีนั้นจะดำเนินนโยบายที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มชนชั้นนำ เช่น ในวิกฤต

เศรษฐกิจปี 2007-2008 เกิดปัญหาเศรษฐกิจครั้งใหญ่ในสหรัฐอเมริกาส่งผลให้รัฐบาลต้องรักษาเสถียรภาพทางด้านเศรษฐกิจของประเทศด้วยการช่วยเหลือบริษัทและบรรษัทขนาดใหญ่หลายแห่งเพราะถือเป็นภาพรวมใหญ่ที่สำคัญของระบบเศรษฐกิจในประเทศ โดยการออกนโยบายยืดหยุ่นสำหรับการจ้างงาน เพื่อลดค่าใช้จ่ายของบริษัท เช่น การปลดคนงานออกจากระบบเพื่อรักษาเสถียรภาพของกิจการให้อยู่ในระบบเศรษฐกิจได้ แต่เกิดภาวะอัตราการว่างงานสูงขึ้นเพราะบริษัทเลิกจ้างพนักงานเป็นจำนวนมาก เพื่อลดต้นทุนและเป็นทางเลือกที่ง่ายที่สุด เป็นต้น (Stiglitz J.E., สฤณี อาชวานันทกุล แปล, 2556)

ความฝันแบบอเมริกัน (American Dream) เป็นปัจจัยหนึ่งที่กระตุ้นผู้คนในสังคมโดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นกลางมีความคิดเรื่องการทำงานหนัก การสะสมทุนจะเป็นหนทางสามารถสร้างความสำเร็จให้กับชีวิต โดยค่านิยมของความสำเร็จนี้จะแปรผันไปตามความคิดของผู้นำในแต่ละยุค และปัจจัยแวดล้อมที่สร้างเงื่อนไขให้ความฝันแบบอเมริกันแตกต่างกันไป แต่ส่วนใหญ่มักจะออกมาในรูปแบบที่ทำให้คนเชื่อในชีวิตที่ดีกว่าเกิดได้จากการทำงานหนัก การได้ครอบครองอสังหาริมทรัพย์ การจบการศึกษาในระดับสูง เป็นต้น (Polychroniou C.J., 2016)

ดังนั้น ความฝันแบบอเมริกันก็เป็นเครื่องมือขึ้นสำคัญอีกชิ้นหนึ่งสำหรับยุคเสรีนิยมใหม่ที่จะชักจูงผู้คนในสังคมให้เข้าสู่สภาพลวงตาของเสรีนิยมใหม่

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 คือชนชั้นกลางในสังคมเกิดการตระหนักมากขึ้นว่าลัทธิเสรีนิยมใหม่ไม่ใช่แนวทางที่ดีสำหรับการแก้ไขปัญหาสังคมและเศรษฐกิจ เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม เศรษฐกิจและการเมืองเพิ่มมากขึ้น เช่น ปัญหาทางด้านการเมืองที่ระบบประชาธิปไตยได้กลายเป็นระบบ Plutocracy และปัญหาทางด้านเศรษฐกิจที่มีเพียงกลุ่มชนชั้นนำซึ่งเป็นเพียงส่วนน้อยของสังคมที่ร่ำรวยมากขึ้น แต่คนส่วนใหญ่ในประเทศต้องเผชิญกับภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเพิ่มขึ้น

การเจริญเติบโตของเศรษฐกิจผู้ที่ได้รับผลประโยชน์สูงที่สุดไม่ใช่ประชาชนทุกคน แต่เป็นเพียงกลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่มีโอกาสทำการสะสมทุนซึ่งเป็นเพียงคนจำนวน 1 % ในสังคมที่อยู่บนชั้นสูง (Stiglitz J. E., สถฤณี อาชวานันทกุล แปล, 2556) ซึ่งการสะสมทุนนี้ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างรายได้และความเหลื่อมล้ำซึ่งปัญหาความเหลื่อมล้ำนี้เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดลักษณะสังคมที่มีกลุ่มคนที่มีฐานะต่างกัน

ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่รัฐบาลละเลย กระทั่งเกิดเหตุการณ์การประท้วงของกลุ่มคนที่ว่างงานและอ้างว่าไม่ได้รับความยุติธรรมจากรัฐบาล (Occupy Wall Street) พวกเขาแทนออกมาเรียกร้องแทนกลุ่มคนส่วนใหญ่ของสังคม หรือกลุ่มคน 99% เพื่อให้รัฐบาลสนใจกับปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้และโอกาสที่เพิ่มมากขึ้น เพราะรัฐบาลช่วยเหลือและสนับสนุนเพียงกลุ่มชนชั้นนำหรือกลุ่มคน 1% ของสังคมเท่านั้น (Dailey K., 2011)

ปัญหาต่างๆ ที่ปรากฏขึ้นในสังคมเริ่มได้รับความสนใจและถูกถ่ายทอดผ่านสื่อต่างๆ โดยสื่อที่เห็นชัดเจนและสะท้อนออกอย่างมีนัยมากที่สุดคือ ภาพยนตร์แนวลึกลับ (Dystopia) ที่สะท้อนภาพปัญหาสังคมในภาพที่รุนแรงกว่าในปัจจุบัน เช่น การเกิดสงครามขึ้น การใช้อำนาจรัฐที่มีความชอบธรรมในการทำร้ายและเข่นฆ่าประชาชน เป็นต้น ซึ่งภาพยนตร์เรื่องดังกล่าวที่มีการเสียดสีสังคมและคาดการณ์โลกอนาคตที่ยังใช้ระบบเสรีนิยมใหม่ที่ยังคงดำเนินอยู่ในสังคม คือ เกมล่าเกม หรือ The Hunger Game เป็นภาพยนตร์ที่สะท้อนภาพรวมสังคมสหรัฐอเมริกาที่อยู่ในรูปแบบสังคมลึกลับ (Dystopia) โครงเรื่องเกี่ยวข้องกับสังคมในรัฐแห่งหนึ่งที่ปกครองโดยระบอบเผด็จการใช้ความรุนแรงในการปกครอง และมีช่องว่างความเหลื่อมล้ำของโอกาสและฐานะผู้คนในรัฐเดียวกันที่สูงมาก ซึ่งภาพยนตร์จะนำเสนอผ่านจากตัวแสดงที่อยู่ในแต่ละเขตของรัฐพาเนม (Panem)

นอกจากนี้ภาพยนตร์เรื่องโดยใส่เนื้อหาวิจารณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันแต่สะท้อนออกมาให้รุนแรงเพื่อให้ที่จ๊ะจ๋าให้เห็นได้อย่างชัดเจนกับผู้ชม โดยเนื้อหาหลักที่เป็นตัวสะท้อนภาพชัดเจน คือการแข่งขันในเกมที่รัฐสร้างขึ้นมาเพื่อแสดงอำนาจและความรุนแรง เพื่อให้ประชาชนในรัฐพานาเนมเกิดความหวาดกลัวและดำเนินวิถีชีวิตตามกฎกติกาที่รัฐบาลตั้งไว้ โดยเกมดังกล่าวจะจัดขึ้นในทุกๆ ปี และผู้เข้าแข่งขันในเกมนี้จะถูกคัดเลือกผ่านการจับฉลากและผู้ที่ได้รับเลือกจะถูกเรียกว่าเครื่องบรรณาการ เพื่อแสดงถึงความจงรักภักดีต่อประธานาธิบดีซึ่งเป็นผู้นำของรัฐพานาเนม นอกจากนี้ยังมีเรื่องความเหลื่อมล้ำของโอกาสฐานะและรายได้ในแต่ละเขต และการเลือกปฏิบัติระหว่างเขตที่ยากจนและร่ำรวย ซึ่งเนื้อหาที่เกิดขึ้นในภาพยนตร์ล้วนเป็นตัวสะท้อนที่เกิดจากสภาพสังคมในสหรัฐอเมริกา

ดังนั้นภาพยนตร์เรื่องเกมล่าเกม หรือ The Hunger Games จึงเป็นภาพสะท้อนสังคมที่ดำเนินตามแนวทางเสรีนิยมใหม่ที่ชนชั้นนำเป็นผู้มีอำนาจควบคุมและต่อรองกับอำนาจรัฐได้แต่ประชาชนทั่วไปไม่มีอำนาจในการต่อรองทำได้เพียงแค่เดินตามทางที่ผู้มีอำนาจเป็นผู้กำหนด

บทความนี้จะแบ่งการวิเคราะห์เป็นประเด็นปัญหาของสังคมในสหรัฐอเมริกา และจะเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ในภาพยนตร์เรื่อง เกมล่าเกม หรือ The Hunger Games ทั้งหมด 3 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นปัญหาที่ 1 เรื่องความเหลื่อมล้ำในสหรัฐอเมริกากับความเหลื่อมล้ำในรัฐพานาเนม ประเด็นปัญหาที่ 2 เรื่องการผูกขาดการแข่งขันแบบธรรมชาติในสหรัฐอเมริกาและรัฐพานาเนม และประเด็นสุดท้าย เรื่องเรื่องเสียงของประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีความหมายในสหรัฐอเมริกากับเสียงของประชาชนในเขตที่ไม่มีความหมาย และมีการสรุปภาพรวมของสหรัฐอเมริกาในช่วงยุคของประธานาธิบดีโอบามายาที่ยังคงความเข้มข้นของอำนาจทุนตามแบบฉบับลัทธิเสรีนิยมใหม่

กรอบแนวคิดที่ใช้วิเคราะห์

กรอบแนวคิดที่ใช้วิเคราะห์กับบทความนี้มีทั้งหมด 3 แนวคิด อันได้แก่ แนวคิดลัทธิเสรีนิยมใหม่ แนวคิดเรื่องความฝันแบบอเมริกันหรือ American Dream และแนวคิดสุดท้ายจะเป็นแนวคิดสังคมแบบกลียุค (Dystopia) สหรัฐอเมริกาได้ดำเนินตามแนวทางเสรีนิยมใหม่ที่มีหลักการ 3 อย่างที่สำคัญ ได้แก่ การลดบทบาทของรัฐบาลในการกำกับดูแล (Deregulation) การให้เสรีภาพกับประชาชนในสังคมทั้งการแข่งขัน (Liberalization) และ การแปรรูปกิจการของรัฐให้กลายเป็นของเอกชน (Privatization) หลักการสามอย่างนี้เป็นลักษณะสำคัญที่ใช้บ่งชี้ถึงลักษณะของสังคมที่ดำเนินตามลัทธิเสรีนิยมใหม่

นักคิดที่สนับสนุนลัทธิเสรีนิยมใหม่กล่าวอ้างว่าตลาดระดับโลกที่มีเสรีภาพจะเป็นเครื่องมือชิ้นสำคัญที่ทำให้โลกน่าอยู่ขึ้น และส่วนใหญ่กลุ่มที่สนับสนุนแนวคิดลัทธิเสรีนิยมใหม่จะเป็นกลุ่มชนชั้นนำในสังคม เช่น นักการเมือง นักประชาสัมพันธ์ นักลงทุน เจ้าของกิจการขนาดใหญ่ ดารานักแสดง เป็นต้น โดยภาพเสรีภาพของประชาชนแท้ที่จริงแล้วคือ ภาพลวงตาและไม่ใช่ข้อดีของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมประกอบกับความเชื่อเรื่องความฝันแบบอเมริกันที่ฝังอยู่ในสังคมสหรัฐอเมริกาว่าในสังคมแห่งนี้พวกเขาสามารถเป็นอะไรก็ได้ หรือยกระดับฐานะตนเองได้โดยที่ไม่มีเรื่องเชื้อชาติและชนชั้นมาเป็นตัวกีดกันความพยายามที่จะยกระดับชีวิตตนเองให้ดีขึ้น ดังนั้นจึงทำให้ผู้คนในสังคมเชื่อมั่นในกรอบของแนวคิดเรื่องเสรีนิยมใหม่ว่าเป็นแนวคิดที่ทำให้มนุษย์แสดงศักยภาพเพื่อการแข่งขันได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งยังมีคำพูดของผู้นำทางการเมืองที่ใช้ชักจูงให้คนในสังคมยังเชื่อในความฝันแบบอเมริกันอย่างต่อเนื่อง

เสรีนิยมใหม่เป็นเพียงภาพลวงตาให้คนในสังคมส่วนใหญ่เชื่อว่าเป็นเสรีภาพที่ทำให้สังคมสามารถแข่งขันได้อย่างเต็มประสิทธิภาพโดยที่ไม่มีข้อจำกัดเรื่องเชื้อชาติและชนชั้น แต่ในความเป็นจริงเสรีนิยมใหม่ได้พันธนาการผู้คนไว้ให้ทำงานหนักกว่าช่วงยุคทุนนิยมเสรีนิยมดั้งเดิม เสรีนิยมใหม่ไม่มีการกำกับกิจการของ

เอกชนอย่างเข้มงวดและดูแลสวัสดิการสังคมให้กับประชาชนอย่างในยุคก่อนหน้า นี้ รัฐบาลปล่อยให้ทุกอย่างให้เป็นไปตามกลไกตลาดเสรี โดยรัฐจะออกนโยบายหรือกำหนดกติกาที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มชนชั้นนำโดยเฉพาะในกลุ่มนายทุนเพื่อให้เกิดภาพรวมความมั่งคั่งของสังคม กระทั่งละทิ้งความเป็นอยู่ของประชาชนส่วนใหญ่ที่ต้องการจะบรรลุความฝันแบบอเมริกาและยกระดับฐานะตนเอง ผู้คนเหล่านั้นรับภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนจะต้องทำงานเพื่อหารายได้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการดูแลตนเองและครอบครัวเพราะรัฐบาลไม่ได้สนับสนุนค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ให้อีกทั้งต้องใช้จ่ายในจำนวนเงินที่สูงเพราะบริการต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพและสามารถต่อยอดเป็นโอกาสได้กลายเป็นของเอกชน (Privatization) เช่น ประกันสุขภาพและประกันชีวิต ค่ารักษาพยาบาลในโรงพยาบาลเอกชน ค่าใช้จ่ายในสถาบันการศึกษาของเอกชนที่มีชื่อเสียงและเก่าแก่ (Ivy League) เช่น บราวน์ (Brown University) คอเนล (Cornell University) เพนซิลวาเนีย (University of Pennsylvania) พรินซ์ตัน (Princeton University) ฮาร์เวิร์ด (Harvard University) เยลล์ (Yale University) เป็นต้น เป็นต้น

ชีวิตของชนชั้นกลางและชนชั้นล่างถูกบีบคั้นจากสังคมที่ดำเนินตามลัทธิเสรีนิยมใหม่ที่รัฐพยายามสนับสนุนเพราะส่งเสริมให้ประเทศเกิดความมั่งคั่งและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกื้อหนุนกันระหว่างชนชั้นปกครองหรือวอลสตรีตกับชนชั้นนายทุนหรือวอลล์สตรีท (Washington and Wall Street) โครงสร้างเชิงอำนาจนี้ทำให้ภาคการเงินมีอำนาจมากในสังคมกระทั่งมีอำนาจต่อรองมากกว่าทุกภาคส่วน อันจะนำไปสู่การเกิดปัญหาสะสมในสังคมมานับตั้งแต่สมัยปลายทศวรรษที่ 1970 และส่งผลอย่างต่อเนื่องถึงปัจจุบัน (จิตติภัทร พูนขำ. 2556) โดยปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมสามารถวิเคราะห์ได้ 3 กรณีที่เกิดขึ้นชัดเจนคือ ปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำในสังคมที่เหลื่อมล้ำในด้านโอกาสและสิทธิเข้าถึงการศึกษาที่มีอุปสรรคเรื่องฐานะ ซึ่งขัดกับหลักของความฝันแบบอเมริกัน ปัญหาเรื่องการแข่งขันที่มีการผูกขาดโดยธรรมชาติ และปัญหาเรื่องระบบการเมืองที่เสียงของ

ประชาชนไม่มีความหมาย โดยทั้ง 3 ประเด็นปัญหานี้ผู้เขียนได้นำมาเปรียบเทียบกับภาพสะท้อนในภาพยนตร์เรื่อง The Hunger Games ที่เป็นแนวภาพยนตร์แบบสังคมกึ่งยุคที่วิพากษ์สังคมเสรีนิยมใหม่ในปัจจุบันว่าเสรีภาพเป็นเพียงภาพลวงตาที่ผู้คนในสังคมไม่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตได้ อีกทั้งยังวิพากษ์ระบบเสรีนิยมใหม่ที่พันนาการให้ผู้คนในสังคมต้องแข่งขันและตีค่าผู้คนในสังคมให้มีลักษณะทุนมนุษย์

สิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมเสรีนิยมใหม่ในสหรัฐอเมริกา

ภาพที่ 1 แผนภาพอธิบายการเกิดและลักษณะพิเศษของสังคมเสรีนิยมใหม่ในสหรัฐอเมริกา

● วิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลผ่านจากกรอบแนวความคิดหลัก 3 แนวความคิด ได้แก่ แนวคิดเรื่อง American Dream ส่งเสริมความหวังและความฝันในสังคม และแนวคิดสังคม Dystopia ที่เป็นภาพสังคมแบบกึ่งยุคที่มีนัยเป็นภาพสะท้อนสังคมในปัจจุบันที่มีการแข่งขันเพื่อให้ตนกลายเป็นบุคคลที่ประสบความสำเร็จ สุดท้ายคือแนวความคิดสังคมเสรีนิยมใหม่ที่ใช้วิเคราะห์และอธิบายลักษณะภาพรวมของสังคมในสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา

● การนำเสนอข้อมูล

การนำเสนอจะนำเสนอภาพรวมของสังคมเสรีนิยมใหม่ในสหรัฐอเมริกาที่มีความเหลื่อมล้ำกันอย่างชัดเจน และจะนำเสนอปัญหาความเหลื่อมล้ำดังกล่าวและผลที่ตามมา โดยจะเปรียบเทียบภาพสะท้อนความเหลื่อมล้ำของชนชั้นในสังคมกับการลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ผ่านจากภาพยนตร์เรื่อง *The Hunger Games* (2012-2015) ทั้ง 3 ภาค

● วิเคราะห์ภาพสะท้อนภาพยนตร์เรื่อง เกมล่าเกม หรือ The Hunger Games เปรียบเทียบกับปัญหาสังคมเสรีนิยมใหม่ในสหรัฐอเมริกา

ข้อมูลโดยสังเขปของภาพยนตร์เรื่องเกมล่าเกม หรือ The Hunger Games

ภาพยนตร์เรื่อง *The Hunger Games* ถูกสร้างขึ้นผ่านจากนวนิยายแนวสะท้อนภาพสังคมแบบกลียุค (Dystopia) ที่มีชื่อเสียงทั้งหมด 3 เล่ม โดย ซูซาน คอลลินส์ (Suzan Collins) เนื้อหาของเรื่องจะเกี่ยวข้องกับรัฐแห่งหนึ่งที่ครั้งหนึ่งเคยเกิดสงครามขึ้นภายในรัฐระหว่างเขตที่ 13 และรัฐบาลในเมืองแคปิตอล โดยในสงครามครั้งนั้นผู้ที่ปราบกลุ่มกบฏในเขตที่ 13 คือ รัฐบาลในแคปิตอล ดังนั้นรัฐพานेमแห่งนี้จึงถูกปกครองโดยรัฐบาลแคปิตอลมาโดยตลอด หากเรียงลำดับความมั่งคั่งเมืองแคปิตอลเป็นเมืองที่มั่งคั่งที่สุดในรัฐพานेमเพราะด้วยอำนาจในการเมืองที่ควบคุมและกำหนดโครงสร้างของสังคมจึงทำให้แคปิตอลได้รับผลประโยชน์ทั้งในเรื่องอำนาจการปกครองและทรัพยากรจากทุกๆ เขต การได้รับทรัพยากรเหล่านี้จะต้องแลกเปลี่ยนมาด้วยค่าตอบแทนที่รัฐบาลในแคปิตอลแจกจ่ายให้แก่ค่าตอบแทนที่ให้ในแต่ละเขตแตกต่างกันตามมูลค่าของทรัพยากร โดยส่วนใหญ่จะให้ค่าตอบแทนที่ต่ำกว่ามูลค่าทรัพยากรของแต่ละเขตที่ส่งมาที่เมืองแคปิตอลได้รับลักษณะดังกล่าวส่งผลให้แคปิตอลมีต้นทุนในการซื้อทรัพยากรที่ต่ำในการนำมาใช้ในเมืองจึงยังผลให้แคปิตอลเป็นเมืองที่มีความมั่งคั่งที่สุดในบรรดา 13 เขต

นอกจากเรื่องความมั่งคั่งแล้วรัฐบาลในเมืองแคปิตอลยังเป็นผู้ที่มีความชอบธรรมในการกำกับดูแล ทุกๆ เขตในรัฐพาเนมโดยการใช้กลไกการสร้างอำนาจของเมืองแคปิตอลที่ควบคุมและกำกับดูแลให้ทุกเขตให้ตกอยู่ภายใต้การกำกับดูแล ด้วยการสร้างความหวาดกลัว โดยจัดการแข่งขันเกมล่าเกม (Hunger Game) และในทุกๆ ปีจะมีการแข่งขันเกมนี้ขึ้น ซึ่งวิธีการคัดเลือกผู้เข้าแข่งขันคือให้แต่ละครอบครัวที่ต้องการอาหาร ยารักษาโรค หรือของที่ขาดแคลนให้นำชื่อของสมาชิกในครอบครัวที่อายุระหว่าง 12 -18 ปีมาใส่ในโหลแก้ว และเมื่อวันเก็บเกี่ยวมาถึงรายชื่อเหล่านี้จะถูกจับขึ้นมาเป็นชายและหญิงอย่างละหนึ่งใบและเรียกผู้ที่รับเลือกเหล่านี้ว่าบรรณาการของแต่ละเขต

กติกาในเกมคือการแข่งขันกันเอาชีวิตรอดในสมรภูมิตามการแข่งขันที่เต็มไปด้วยอันตรายที่มาจากผู้สร้างเกม บรรณาการทั้งหมดจะต้องเอาชีวิตรอดและต้องคอยระวังบรรณาการที่เข้าแข่งขันคนอื่นๆ ที่พร้อมจะกำจัดเพื่อเป็นผู้ชนะเพียงคนเดียวในเกม และผู้ที่เหลือเป็นคนสุดท้ายในสนามการแข่งขันที่รอดชีวิตกลับไปเล่าประสบการณ์ที่รอดชีวิตจากการแข่งขันเพื่อเป็นแรงบันดาลใจให้กับผู้คนในรุ่นต่อไปที่จะเข้ามาแข่งขันในฐานะเครื่องบรรณาการของเขต ซึ่งประธานาธิบดีโนว์พยายามทำให้ภาพความรุนแรงในการแข่งขันกลายเป็นเรื่องปกติและเป็นความบันเทิงของชนชั้นสูง

เหตุการณ์ที่เป็นจุดเปลี่ยนเกิดขึ้นจากการแข่งขันครั้งที่ 74 แคตนิส (Katniss) และพีต้า (Peta) จากเขตที่ 12 พวกเขาทั้งคู่ได้รับการสนับสนุนจากเฮมิช (Haymitch) ให้สร้างเรื่องราวความรักในการแข่งขันจนกระทั่งคนในแคปิตอลเกิดความเห็นใจและคอยคุ้มให้พวกเขาชนะ เฮมิช (Haymitch) พยายามโน้มน้าวใจผู้สร้างเกมให้คล้อยตามและเชื่อเขาในเรื่องคู่รักจำเป็นและท้ายที่สุดทั้งคู่ก็ได้รับชัยชนะแต่ก่อนที่พวกเขาจะชนะก็เกิดเหตุการณ์ขึ้นมีการเปลี่ยนแปลงกติกาจากเดิมที่เปลี่ยนกติกาว่าให้ทั้งคู่ชนะร่วมกัน กลับเปลี่ยนเป็นกติกาแบบดั้งเดิมคือมีผู้ชนะในสมรภูมิตามการแข่งขันนี้ได้เพียงผู้เดียวสร้างความสะเทือนใจให้ผู้ชมอีกครั้ง

แต่ทว่าแคตนิส (Katniss) เด็กสาวผู้มีความกล้าหาญก็หยิบยื่นเบอร์รี่พิษให้กับพีต้า (Peta) ชายหนุ่มที่เป็นคู่รักจำเป็น

หลังจากนั้นทั้งคู่เตรียมพร้อมที่จะกินเบอร์รี่พิษ (Poison Berry) และยอมตายไปด้วยกัน การฆ่าตัวตายของทั้งคู่ในมุมมองของคนในแคปิตอลคล้ายกับการกระทำของคู่รักหวานชื่น (Romantic) แต่ในมุมมองของคนบางเขตการกระทำของแคตนิสคล้ายกับว่าเป็นท่าทีแข็งข้อต่อประธานาธิบดี สโนว์ (President Snow) ดังนั้นการกระทำของแคตนิส (Katniss) กลายเป็นการจุดไฟแห่งความหวังให้กับผู้คนในแต่ละเขตที่พร้อมจะลุกขึ้นต่อสู้กับระบบเพื่อเปลี่ยนแปลงนำไปสู่การล้มล้างระบบและโครงสร้างทางการเมืองของประธานาธิบดีสโนว์ (President Snow) ในการแข่งขันครั้งที่ 75 เกิดจากการที่หลายๆ เขตเริ่มแข็งข้อต่ออำนาจของ และสงครามที่เกิดขึ้นก็ทำให้เกิดการสูญเสียของหลายชีวิตในรัฐพาเนม

ภาพที่ 1 แผนภาพอธิบายความสัมพันธ์ของตัวละครในภาพยนตร์เรื่องเกมส์ล่าเกม หรือ The Hunger Games

2. เปรียบเทียบตัวแสดงกับแนวคิดเสรีนิยมใหม่

ตัวแสดง	ลักษณะนิสัยตัวแสดง	รูปธรรมในสังคมเสรีนิยมใหม่
<p>Katniss Everdeen</p> 	<p>ยอมทำทุกอย่างเพื่อคนที่รัก</p>	<p>ภาพสะท้อนตัวแทนประชาชนที่อยู่ในชนชั้นกลางถึงล่างและต้องต่อสู้ในสังคมเสรีนิยมใหม่</p>
<p>Peta Mellark</p> 	<p>ปรับตัวกับทุกสถานการณ์</p>	<p>ภาพสะท้อนกลุ่มชนชั้นกลางที่มีการเรียนรู้และปรับตัวเข้าสู่ระบบเสรีนิยมใหม่</p>
<p>Gale Hawthorne</p> 	<p>เชื่อมั่นในความคิดของตัวเอง</p>	<p>ภาพสะท้อนการต่อต้านอำนาจนิยม ระบบเสรีนิยมใหม่</p>
<p>Haymitch Abernathy</p> 	<p>ช่วยเหลือผู้ที่ตกอยู่ในภาวะยากลำบากแต่ไม่สามารถช่วยได้ทุกคน</p>	<p>ภาพสะท้อนกลุ่มคนหรือองค์กรช่วยเหลือที่ไม่สามารถแก้ปัญหาสังคมเสรีนิยมใหม่</p>
<p>President Coriolanus Snow</p> 	<p>ผู้นำจากกลุ่มชนชั้นนำที่ใส่ใจเพียงผลประโยชน์ของกลุ่มชนชั้นนำในแคปิตอล</p>	<p>ภาพสะท้อนชนชั้นนำ อำนาจนิยม ลัทธิเสรีนิยมใหม่</p>
<p>The careers</p> 	<p>ผู้ชนะในเกมล่าเกมที่ผูกขาดการชนะมาโดยตลอด</p>	<p>ภาพสะท้อนกลุ่มคนในอุดมคติที่เป็นรูปธรรมในสังคมเสรีนิยมใหม่</p>

ตารางที่ 2 แสดงการวิเคราะห์จุดเด่นของตัวแสดงในกรอบเสรีนิยมใหม่
(รูปภาพจาก www.imdb.com)

● สภาพปัญหาในสังคมที่สะท้อนในภาพยนตร์

ปัญหาความเหลื่อมล้ำที่ผู้คนในเมืองแคปิตอลและผู้คนในเขต

สาเหตุของความเหลื่อมล้ำเกิดจากการใช้อำนาจอันชอบธรรมในทางมิชอบ เพื่อบริหารและกระจายทรัพยากรภายในรัฐพานาเมอย่างไม่เป็นธรรม การแจกจ่ายทรัพยากรที่กระจุกตัวอยู่เพียงแค่มืองแคปิตอลจึงทำให้ผู้คนในเมืองแคปิตอลที่มีความมั่งคั่งมากที่สุดของรัฐพานาเมรวมถึงการได้รับผลประโยชน์และสิทธิพิเศษสำหรับเขตที่ให้ผลประโยชน์อันน่าพึงพอใจกับเมืองแคปิตอล ถึงแม้ว่าจะมีบางเขตที่ได้รับผลประโยชน์และสิทธิพิเศษจากประธานาธิบดีสโนว์ (President Snow) แต่ทุกๆ เขตยกเว้นเมืองแคปิตอลยังคงต้องส่งบรรณาการหนุ่มสาว อย่างละ 1 คู่ เพื่อเข้าแข่งขันเกมล่าเกมเพื่อแสดงออกถึงความจงรักภักดีและไม่คิดก่อการกบฏเหมือนในอดีตที่เขตที่ 13 ได้กระทำการ

ส่วนในเขตที่ไม่มีทรัพยากรที่เป็นผลประโยชน์อันน่าพึงใจของผู้คนในเมืองแคปิตอลจะถูกทะเลาะเลยในการดูแลและให้สิทธิพิเศษหรือผลประโยชน์จึงทำให้เขตที่ไม่ได้รับสิทธิพิเศษหรือผลประโยชน์เหล่านี้ต้องต่อสู้ดิ้นรนในการดำรงชีพให้อยู่รอดและต้องเสี่ยงเสนอชื่อลูกหลานใส่ลงในโหลแก้วที่จะถูกจับฉลากรับเลือกเป็นบรรณาการแข่งขันในเกมล่าเกม โดยการเสี่ยงนี้เกิดขึ้นเพื่อแลกกับอาหาร หรือของที่จำเป็นแก่การประทังชีวิตของตนและครอบครัว ในบางครั้งของที่จำเป็นแก่การดำรงชีพเหล่านั้นมีไม่เพียงพอต่อจำนวนคนในเขตที่ต้องการอันนำสู่ภาวะอดอยาก (Simmons A.M., 2013)

ภาพความเหลื่อมล้ำในฐานะที่แตกต่างกันเห็นได้จากในภาพยนตร์หลายๆ ฉาก เช่น ครั้งแรกที่แคตนิส (Katniss) และพีต้า (Peta) ได้โดยสารขบวนรถไฟที่หรูหราที่มารับตัวทั้งคู่เพื่อเดินทางไปยังเมืองแคปิตอลเพื่อแข่งขันเกมล่าเกม เขาและเธอต่างก็ประหลาดใจที่ได้เห็นอาหารที่อุดมสมบูรณ์และการประดับตกแต่งบนขบวนรถไฟที่หรูหราซึ่งเป็นสิ่งที่ทั้งสองไม่เคยพบเจอในชีวิตประจำวันที่อยู่ในเขตที่ 12

นอกจากนี้ภาพความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในงานเลี้ยงในเมืองแคปิตอลพวกเขา
รับประทานอาหารแบบกินทิ้งกินขว้าง แตกต่างจากในเขตที่ชนมั่งมีเพียงก่อนเดียว
สามารถแบ่งทานกันได้ทั้งครอบครัว เป็นต้น ความแตกต่างทางทั้งที่เป็นรัฐเดียวกัน
ใช้กฎหมายเดียวกัน กฎที่ว่าเป็นห้ามฝึกการต่อสู้ ห้ามล่าสัตว์ ห้ามฝึกใช้อาวุธ หรือ
ห้ามมีอาวุธในครอบครอง แต่ในเขตที่ 1 และ 2 ก็มีการฝึกการต่อสู้การใช้อาวุธ
โดยในเขต 1และ2 มีการฝึกนักสู้เพื่อเข้าแข่งขันในเกมล่าเกมโดยเฉพาะที่เรียกว่า
กลุ่มอาชีพ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าปัญหาความเหลื่อมล้ำของฐานะกับรายได้และโอกาส
คนในรัฐพานเนมที่อยู่ในระดับที่แตกต่างกันนั้นมีสาเหตุมาจากการใช้อำนาจโดย มิ
ชอบของประธานาธิบดีสโนว์ (President Snow) ที่อำนาจผลประโยชน์และสิทธิ
พิเศษให้เพียงส่วนที่เป็นผลประโยชน์ต่อเขาและเมืองแคปิตอลเท่านั้น

การผูกขาดการเป็นผู้ชนะเพียงไม่กี่เขต

ภาพการผูกขาดผู้ชนะในรัฐพานเนมมีเพียงไม่กี่เขตที่เป็นผู้ชนะแบบผูกขาด
ซึ่งหนึ่งในลักษณะของผู้ชนะคือเป็นผู้ที่มาจากสังคมที่มั่งคั่ง ได้รับโอกาสเข้าถึงการ
ฝึกฝนและทักษะการเอาชีวิตรอดในป่าหรือการเอาชีวิตรอดจากภัยธรรมชาติ
ดังนั้นผู้ชนะส่วนใหญ่จึงเป็นผู้ชนะที่มาจากเขตที่มีผลประโยชน์กับรัฐบาลที่นำโดย
ประธานาธิบดีสโนว์จึงถูกละเว้นการฝึกฝนการต่อสู้ได้เพราะในรัฐพานเนมการมี
อาวุธและการฝึกฝนการต่อสู้เป็นเรื่องผิดกฎหมาย และจะต้องเป็นเขตที่มีความ
มั่งคั่งพอสมควรเพราะในกาเข้าแข่งขันจะต้องได้รับเงินจากผู้สนับสนุนในการส่ง
อาหาร น้ำ ยารักษาโรค อุปกรณ์ที่จำเป็นรวมไปถึงอาวุธส่งให้กับกลุ่มผู้เล่นในเกม
ซึ่งผู้เล่นส่วนใหญ่ที่ได้ของเหล่านี้มักจะมีผู้สนับสนุนจากในเขตเดียวกันเป็นผู้
บริจาคเงินเพื่อให้ผู้เข้าแข่งขันที่มาจากเขตตนเองยังอยู่รอดและเป็นผู้ชนะให้ได้
(Hoerl K., 2016.)

เสียงของประชาชนในเขตที่ไม่มีความหมาย

รัฐพานेमถูกปกครองด้วยระบอบเผด็จการที่มีชนชั้นนำในสังคมเป็นผู้ปกครอง ตัวแทนของผู้ปกครองแบบเผด็จการอำนาจนิยมคือประธานาธิบดี สโนว์ (President Snow) การปกครองโดยกลุ่มชนชั้นนำเพียงหยิบมือเดียวของสังคมที่สามารถกำหนดกติกาและกฎหมายให้เป็นประโยชน์และสนับสนุนกลุ่มชนชั้นนำด้วยกัน เกิดขึ้นในสังคมของรัฐพานेम เห็นได้ชัดเจนเรื่องการคัดเลือกเครื่องบรรณาการที่รัฐบาลจากแคปิตอลเป็นผู้สร้างกฎนี้ขึ้นมาเพื่อป้องกันการต่อต้านหรือกระด้างกระเดื่องของผู้คนในแต่ละเขตไม่ให้ก่อกบฏเพื่อล้มล้างอำนาจของกลุ่มชนชั้นนำ และการที่รัฐจัดการแข่งขันเกมล่าเกมเพื่อเป็นการสร้างความบันเทิงและความพึงพอใจให้กับกลุ่มชนชั้นนำซึ่งไม่ได้ใส่ใจถึงชีวิตของผู้เข้าแข่งขันที่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐพานेमเช่นเดียวกับกลุ่มชนชั้นนำในแคปิตอล ทั้งหมดนี้เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการที่รัฐให้ความสำคัญกับกลุ่มชนชั้นนำมากกว่าจนกระทั่งละเลยคุณภาพชีวิต ความปลอดภัย และความสุขของประชาชนในแต่ละเขต ทั้งที่ประชาชนส่วนใหญ่ของรัฐพานेमกำลังเผชิญกับปัญหาเรื่องคุณภาพชีวิต เช่น ภาวะอดอยาก แรงงานเสียง แต่รัฐบาลเพิกเฉยและยังทำให้ชีวิตของผู้คนในเขตต้องเสี่ยงอันตรายมากขึ้นจากการแข่งขันเกมล่าเกมที่ถูกจัดขึ้น (Hoerl K., 2016.)

● การเปรียบเทียบประเด็นปัญหาที่เกิดจากเสรีนิยมใหม่ในสหรัฐอเมริกา กับเนื้อหาในภาพยนตร์เรื่อง เกมล่าเกม หรือ The Hunger Games

จากปัญหาทั้ง 3 ประเด็นที่เกิดขึ้นในภาพยนตร์เป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนของปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมเสรีนิยมใหม่อีกด้วย ผู้เขียนได้นำปัญหาทั้ง 3 ประเด็นที่เกิดขึ้นในภาพยนตร์มาเปรียบเทียบเป็นภาพสะท้อนของสังคมเสรีนิยมใหม่ในสหรัฐอเมริกา ในด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม โดยมีรายละเอียดดังนี้

ประเด็นปัญหาที่ 1

เรื่องความเหลื่อมล้ำในสหรัฐอเมริกากับความเหลื่อมล้ำในรัฐฟานเม

ความเหลื่อมล้ำของรายได้และฐานะ

ปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำเกิดขึ้นมาเป็นระยะเวลายาวนาน นับตั้งแต่สหรัฐอเมริกาเริ่มใช้แนวคิดเสรีนิยมใหม่ช่องว่างของความเหลื่อมล้ำก็เริ่มขยายกว้างขึ้น สังเกตได้จากค่าเฉลี่ยรายได้ต่อปีของประเทศสหรัฐอเมริกาที่แสดงให้เห็นว่าระหว่างคนส่วนใหญ่ในประเทศ และกลุ่มชนชั้นนำ ผู้จัดการธนาคาร เจ้าของบริษัทเกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้เพิ่มขึ้นทุกๆ ปี

สาเหตุของปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้และฐานะเกิดมาจากการสะสมทุนของกลุ่มชนชั้นนำผ่านจากการทำธุรกิจและแข่งขันกันอย่างเสรีในตลาด โดยการแข่งขันดังกล่าวกลุ่มชนชั้นนำมีความได้เปรียบเพราะมีต้นทุนที่เพียงพอในการลงทุนเพื่อให้ได้ผลกำไร อีกทั้งยังมีรัฐบาลคอยสนับสนุนและช่วยเหลือ หน้าที่ของรัฐบาลในการสนับสนุนและช่วยเหลือคือรับหน้าที่เป็นกรรมการตัดสินและกำหนดกติกาให้ผู้เล่นปฏิบัติตาม และกฎกติกาส่วนใหญ่ล้วนแต่เข้าข้างกลุ่มชนชั้นนำทั้งสิ้น ยกตัวอย่างเช่น การจ่ายภาษีผลได้จากเงินลงทุนในมูลค่าที่ต่ำกว่าคนที่ทำงานที่ต้องเสียภาษีรายได้บุคคลธรรมดาด้วยข้อกล่าวอ้างที่ว่าการลงทุนคือการสร้างงานให้ผู้คนในสังคม การจ้างงานแบบสัญญาจ้างชั่วคราวเพื่อลดค่าใช้จ่ายสวัสดิการ การจ่ายค่าจ้างที่ไม่เป็นธรรมหรือการไล่คนออกเพื่อให้บริษัทสามารถดำรงอยู่ต่อไปและแข่งขันกับบริษัทอื่นๆ ได้ หรือแม้กระทั่งการปล่อยเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำสำหรับธุรกิจขนาดใหญ่ เป็นต้น (Stiglitz J.E., สถฤณี อาชวานันทกุล แปล, 2556)

รัฐบาลมองว่าภาพรวมของเศรษฐกิจในสหรัฐอเมริกามีความสำคัญกว่าภาพเล็กๆ ของสังคมจึงทำให้รัฐไม่ใส่ใจถึงผลประโยชน์ของกลุ่มประชาชนที่ไม่ใช่ชนชั้นนำ ส่งผลให้เกิดการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจอันวยผลประโยชน์ให้เพียง

กลุ่มชนชั้นนำผู้ที่แข็งแกร่งกว่าในแง่ของเงินทุนและอำนาจทางเศรษฐกิจเท่านั้น กระทั่งในวิกฤตเศรษฐกิจในสหรัฐอเมริกา ในปี 2007-2008 เกิดภาวะเศรษฐกิจซบเซาประชาชนเกิดหนี้สินเป็นจำนวนมากจากการซื้อขายอสังหาริมทรัพย์ ในขณะที่อยู่ในช่วงการหาเสียงเลือกตั้งและหนึ่งในผู้สมัครชิงตำแหน่งประธานาธิบดี บารัค โอบามา (Barack Obama) ได้สัญญาว่าจะสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ผู้คนในสังคมเชื่อมั่นได้ว่าจะมีชีวิตที่ดีกว่าที่เป็นอยู่ โดยการดำเนินนโยบายที่เด่นๆ คือการสนับสนุนช่วยเหลือกลุ่มคนที่ชะลอการผ่อนชำระอสังหาริมทรัพย์เขาก็ได้รับตำแหน่งประธานาธิบดี

อย่างไรก็ตามนโยบายที่ออกมาไม่ได้แตกต่างจากอดีต (Stiglitz J.E., สฤณี อาชวานันทกุล แปล, 2556) ผลลัพธ์จากนโยบายและการบริหารไม่ทำให้ชีวิตของประชาชนในสังคมดีขึ้นกว่าเดิมตามที่สัญญาไว้ เป็นไปได้เพียงการรอดพ้นจากวิกฤตเศรษฐกิจ ในปัจจุบันเศรษฐกิจในสหรัฐอเมริกาก็ยังชะลอตัวอยู่ การปลุกความเชื่อเรื่องความฝันแบบอเมริกัน (American Dream) ด้วยความหวังที่ว่าให้ประชาชนสามารถยกระดับชีวิตตนเองและสามารถเลือกได้ว่าอยากจะเป็นอะไร โดยที่ไม่มีข้อจำกัดใดๆ ถูกนำกลับมาใช้ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจครั้งนี้ เป็นไปเพื่อให้ผู้คนเชื่อมั่นและรอดพ้นจากวิกฤตนี้เพื่อเป็นแรงงานให้กับชนชั้นนำต่อไปได้ รัฐบาลใช้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับประชาชนในสังคมเพื่อให้เชื่อมั่นในความฝันแบบอเมริกัน (American Dream) อีกครั้งหนึ่งเพื่อให้ผู้คนในสังคมหันกลับมาแข่งขันในตลาดงานและทำงานแลกกับผลตอบแทนที่มากกว่าคนอื่นเพื่อซื้อความสุขคืนและยกระดับฐานะให้สามารถเลือกทางเลือกในชีวิตที่อยากจะเป็นได้มากขึ้น (ัชชฐ์รัมย์ ธรรมบุษดี, 2559)

การเปรียบเทียบความเหลื่อมล้ำของฐานะและรายได้ของคนในรัฐฟานเนมกับสหรัฐอเมริกา

หากนำกรณีความเหลื่อมล้ำทางรายได้และฐานะในสหรัฐอเมริกามาเปรียบเทียบกับภาพสังคมรัฐฟานเนมจะทำให้เห็นภาพความเหลื่อมล้ำที่ชัดเจนมากขึ้น จะเห็นได้ว่าผู้คนในสังคมสหรัฐอเมริกาเปรียบเหมือนผู้คนในรัฐฟานเนมที่มีความเหลื่อมล้ำกันของฐานะโดยใช้ตัวชี้วัดจากสภาพแวดล้อมของแต่ละเขตและการแต่งกายของตัวแสดงในภาพยนตร์ที่บ่งบอกถึงความเหลื่อมล้ำที่ชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น ในเมืองแคปิตอลผู้คนในสังคมจะสนใจเสื้อผ้าร่วมสมัย (Fashion) อาชีพที่เป็นที่นิยมคือ นักออกแบบเพราะคนในแคปิตอลชื่นชอบความหรูหรา เสื้อผ้าที่มีสีสันสวยงาม อาคารบ้านเรือนที่มีการออกแบบอย่างหรูหรา เป็นภาพสะท้อนชีวิตของชนชั้นนำในสหรัฐอเมริกาที่ชัดเจน และในบางเขตที่มีความได้เปรียบทางด้านทรัพยากรและมีทรัพยากรบุคคลที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมในแคปิตอลมักจะได้รับสิทธิที่ดีกว่าทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางฐานะและรายได้ในรัฐฟานเนม ยกตัวอย่างเช่น เขตที่ 1 มีอัญมณีและเพชรพลอยเป็นทรัพยากรหลักจึงทำให้เป็นที่พึงใจกับคนใน แคปิตอลที่ชื่นชอบความหรูหราส่งผลให้เขตที่ 1 ได้รับผลประโยชน์ในเรื่องของเงินทุนที่จะใช้ซื้อหาอาหารและฝึกรต่อสู้ให้กับคนในเขตอย่างผิดกฎหมายได้เพราะมีอำนาจการต่อรอง เขตที่ 2 ที่จัดหาอาวุธและฝึกฝนทักษะการต่อสู้ให้ทหาร (Peacekeepers) หรือผู้รักษาความสงบในแต่ละเขตเพื่อป้องกันการก่อกบฏให้กับรัฐบาลแคปิตอลจึงทำให้แคปิตอลสนับสนุนทรัพยากรที่จำเป็นแก่ชีวิต เช่น อาหาร ยารักษาโรคและอื่นๆ เขตที่ 3 จะเป็นกลุ่มคนที่มีความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยี ทรัพยากรบุคคลในเขตนี้สำคัญพอๆ กับเขตที่ 2 เพราะระบบทุกอย่างในรัฐฟานเนมเขตที่ 3 นี้เป็นผู้วางระบบจึงทำให้เขตที่ 3 ได้รับทรัพยากรที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตอย่างเพียงพอเช่นกัน (Simmons A.M., 2013)

อย่างไรก็ตามทั้ง 3 เขตนี้ยังคงเป็นเขตที่จะต้องส่งบรรณาการให้กับรัฐบาลเพื่อแสดงออกว่าตนยอมตกอยู่ใต้อำนาจของประธานาธิบดีสโนว์ หากเปรียบเทียบทั้ง 3 เขตกับผู้คนในสหรัฐอเมริกา ทั้ง 3 เขตนี้อยู่ในกลุ่มคนที่ทำงานที่มีฝีมือเฉพาะ

ทางหรือทำงานให้กับรัฐบาลโดยตรง เช่น วิศวกร นักการเมือง โปรแกรมเมอร์ ทหาร ข้าราชการ นายธนาคาร เป็นต้น โดยกลุ่มอาชีพเหล่านี้ทำงานเพื่อส่งเสริมชนชั้นนำในสังคมเสรีนิยมใหม่โดยที่พวกเขาอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของชนชั้นนำเพื่อที่จะได้รับผลตอบแทนหรือสวัสดิการที่ดีกว่าถ้าเทียบกับกลุ่มอาชีพอื่นๆ ในสังคม

ส่วนในเขตที่มีความแตกต่างกับเขตที่ 1,2,3 และ 4 อย่างชัดเจนคือ เขตที่ 12 เพราะเป็นเขตที่มีทรัพยากรสำคัญอย่างเดี่ยวคือถ่านหิน แรงงานส่วนใหญ่จะต้องทำเหมืองขุดหาถ่านหินเพื่อส่งไปเป็นทรัพยากรให้กับแคปิตอลใช้สอย ในเขตไม่มีอาหารล่าสัตว์ไม่ได้ ชื่อของบุตรหลานในครอบครัว 1 ชื่อ สามารถแลกอาหารได้หนึ่งมื้อ ยิ่งใส่เข้าไปหลายชื่อยิ่งได้รับอาหารมากแต่ก็มีความเสี่ยงที่จะถูกจับฉลากรับเลือกไปเป็นเครื่องบรรณาการเข้าแข่งขันในเกมล่าเกมที่สูงตามไปด้วย ดังนั้นผู้คนในเขตส่วนใหญ่จึงเผชิญภาวะอดอยาก ทั้งที่อยู่ในรัฐเดียวกันแต่ความเหลื่อมล้ำทางฐานะและรายได้สูงมาก หากเปรียบเทียบคนในเขตที่ 12 กับประชาชนในสหรัฐอเมริกา กลุ่มคนเหล่านี้คือกลุ่มคนที่ตกอยู่ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจของรัฐบาลที่ไม่สามารถต่อรองได้ พวกเขาถูกบังคับให้ต้องทำงานเพื่อให้ครอบครัวและตัวเองมีชีวิตรอดต่อไปในสังคม และการทำงานของพวกเขาก็ทำให้ทุนนิยมเสรีนิยมใหม่เดินหน้าต่อไปและได้รับกำไรหรือผลตอบแทนที่มากกว่าเงินเดือนในแต่ละเดือนที่พวกเขาได้

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในหลายๆ เขตเผชิญกับความยากลำบาก คล้ายคลึงกับเขตที่ 12 แต่ในภาพยนตร์จะเน้นนำเสนอภาพในเขตที่ 12 เป็นหลัก เพราะตัวแสดงที่ใช้ดำเนินเรื่องอยู่ในเขตที่ 12 อีกทั้งมีภาพความแตกต่างของสภาพแวดล้อมและการแต่งกายที่ชัดเจนระหว่างเมืองแคปิตอลและเขตที่ 12 เมื่อนำลักษณะดังกล่าวในภาพยนตร์เรื่อง The Hunger Games มาเปรียบเทียบกับภาพของสังคมสหรัฐอเมริกาในเรื่องของความเหลื่อมล้ำของรายได้และฐานะในสังคมที่เป็นภาพชัดเจนมากขึ้น

ความเหลื่อมล้ำทางด้านโอกาสและการศึกษา

ปัจจุบันหลายๆ ประเทศที่ขับเคลื่อนสังคมด้วยแนวคิดเสรีนิยมใหม่เป็นส่วนใหญ่มักมีอัตราการแข่งขันที่สูง นอกจากอัตราการแข่งขันที่สูง และรูปแบบสังคมที่กลุ่มชนชั้นนำเป็นกลุ่มเพียงกลุ่มเล็กๆ ในสังคมที่คอยแสวงหาผลประโยชน์จากกลุ่มคนส่วนใหญ่ที่เป็นชนชั้นกลางถึงชนชั้นล่างในสังคม และการแสวงหาผลประโยชน์ของชนชั้นนำนี้เป็นตัวที่ทำให้ความเหลื่อมล้ำในสังคมกว้างขวางมากขึ้น ทั้งในเรื่องฐานะและรายได้ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ส่งผลให้โอกาสและการเข้าถึงการศึกษาที่มีความเหลื่อมล้ำตามไปด้วย

สหรัฐอเมริกาเป็นดินแดนแห่งโอกาสที่ทุกคนสามารถมีชีวิตที่ดีมีทางเลือกที่จะเป็นอะไรก็ได้ตามแนวคิดเรื่องความฝันแบบอเมริกันในดินแดนแห่งนี้ ในช่วงยุคบุกเบิกดินแดนกลุ่มผู้อพยพที่เป็นคนผิวขาวต่างก็คาดหวังและฝันที่จะมีชีวิตที่ดีกว่าโดยสามารถเลือกทางเดินว่าตนเองอยากเป็นอะไรก็ได้และสามารถยกระดับฐานะตนเองได้โดยไม่มีข้อจำกัดเรื่องชนชั้นและฐานะอย่างที่อยู่ในดินแดนยุโรป (Maass M., 2013) แต่ในปัจจุบันปัจจัยที่จะทำให้ประชาชนในสังคมเข้าถึงความฝันแบบอเมริกันที่จะเลือกได้ว่าอยากเป็นอะไรก็ได้เริ่มห่างไกลจากความเป็นจริงที่จะทำให้สำเร็จ โอกาสหลายอย่างโดยเฉพาะโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาที่ดีในสถาบันชั้นนำที่เก่าแก่และมีชื่อเสียง (Ivy League) ถูกกีดกันด้วยเรื่องค่าใช้จ่าย

การลดบทบาทของรัฐบาลในเรื่องการจัดหาสวัสดิการจึงยิ่งทำให้ชนชั้นกลางและชนชั้นล่างไม่ได้รับโอกาสการเข้าถึงอุดมคติขั้นพื้นฐานที่คนทั่วไปจะสามารถเป็นได้ เช่น การเข้าถึงความฝันแบบอเมริกัน ทั้งที่การศึกษาเป็นพื้นฐานทั่วไปที่รัฐบาลจะต้องจัดทำให้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ผู้คนในสังคมมีชีวิตที่ดีกว่าในอนาคต แต่ปัจจุบันรัฐบาลกลางและรัฐบาลในแต่ละมลรัฐเพิกเฉยต่อโอกาสที่จะเข้าถึงการศึกษาที่ดีถูกจำกัดให้ขึ้นอยู่กับรายได้ ความมั่งคั่งและพื้นฐานของครอบครัว รวมถึงตัวชี้วัดเรื่องการเข้าศึกษาในสถาบันการศึกษาที่ดีตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลายก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีโอกาสทางการ

ศึกษาที่เข้าถึงมหาวิทยาลัยชั้นนำในสังคม (Stiglitz J. E., สถฤณี อาชวานันทกุล แปล, 2556)

นอกจากนี้ การเตรียมตัวเข้าสอบแข่งขันเพื่อเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยชั้นนำในสหรัฐอเมริกา พบว่ามีอัตราการแข่งขันที่สูงมากและโอกาสที่จะสอบเข้าได้มักจะอยู่ในมือผู้เรียนที่บ้านมีฐานะทางครอบครัวที่อยู่ในระดับชนชั้นกลางถึงชนชั้นนำ นั่นเป็นเพราะพวกเขาใช้เวลาเตรียมพร้อมตัวเองในการสอบแข่งขันเข้ามากกว่าผู้เรียนที่มีฐานะยากจน เป็นเพราะพวกเขาจะต้องคิดหารายได้เพื่อให้มีค่าใช้จ่ายเพียงพอในแต่ละเดือนสำหรับชีวิตของเขาและครอบครัวที่จะอยู่รอดต่อไปในสังคมจึงทำให้พวกเขาไม่มีเวลาที่จะเตรียมพร้อมสอบแข่งขันเข้ามหาวิทยาลัยชั้นนำ ส่งผลให้การสอบแข่งขันมีความเหลื่อมล้ำของช่องว่างของคะแนนสอบระหว่างเด็กที่ยากจนและเด็กที่ร่ำรวยในสหรัฐอเมริกาที่ถ่างกว้างขึ้นกว่าเมื่อ 25 ปีที่แล้วถึงร้อยละ 30-40 (จาก True Progressivism. 2556 อ้างถึงใน Stiglitz J. E., สถฤณี อาชวานันทกุล แปล, 2556) สิ่งนี้เป็นตัวชี้วัดว่าสังคมแบบเสรีนิยมใหม่ทำให้ผู้คนในสังคมมีโอกาสลดลงเพราะด้วยเงื่อนไขเรื่องความเหลื่อมล้ำด้านทรัพย์สินและรายได้ที่สูงมากจึงส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำของโอกาสของผู้คนในสังคม

การเปรียบเทียบความเหลื่อมล้ำทางด้านโอกาสและการศึกษาของผู้คนในรัฐฟิลาเดเฟียกับสหรัฐอเมริกา

ประเด็นความเหลื่อมล้ำเรื่องโอกาสและการศึกษาที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา มีความชัดเจนว่าเป็นผลพวงจากความเหลื่อมล้ำของรายได้และฐานะที่ได้กล่าวไว้ก่อนหน้านี้ หากนำเรื่องความเหลื่อมล้ำของโอกาสและการเข้าถึงการศึกษามาเปรียบเทียบกับสังคมในรัฐฟิลาเดเฟีย เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนอาจเปรียบได้กับการแข่งขันในเกมล่าเกมที่เป็นเกมการแข่งขันที่เอาชีวิตเป็นเดิมพันเพื่อเป็นผู้ชนะเพียงคนเดียวที่เอาชีวิตรอดจากการล่ากันเอง และได้รับรางวัลจากการเป็นผู้ชนะคือคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าเดิม เงินทอง บ้าน อาหาร

โอกาสในการชนะในเกมล่าเกมนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของทักษะการต่อสู้ ทักษะการใช้ชีวิตในป่า ทักษะการใช้อาวุธและเขตที่มีทักษะเหล่านี้คือเขตที่มีโอกาสได้รับการฝึกฝนทักษะการต่อสู้ ทักษะการใช้ชีวิตในป่าและทักษะการใช้อาวุธซึ่งในกลุ่มอาชีพ เป็นเขตที่มีโอกาสได้ฝึกทักษะการต่อสู้และการใช้อาวุธมากที่สุดจนเรียกได้ว่า เป็นกลุ่มอาชีพ และโดยส่วนใหญ่เขตที่ 1 และ 2 จะอาสาสมัครลงแข่งขันโดยไม่ต้องจับฉลากชื่อเหมือนในเขตอื่นๆ เพราะมีความมั่นใจที่ได้รับการฝึกฝนทักษะการต่อสู้และการใช้อาวุธมาแล้ว นอกจากนี้ยังมีเขตที่ 3 และ 4 ที่ยังมีความมั่งคั่งและเป็นประโยชน์กับเมืองแคปิตอลโดยในระหว่างที่แข่งเขตเหล่านี้ได้รับของบริจาคช่วยเหลือจากผู้สนับสนุนในเขตตนเองจึงมีโอกาสรอดชีวิตมากกว่าเขตอื่นๆ ที่ต้องดิ้นรนหาทางรอดในเกมล่าเกม และในวิถีชีวิตของผู้ที่อยู่ในเขตอื่นที่ไม่ใช่เขตที่กล่าวไปข้างต้นนั้นในแต่ละวัน อาหาร ยารักษาโรค ของจำเป็นเหล่านี้เขตอื่นๆ ไม่เพียงพอต่อประชากร นอกจากจะต้องคิดเรื่องการใช้ชีวิตให้ตนและครอบครัวอยู่รอดแล้ว เขตอื่นๆ นั้นไม่มีทรัพยากรที่เป็นที่พึงใจหรือหรรษาหรือเป็นประโยชน์สำคัญในการครองอำนาจมากไปกว่า 4 เขตนี้ที่สามารถใช้แลกเปลี่ยนหรือต่อรองกับแคปิตอล จึงทำให้ไม่มีโอกาสเข้าถึงการฝึกทักษะการต่อสู้และการใช้อาวุธได้อย่างที่กลุ่มอาชีพในเขตที่มั่งคั่ง

ความเหลื่อมล้ำของโอกาสที่จะเข้าถึงการฝึกทักษะต่างๆ เพื่อให้เป็นผู้ชนะในเกมเป็นผลมาจากความเหลื่อมล้ำของฐานะและรายได้รวมถึงการได้รับการสนับสนุนสวัสดิการที่ดีจากประธานาธิบดีโนว์จึงมีความพร้อมสามารถเตรียมตัวในการเข้าแข่งขันได้อย่างเต็มที่ และตัวชีวิตจำนวนผู้ชนะในแต่ละเขตเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นความเหลื่อมล้ำของโอกาสได้ชัดเจน ในเขตที่ 12 มีผู้ชนะเพียง 3 คน คือ เฮมิช (Heymitch) แคตนิส (Katniss) และ พีต้า (Peta) เป็นจำนวนผู้ชนะที่น้อยที่สุดใน 12 เขตดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าเขตที่ 12 เป็นเขตที่ยากจนสุดและมีโอกาสที่น้อยที่สุด ซึ่งความเหลื่อมล้ำทางโอกาสในรัฐพานेमเป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนให้กับสังคมเสรีนิยมใหม่ในสหรัฐอเมริกา กลุ่มคนที่ได้โอกาสมากกว่าทั้งในการสอบ

แข่งขันสำหรับการศึกษาในระดับที่สูง การเข้าศึกษาในสถานศึกษาที่ดีมักจะเป็นกลุ่มคนที่มีความรู้พื้นฐานครอบครัวที่มั่งคั่ง ส่วนกลุ่มคนที่ยากจนไม่โอกาสและพื้นที่ให้พวกเขามากพอเพราะพื้นที่ของพวกเขาคือการต่อสู้กับระบบทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ที่สร้างเงื่อนไขให้พวกเขาไม่สามารถเข้าถึงโอกาสและการศึกษาที่ดีได้

ประเด็นปัญหาที่ 2

เรื่องการผูกขาดการแข่งขันแบบธรรมชาติในสหรัฐอเมริกาและรัฐพานม

การผูกขาดโดยธรรมชาติในเรื่องการแข่งขันระหว่างเอกชน

ปัจจุบันสังคมสหรัฐอเมริกาดำเนินตามแนวทางเสรีนิยมใหม่ที่สนับสนุนการแข่งขันกันอย่างเสรี (Liberalization) โดยแข่งขันกันภายใต้กรอบของสถาบันที่ภาครัฐเป็นผู้กำหนดขึ้นมา การแข่งขันต่างๆ ที่เป็นสิ่งสำคัญในสังคมคือการแข่งขันประมูลสัมปทานการให้บริการสาธารณูปโภคกับประชาชน โดยการแข่งขันเพื่อให้ได้ผลประโยชน์จากสัมปทานเหล่านี้เกิดขึ้นเพื่อลดความวุ่นวายและการทุจริต อีกทั้งปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นหากมีผู้ให้บริการสาธารณูปโภคหลายราย เช่น ในกรณีวิกฤตไฟฟ้าในแคลิฟอร์เนีย (California) ปี 2000 ที่เกิดปัญหาไฟฟ้าดับเป็นเวลานานที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในบางพื้นที่ และปัญหาไฟฟ้าขายปลีกแบบไม่มีการทำสัญญาและกำหนดราคากลาง โดยในช่วงเวลานั้น แคลิฟอร์เนีย (California) ได้เปิดให้มีการค้าปลีกกระแสไฟฟ้าจากเอกชน แต่ก็เกิดปัญหาการขายกระแสไฟฟ้าที่ไม่มีกำหนดราคากลางในตลาดทำให้ราคากระแสไฟฟ้าผันผวนและเกิดปัญหาการราคากระแสไฟฟ้าสูงมาก (สำนักงานคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ, 2544) จึงทำให้เป็นกรณีตัวอย่างสำหรับข้อเสียใดๆ การแข่งขันที่เอกชนเข้ามารับสัมปทานหลายแห่ง ที่นำมาใช้เป็นข้ออ้างในการผูกขาดการแข่งขันให้มีผู้ที่ประมูลสัมปทานได้เพียงเจ้าเดียวซึ่งนำไปสู่การผูกขาดผู้ที่รับสัมปทาน และเอกชนที่ได้โอกาสในสัมปทานเหล่านั้นมักเป็นกลุ่มชนชั้นนำที่มีเงินทุนจำนวนมากและมี

อำนาจในตลาดทุน (Wall Street) ที่ได้รับการสนับสนุนเป็นลำดับแรกเสมอ (Harvey D., เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, ภัควดี วีระภาสพงษ์, สุรัตน์ โหระชัยกุล, และ อภิรักษ์ วรรณสารพ แปล. 2555)

การเปรียบเทียบการผูกขาดเป็นผู้ได้ผลประโยชน์ในสหรัฐอเมริกา และการผูกขาดผู้ชนะในการแข่งขัน

การแข่งขันในรัฐพานेमคือการแข่งขันที่สามารถยกระดับชีวิตให้มีทางเลือกที่ดีกว่าและเลือกได้ว่าจะทำอะไร แต่ยังคงอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลของประธานาธิบดีสโนว์ (President Snow) การผูกขาดผู้ชนะในเกมล่าเกมมักจะเป็นเขตที่ 1, 2, 3 และ 4 เพราะเขตเหล่านี้มักจะเป็นกลุ่มที่ร่ำรวยมากกว่าเขตอื่นๆ ซึ่งสามารถเทียบได้กับชนชั้นนำในสังคมสหรัฐอเมริกาที่มักจะได้เปรียบเพราะเป็นกลุ่มคนส่วนน้อยในสังคมที่มีเงินทุนสะสมจำนวนมากอีกทั้งได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลโดยเฉพาะ

ในสหรัฐอเมริการัฐบาลให้ความสำคัญกับภาคการเงินเป็นอย่างมากนับตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมาความเข้มข้นของระบบทุนนิยมเพิ่มขึ้นในยุคที่เรียกว่าเสรีนิยมใหม่ สิทธิต่างๆ เช่น ระบบกรรมสิทธิ์ที่เข้มแข็ง ทั้งหมดเป็นการเปิดเสรีภาพอย่างเต็มที่สำหรับการลงทุนในตลาดทุนและการลงทุนในกิจการต่างๆ โดยที่รัฐบาลเป็นผู้กำหนดกรอบกติกาอุปสรรคให้กับประชาชนที่จะเข้ามาแข่งขันโดยใช้หลักกฎหมายเป็นตัวควบคุมสังคมทั้งสังคมให้ดำเนินตามทางเลือกที่มีเสรีภาพภายใต้กรอบของสถาบันซึ่งกรอบที่กำหนดขึ้นเป็นประโยชน์ที่เข้าข้างกลุ่มชนชั้นนำให้แสวงหาผลประโยชน์ได้โดยที่มีความชอบธรรมจากกฎหมายมาเป็นตัวรับรองสิทธิของกลุ่มชนชั้นนำเหล่านี้ ลักษณะเช่นนี้คล้ายกับในสังคมของรัฐพานेमที่มีกระทำการใดๆ ก็ได้หรืออยากที่จะเป็นอะไรก็ได้ แต่ต้องถูกควบคุมโดยอำนาจของรัฐบาลประธานาธิบดีสโนว์ (President Snow)

อีกทั้งยังถูกควบคุมโดยชนชั้นในสังคมที่เป็นตัวกำหนดว่าตัวเรามีความสามารถได้อยู่ในขีดจำกัดเท่าใด โดยที่ไม่มีอำนาจต่อรองเหมือนกับกลุ่มคนชนชั้นนำในสังคม อีกทั้งกลุ่มประชาชนส่วนใหญ่ในรัฐพาเนมก็ไม่สามารถแข่งขันได้อย่างเท่าเทียมเพราะในแต่ละเขตมีฐานะที่ไม่เท่าเทียมกันความมั่งคั่งที่แตกต่างกันและการสนับสนุนของรัฐบาลประธานาธิบดีสโนว์ (President Snow) ทำให้ภาพสังคมการแข่งขันในภาพยนตร์เป็นตัวสะท้อนถึงภาพสังคมว่า จะมีกลุ่มที่มั่งคั่งในสังคมเพียงหยิบมือที่ผูกขาดที่จะได้รับผลประโยชน์เพียงกลุ่มเดียว เพราะตลาดทุนและทุกอย่างที่เกี่ยวกับทุนเอกชนจัดว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุดในสังคมยุคเสรีนิยมใหม่ และทุกอย่างถูกตีค่าเป็นทุนและตัวเงินทั้งหมด (David Harvey, เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, ภัควดี วีระภาสพงษ์, สุรัตน์ โหราชัยกุล, และอภิรักษ์ วรรณสาธพ แปล. 2555.)

ประเด็นปัญหาที่ 3

เรื่องเสียงของประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีความหมายในสหรัฐอเมริกา กับเสียงของประชาชนในเขตที่ไม่มีความหมาย

ภายหลังจากการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในสหรัฐอเมริกาช่วงปี 2007-2008 เกิดเสียงสะท้อนของประชาชนมากขึ้น ในเรื่องการปฏิบัติต่อประชาชนในสังคมที่ไม่เท่าเทียมกัน การเคลื่อนไหวของกลุ่มประท้วงที่เรียกว่า Occupy Wall street เกิดขึ้นเพื่อเรียกร้องความเท่าเทียม ความโปร่งใสต่อการปฏิบัติงานของรัฐ เพราะนโยบายส่วนใหญ่ที่รัฐใช้เป็นนโยบายที่สนับสนุนกลุ่มชนชั้นนำที่เป็นกลุ่มคนเพียง 1% ของสังคมและละเลยกลุ่มคน 99% การเคลื่อนไหวดังกล่าวทวีความรุนแรงขึ้นเมื่อมีการใช้กำลังเข้าสลายการประท้วง (Dailey K., 2011)

ภาพการประท้วงของประชาชนส่วนใหญ่ที่ใช้เกณฑ์เรื่องรายได้เป็นตัวกำหนดชื่อเรียกว่า กลุ่มคน 99% ของสังคม ส่วนกลุ่มคน 1% คือกลุ่มชนชั้นนำที่

มีรายได้สูงกว่าคน 99% มาก การออกมาประท้วงนี้คือการแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลไม่ให้ความสำคัญกับประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศทั้งที่คน 99% เป็นประชาชนในรัฐเหมือนกับคน 1% แต่การปฏิบัติของรัฐปฏิบัติได้แตกต่างกัน เช่น การสนับสนุนช่วยเหลือเรื่องเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ การออกนโยบายยืดหยุ่นต่อการจ้างงาน การลดภาษีสำหรับบริษัทและกิจการด้วยข้ออ้างว่าเป็นการสร้างรายได้ให้คนในสังคม เป็นต้น ส่วนประชาชนส่วนใหญ่ที่เป็นแรงงานให้กับบริษัทและกิจการเหล่านี้ก็ต้องยอมรับในชะตากรรมที่บริษัทจะปลดออกหรือลดชั่วโมงการทำงาน โดยที่รัฐไม่มีการช่วยเหลือหรือสนับสนุนประชาชนเพื่อให้ได้รับความยุติธรรม จึงเป็นสาเหตุให้เกิดการประท้วง

การเปรียบเทียบเสียงของประชาชนในสหรัฐอเมริกา กับในเขตที่ไม่มีความหมาย

ประชาชนในสหรัฐอเมริกาเปรียบได้กับกลุ่มคนส่วนใหญ่ในเขตของรัฐพาเนมที่รัฐไม่ได้ให้ความสำคัญมาเป็นระยะเวลายาวนาน ยิ่งไปกว่านั้นรัฐยังให้ความสำคัญมือกับกลุ่มชนชั้นนำออกนโยบายสนับสนุนชนชั้นนำแต่บั่นทอนคุณภาพชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ในสังคม

เปรียบเทียบเรื่องการออกนโยบายของรัฐบาลสหรัฐอเมริกากับการกำหนดกติกาและกฎของรัฐบาลประธานาธิบดีโอบามาที่การสนับสนุนชนชั้นนำโดยการจัดการแข่งขันเกมล่าเกมที่ส่งผลให้ชีวิตของผู้คนต้องเกิดความเสี่ยงต่อชีวิต และถูกละเลยการมีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งที่คนในเขตเป็นส่วนหนึ่งของรัฐพาเนมเช่นเดียวกับประชาชนในสหรัฐอเมริกาที่ถูกละเลยต่อคุณภาพชีวิต และความมั่นคงของชีวิตด้วยการที่รัฐบาลในสหรัฐอเมริกาสับสนุนนโยบายการจ้างงานแบบยืดหยุ่นเพื่อช่วยเหลือกลุ่มนายทุนไม่ต่างจากการทำลายความมั่นคงของประชาชน รายได้ของประชาชนที่หายไปทำให้ผู้คนเหล่านั้นเป็นหนี้เพิ่มขึ้น เพราะไม่มีรายได้มาใช้จ่ายต่อรายได้ครัวเรือนที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน อันนำไปสู่การประท้วงของกลุ่มคน

ส่วนใหญ่ที่ทนไม่ได้ต่อการกระทำของรัฐเช่นเดียวกันในแต่ละเขตเริ่มแสดงท่าทีต่อต้านรัฐเพราะความไม่พอใจต่อการกระทำที่รัฐบาลประธานาธิบดีโอบามาปฏิบัติกับผู้คนในเขตเหมือนเครื่องบรรณาการที่เข้าไปแข่งขันเพื่อคว้าความผันในอุดมคติที่ไม่สามารถทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นได้จริงและเครื่องจักรที่เป็นเพียงเครื่องผลิตทรัพยากรเพื่อหล่อเลี้ยงคนในเมืองแคบิตอล การปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียมกันของประธานาธิบดีโอบามาทำให้ผู้คนเริ่มลุกขึ้นต่อต้านและเรียกร้องความเท่าเทียมกันในสังคมของรัฐพาเนมเช่นเดียวกับในสหรัฐอเมริกาที่คนส่วนใหญ่ออกมาเรียกร้องต่อการกระทำของรัฐที่ปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกันระหว่างประชาชน 99% กับประชาชน 1%

● บทสรุป ●

สหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญกับระบบการเงินและตลาดทุนเป็นหลักนับตั้งแต่ใช้ลัทธิเสรีนิยมใหม่เป็นหลักในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการเมือง ส่งผลให้ประเทศเกิดการกระจุกตัวของความมั่งคั่งในสังคมจึงทำให้ประเทศมีความเหลื่อมล้ำที่สูงมากประเทศหนึ่ง จากการแสดงรายได้ของผู้คนในสังคมรายได้ของชนชั้นกลางที่อยู่ในระดับปานกลางและชนชั้นนำที่อยู่ในระดับสูง โดยระดับปานกลางเมื่อปี 2014 อยู่ที่ 791 ดอลลาร์สหรัฐฯ ต่อสัปดาห์ เทียบกับระดับสูงอยู่ที่ 1,898 ดอลลาร์สหรัฐฯต่อสัปดาห์ (Inequality, 2014) แสดงให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำของรายได้ระหว่างชนชั้นนำกับผู้คนทั่วไปในสังคมที่เป็นชนชั้นกลางว่ามีระดับรายได้ที่ต่างกันเป็นอย่างมาก โดยในสังคมเสรีนิยมใหม่ที่ผู้คนต้องรับผิดชอบตนเองโดยที่ไม่มีสวัสดิการจากรัฐบาลทำให้ประชาชนรับภาระค่าใช้จ่ายในการครองชีพ และแนวคิดเรื่องความผันแบบอเมริกันมาเป็นตัวชักจูงผู้คนในสังคมให้เกิดแรงบันดาลใจในการยกระดับฐานะหรือการมีทางเลือกให้กับชีวิต โดยวิธีที่จะเข้าถึงโอกาสนั้นจำเป็นต้องเข้าถึงการศึกษาในระดับที่สูงและยิ่ง

การเลือกการศึกษาในกลุ่มมหาวิทยาลัยเก่าแก่ (Ivy League) และทำให้ได้รับโอกาสต่างๆ ที่สามารถต่อยอดให้เลือกได้ว่าอยากเป็นอะไรหรืออยากทำอะไร ซึ่งเป็นปัญหาที่ทำให้ความฝันแบบอเมริกันเป็นจริงได้น้อยลงในสังคมเสรีนิยมใหม่นี้ เพราะความเหลื่อมล้ำที่สูงขึ้นของช่องว่างรายได้ ประกอบกับการให้ความสำคัญของระบบการเงินและตลาดทุนเป็นสำคัญทำให้สหรัฐอเมริกาเริ่มมีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่ดำเนินตามหลักการ 1 คนต่อ 1 เสียง ตามแนวทางประชาธิปไตยตามที่ได้อ้างไว้ในเจตนารมณ์ว่าดินแดนแห่งนี้เป็นดินแดนแห่งเสรีประชาธิปไตยที่ให้ความสำคัญกับทุกสิทธิทุกเสียง

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นประกอบกับภาวะทางเศรษฐกิจทำให้สังคมที่มีความเหลื่อมล้ำในสังคมนำสู่สังคมที่สิ้นหวังกระทั่งมีการปลุกความหวังที่จะทำให้ผู้คนในสหรัฐอเมริกากลับมาได้อีกครั้งโดยประธานาธิบดีบารัค โอบามา (Barack Obama) แต่การหาเสียงก่อนได้รับเลือกและการเข้ามาปฏิบัติภารกิจจริงสวนทางกัน ประธานาธิบดีบารัค โอบามา (Barack Obama) ยังคงดำเนินการสานต่อความสัมพันธ์กับกลุ่มตลาดทุน (Wall Street) อีกทั้งเอื้ออำนวยผลประโยชน์ให้กับชนชั้นนำมาโดยตลอด ความหวังที่เคยให้ไว้ในสังคมขาดลงกลายเป็นการรวมตัวกันออกมาเรียกร้องที่เรียกว่า Occupy Wall Street ที่ออกมาประท้วงเรียกร้องการจัดสรรผลประโยชน์ของรัฐที่ไม่เท่าเทียมรัฐช่วยเหลือกลุ่มชนชั้นนำที่มีอยู่เพียงหยิบมือเดียวหรือที่เรียกว่า กลุ่มคน 1% แต่ละเลยการสนับสนุนหรือช่วยเหลือกลุ่มคน 99% ในสังคม เช่น การลดอัตราภาษีสำหรับเงินลงทุนเพราะการลงทุนเป็นการสร้างงานให้สังคมแต่เก็บอัตราภาษีรายได้บุคคลธรรมดาเท่าเดิม อนุญาตให้มีการเลิกจ้างพนักงานได้เพื่อให้งิการดำเนินต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพและแข่งขันในตลาดได้ เป็นต้น

บรรณานุกรม

รายการหนังสือ

- David Harvey. (2555). *ประวัติศาสตร์ฉบับย่อของลัทธิเสรีนิยมใหม่ A Brief History of Neoliberalism*. เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, ภัทวดี วีระภาสพงษ์, สุรัตน์ โหระชัยกุล, และ อภิรักษ์ วรรณสาธพ แปล. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.
- ษ์ชูรัมย์ ธรรมบุษดี. (2558). รายงานวิจัยเรื่อง: *สำรวจกายวิภาคทุนนิยมไทยในกระแสเสรีนิยมใหม่: กรณีศึกษาการแปรสภาพ โครงสร้างชนชั้นทางเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ในสังคม*. วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ษ์ชูรัมย์ ธรรมบุษดี. (2559). *เดินไปดวงดาว*. กรุงเทพฯ: โครงการศิลปศาสตร์บัณฑิต ปรัชญาการเมืองและเศรษฐศาสตร์ (ท่าพระจันทร์)
- James Fulcher, ปกรณ์ เลิศเสถียรชัย แปล.(2554). *ทุนนิยม ความรู้ฉบับพกพา (Capitalism a very short introduction)*. กรุงเทพฯ : openworlds
- Joseph E. Stiglitz, สฤณี อาชวานันทกุล แปล. (2556). *ราคาของความเหลื่อมล้ำ The Price of Inequality*. กรุงเทพฯ: Openworld.

บทความในวารสาร

- จิตติภัทร พูนขำ. (2556). แนะนำหนังสือ บาร์ค โอบามา, วอลล์สตรีท และเสรีนิยมใหม่: เบื้องหลังเศรษฐกิจการเมืองของสหรัฐอเมริกาหลังวิกฤตเศรษฐกิจปี 2008 (Ron Suskind, *Confidence Men: Wall Street Washington and the education of president*. New York: Harper Collins Books, 2011). (ปีที่ 34, ฉบับที่ 1, 2556). รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ. (2543). การปรับโครงสร้างกิจการไฟฟ้าในประเทศสหรัฐอเมริกา. *วารสารนโยบายพลังงาน* (ฉบับที่ 48 เมษายน-มิถุนายน 2543)

ษ์รัฐรัมย์ ธรรมบุษดี. บทความเรื่อง การบริหารทรัพยากรบุคคลบนห่วงโซ่อุปทานโลก: การจัดการทรัพยากรบุคคลเพื่อเรื่องการขยายตัวของแรงงานเลี้ยง. *Journal of HR Intelligence* (ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2556) สถาบันทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

สุโขทัยธรรมาธิราช. *วิกฤตเศรษฐกิจในสหรัฐอเมริกา*. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2560. จากเว็บไซต์: <http://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sec/Lom6/04-01.html>.
Thomas More. *ยูโทเปีย*. สมบัติ จันทรวงศ์ แปล. สืบค้นเมื่อวันที่ 19 เมษายน 2560. จากเว็บไซต์: <http://www.openbase.in.th/files/tbj087.pdf>. (2526).

Books

Kristen Hoerl. (2016). *Rhetorical Criticism Perspective in Action: Critical essay1 The Hunger Games as allegory for class struggle*. London. The Rowman and Littlefeild. (P.279-280)

Articles

Amber M. Simmons. *Class on fire: Using The Hunger Games Trilogy to Encourage Social Action* (Vol.56 Number1, September 2012)

Jonathan Alexander, Rebecca Black. *The Darker Side of the sorting Hat: Representations of Educational Testing in Dystopian Young Adult Fiction* (Vol.43,2015)

Marsha Sprague. *Surviving Dystopia: Lessons from Tally, Katniss, and Tris*. (Vol.65 Number 2,Fall2015/Winter2016)

Matthias Maass. *Which Way to Take The American Dream: The US Elections of 2008 and 2010 as a Struggle for Political Ownership of The American* (Vol.31 Number1, July 2012)

Electronic Medias

Bureau of labor statistics. *Table A-4. Employment status of the civilian population 25 years and over by educational attainment.* Accessed October 15, 2017. Available at: <http://www.bls.gov/news.release/empsit.t04.htm>

Center for American progress. *The Middle-Class Squeeze: A Picture of Stagnant Incomes, Rising Costs, and What We Can Do to Strengthen America's Middle Class.* Accessed May 30, 2016. Available at : <https://www.americanprogress.org/issues/economy/report/2014/09/24/96903/the-middle-class-squeeze/>.

C.J. Polychroniou.(2013, December 16). *Chomsky: Is the American Dream Dead?*. Alternet. Available at: <http://www.alternet.org/election-2016/chomsky-american-dream-dead>

Deepanshu Banshee. (2012, June 26). *The American Dream is Now a Myth: Joseph Stiglize.* CNBC.

Institute for policy studies. *Income Inequality.* Accessed May 2, 2017. Available at: <http://inequality.org/income-inequality>.

International Monetary fund. *Neoliberalism: Oversold?*. Accessed May 2, 2017. Available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2016/06/pdf/ostry.pdf>.

Library of Congress. *What is the American dream?*. Accessed April 10, 2017. Available at: <http://www.loc.gov/teachers/classroommaterials/lessons/american-dream/students/the-dream.html>.

Kate Dailey. (2011, October 14). *Is Occupy Wall Street bad for the American Dream?*. BBC. Available at: <http://www.bbc.com/news/magazine-15301200>.

Michael Brenner, *Plutocracy in America*, Counterpunch. Accessed April 10, 2017. Available at: <http://www.counterpunch.org/2013/04/01/plutocracy-in-america/>.

Tanner Mirrlees. Hollywood's Uncritical Dystopia. Cineaction. Accessed April 10, 2017. Available at: http://www.cineaction.ca/wp-content/uploads/2015/01/CA95_01Mirrlees.pdf.

David Harvey. *Space of Hope*. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2559. จากเว็บไซต์: <https://sculptureatpratt.files.wordpress.com/2015/07/david-harvey-spaces-of-hope-1.pdf>. (2000).

Audiovisual materials

Gary Ross (Director). *The Hunger Game* [Film]. Lionsgate, Color Force. 2012-15.

Joon Ho Bong (Director). *Snowpiercer* [Film]. SnowPiercer. Moho Film, Opus Pictures, Stillking Films, CJ Entertainment. 2013.

Mark Osborne (Director). *The Little Prince* [Film]. Onyx Films, Orange Studio, Kaibou Productions, LPPTV, M6 Films, ON Animation Studios, On Entertainment, Paramount Animation, TouTenKartoon. 2015.

03

“การสถาปนาอุดมการณ์
“การกลับมาพัฒนาชาติ”
ในโครงการ พสวท.”

The Construction of “Coming back to develop
country” Ideology in DPST program

■ *สิกขา สONGค้ำชุม¹*
Sikkha Songkumchum

1 นักศึกษาปริญญาตรี ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อต้องการอภิปรายถึงการสถาปนาอุดมการณ์ “การกลับมาพัฒนาชาติ” ในโครงการพัฒนาและส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (พสวท.) ซึ่งดำเนินการโดยสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) โดยอาศัยวิธีการทางประวัติศาสตร์ และได้ผลการศึกษาว่าอุดมการณ์ “การกลับมาพัฒนาชาติ” ได้รับการสถาปนาขึ้นเพื่อควบคุมความรู้สึคนึกคิดของนักเรียนทุนเพื่อให้โครงการได้บรรลุจุดประสงค์ของการก่อตั้งโครงการ พสวท. กล่าวคือ ผลิตนักวิทยาศาสตร์เพื่อรองรับการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจในช่วงทศวรรษ 2520 แต่การผลิตซ้ำอุดมการณ์อย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันกลับทำให้บุคคลที่เกี่ยวข้องกับโครงการไม่สามารถมองเห็นปัญหาเชิงโครงสร้างของการบริหารจัดการทุนการศึกษาทางวิทยาศาสตร์อย่างละเอียดลึกซึ้งแต่กลับมองเป็นเพียงความผิดพลาดของปัจเจกอย่างเดียว

[คำสำคัญ]

อุดมการณ์ “การกลับมาพัฒนาชาติ”, โครงการ พสวท., ทุนการศึกษาทางวิทยาศาสตร์

Abstract

This article aims to debate on the construction of “Coming back to develop country” Ideology in Development and Promotion of Science and Technology Talents (DPST) program, organized by The Institute for the Promotion of Teaching Science and Technology (IPST). By using historical methods, the study resulted that “Coming back to develop country” Ideology had been inculcated to shape scholars’ consciousness. The Ideology was (and is) emphasized in order to achieve DPST’s purpose, which is to generate a number of scientists to serve an expanding industrial sector and economic structural adjustment between 1977-1986. However, the stakeholders of DPST program consider the problem as only individual mistakes while structural conflict in the management of science scholarships has been distorted by the consecutive ideological reproduction.

[Keywords]

“Coming back to develop country” Ideology, DPST program, Science scholarships

บทนำ

การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการทุนการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ของภาครัฐไม่ค่อยได้รับความสนใจจากนักวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์-มนุษยศาสตร์ และไม่ค่อยมีการอภิปรายถกเถียงเป็นวงกว้างในสังคมมาก่อน จนกระทั่งเกิดปัญหากรณีอดีตอาจารย์ทันตแพทย์ของมหาวิทยาลัยมหิดลได้หนีทุนการศึกษาต่างประเทศของมหาวิทยาลัยมหิดลจนส่งผลกระทบต่อผู้ลงชื่อค้ำประกันต้องชำระเงินชดใช้ทุนเนื่องจากผิดสัญญาทุนแทน ทำให้เกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์ในสังคมอยู่ระยะหนึ่ง

ในเวลาต่อมาสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ได้นำเสนอปัญหาของการบริหารจัดการทุนการศึกษาหลายบทความ เช่น บทความเรื่อง “จากกรณีหนีทุน...สู่โอกาสปฏิรูปการบริหารทุนการศึกษา” (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2559) นอกจากนี้ ดร.สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ ได้นำเสนอเนื้อหาในลักษณะเดียวกันผ่านรายการ “คิดยกกำลังสอง” ซึ่งทางรายการได้ยกตัวอย่างปัญหาการจัดการทุนการศึกษาจำนวน 3 ทุน คือ ทุนกระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ ทุนสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) และทุนโครงการพัฒนาและส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (พสวท.) โดยส่วนหนึ่งของรายการได้นำเสนอแผนภูมิรูปภาพเรื่องปัญหาของทุนพสวท. และมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากผู้คนในโครงการ พสวท. (อานนท์ ศักดิ์วีระวิชัย, 2559) จนนำมาสู่การชี้แจงจากทาง TDRI และการแก้ไขข้อมูลแผนภูมิรูปภาพในเวลาต่อมา (สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, 2559)

กระแสวิพากษ์วิจารณ์ TDRi ของกลุ่มนักเรียนและอาจารย์ที่ได้รับทุนจากโครงการ พสวท. ก่อให้เกิดความคิดในการสื่อสารถึงความสำคัญของโครงการ พสวท. ที่มีต่อประเทศชาติ ตลอดจนถึงความสำคัญของความรู้ด้านวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ (pure science) และ คณิตศาสตร์บริสุทธิ์ (pure mathematics) ในการพัฒนาประเทศ จนนำไปสู่การจัดตั้งเพจเฟซบุ๊กชื่อว่า “DPST Think Tank” ของกลุ่มนักเรียนทุน พสวท. จำนวนหนึ่งเพื่อสื่อสารข้อมูลของผู้ได้รับทุน พสวท. ที่ถูกต้องออกสู่สาธารณะ (เฟซบุ๊ก, 2559) แต่กลับมีน้อยคนที่ตระหนักถึงข้อเสนอแนะของ TDRi ในเรื่องการปรับปรุงรูปแบบการบริหารจัดการทุน พสวท. ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสัมพันธ์กับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา

ผู้เขียนเสนอว่าส่วนหนึ่งของการไม่มีการแก้ไขปัญหายังเป็นรูปธรรมได้เกิดจากการใช้อุดมการณ์ “การกลับมาพัฒนาชาติ” ในการควบคุมความรู้สึกนึกคิดของนักเรียนทุน พสวท. ให้เป็นไปตามความประสงค์ของผู้ให้ทุนการศึกษา โดยเป็นอุดมการณ์ที่ได้รับการปลูกฝังจากรุ่นสู่รุ่นว่าเมื่อผู้รับทุน พสวท. ได้สำเร็จการศึกษาแล้วจะต้องกลับมาพัฒนาชาติโดยการทำงานชดใช้ทุนและใช้ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ที่ร่ำเรียนมาให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งความคิดเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมและเศรษฐกิจในช่วงเวลาแรกของการก่อตั้งโครงการ พสวท. โดยในบทความจะอภิปรายอยู่ 4 ประเด็น คือ (1) กระแสความคิดในการก่อตั้งโครงการ พสวท. และบริบท (2) การสถาปนาอุดมการณ์ “การกลับมาพัฒนาชาติ” (3) ผลจากการใช้อุดมการณ์ที่มีต่อโครงการ พสวท. และ (4) บทสรุปและข้อสังเกตเพิ่มเติม โดยมีการค้นคว้าหลักฐานด้านเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการ พสวท. เช่น รายงานการวิจัยของ สสวท. นิตยสารข่าว สสวท. เป็นต้น และนำวิธีการทางประวัติศาสตร์มาใช้ประกอบการวิเคราะห์ในบทความนี้ โดยบทความนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาพัฒนาการของวงการวิทยาศาสตร์ไทยในอนาคต

● กระแสความคิดในการก่อตั้งโครงการ พสก. และบริบท

ในช่วงต้นทศวรรษที่ 2520 รัฐบาลไทยได้มีการปรับยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศใหม่จาก “การมุ่งขยายอัตราความเจริญทางเศรษฐกิจ” มาเป็น “การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ” เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพเศรษฐกิจและการเพิ่มผลผลิต นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงราคาน้ำมันและวิกฤติการณ์ทางการเงินของโลก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516-2517 ทำให้เกิดสภาพเศรษฐกิจฝั้่นผวน กล่าวคือ เกิดภาวะเงินเฟ้อ อัตราการว่างงานเพิ่มสูงขึ้น นอกจากนี้ประเทศไทยยังมีความจำเป็นต้องนำเข้าเชื้อเพลิง วัตถุดิบ เครื่องจักร และสินค้าทุนจากต่างประเทศ ซึ่งส่งผลให้ประเทศไทยขาดดุลการค้า โดยภาครัฐมองว่าประเทศไทยไม่ได้ปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลก รัฐจึงเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนการสร้างกำลังคนเพื่อช่วยให้ประเทศพัฒนาไปสู่ “ประเทศกึ่งอุตสาหกรรม”

ในปี พ.ศ. 2524 ฝ่ายวิจัยและประเมินผล สสวท. ได้จัดทำโครงการเสาะแสวงหาผู้มีปรีชาญาณทางวิทยาศาสตร์ โดยตีพิมพ์เป็นรูปเล่มในปี พ.ศ. 2525 การศึกษาชิ้นนี้ได้ค้นหาตัวชี้วัดผู้มีปรีชาญาณทางวิทยาศาสตร์ จากบทนำของงานวิจัยและในเอกสารบันทึกการประชุมได้พบหลักฐานที่อธิบายความเป็นมาของการดำเนินงานซึ่งเกี่ยวข้องกับแนวคิดของภาครัฐดังที่กล่าวไปแล้ว ดังนี้

“...สำหรับประเทศไทย แม้ว่าจะจะเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ และรัฐบาลมีนโยบายเร่งรัดพัฒนาประเทศ แต่การพัฒนาประเทศยังคงดำเนินไปอย่างเชื่องช้า และไม่สอดคล้องกับเป้าหมายที่วางไว้อย่างสมบูรณ์ เหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดสถานการณ์ดังกล่าวคือ การขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถสูงทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่จะคิดหาวิธีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ได้อย่างเหมาะสมหรือสร้างอุตสาหกรรมต่อเนื่องให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังนั้นสินค้าออกของประเทศไทยส่วนใหญ่จึงอยู่ในรูปของวัตถุดิบ และซื้อเทคโนโลยีจากต่างประเทศมาใช้ เนื่องจากการพยายามริเริ่มประดิษฐ์คิดค้นเทคโนโลยีด้วยตนเองยังมีน้อย และไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควร ประเทศไทยจึงเสียเปรียบดุลย์การค้ามากขึ้นทุกปีและไม่สามารถพึ่งตนเองได้ตลอดมา

โดยเหตุผลดังกล่าว ประเทศไทยควรจะริเริ่มอย่างจริงจังในการเร่งรัดผลิตบุคคลที่มีความรู้และมีความสามารถสูงทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ (Pure Science) และทางด้านเทคโนโลยี เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของโลกในปัจจุบันส่วนใหญ่มีรากฐานมาจากการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี... บุคคลที่มีความสามารถทางสมองสูง จึงเป็นบุคคลที่มีคุณค่าต่อประเทศชาติในการสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นประโยชน์แก่มวลมนุษย์ โดยส่วนรวม บุคคลที่มีพลังความสามารถทางด้านวิทยาศาสตร์สูง หรือเรียกว่าปรีชาญาณทางวิทยาศาสตร์นั้น อาจจะมีได้แสดงความสามารถออกมาให้ประจักษ์ในรูปของการเรียนเก่งวิทยาศาสตร์เก่งเป็นพิเศษ เพราะกระบวนการเรียนการสอนในชั้นเรียน อาจไม่เพียงพอที่จะกระตุ้นความสามารถพิเศษที่มีอยู่ในตัวผู้เรียนได้ นอกจาก

นี่ในปัจจุบัน นักเรียนในแต่ละโรงเรียนมีจำนวนค่อนข้างมาก ครูจึงไม่มีโอกาสสนใจบุคคลที่เรียนเก่งมากนัก จึงเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่ไม่ได้มีการพัฒนาศักยภาพของผู้มีปรีชาญาณทางวิทยาศาสตร์อย่างเต็มที่...เป็นเหตุให้ประเทศชาติขาดแคลนนักวิทยาศาสตร์ที่มีความสามารถพิเศษสูงในการคิดค้นเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติได้...” (สาขาวิจัยและประเมินผล, 2525, น.1-2)

ความต้องการนักวิทยาศาสตร์ที่สามารถคิดค้นเทคโนโลยีเพื่อยกระดับเศรษฐกิจของประเทศนับเป็นจุดประสงค์แรกเริ่มของการก่อตั้ง โครงการ พสวท. ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับการที่ประเทศไทยเริ่มนำแก๊สธรรมชาติในอ่าวไทยมาใช้ในการผลิตกระแสไฟฟ้า ตลอดจนเป็นเชื้อเพลิงในโรงงานอุตสาหกรรม และโรงงานเคมี และการเร่งพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกให้เป็นที่ตั้งของแหล่งอุตสาหกรรมหลัก (นิคมอุตสาหกรรมตะวันออกมาตาพุด) เช่น อุตสาหกรรมแยกก๊าซ อุตสาหกรรมปิโตรเคมี เป็นต้น ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 – 2529) โดย อนันต์ จันท์ภักดิ์ เขียนบทความเรื่อง “โครงการพัฒนาและส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี” ในหนังสือ 12 ปี พสวท. จะพบหลักฐานที่สัมพันธ์กับบริบทที่กล่าวข้างต้น ว่า

“...เมื่อพิจารณาถึงสภาพการตื่นตัวทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในปัจจุบัน เช่น การพบแหล่งน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ การมีโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมแถบชายฝั่งทะเลตะวันออก หรือเมื่อศึกษาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 ส่วนที่ 3 เรื่องการปรับโครงสร้างและเพิ่มประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ พบว่าได้มีนโยบายที่จะเสริมสร้างพื้นฐานและสมรรถภาพด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สร้างสิ่งจูงใจให้เอกชนและรัฐวิสาหกิจ

นำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต... ตลอดจนกลั่นกรอง ดัดแปลง และพัฒนาเทคโนโลยีมาจากต่างประเทศให้เหมาะสมกับสภาพของประเทศไทย สิ่งเหล่านี้ย่อมชี้ให้เห็นชัดว่าประเทศไทยต้องการบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถสูงทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อช่วยดำเนินการพัฒนาประเทศตามแผนที่วางไว้...” (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2527, น.187)

จะเห็นได้ว่าบริบททางเศรษฐกิจและสังคมในสมัยนั้นได้เอื้อให้หน่วยงานของภาครัฐก่อตั้งโครงการ พสวท. ขึ้น ไม่ใช่เพียงแค่การสร้างแรงจูงใจให้นักเรียน หัวกะทิประกอบอาชีพทางด้านวิทยาศาสตร์แทนอาชีพทางด้านแพทยศาสตร์หรือวิศวกรรมศาสตร์ จากคำให้สัมภาษณ์ของ ดร.ธงชัย ชิวปรีชา อดีตผู้อำนวยการ สสวท. (พ.ศ. 2540-2544) และอดีตผู้อำนวยการโรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์ (พ.ศ. 2544-2552) ว่า

“ยุคนั้นคนที่สอบเข้าเรียนคณะวิทย์ฯจะเลือกลำดับคณะวิทย์เป็นลำดับท้ายๆ แม้ว่าจะเป็นจุฬาฯ หรือมหิดลก็ได้เด็กที่สนใจจะมาเรียน และอีกอย่างคือปี 1 ที่จุฬาฯหรือมหิดลคล้ายๆ กับว่าปลายเทอมจะเป็นการเรียนแบบกวดวิชา หมายความว่าเรียนไม่ได้ก็ไปชีวหรือเรียนใหม่ก็ได้ เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าพอช่วงปี 3 ปี 4 จำนวนนิสิตจะลดลงมาก” (ชาตรี วงษ์แก้ว และคณะ, 2552, น.20)

● การสถาปนาอุดมการณ์ “การกลับมาพัฒนาชาติ”

เมื่อมีการก่อตั้งโครงการ พสวท. ขึ้นมาในปี พ.ศ. 2527 ทางโครงการมีวัตถุประสงค์แรกเริ่มในการส่งเสริมกำลังคนด้านวิทยาศาสตร์สำหรับพัฒนาประเทศ (สาขาวิจัยและประเมินผล ฝ่ายประสานงานโครงการ พสวท., 2531, น.2) ดังนี้

- (1) ให้บุคคลดังกล่าวได้มีโอกาสพัฒนาศักยภาพของคนให้สูงสุดในขณะที่ยังอยู่ในวัยเรียน
- (2) ถ้าอยู่ในวัยทำงานให้ได้มีโอกาสใช้ความสามารถที่มีอยู่อย่างเต็มที่ในการสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ
- (3) พยายามหาทางส่งเสริมให้หน่วยงานต่างๆ ทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชนมีบทบาทในการสร้างงานให้แก่ผู้มีความสามารถพิเศษสูงทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่เรียนสำเร็จการศึกษาระดับชั้นที่สามารถประกอบอาชีพได้แล้ว

โครงการ พสวท. ได้ให้ทุนการศึกษาให้กับนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายและระดับอุดมศึกษา โดยรับทุนการศึกษาต่อเนื่องจนถึงระดับปริญญาเอก และมีสิทธิ์สอบชิงทุนไปศึกษา ณ ต่างประเทศ หลังสำเร็จการศึกษาจะต้องปฏิบัติงานชดใช้ทุนในหน่วยงานของรัฐ ซึ่ง สสวท. มองว่าหน่วยงานภาครัฐยังขาดแคลนนักวิทยาศาสตร์อยู่ (ลัดดาวัลย์ ผดุงทรัพย์, 2535, น.64) และก่อให้เกิดการสถาปนาอุดมการณ์ “การกลับมาพัฒนาชาติ” โดยเจ้าหน้าที่ของโครงการ พสวท. รวมถึงนักเรียนทุนของ พสวท. ว่าเมื่อนักเรียนทุนสำเร็จการศึกษาแล้วจะต้องกลับมาทำงานชดใช้ทุนในหน่วยงานภาครัฐหรือตามที่คณะอนุกรรมการโครงการ พสวท. จะให้ความเห็นชอบหรือตามเงื่อนไขของโครงการ พสวท. เพื่อพัฒนาประเทศชาติตามปรากฏหลักฐานจากข้อความของนักเรียนทุน พสวท. คนหนึ่งที่กล่าวว่า

“...เราเข้าใจกันว่านักเรียนทุน พสวท.ทุกคนได้รับการปลูกฝังมาตั้งแต่เด็กให้รักชาติ รักประชาชน เรียนจบแล้วกลับมาทำงานเพื่อประเทศชาติ ผมเข้าใจว่านักเรียนทุน พสวท. ทุกคนเป็นคนเก่ง มีความสามารถ และมีจิตสำนึกที่ดี...” (piti (นามแฝง), 2548)

นอกจากนี้ยังปรากฏหลักฐานจากส่วนท้ายของบทสัมภาษณ์ ของ รศ.ดร. พลังพล คงเสรี อาจารย์ภาควิชาเคมี คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล เมื่อครั้งยังเป็นนักเรียนทุนโครงการ พสวท. โรงเรียนสามเสนวิทยาลัย ในนิตยสารข่าว สสวท. ที่กล่าวถึงเหตุผลของความสนใจในวิชาชีวเคมีไว้ว่า

“...เพราะคิดว่าวิชานี้ [ชีวเคมี - ผู้เขียน] สามารถทำประโยชน์ให้กับประเทศชาติได้อย่างมากครับ...” (อรวรรณ อินทวิชญ, 2531, น.52)

และในบทสัมภาษณ์เดียวกัน ผู้สัมภาษณ์ยังทิ้งท้ายไว้อีกว่า

“...เป็นก้าวแรกที่นักเรียนในโครงการ พสวท. ได้รับการพัฒนาภายใต้โครงการ พสวท. เพื่อเตรียมที่จะเติบโตเป็นนักวิทยาศาสตร์ ซึ่งถือเป็นทรัพยากรที่มีค่ายิ่ง ในอันที่จะพัฒนางานด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้แก่ประเทศชาติต่อไป” (เรื่องเดียวกัน, 2531, น.52)

นอกจากนี้ปรากฏหลักฐานถึงการปลูกฝังอุดมการณ์ พสวท. ในเนื้อเพลง “ร่วมใจ พสวท.” ดังนี้

“...ร่วมมือมา พัฒนา ความเจริญ ด้วยเราคือ พสวท...”
(สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2528, น.41)

และยังปรากฏหลักฐานในบทความ “โครงการ พสวท. กับปัญหาสมองไหล” โดย ลัดดาวัลย์ ผดุงทรัพย์ ว่า

“...ผู้เขียนหวังว่า นักศึกษา พสวท. ที่จบการศึกษารุ่นต่อๆ ไป ในอนาคตจะรักโครงการ พสวท. มากขึ้น และเต็มใจที่จะเข้าปฏิบัติงานในหน่วยงานที่ทางโครงการได้จัดหาไว้ให้แม้เงินค่าตอบแทนจะน้อยไปสักหน่อย แต่ความรู้ลึกลับที่ได้มีส่วนร่วมในงานวิจัยและพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติน่าจะชดเชยกันได้...” (ลัดดาวัลย์ ผดุงทรัพย์, 2535, น.65)

เมื่อโครงการ พสวท. การดำเนินโครงการประสบผลสำเร็จตามแผนที่วางไว้ สสวท. คาดหวังผลลัพธ์ตามที่ได้ชี้แจงในนิตยสารข่าว สสวท. ดังนี้

“...หากโครงการนี้สำเร็จลง จะสามารถผลิตบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถพิเศษ...ที่มีความพร้อมและมุ่งมั่นในการสร้างสรรค์ผลงานด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ ทำให้ประเทศไม่ขาดแคลนนักวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีความรู้ความสามารถสูง สามารถทำการค้นคว้าวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์พื้นฐานและวิทยาศาสตร์ประยุกต์ทุกแขนง...” (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2527, น.7)

“...และเมื่อมีอุตสาหกรรมที่มั่นคงแล้วทางกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและการพลังงาน จะวางเงื่อนไขให้มีนักวิทยาศาสตร์ประจำโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งจะมีเงินเดือนสูงอาชีพหนึ่ง” (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2528, น.40)

สุดท้ายนี้ คำพูดของ ศ.ดร.สิปปนนท์ เกตุทัต นักวิทยาศาสตร์ของไทยที่มีชื่อเสียงอีกท่านหนึ่งซึ่งเคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และคณะกรรมการในหน่วยงานทางด้านวิทยาศาสตร์หลายหน่วยงาน มีความคิด

เห็นเกี่ยวกับโครงการ พสวท. ซึ่งก็คงจะช่วยเน้นย้ำถึงความสำคัญของโครงการ พสวท. ต่อประเทศชาติ ตามที่ผู้เขียนเสนอไว้ข้างต้นได้อย่างชัดเจน

“ถ้าอยากให้ประเทศไทยจบสิ้นก็จบโครงการ พสวท. ถ้าต้องการให้ประเทศไทยพัฒนาเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ก็ต้องมีโครงการ พสวท. ตลอดไป ต้องแก้ทัศนคติเสียใหม่ว่ามีใช้โครงการ 5 ปี 10 ปี ต้องเป็นงานประจำตลอดไปตราบเท่าที่มีประเทศไทย”
(อ้างถึงใน โรงเรียนมหิตลวิทย์ยานุสรณ์, 2549, น.41)

● ผลจากการใช้อุดมการณ์ที่มีต่อโครงการ พสวท.

หลังจากการก่อตั้งโครงการและมีการปลูกฝังอุดมการณ์ “การกลับมาพัฒนาชาติ” ในกลุ่มนักเรียนทุนรุ่นแล้วรุ่นเล่า และผลิตบัณฑิต พสวท. ที่ประกอบอาชีพนักวิทยาศาสตร์และนักวิจัยตามหน่วยงานภาครัฐเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่เมื่อเมื่อพิจารณาจากข้อเสนอของ TDRi ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่ายังมีนักเรียนทุนจำนวนหนึ่งลาออกจากโครงการหรือใช้เวลานานในการศึกษาทำให้สำเร็จการศึกษาช้าโดยเป็นธรรมชาติของการศึกษาต่อและการทำวิทยานิพนธ์ในระดับสูงกว่าปริญญาตรี แต่แทนที่นักเรียนทุนและบัณฑิต พสวท. เลือกที่จะให้ความสนใจในประเด็นอื่นๆ เช่น ความสำคัญของวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ที่มีต่อประเทศชาติ เป็นต้น แทนที่จะกลับไปพิจารณาถึงปัญหาของการบริหารจัดการทุนการศึกษาของ สสวท. อย่างละเอียด

อย่างไรก็ดีด้วยระยะเวลาอันยาวนานประมาณ 30 ปีของการผลิตซ้ำอุดมการณ์กลับทำให้ผู้คนที่เกี่ยวข้องกับทุน พสวท. ไม่สามารถหลุดพ้นจากการแก้ไขปัญหาโดยใช้กรอบวิธีคิดที่ได้จากอุดมการณ์ สังเกตได้จากเวลาเกิดกระแสปัญหาการหนีทุนโดยไม่ยอมกลับมาทำงานชดใช้ทุนตามเงื่อนไขของทุนการศึกษา ก็จะมีการจัดการปัญหาจากผู้คนที่เกี่ยวข้องโดยการตำหนิคนที่ทำผิดสัญญาทุนการศึกษา จากหลักฐานคำพูดของอดีตนักเรียนทุน พสวท. ต่างประเทศที่กล่าวในเว็บบอร์ดของนักเรียนทุน พสวท. เมื่อปี พ.ศ. 2548 ว่า

“...ผม...เลือกใช้ทุนและผลิตสัญญา์รับทุน แน่แน่นอนว่าผมถูกต้องว่า
มากมายว่าเป็นคนหักหลังประเทศชาติ ผมก็ต้องยอมรับความผิดว่า
ผมไม่ได้ค้นพบความสนใจที่แท้จริงของตนจนเมื่อได้สัมผัสงานทาง
ธุรกิจการวิจัยในสหรัฐนี้ ผมยอมรับที่จะสละความเชื่อถือที่ประเทศชาติ
และโครงการมีต่อผม เพื่อที่จะค้นหาหนทางที่ผมเห็นว่าดีกว่า...”
(Apobec3g (นามแฝง), 2548)

นอกจากนี้ยังมีอีกหลักฐานหนึ่งที่สะท้อนถึงการจำกัดและลดทอนวิธีการ
มองปัญหาของการบริหารจัดการทุนการศึกษาให้เพียงแค่เป็นเรื่องของการทำผิด
ต่ออุดมการณ์จากเว็บบอร์ดเรื่องเดียวกันที่กล่าวว่า

“ผมว่าประเทศไทยเราต้องการคนมาช่วยพัฒนาอีกมาก ขึ้นอยู่
กับพวกเรา ชาว พสวท. พร้อมที่จะกลับมาช่วยกันพัฒนาหรือไม่
พสวท. เหมือนพ่อแม่ที่ให้การดูแลลูกๆอย่างพวกเรา เฝ้าเอาใจใส่
ส่งเสียให้จบปริญญาเอก โดยหวังว่า ลูกๆจะกลับมาช่วยกันพัฒนา
ประเทศไทยเรา นี้ แต่เมื่อลูกๆไม่กลับมาพ่อแม่ก็จะต้องเก็บความ
รู้สึกไว้ข้างใน และหวังว่าสักวันหนึ่งๆลูกๆจะกลับมา ลูกๆ พสวท.
คงจะไม่ลืมผืนแผ่นดินเกิด ประเทศไทย...” (พสวท. (นามแฝง),
2548)

รวมถึงข้อความกล่าวในเชิงตำหนิผู้ที่ทำผิดอุดมการณ์ของโครงการ พสวท. ว่า

“...ถ้าไม่อยากจะกลับมาทำงานที่บ้านเรา ก็อย่ามารับทุนพสวท.
ไปเรียนต่อเมืองนอกซิคะ ถ้าหาหนทางไปศึกษาต่อเอง แล้วทำงาน
เมืองนอก คงไม่มีใครเขาว่าอะไร...” (ไม่ระบุนาม, 2548)

จากหลักฐานที่ยกมาข้างทั้งหมด จะเห็นถึงกลไกของอุดมการณ์ที่ทำการ
ควบคุมความรู้สึกนึกคิดของนักเรียนทุน พสวท. ตามที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงข้างต้น

ซึ่งสะท้อนถึงความรู้สึกนึกคิดที่ไม่ได้มองถึงปัญหาเชิงโครงสร้างอย่างละเอียดแต่อย่างใด แต่กลับด่วนตัดสินว่าปัญหาเกิดจากความผิดพลาดของปัจเจกชนโดยไม่เคารพในความแตกต่างทางความคิดและความเป็นมนุษย์ด้วยกัน

○ บทสรุปและข้อสังเกตเพิ่มเติม ○

ความพยายามของรัฐในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจเมื่อช่วงต้นทศวรรษ 2520 เป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวทางความคิดของหน่วยงานภาครัฐทางด้านวิทยาศาสตร์ในการก่อตั้งโครงการทุนรัฐบาลเพื่อผลิตนักวิทยาศาสตร์และนักวิจัยเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงในขณะนั้น จนนำมาสู่การก่อตั้งโครงการ พสวท. ในปี พ.ศ. 2527

ทั้งนี้บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการก่อตั้งโครงการได้มีการสถาปนาอุดมการณ์ “การกลับมาพัฒนาชาติ” เพื่อควบคุมความรู้สึกนึกคิดของนักเรียนทุนให้กลับมาทำงานชดใช้ทุนตามเงื่อนไขของสัญญารับทุนการศึกษา และมีการผลิตซ้ำอุดมการณ์นี้มาจนถึงปัจจุบันโดยเห็นได้จากคำตอบของกระทู้เว็บไซต์พันทิปเรื่อง “ขอระบายความรู้สึกของเด็กทุนวิทยาศาสตร์ทุนหนึ่ง” (Judiciousness (นามแฝง), 2559) ในวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2559 แม้ว่าในกระทู้จะไม่ได้เปิดเผยชื่อของโครงการ แต่ผู้อ่านก็พอจะรับรู้ได้ว่าผู้ตั้งกระทู้ต้องการจะสื่อถึงโครงการ พสวท. ที่จะยังคงพบการแสดงความคิดเห็นโดยอาศัยความรู้สึกนึกคิดจากอุดมการณ์ดังจะเห็นได้จากการออกมาตำหนิคนที่มีความปัญหาเพียงอย่างเดียว จนน่าจะสร้างความรู้สึกกดดันเป็นอย่างมากให้กับผู้ตั้งกระทู้ จนในที่สุดแล้วผู้ตั้งกระทู้จึงตัดสินใจแก้ไขข้อความในกระทู้โดยเพิ่มเนื้อหาเชิงยอมรับว่าเป็นความผิดของตนแต่เพียงผู้เดียวดังข้อความว่า

“หลังจากที่ได้นั่งคิดตกผลึก ตอนนี้ผมก็ได้พบคำตอบแล้วครับ สองวันมานี้ผมว่างๆ ก็นั่งดูโทรทัศน์ ก็มีสารคดีในหลวงรัชกาลที่ 9 เห็นพระองค์ทรงงานพัฒนาประเทศหลายโครงการเลย ไม่เคยเห็นภาพเพราะองค์ทรงบ่นว่าเหนื่อย ก็นั่งนึกออกว่าก่อนหน้าที่จะมารับทุน เราก็คงเคยมีความคิดที่พัฒนาประเทศด้วยไม่ใช่เหรอ อยากเดินตามแบบอย่างพระองค์ แต่มันหายไปโดยไม่รู้ตัว ที่ผ่านมามีอะไรมาทำให้มันผ่านไปแล้วๆกันไป จากนั้นจะเป็นอย่างไรอะไรจะเกิดก็ช่างผมพร้อมเจอ ลักวันผมเชื่อว่าสิ่งต่างๆ เหล่านี้มันจะดีขึ้น และผมก็จะเดินวงการนี้ต่อไปให้สุดทางเพราะถ้ายกเลิกกลางคัน สิ่งที่ทำมาตลอดหลายปีมันก็เท่ากับศูนย์ เราก็ศูนย์ประเทศก็ศูนย์ การพัฒนาประเทศ ถ้าพวกเด็กทุนอย่างผมไม่ทำแล้วใครจะมาทำผมได้โอกาสอยู่ในมือ โอกาสที่จะมาพัฒนา จะได้มากได้น้อยก็ช่างมัน ไม่เอามาคิดให้มันเกิดกิเลสในตัวแล้ว ต้องขอภัยที่ทุกตัวอักษรที่พิมพ์ออกมาทำให้บางท่านชุ่นเคืองใจ ขอขอบคุณสำหรับคำติเตียนและคำสอนต่างๆ ผมถือว่าพวกท่านมีพระคุณกับผมมากๆ เป็นประโยชน์มากๆ” (*Judiciousness* (นามแฝง), 2559)

จะเห็นได้ว่าข้อโต้เถียงในกระซังตันไม่สามารถนำไปสู่ความพยายามในการทบทวนปัญหาที่เกิดขึ้นในโครงการ พสวท. ในระยะยาวได้เลยแม้แต่น้อย เพราะฉะนั้นความเคลื่อนไหวทางความคิดในการพัฒนางานการวิทยาศาสตร์ของรัฐกับการสถาปนาอุดมการณ์ “การกลับมาพัฒนาชาติ” ของโครงการ พสวท. จึงมีความสัมพันธ์กันและทำให้เกิดเป็นวิถีคิดที่ไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ และเป็นการแก้ไขปัญหามานagementที่ไม่ตรงกับปัญหาที่เกิดขึ้นจริง

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีข้อสังเกตเพิ่มเติมอีกประการหนึ่งซึ่งอาจจะชี้ให้เห็นได้ว่าโครงการ พสวท. ไม่ใช่โครงการแรกที่สถาปนาอุดมการณ์ “การกลับมา

พัฒนาชาติ” แต่น่าจะได้รับอิทธิพลทางความคิดจากการสร้างความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ดังพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานให้กับนักเรียนที่เดินทางไปศึกษาต่อในประเทศแถบยุโรป โดยทรงเน้นให้นักเรียนเหล่านั้น “...พึงนึกในใจไว้ว่า เราไม่ได้มาเรียนจะเป็นฝรั่ง เราเรียนเพื่อจะเป็นคนไทยที่มีความรู้เสมอด้วยฝรั่ง” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2559) และนำความรู้กลับมา “ทำให้แพร่หลายในหมู่ชนชาติเดียวกัน” (สายชล สัตยานุรักษ์, 2557, น.64) เพราะฉะนั้นการศึกษาพัฒนาการของการสถาปนาอุดมการณ์ “การกลับมาพัฒนาชาติ” ในกลุ่มนักเรียนทุน ควรพิจารณาให้เห็นถึงความสืบเนื่องและความเปลี่ยนแปลงที่สัมพันธ์กับบริบทในระยะเวลายาว (Longue durée)

ผู้เขียนคาดหวังว่าบทความนี้จะช่วยทำให้สังคมและนักวิชาการมองเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ไทยในทางสังคมศาสตร์-มนุษยศาสตร์ ตลอดจนการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับการจัดการวิทยาศาสตร์ของประเทศ ว่ามีพัฒนาการมาตั้งแต่เมื่อใด และมีนัยทางการเมืองอย่างไร เพื่อให้เกิดการทบทวนแนวทางในการบริหารจัดการทุนการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ในประเทศไทยต่อไป

บรรณานุกรม

- Apobec3g (นามแฝง). (2548). รับทุน พสวท.จนจบเอก แล้วลาออกไปทำงาน
ในต่างประเทศ คิดอย่างไร หน้า 2. สืบค้นเมื่อ 19 สิงหาคม 2560, จาก <http://www.sudipan.net/dpst/board/viewtopic.php?t=30&postdays=0&postorder=asc&start=30>
- Judiciousness (นามแฝง). (2559). ขอระบายความรู้สึกของเด็กทุนวิทยาศาสตร์
ทุนหนึ่ง. สืบค้นเมื่อ 19 สิงหาคม 2560, จาก <https://pantip.com/topic/35811509>
- piti (นามแฝง). (2548). รับทุน พสวท.จนจบเอก แล้วลาออกไปทำงานในต่างประเทศ
คิดอย่างไร หน้า 1. สืบค้นเมื่อ 19 สิงหาคม 2560, จาก <http://www.sudipan.net/dpst/board/viewtopic.php?t=30&postdays=0&postorder=asc&start=0>
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). นโยบายการศึกษาไทยในรัฐบาลปัจจุบัน. สืบค้นเมื่อ
25 สิงหาคม 2560, จาก http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=45129&Key=news_Teerakiat
- ชาติรี วงษ์แก้ว และคณะ. (2552). รายงานฉบับสมบูรณ์ การขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจฐาน
ความรู้ด้วยกำลังคนระดับสูงที่มีความสามารถพิเศษด้านวิทยาศาสตร์และ
เทคโนโลยี. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- พสวท. (นามแฝง). (2548). รับทุน พสวท.จนจบเอก แล้วลาออกไปทำงาน
ในต่างประเทศ คิดอย่างไร หน้า 2. สืบค้นเมื่อ 19 สิงหาคม 2560, จาก
<http://www.sudipan.net/dpst/board/viewtopic.php?t=30&postdays=0&postorder=asc&start=30>

- เฟซบุ๊ก. (2559). *DPST Think Tank*. สืบค้นเมื่อ 22 สิงหาคม 2560, จาก <https://web.facebook.com/DPSTThinkTank/>
- ไ่ม่ระบุนาม. (2548). *รับทุน พสวท.จนจบเอก แล้วลาออกไปทำงานในต่างประเทศ คิดอย่างไร หน้า 1*. สืบค้นเมื่อ 19 สิงหาคม 2560, จาก <http://www.sudipan.net/dpst/board/viewtopic.php?t=30&postdays=0&postorder=asc&start=0>
- โรงเรียนมหิตลิวทยาสุรณั. (2549). *การศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษ และนวัตกรรมการเรียนรู้ในประเทศไทย*. นครปฐม: โรงเรียนมหิตลิวทยาสุรณั.
- ลัดดาวัลย์ ผดุงทรัพย์. (2535). *โครงการ พสวท. กับปัญหาสมองไหล. ใน 20 ปี สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ปรีนติ้งกรุ๊ป.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2559). *จากกรณีหนีทุน...สู่โอกาสปฏิรูปการบริหารทุนการศึกษา*. สืบค้นเมื่อ 9 เมษายน 2560, จาก <http://tdri.or.th/tdri-insight/20160207-scholarship-contract-case/>
- สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2527). *12 ปี สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงศึกษาธิการ*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2527). *โครงการพัฒนาและส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พสวท. ในข่าวสาร สสวท.*, 13, หน้า 4-7.
- สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2528). *ภาพชุด...ชาวค่าย*. ใน *ข่าวสาร สสวท.*, 13, หน้า 40.
- สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2528). *ร่วมใจ พสวท*. ใน *ข่าวสาร สสวท.*, 13, หน้า 41.
- สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2540). *25 ปีสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี*. กรุงเทพฯ: บริษัท คอมมาดีไซน์แอนด์พริ้นท์ จำกัด.

- สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์. (2559). *ชี้แจงและแก้ไขข้อมูล “ประเด็นวุ่นๆ...เรื่องทุนการศึกษา”*. สืบค้นเมื่อ 9 เมษายน 2560, จาก <http://tdri.or.th/tdri-insight/scholarship-issue-20160306/>
- สาขาวิจัยและประเมินผล ฝ่ายประสานงานโครงการ พสวท. (2531). *รายงานการวิจัย การศึกษาเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะบางประการของนักเรียนในและนอกโครงการ พสวท. รุ่นที่ 1*. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- สาขาวิจัยและประเมินผล. (2525). *รายงานวิจัย การเสาะแสวงหาพัฒนาและส่งเสริมปรีชาญาณทางวิทยาศาสตร์: การศึกษาคุณลักษณะปรีชาญาณทางวิทยาศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- สายชล สัตยานุรักษ์. (2557). *ลึบปัญญาชนสยาม เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: โอเพ่น โซไซตี้.
- อรรรรณ อินทวิชญ์. (2531) *หนึ่งในก้าวแรกบนเส้นทาง พสวท. ใน วารสาร สสวท., 16, หน้า 52.*
- อานนท์ ศักดิ์วีระวิญญ์. (2559). *Infographic เป็นของยอดฮิตแต่ต้องไม่ใช่โดยปราศจากความยั้งคิด*. สืบค้นเมื่อ 9 เมษายน 2560, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9590000023689>

04

“ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารระดับองค์กร
ที่สนับสนุนการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์กับการรู้
สารสนเทศของนักศึกษามหาวิทยาลัยเอกชน
ขนาดกลางในเขตกรุงเทพมหานคร”

Relationships between Organizational Management
in Support of Electronic Media and Student
Information Literacy in Medium-Sized
Private Universities in Bangkok

■ อารีย์ เพชรหวาน¹
Aree Pethuan¹

■ สมยศ อวเกียรติ²
Somyos Avakiat²

■ เซ็น แก้วยศ³
Sen keoyote³

lpethuan@hotmail.com*

1 นักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.

2 คณบดี คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร 10220.

3 ข้าราชการบำนาญ กระทรวงศึกษาธิการ.

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารระดับองค์กรในการสนับสนุนการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เอื้อต่อมาตรฐานการรู้สารสนเทศของนักศึกษา มหาวิทยาลัยเอกชนขนาดกลางในกรุงเทพมหานคร จำนวน 5 แห่งที่ได้จากการสุ่มเลือกกลุ่มตัวอย่างอาจารย์ 120 คนที่แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารระดับองค์กร การจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และมาตรฐานการรู้สารสนเทศของนักศึกษาในประเด็นที่ศึกษาเกี่ยวข้องกับการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์และมาตรฐานการรู้สารสนเทศของนักศึกษาที่ได้รับอิทธิพลจากการบริหารระดับองค์กร รวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติพรรณนาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์แบบเพียร์สัน

ผลการวิจัยพบว่า การบริหารระดับองค์กรมีความเหมาะสมและเพียงพอในระดับมาก ได้แก่ ด้านโครงสร้างองค์กร การกำหนดกลยุทธ์ การสนับสนุน และการจัดบุคลากร ส่วนการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน และการรู้สารสนเทศของนักศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง มีเพียงด้านเดียวอยู่ในระดับสูงคือการใช้สารสนเทศ ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์กับระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษาในภาพรวมมีสหสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ และผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทั้งสามพบว่าการรู้สารสนเทศของนักศึกษามีสหสัมพันธ์กับการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในด้านทรัพยากรสารสนเทศและบุคลากรสารสนเทศ องค์กรประกอบทุกด้านของการบริหารระดับองค์กรสัมพันธ์กับการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์อย่างน้อยหนึ่งด้าน โดย

เฉพาะด้านการกำหนดกลยุทธ์สัมพันธ์กับองค์ประกอบทั้ง 5 ด้านของการจัดซื้อ การจัดบุคลากรและการควบคุมสัมพันธ์อย่างละ 4 ด้านและการจัดโครงสร้าง องค์กรและการจัดบริการสนับสนุนอย่างละ 3 ด้าน องค์ประกอบแทบทุกด้านของ การบริหารระดับองค์กรสัมพันธ์กับการรู้สารสนเทศของนักศึกษา ยกเว้นองค์ ประกอบการจัดงบประมาณและการประเมินสารสนเทศ ผลการวิจัยได้ประเด็น แนวทางในการบริหารระดับองค์กรของมหาวิทยาลัยเอกชนที่สนับสนุนการจัดซื้อ อิเล็กทรอนิกส์เพื่อยกระดับมาตรฐานการรู้สารสนเทศของนักศึกษา อันจำเป็น สำหรับการศึกษานอคมหาวิทยาลัยและการศึกษาตลอดชีวิต

[คำสำคัญ]

การรู้สารสนเทศ, การจัดซื้ออิเล็กทรอนิกส์, การบริหารองค์กร

Abstract

Information literacy has been recognized today as an essential tool for successful college education as well as lifelong learning. This study aimed to ascertain the effect of organizational management in support of electronic media implementation on the level of college student information literacy standards. Five medium-sized private universities in Bangkok Metropolis were randomly selected. A total of 120 instructors of the business programs were key respondents that reflected their perceptions of organizational management, electronic media implementation, and student information literacy. Data were collected by questionnaires and were analyzed by descriptive statistics, Pearson correlation.

Findings on organizational management practices showed a high level of management performances. The managerial functions that were highly rated included organization structure, strategy, support, and staffing whereas the remaining aspects were moderately rated. Findings on electronic media implementation showed moderate ratings in all aspects. Findings on student information literacy showed a moderate level of achievement, with information usage the only high rated aspect. Multiple correlation analyses showed that each component of student information literacy was correlated with at least

one aspect of electronic media implementation – with information resources and media fascinators as two foremost components. All components of organizational management practices – notably strategy, staffing, and control – were correlated with at least one aspect of electronic media implementation. Almost all components of organizational management practices were associated with some standards of student information literacy – with the exception of budgeting and evaluation of information sources. Discussion of significant relationships among the components of these three factors offered implications for university management practices in support of electronic media services with a view to raising the standards of student information literacy necessary for college education as well as for lifelong learning.

[Keywords]

Information Literacy, Electronic Media Implementation,
Organizational Management

บทนำ

สภาพการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการรู้สารสนเทศแต่เดิมนั้นยัง มีคนเข้าถึงได้ไม่มากนักเพราะสื่ออิเล็กทรอนิกส์ยังไม่มีความเจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร ทำให้การเข้าถึงสารสนเทศล่าช้า ต้องใช้เวลามากได้ข้อมูลจำกัด อาจมีสาเหตุมาจากมีฐานข้อมูลน้อย ไม่พบข้อมูลตามที่ต้องการหรือหาข้อมูลได้ยากไม่ตรงตามวัตถุประสงค์สำหรับผู้สืบค้นสารสนเทศจากแหล่งข้อมูลต่างๆ และขณะสืบค้นอาจมีปัญหาในเรื่องอื่นๆ อีกมาก ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว สภาพการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต้องมีความเหมาะสมกับแต่ละยุคสมัย ตามความเจริญก้าวหน้าของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ แต่ปัจจุบันสื่ออิเล็กทรอนิกส์มีบทบาทที่สำคัญและมีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ตามกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปซึ่งสื่ออิเล็กทรอนิกส์มีความสัมพันธ์ มีอิทธิพลส่งผลกระทบต่อทุกคนที่จะต้องแสวงหาความรู้ในการเข้าถึงสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ รวมทั้งการรู้สารสนเทศต่างๆ อีกด้วย ทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการสืบค้น การเข้าถึงข้อมูลได้ตรงความต้องการ อย่างสะดวก รวดเร็วและเข้าถึงได้ง่าย ฐานข้อมูลไม่จำกัด เป็นจำนวนมากมายมหาศาล นอกจากนี้ยังไม่เพียงพอ จึงจำเป็นต้องมีหน่วยสนับสนุนที่จะก่อให้เกิดสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการรู้สารสนเทศที่ทันสมัย ทางด้านอุปกรณ์ต่างๆ เช่น คอมพิวเตอร์ ซอฟต์แวร์ ฮาร์ดแวร์ ฐานข้อมูล การเงิน บุคลากร เป็นต้น ถ้าขาดการสนับสนุน ดังกล่าวแล้ว อาจก่อให้เกิดปัญหาการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการรู้สารสนเทศหรืออื่นๆ ตามมา ดังนั้นการบริหารระดับองค์กรในระดับมหาวิทยาลัยเอกชนขนาดกลาง ควรจะเอื้ออำนวยต่อการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อส่งเสริมการพัฒนาการรู้สารสนเทศของนักศึกษา ผู้วิจัยเห็นความสำคัญอย่างยิ่งยวดของการบริหารระดับองค์กร

ในการสนับสนุนการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการรู้สารสนเทศของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเอกชน อันเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ต่อไป

● คุณลักษณะการรู้สารสนเทศ

สำหรับหลักการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในคุณลักษณะว่าด้วยการรู้สารสนเทศโดยรวมเพื่อใช้ศึกษาระดับมหาวิทยาลัย ทำให้มีการแสวงหาค้นหาข้อมูล จึงพบว่าเกิดมีหน่วยงานตามมาตรฐานว่าด้วยการรู้สารสนเทศ จัดให้มีข้อกำหนดตามมาตรฐานสำหรับการรู้สารสนเทศ (Information Literacy Standards) ขึ้นสำหรับเป็นยุทธวิธีสู่หลักกระบวนการใช้งานเกี่ยวกับการจัดการฐานข้อมูลการรู้สารสนเทศ ซึ่งมาตรฐานว่าด้วยการรู้สารสนเทศดังที่กล่าวนี้ จำเป็นทั้งหลักเกณฑ์เพื่อใช้ในการประเมินผลของนักศึกษาด้วยว่ามีเทคนิคสำหรับการเข้าใจอย่างไรเพื่อนำไปสู่ขีดการรู้สารสนเทศว่าอยู่ในระดับพิกัดใด โดยภาคส่วนสมาคมหรือหน่วยงานของวิทยาลัยผสมผสานหลักการห้องสมุดวิจัยเพื่อการศึกษาเชิงวิชาการ (ACRL, 2000; อ้างถึงใน สุจิน บุตรดีสุวรรณ, 2550) ทำให้เกิดการจัดตั้งข้อกำหนดระบุขอบเขตมาตรฐานที่เชื่อถือได้ ซึ่งนำไปสู่ศักยภาพการรู้ข้อมูลสารสนเทศที่เกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับนักศึกษาที่อยู่ระดับอุดมศึกษา 5 องค์ประกอบที่เป็นไปตามมาตรฐานสากลที่ว่าด้วยการรู้สารสนเทศ ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่ยอมรับกันทั่วไปโดยส่วนดังกล่าวนี้ได้แก่ 1) นักศึกษามีเทคนิคที่คล่องตัวพึงกำหนดหรือระบุโหมดรูปลักษณะช่วงขอบเขตของแหล่งสารสนเทศที่อยากได้นั้นด้วยความแม่นยำชัดเจน 2) นักศึกษามีศักยภาพเข้าไปถึงฐานข้อมูลศาสตร์สารสนเทศตามเป้าหมายอย่างอิสระเสรี หรือความประสงค์อย่างสมบูรณ์แบบด้วยสมรรถนะสูงสุดพร้อมบรรลุผล 3) นักศึกษามีเทคนิคในการประเมินข้อมูลสารสนเทศที่ดึงมาผสมกับแหล่งต้นทางของการผลิตหรือจัดทำศาสตร์สารสนเทศได้แบบความคิดเชิงเหตุผลถูกต้องรอบคอบครอบคลุมทั้งความถนัดการเชื่อมกันผสมผสานข้อมูลสารสนเทศซึ่งถูกเลือก

ไว้เพื่อเข้ากันได้กับโหมตฐานข้อมูลองค์ความรู้พร้อมด้วยรสนิยมความพึงพอใจที่เหมาะสมสำหรับตอบสนองความต้องการของตนเองเป็นอย่างดี 4) นักศึกษาทุกสภาวะบุคคลที่อยู่รวมกันเป็นสังคมทุกชนชั้นหรือเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกในรูปแบบชมรม รวมกลุ่มเป็นคลับ สโมสร พรรคทุกรูปแบบ มีโอกาสสร้างศักยภาพ โดยการใช้ทรัพยากรหรือสืบค้นสารสนเทศตามความถนัดด้วยสมรรถนะสูงสุด จึงบรรลุตามความประสงค์พึงพอใจอย่างเสรี และ 5) นักศึกษารู้เรื่องดีโดยการเชื่อมโยงกันระหว่างการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมของสภาวะเขตวิทยาเศรษฐกิจจำเพาะพื้นฐานโดยส่วนรวม กฎข้อบังคับ รวมทั้งทุกสังคมชนชั้นมีสภาพสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาของข้อมูลสารสนเทศศาสตร์ทั้งหลาย โดยคำนึงหลักการเชิงตรรกะที่เป็นผลสืบเนื่องมาตามสภาพเมื่อเป็นผู้ใช้หรือเข้าไปถึงแบบโปร่งใสในด้านศีลธรรมโดยส่วนรวม หรือคุณธรรมรวมข้อกำหนดกฎหมายที่บัญญัติไว้

ทั้งนี้ในการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในมหาวิทยาลัยเอกชนที่มีขนาดกลาง ซึ่งมีพัฒนาการก้าวหน้าภายใต้อิทธิพลของเทคโนโลยีสารสนเทศที่ส่งผลกระทบต่อ นักศึกษาความสำเร็จเบื้องต้นของการพัฒนาอาจวัดได้จากความเพียงพอของงบประมาณตลอดจนความเหมาะสมและทันสมัยของทรัพยากรสารสนเทศที่มีอยู่ อาจสะท้อนให้เห็นได้จากคุณลักษณะและพฤติกรรมภาคปฏิบัติของนักศึกษาหรือคุณลักษณะการรู้สารสนเทศที่วัดได้จากตัวบ่งชี้เป็นไปตามองค์ประกอบมาตรฐานสากลที่ว่าด้วยการรู้สารสนเทศข้างต้น ในที่นี้หน่วยสนับสนุนที่เอื้อต่อการรู้สารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับการวิวัฒนาการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการรู้สารสนเทศของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเอกชนขนาดกลาง จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพัฒนาให้ก้าวไกล ภายใต้อิทธิพลหลักของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ล้ำยุค ซึ่งเป็นฐานข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ดังนั้นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ จึงมีผลกระทบต่อนักศึกษาตามสถานศึกษาต่างๆ การบรรลุผลเบื้องต้นสำหรับการพัฒนาดังกล่าวสามารถที่จะกระทำการตรวจวัดได้จากสภาวะความเหมาะสมของการจัดสรรงบประมาณที่มีความพอเพียง กันกับความพร้อมโดยไปสู่โหมตที่เข้ากันได้กับสภาพทรัพยากร

สารสนเทศที่มีอยู่ต้องนำมาสมัอยู่เสมอ ซึ่งอาจมีผลการตอบสนองสะท้อนภาพกลับมาให้เห็น ได้อย่างชัดเจนจากการจัดการระดับองค์กร การจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และการรู้สารสนเทศของนักศึกษา ซึ่งสามารถวัดได้ด้วยความสัมพันธ์ของการจัดการระดับองค์กรที่สนับสนุนการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์กับการรู้สารสนเทศของนักศึกษามหาวิทยาลัยเอกชนขนาดกลาง สิ่งดังกล่าวนี้ซึ่งยืนยันได้ว่าหน่วยสนับสนุนการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์กับการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการรู้สารสนเทศกับการรู้สารสนเทศของนักศึกษา ทั้งหมดจึงมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันแบบสามเส้านั่นเอง

ปัจจัยการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการรู้สารสนเทศของนักศึกษามหาวิทยาลัยเอกชนขนาดกลางสามารถกล่าวได้ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

1. ทรัพยากรสารสนเทศ กลุ่มนักศึกษามีความถนัดด้านการเข้าถึงองค์ความรู้ซึ่งเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะการรู้สารสนเทศของนักศึกษาทุกระดับขึ้นอยู่กับมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งว่าจัดตั้งนโยบายโดยหน้าที่หลักมีข้อกำหนดที่สังคมยอมรับว่ามหาวิทยาลัยมีวิสัยทัศน์เกี่ยวกับการจัดทรัพยากรสารสนเทศเพื่อพัฒนาการรู้ศาสตร์สารสนเทศให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ทุกคนอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้กิจกรรมของสภาวิทยาสารสนเทศตลอดกาลเวลายาวนานของชีวิตและจากการศึกษางานวิจัย (Julien & Boon. 2004; Lwoga. 2013) สภาพการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยแยกส่วนแล้วจะต้องมีส่วนที่เป็นการจัดการทรัพยากรสารสนเทศเพื่อการรู้สารสนเทศ จำเป็นต้องมีการสนับสนุนการรู้สารสนเทศ และทรัพยากรสารสนเทศ โดยภาพรวมแล้วจะต้องมีการพัฒนาการรู้สารสนเทศเพิ่มศักยภาพพัฒนาให้กับอาจารย์ และนักศึกษา เพื่อการศึกษาสำหรับการเป็นผู้รู้สารสนเทศโดยรวมด้วย โดยส่วนใหญ่แล้ว สมรรถนะของการรู้สารสนเทศนั้นมีความสำคัญเป็นประโยชน์สูงสุดสำหรับผู้รู้ สำหรับอาจารย์ผู้สอนเห็นว่ามีมีความสำคัญสำหรับนักศึกษาต่างๆ มหาวิทยาลัยในออสเตรเลีย มาเลเซีย แคนาดา ยูเอเอสเอ. และยูเค. ดังนั้นต้องมีการจัดการทรัพยากรสารสนเทศเพื่อการรู้สารสนเทศที่

ได้มาตรฐานและมีการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศพร้อมทั้งให้ความรู้ในเรื่องการรู้สารสนเทศให้นักศึกษาทุกคนในมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นการเพิ่มศักยภาพเพื่อเกิดประโยชน์สูงสุดให้กับนักศึกษาโดยรวม อันเนื่องมาจากคณาจารย์ผู้ทำหน้าที่การสอนการเรียน ที่สำคัญในการเอื้ออำนวยให้ความสะดวกและสนับสนุน ทรัพยากรสารสนเทศ รวมทั้งเชิงวิชาการในประเด็นที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา อิทธิพลดังกล่าวนี้ได้รับการยอมรับในการทำกิจกรรมทางด้านการรู้สารสนเทศระหว่างมหาวิทยาลัยหรือองค์กรและนักศึกษากับอาจารย์

2. การจัดการทรัพยากร องค์ประกอบที่สำคัญด้านเงินลงทุนเป็นทรัพยากรที่ทำให้ทุกคนสามารถเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพเต็มรูปแบบในการดำรงชีวิตที่เป็นส่วนตัวและอย่างเต็มที่ในสถานที่สาธารณะจำเป็นต้องมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวนมากให้ประเด็นกับการบริหาร การจัดบริการและเพิ่มประสิทธิภาพการเข้าถึงทรัพยากร ข้อมูลสารสนเทศออนไลน์ โดยมั่นใจว่าการใช้ทรัพยากรสารสนเทศและการเข้าถึงสารสนเทศทั่วโลกอย่างมีประสิทธิภาพ ฉะนั้นสังคมต้องพัฒนาทักษะทางด้านสารสนเทศที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้รู้ ส่วนองค์ประกอบที่สำคัญอีกด้านเป็นบุคลากรจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สำหรับห้องสมุดจำเป็นต้องมีบรรณารักษ์เพื่อปรับปรุง พัฒนาการสอนการเรียนของนักศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งนักศึกษาจะต้องมีความรู้ด้านข้อมูลสารสนเทศจากการสอนการเรียนที่มหาวิทยาลัยต่างๆ ทำให้นักศึกษามีทักษะพอเพียงที่ได้รับข้อมูลสารสนเทศ และสามารถประเมินข้อมูลสารสนเทศได้ตลอดชีวิต ทั้งนี้เป็นผลโดยตรงจากบรรณารักษ์หรือผู้จัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์มีส่วนร่วมด้วย (Julien & Boon. 2004; Kasowitz-Scheer & Pasqualoni.2004; สัจจารีย์ ศิริชัย.2552) ดังนั้นการจัดการทรัพยากรสารสนเทศในที่นี้ หมายถึง การจัดการทรัพยากรทางการเงิน และ บุคลากรการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์สารสนเทศ ซึ่งเป็นบทบาทของผู้บริหารมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งต้องดำเนินงานเกี่ยวกับหน้าที่สู่แผนพัฒนานักศึกษาให้มีความถนัด การประเมินศาสตร์สารสนเทศที่ติงมาได้ตลอดระยะเวลาที่มีชีวิตและเทคนิคการเข้าไปถึงสืบค้นข้อมูลสารสนเทศ

3. การจัดการสอนการเรียนรู้ คุณาจารย์เข้าใจและรับรู้ว่านักศึกษาต่ำกว่าระดับอุดมศึกษาหรือระดับล่างโดยส่วนใหญ่มีจำนวนมากไม่ได้รับรู้ข้อมูลสารสนเทศแต่นักศึกษาระดับอุดมศึกษาเมื่อเรียนในมหาวิทยาลัยถึงขั้นปีสุดท้ายหลังจากปรับปรุงการสอนการเรียนรู้ในเรื่องของการรู้สารสนเทศแล้วนักศึกษามีการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศได้อาศัยความรู้จากกรู้สารสนเทศ ซึ่งทางโปรแกรมหรือหลักสูตรของคณะได้รับการรับรองอย่างสมบูรณ์จากคณะกรรมการรับรองวิทยฐานะเกี่ยวกับการศึกษาทางการสอนการเรียนรู้ข้อมูลสารสนเทศและคุณาจารย์กับการสอนการเรียนรู้ในห้องสมุดให้กับนักศึกษาระดับอุดมศึกษาที่เรียนมาถึงขั้นปีสุดท้ายในด้านทักษะการรู้สารสนเทศนั้นนักศึกษามีทักษะการรู้สารสนเทศอย่างเห็นได้ชัดเจน (Lwoga. 2013) ดังนั้นอาจารย์ทำหน้าที่เกี่ยวกับการสอนการเรียนรู้ในมหาวิทยาลัยจะได้รับการสนับสนุนจากคณะในด้านการสอนการเรียนรู้ การอ่านข้อมูลสารสนเทศให้กับนักศึกษา โดยที่บทบาทของบรรณารักษ์ก็เอื้ออำนวยความสะดวกให้กับนักศึกษาพร้อมคำแนะนำชี้แนะในการอ่านข้อมูลสารสนเทศซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อนักศึกษาในทางที่เป็นประโยชน์สูงสุด (พรชูลี อาชวอรุ่ง และคณะ. 2543 (ALA, 1998)

4. ความร่วมมือหรือพันธมิตร Lwoga (2013) กล่าวถึงความสัมพันธ์กันระหว่างการสนับสนุนจากคณะกับเจ้าหน้าที่บรรณารักษ์กับคุณาจารย์ผู้สอน ซึ่งต้องมีความร่วมมือกันในการบริการข้อมูลสารสนเทศให้กับนักศึกษา โดยที่ฝ่ายสนับสนุนจากคณะเอื้ออำนวยด้านทรัพยากรสารสนเทศเพื่อการสอนการเรียนรู้ข้อมูลสารสนเทศ สำหรับหน้าที่ของบรรณารักษ์ให้คำแนะนำปรึกษาในการอ่านข้อมูลสารสนเทศเพื่อการรู้สารสนเทศของนักศึกษา พร้อมทั้งอาจารย์มีความเข้าใจและสนใจด้านการรู้สารสนเทศเพื่อการสอนการเรียนรู้ให้กับนักศึกษานอกจากนี้แล้วต้องมีความร่วมมือกันระหว่างทุกมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งเป็นพันธมิตรกันที่เข้ากันได้ทั้งภายในและภายนอกหน่วยงาน

5. กายภาพของโครงสร้างเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งเป็นทั้งโครงสร้างเบื้องต้นของลักษณะของเทคโนโลยีสารสนเทศอาจอยู่ในรูปของการสื่อสารสาขา

โทรคมนาคม หรืออาจเป็นลักษณะต่างๆ กันของสื่อการเผยแพร่ภาพและการกระจายออกทางเสียงที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา สำหรับการผสมผสานกันด้วยโหมตเข้ากันได้ตามกาลเวลาของเทคโนโลยีสื่อออนไลน์ที่ทันสมัยนี้ ที่กล่าวมานั้นเป็นการวิวัฒนาการสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เหมาะสมกับมาตรฐานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกัน (กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. 2558 : ออนไลน์, สัจจารี ศิริชัย.2552) รวมทั้งองค์ประกอบต่างๆ มีความสมดุลที่มหาวิทยาลัยแต่ละแห่งจำเป็นต้องมีโครงสร้างเบื้องต้นของลักษณะสารสนเทศเพื่อการวิวัฒนาการการรู้ศาสตร์สารสนเทศที่เป็นข้อมูลพร้อมคุณภาพหรือองค์ความรู้ที่มีประโยชน์สูงสุดสำหรับนักศึกษาทุกรูปแบบ ไปสู่การเป็นบัณฑิตของทรัพยากรมนุษย์ที่มีทั้งคุณค่าอย่างยิ่ง

สรุปได้ว่า องค์ประกอบโดยภาพรวมที่เหมาะสมเพื่อให้ความสำคัญกับการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการรู้ข้อมูลสารสนเทศให้เกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับนักศึกษา ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาสังเคราะห์สำหรับใช้เป็นบรรทัดฐานจำเพาะแห่งการศึกษาตลอดชีวิตที่รองรับด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์พร้อมทั้งกำหนดลู่ทางดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดการสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการรู้สารสนเทศแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยเอกชนขนาดกลาง ที่ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร

โดยหลักการแล้วการจัดการสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่มีคุณภาพนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการด้วยกันโดยเฉพาะขึ้นอยู่กับการบริหารระดับองค์กรที่สนับสนุนการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยธรรมชาติสำหรับการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ของในมหาวิทยาลัยเอกชนแต่ละแห่ง อาจมีการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่แตกต่างกัน อาจเป็นเพราะผู้บริหารมีอำนาจในการตัดสินใจที่แตกต่างกันในการดำเนินงาน ถ้าเป็นเช่นนี้แล้วมหาวิทยาลัยเอกชนทุกแห่ง จึงมีความเป็นอิสระต่อกัน ทั้งนี้เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจึงทำให้ สไตล์จัดการสื่ออิเล็กทรอนิกส์มหาวิทยาลัยเอกชนแต่ละแห่งย่อมมีลักษณะการบริหารหรือยุทธวิธีที่หลากหลายหรือมีความต่างกันไป ดังนั้นการจัดการสื่ออิเล็กทรอนิกส์ จึงมีความสัมพันธ์ต่อกันกับการรู้สารสนเทศของนักศึกษา ผู้วิจัยจึงมีความจำเป็นต้องศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกันกับตัวประกอบการ

จัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการรู้สารสนเทศ โดยที่ครอบคลุมตัวประกอบหลายอย่างด้วยกัน (เซอร์โต, พัทธนี นนทศักดิ์ : 2552 ; อานาจ ธีระวนิช, 2547) เช่น ทรัพยากร IT นักบริการ การสอนการเรียนรู้ ความร่วมมือเกื้อหนุน เครือข่ายการเข้าถึง เป็นต้น ยุทธวิธีการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการรู้สารสนเทศของนักศึกษานั้นเป็นตัวแปร ทำให้กำเนิดเกิดคุณลักษณะการรู้สารสนเทศของนักศึกษาที่มีคุณภาพแห่งการรู้สารสนเทศของสังคม เมื่อบัณฑิตจบออกไปจะเป็นกำลังที่สำคัญของการพัฒนาประเทศ กลายเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่าสืบไป

● การบริหารจัดการระดับองค์กรที่สนับสนุนการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์

โดยธรรมชาติแล้วหลักการบริหารระดับองค์กรของมหาวิทยาลัยเอกชนแต่ละแห่ง ไม่น่าจะเหมือนกันอาจเป็นเพราะผู้บริหารมีอิทธิพลในการตัดสินใจที่แตกต่างกัน ถ้าเป็นเช่นนี้แล้วมหาวิทยาลัยเอกชนขนาดกลางแต่ละแห่งจึงมีความเป็นอิสระต่อกันภายใต้หลักธรรมาภิบาล ทั้งนี้เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว จึงทำให้สไตล์การจัดการแต่ละสถาบันย่อมมีลักษณะการบริหารที่หลากหลายหรือมีความต่างกัน จึงเป็นไปได้ยาก ที่วิถีทางการบริหารจัดการของมหาวิทยาลัยเอกชนแต่ละแห่งนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์เน้นการสนับสนุน รวมทั้งปัจจัยสนับสนุนการบริหารจัดการสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการรู้สารสนเทศของนักศึกษาอย่างยั่งยืน ดังนั้นการบริหารจัดการระดับองค์กรที่สนับสนุนการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ จึงมีผลกระทบต่อ การรู้สารสนเทศของนักศึกษา ผู้วิจัยจึงศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกันกับองค์ประกอบในการจัดการบริหารระดับองค์กรซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการรู้สารสนเทศกับการรู้สารสนเทศของนักศึกษา ทั้งหมดจึงมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันแบบสามเส้า (Triangulation) ที่เอื้ออำนวยประโยชน์ซึ่งกันและกันนั่นเอง (เซอร์โต, พัทธนี นนทศักดิ์ : 2552 ; อานาจ ธีระวนิช, 2547. สุภางค์ จันทวานิช. 2553) (Brid, M. ,2010: McNurlin, et al.,2009: Veed, 2007) ทั้งหมดนี้ครอบคลุมส่วนประกอบหลายอย่าง กล่าวคือ การจัดการบริหาร การดูแลกำกับ กลยุทธ์ข้อกำหนด ลักษณะองค์กร การจัดพนักงาน การจัดวัสดุอุปกรณ์ การ

สนับสนุนเงินทุน และการส่งเสริมบริการทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น ในการศึกษาหลักการของ 7s McKinsey สามารถประยุกต์ใช้กรอบในอุดมคติพื้นฐานเพื่อวิเคราะห์ตัวแปรสำคัญ เนื่องจากเป็นตัวการประสานงานที่มีความสำคัญยิ่งต่อการบรรลุผลของการบริหารองค์กร โดยที่นำผลที่ได้จากการวิเคราะห์มาเป็นข้อกำหนดขอบเขต สภาพแผนยุทธศาสตร์จำเพาะเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและสถานะเหมาะสมของประสิทธิภาพโดยรวมต่อการบริหารสถาบันอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัยเอกชนขนาดกลางนั่นเองสรุปได้ดังนี้

1. การจัดการระดับองค์กร (Administrative function) หมายถึง การกำกับนโยบายที่กระชับเป็นการระบุไปในทิศทางออกแบบการวางแผนเป็นไปตามเป้าหมาย (Goal) ที่เป็นเกณฑ์ไว้สำหรับอำนาจพลังภายในการบริหารอย่างรัดกุมที่จะส่งเสริมผลักดันบุคลากรทำงานเพื่อความสอดคล้องกันกับขีดความสามารถในการปฏิบัติงาน ในองค์กรที่มีการจัดการสื่ออิเล็กทรอนิกส์ตามสัดส่วนเพื่อทันยุคก้าวล้ำทันสมัย พร้อมทั้งมีการปรับปรุงด้วยความเหมาะสม ตามภาวะทุกเวลาที่พิถีพิถันขนาดของกำลังอย่างความสมดุล รวมถึงให้มีความพอดีที่สุดไปสู่ผลสำเร็จอย่างมีคุณภาพให้กับการรู้สารสนเทศ ที่ทันตามสถานการณ์ทุกสถานะ

2. การจัดสรรงบประมาณ (Budgeting function) หมายถึง ลู่ทางเพื่อการถือหุ้นเพื่อจัดสรรการเงินหรืองบประมาณสู่การวางแผนทางด้านการจัดการบริหารโดยที่สนับสนุนองค์ประกอบขั้นเบื้องต้นของคุณลักษณะทางสภาพทุกสถานะของเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น สภาพอุปกรณ์เครื่องมือ ทั้งทางด้านซอฟต์แวร์กับฮาร์ดแวร์ที่ทันสมัยอยู่เสมอเพื่อสามารถวิวัฒนาการยกระดับการจัดการสื่ออิเล็กทรอนิกส์ให้ดียิ่งขึ้น

3. การจัดทรัพยากรสารสนเทศ (Resources function) หมายถึง การมุ่งประเด็น เพื่อพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศในลักษณะที่เป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทั้งด้านกระบวนการของระบบที่มีคุณภาพสำหรับดำเนินการจัดเก็บรักษาที่ดี เอื้ออำนวยบริการ รวมทั้งระบบเผยแพร่ที่ดี กับให้ข้อกำหนดหลักการกระชับที่ดี

4. การจัดบุคลากร (Staffing function) หมายถึง คุณภาพของบุคลากร โดยการดำเนินงานจัดหาพนักงานที่มีทั้งความชำนาญในงาน มีพิกัดความรู้ดี และมีภาวะความรับผิดชอบต่อเป็นระเบียบเกี่ยวกับงานที่ทำอย่างไว้ข้อบกพร่อง อีกทั้งมีการผลักดันพนักงานพร้อมทั้งช่วยเหลือทุกรูปแบบเกี่ยวกับงานที่ทำ เกื้อหนุนการเพิ่มศักยภาพของพนักงานทุกคนเพื่อจะได้พัฒนาระดับสื่ออิเล็กทรอนิกส์ให้ดียิ่งขึ้น

5. โครงสร้างองค์กร (Organizational structure) หมายถึง การตัดสินใจที่มีความพร้อมในการสั่งการได้ทันตามสภาวะที่เปลี่ยนแปลงไป รวมถึงแนวทางจัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบได้อย่างเด่นชัด ซึ่งจะนำไปสู่มีการเชื่อมโยงกันกับส่วนงานต่างๆ เพื่อที่สามารถประสานงานกันด้วยอิทธิพลตามหน้าที่เป็นไปอย่างเหมาะสมกับสภาวะนั้นๆ ที่จะวิวัฒนาการจัดการสื่ออิเล็กทรอนิกส์อย่างเหมาะสม รวมไปถึงคุณลักษณะการบริหารงานในการวิวัฒนาการสื่ออิเล็กทรอนิกส์อีกด้วย

6. การกำหนดกลยุทธ์ (Strategy function) หมายถึง การวางตำแหน่งที่กำหนดกลยุทธ์ตามสภาพต่างๆ ในการสร้างหรือผลิต รูปแบบการจัดเก็บรักษา กระบวนการการเผยแพร่ ประมวลการรวบรวม รวมถึงการดูแลเนื้อหาอำนวยความสะดวกสำหรับการเรียนรู้กลยุทธ์ที่มีการส่งเสริมการปฏิบัติการงานหรือยุทธวิธีที่นำไปสู่วิวัฒนาการการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และยุทธวิธีเกื้อหนุนกันกับความพร้อมร่วมมือร่วมแรงกันด้วยที่จำต้องวิวัฒนาการจัดการสื่ออิเล็กทรอนิกส์กับภายนอกที่หน่วยงานต่างๆ กัน

7. การควบคุม (Control function) หมายถึง การดำเนินการวิธีปฏิบัติ โดยการตัดสินใจกำหนดการตั้งค่านโยบายและกระตุ้นวางแผนเลือกเฟ้นเฉพาะ หัวกะทิพร้อมกับมอบอิทธิพลหน้าที่เพื่อดูแลสำหรับผู้มีภาวะความรับผิดชอบต่อตามที่ถูกกำหนด รวมทั้งจำต้องมีการติดตามผลและทำการตรวจเช็คดูว่าไว้ข้อบกพร่องทางการทำงานที่เกี่ยวกับภาระที่ปฏิบัติงานหรือไม่ ถ้าสื่ออิเล็กทรอนิกส์มีคุณภาพก็จะยกระดับการรู้สารสนเทศ

8. การสนับสนุนบริการ (Supportive function) หมายถึง สภาวะการสนองตอบรวมทั้งสนับสนุนความประสงค์ทางด้านอุปกรณ์เครื่องมือต่างๆ ใช้งานได้อย่างเหมาะสม ที่เอื้ออำนวยความคล่องตัว พร้อมสะดวกสืบค้นทุกเวลา ส่งเสริมดูแลประคับประคองการสืบค้นเพื่อที่จะเข้าถึงระบบสารสนเทศ เกื้อกูลกันด้านระบบเครือข่ายโดยการเชื่อมโยงสื่อสารกัน รวมถึงอุปถัมภ์การปฏิบัติอบรม เพื่อที่กระตุ้นการรู้สารสนเทศทุกสภาวะการใช้งานแตกต่างกันไป

ผู้วิจัยจำต้องศึกษาเกี่ยวกับอุดมการณ์การจัดการบริหารสื่ออิเล็กทรอนิกส์ของมหาวิทยาลัยเอกชนขนาดกลาง ซึ่งรับผิดชอบตามภาระหน้าที่สนับสนุนการรู้สารสนเทศของนักศึกษา ครอบคลุมถึงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์การวิวัฒนาการจัดการสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในแต่ละองค์ประกอบว่ามีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบของคุณลักษณะการรู้สารสนเทศของนักศึกษาระดับใด ซึ่งมีคุณประโยชน์สูงสุดกับการจัดการบริหาร การวางระบบ การวางนโยบายสำหรับ การสอน การเรียนรู้ของนักศึกษา รวมไปถึงบัณฑิตที่มีคุณภาพ สามารถที่จะเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตนั่นเอง

● วัตถุประสงค์ของการวิจัย

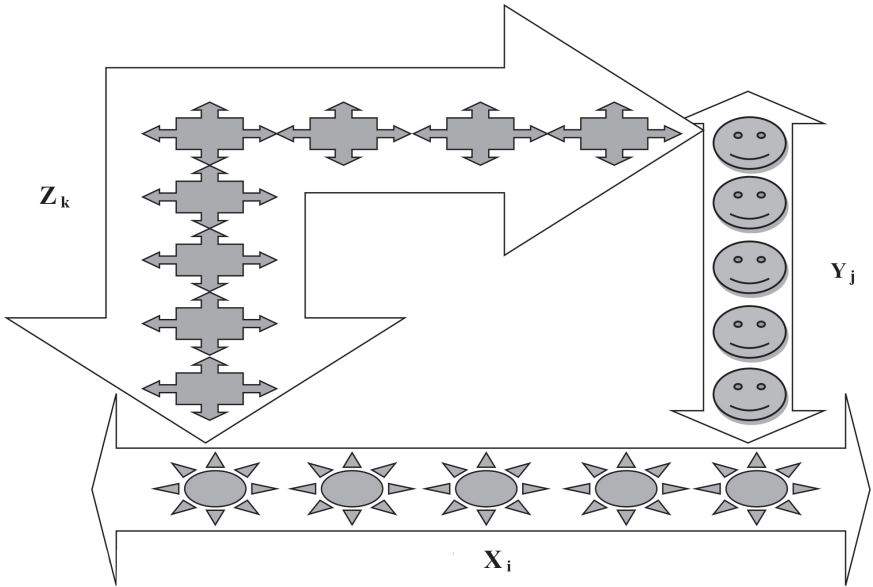
1. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารระดับองค์กร การจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และการรู้สารสนเทศของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเอกชนขนาดกลางในกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์กับการรู้สารสนเทศของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเอกชนขนาดกลางในกรุงเทพมหานคร
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารระดับองค์กรกับการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ส่งผลต่อการรู้สารสนเทศของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเอกชนขนาดกลางในกรุงเทพมหานคร

● กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในยุคดิจิทัลตอนนี้เป็นที่ยอมรับกันว่าการรู้สารสนเทศ (Information Literacy) เป็นเครื่องมือสำคัญในการเรียนรู้และการศึกษาตลอดชีวิต ประกอบด้วยความสามารถ 5 ประการ ได้แก่ ความสามารถในการกำหนดสารสนเทศ การเข้าถึงสารสนเทศ การประเมินสารสนเทศ การใช้สารสนเทศ และการคำนึงถึงจริยธรรมและข้อกฎหมายสารสนเทศ มหาวิทยาลัยเอกชนขนาดกลางที่มีทรัพยากรเพียงพออยู่ในวิสัยที่จะกำหนดเป้าหมายส่งเสริมพัฒนาระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษาของตนเอง ด้วยการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ให้ห้องสมุดหรือศูนย์วิทยบริการเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการเกี่ยวกับองค์ประกอบ ทรัพยากรสารสนเทศ ผู้จัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ การสอนการเรียนรู้ เครือข่ายและพันธมิตร และโครงสร้างสารสนเทศ การดำเนินการเกี่ยวกับองค์ประกอบดังกล่าวนี้จะส่งผลต่อการรู้สารสนเทศของนักศึกษามากน้อยเพียงใด ส่วนหนึ่งย่อมสัมพันธ์กับสภาพการบริหารระดับองค์กรของมหาวิทยาลัยโดยเฉพาะในด้านการบริหารจัดการ การจัดงบประมาณ การจัดวัสดุอุปกรณ์ การจัดบุคลากร การจัดองค์กร การกำหนดกลยุทธ์ การกำกับควบคุม และการสนับสนุน ตามอำนาจหน้าที่ขององค์กร การบริหารระดับองค์กรดังกล่าว ย่อมส่งผลต่อการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และนำไปสู่การพัฒนาการรู้สารสนเทศของนักศึกษา อันเป็นไปตามอิทธิพลของความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ดังที่แสดงไว้ในแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพกรอบแนวคิดในการวิจัย

สหสัมพันธ์ระหว่างการบริหารระดับองค์กร (Z_k) ที่สนับสนุนการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (X_i) กับการรู้สารสนเทศของนักศึกษา (Y_j) ในมหาวิทยาลัยเอกชนขนาดกลางในกรุงเทพมหานคร

● ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และเครื่องมือในการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยอาจารย์ผู้สอน ซึ่งสามารถปรับปรุงรับรู้ถึงความสามารถของนักศึกษาในการรู้สารสนเทศ การจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และการบริหารระดับองค์กรของมหาวิทยาลัยที่สนับสนุนการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ส่งผลต่อการรู้สารสนเทศของมหาวิทยาลัยเอกชนขนาดกลาง ในเขตกรุงเทพมหานคร

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยอาจารย์ผู้สอน ซึ่งหมายถึงอาจารย์ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบในการสอนการเรียนรู้มีประสบการณ์สอน สามารถรับรู้ถึงระดับความสามารถของนักศึกษาในการรู้สารสนเทศจากการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสามารถรับรู้การบริหารระดับองค์กรในการสนับสนุนการ

จัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อการรู้สารสนเทศของมหาวิทยาลัยเอกชนขนาดกลางในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งในการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นอาจารย์ผู้สอน/ผู้แทน ใช้การสุ่มเลือกตัวอย่าง รวมจำนวน 120 คน ผู้วิจัยได้สุ่มตัวอย่างประชากรมหาวิทยาลัยเอกชนขนาดกลางในเขตกรุงเทพมหานคร ได้จำนวน 5 แห่งที่มีคุณลักษณะครบตามเกณฑ์การคัดเลือก (สารสนเทศอุดมศึกษา, 2556: ออนไลน์)

เครื่องมือในการวิจัย

ได้สร้างแบบสอบถามเพื่อศึกษาปัจจัย 3 ประเภทที่เป็นตัวแปรส่งผลต่อกันตามสมมติฐานของกรอบแนวคิดในการวิจัย ได้แก่ การบริหารระดับองค์กร การจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และการรู้สารสนเทศของนักศึกษา ในอันที่จะนำไปสู่ข้อสรุปได้ว่า ปัจจัยตัวแปรทั้ง 3 ประการนี้สัมพันธ์ซึ่งกันและกันหรือไม่ เพียงใด แบบสอบถามแบ่งเป็น 5 ตอน ดังนี้

ตอน 1 ข้อคำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบ

ตอน 2 ข้อคำถามเกี่ยวกับระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษา

ตอน 3 ข้อคำถามเกี่ยวกับการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์

ตอน 4 ข้อคำถามเกี่ยวกับการบริหารระดับองค์กร

ตอน 5 ข้อคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะการพัฒนาการบริหารองค์กรที่สนับสนุนการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการรู้สารสนเทศของนักศึกษา

แบบสอบถามตอนที่ 2, 3 และ 4 มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับตามวิธีการของไลเคิร์ท (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2548) ใช้ถามความคิดเห็นของอาจารย์ผู้สอนเกี่ยวกับระดับความเหมาะสมและความเพียงพอของปัจจัยการบริหารระดับองค์กร ปัจจัยการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษา โดยกำหนดมาตราส่วนระดับคะแนนดังนี้ (สราวุธ พรทิพย์ และนลิน เพียรทอง, 2554)

- 5 มีความเหมาะสมและความเพียงพอ มากที่สุด
- 4 มีความเหมาะสมและความเพียงพอ มาก
- 3 มีความเหมาะสมและความเพียงพอ ปานกลาง
- 2 มีความเหมาะสมและความเพียงพอ น้อย
- 1 มีความเหมาะสมและความเพียงพอ น้อยที่สุด

ลักษณะสอบถามหรือแบบข้อคำถามชุดนี้ได้ผ่านการตรวจสอบโดยคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความน่าเชื่อถือ (Credibility) มีความเที่ยงตรง 0.94

● สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการทางสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่สถิติขั้นพื้นฐาน หาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) ของตัวแปร หาค่า Validity ของเครื่องมือวิจัย และหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Coefficient of Correlation) ตามสูตรของ Pearson โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ที่ระดับ .05 และ .01 (ชานินทร์ ศิลป์จารุ, 2548; สราวุธ พรทิพย์ และนลิน เพียรทอง, 2554; ประยูรศรี บุตรแสนคม, 2555)

● ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถแบ่งออกได้เป็น 6 หัวข้อตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ ปัจจัยการบริหารระดับองค์กร ปัจจัยการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์กับระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการบริหารระดับองค์กรกับปัจจัยการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการบริหารระดับองค์กรกับระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษา ปรากฏผลดังต่อไปนี้

1. **ปัจจัยการบริหารระดับองค์กร** ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง (3.46) ดังในตารางที่ 1 เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า ตัวแปรที่มีค่าเฉลี่ยในระดับสูง คือ การกำกับควบคุม (3.73) การจัดวัสดุอุปกรณ์ (3.61) และการสนับสนุน (3.60) ตามลำดับ ส่วนตัวแปรด้านอื่นๆ อยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่าตัวแปรทั้งสามเป็นตัวแปรหลักในการสนับสนุนการดำเนินงานเกี่ยวกับสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งจะได้แสดงผลการวิเคราะห์ต่อไปว่ามีความสัมพันธ์กับปัจจัยอีกสองด้านอย่างไร

2. **ปัจจัยการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์** ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง (3.24) ดังในตารางที่ 2 เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า สามตัวแปรนำได้แก่ โครงสร้างสารสนเทศ (3.49) การสอนการเรียนรู้ (3.38) และ ผู้จัดสื่อ (3.22) จะเห็นได้ว่าตัวแปรในปัจจัยการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าตัวแปรในปัจจัยการจัดการระดับองค์กร ซึ่งจะได้แสดงผลการวิเคราะห์ต่อไปว่าปัจจัยด้านใดมีความสัมพันธ์กับระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษาแตกต่างกันอย่างไร

3. **ระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษา** ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง (3.46) ดังในตารางที่ 3 เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า ตัวแปรที่มีค่าเฉลี่ยในระดับมาก คือ การกำหนดสารสนเทศ (3.69) การเข้าถึงสารสนเทศ (3.63) และการใช้สารสนเทศ (3.57) ตามลำดับ ส่วนตัวแปรอีกสองด้านอยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่าตัวแปรทั้งสามเป็นตัวแปรหลักที่แสดงให้เห็นระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษาที่อาจจะได้รับอิทธิพลจากการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์โดยตรง และจากการบริหารระดับองค์กรโดยอ้อม ซึ่งจะได้แสดงผลการวิเคราะห์ต่อไป

4. **ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์กับระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษา** ในภาพรวมองค์ประกอบแต่ละด้านของระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษามีสหสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับปัจจัยการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์อย่างน้อยหนึ่งด้าน ดังปรากฏในตารางที่ 4 จะเห็นได้ว่าองค์

ประกอบด้านทรัพยากรสารสนเทศ (X_1) ของปัจจัยการจัดสื่อมีสหสัมพันธ์กับการกำหนดสารสนเทศ การเข้าถึงสารสนเทศและการใช้สารสนเทศ อย่างมีนัยสำคัญ แม้ว่าจะมีสองค่าที่เป็นไปในทิศทางลบก็ตาม ส่วนองค์ประกอบด้านผู้จัดสื่อ อิเล็กทรอนิกส์ที่เป็น Fascinators นั้นสัมพันธ์กับการใช้สารสนเทศและจริยธรรม/ข้อกฎหมาย เป็นที่สังเกตได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างสารสนเทศกับการประเมินสารสนเทศมีค่าสูง (.534) ซึ่งเป็นค่าที่สังเกตได้ จะได้แสดงผลการวิเคราะห์ต่อไปว่า ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบย่อยของปัจจัยการจัดสื่อและระดับการรู้สารสนเทศอย่างมีนัยสำคัญนี้ จะเกี่ยวข้องกับปัจจัยการบริหารระดับองค์กรหรือไม่อย่างไร

5. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการบริหารระดับองค์กรกับปัจจัยการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ในภาพรวมองค์ประกอบแต่ละด้านของปัจจัยการจัดสื่อ อิเล็กทรอนิกส์มีสหสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับปัจจัยการบริหารระดับองค์กรอย่างน้อยหนึ่งด้าน ดังปรากฏในตารางที่ 5 จะเห็นได้ว่าการกำหนดกลยุทธ์ (Z_6) ของปัจจัยการบริหารระดับองค์กรเป็นองค์ประกอบอันดับแรกที่มีสหสัมพันธ์กับองค์ประกอบครบทั้ง 5 ด้านของปัจจัยการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ รองลงมาคือการจัดบุคลากรและการกำกับดูแลมีสหสัมพันธ์กับองค์ประกอบการจัดสื่อ 4 ด้าน การจัดองค์กรและการสนับสนุนมีสหสัมพันธ์กับองค์ประกอบการจัดสื่อ อย่างละ 3 ด้าน องค์ประกอบที่เหลือ คือ การจัดงบประมาณและการสนับสนุน มีสหสัมพันธ์กับปัจจัยการจัดสื่ออย่างน้อยด้าน จะได้อภิปรายและตั้งข้อสังเกตในตอนท้ายว่า ปัจจัยการบริหารระดับองค์กรมีสัมพันธ์เชิงบวกและเชิงลบต่อปัจจัยการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์อย่างไร

6. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการบริหารระดับองค์กรกับระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษา ในภาพรวม องค์ประกอบของปัจจัยการบริหารระดับองค์กรเกือบทุกด้านมีสหสัมพันธ์กับองค์ประกอบของระดับการรู้สารสนเทศ ยกเว้นด้านการจัดงบประมาณที่ไม่สัมพันธ์กับเรื่องใด ในทำนองกลับกัน องค์ประกอบของระดับการรู้สารสนเทศแทบทุกด้านมีสหสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับปัจจัยการ

บริหารระดับองค์กรอย่างน้อยหนึ่งด้าน ยกเว้นการประเมินสารสนเทศที่ไม่สัมพันธ์กับเรื่องใด ดังปรากฏในตาราง 6 จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบ 4 ด้านของปัจจัยการบริหารระดับองค์กร มีสหสัมพันธ์กับองค์ประกอบของระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษา ได้แก่ การจัดวัสดุอุปกรณ์ การจัดองค์กร การกำหนดกลยุทธ์ และการกำกับควบคุม หากพิจารณาจากมุมมองของระดับการรู้สารสนเทศ องค์ประกอบส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กับปัจจัยการบริหารระดับองค์กรถึง 4 - 5 องค์ประกอบ ในตอนท้ายจะอภิปรายผลการวิเคราะห์ว่าความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการบริหารระดับองค์กรและปัจจัยการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์อย่างมีนัยสำคัญนี้จะเกี่ยวข้องกับระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษาหรือไม่อย่างไร

ตาราง 1

ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยการจัดการระดับองค์กร

ปัจจัยการบริหารระดับองค์กร	Mean	SD	ระดับ
การบริหาร (Z_1)	3.40	.426	ปานกลาง
การจัดงบประมาณ (Z_2)	3.16	.585	ปานกลาง
การจัดวัสดุอุปกรณ์ (Z_3)	3.61	.605	มาก
การจัดบุคลากร (Z_4)	3.43	.931	ปานกลาง
การจัดองค์กร (Z_5)	3.16	.340	ปานกลาง
การกำหนดกลยุทธ์ (Z_6)	3.33	.773	ปานกลาง
การกำกับดูแล (Z_7)	3.73	.516	มาก
การสนับสนุน (Z_8)	3.60	.699	มาก
รวม	3.46	.288	ปานกลาง

ตาราง 2

ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของปัจจัยการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์

ปัจจัยการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์	Mean	SD	ระดับ
ทรัพยากรสารสนเทศ (X_1)	2.96	.680	ปานกลาง
ผู้จัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (X_2)	3.22	.739	ปานกลาง
การสอนการเรียนรู้ (X_3)	3.38	.583	ปานกลาง
เครือข่ายและพันธมิตร (X_4)	3.20	.616	ปานกลาง
โครงสร้างสารสนเทศ (X_5)	3.49	.570	ปานกลาง
รวม	3.24	.394	ปานกลาง

ตาราง 3

ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษา

ระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษา	Mean	SD	ระดับ
การกำหนดสารสนเทศ (Y_1)	3.69	.631	มาก
การเข้าถึงสารสนเทศ (Y_2)	3.63	.910	มาก
การประเมินสารสนเทศ (Y_3)	3.34	.765	ปานกลาง
การใช้สารสนเทศ (Y_4)	3.57	.917	มาก
จริยธรรมและข้อกฎหมาย (Y_5)	3.09	.742	ปานกลาง
รวม	3.46	.533	ปานกลาง

ตาราง 4

ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษาและปัจจัยการจัดสื่อ

ระดับการรู้สารสนเทศ ของนักศึกษา	ปัจจัยการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์				
	ทรัพยากร สารสนเทศ (X_1)	ผู้จัดสื่อ อิเล็กทรอนิกส์ (X_2)	การสอบ การเรียน (X_3)	เครื่อง่าย พันธมิตร (X_4)	โครงสร้าง สารสนเทศ (X_5)
การกำหนดสารสนเทศ (Y_1)	-.280*				
การเข้าถึงสารสนเทศ (Y_2)	.245*			.234*	
การประเมินสารสนเทศ (Y_3)			-.323*		.534**
การใช้สารสนเทศ (Y_4)	-.326*	.444**			
จริยธรรมและข้อกำหนด (Y_5)		.501**			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 **มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ตาราง 5

ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการจัดสื่อและปัจจัยการบริหารระดับองค์กร

ปัจจัยการบริหาร ระดับองค์กร	ปัจจัยการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์				
	ทรัพยากร สารสนเทศ (X_1)	ผู้จัดสื่อ อิเล็กทรอนิกส์ (X_2)	การสอบ การเรียน (X_3)	เครื่อง่าย พันธมิตร (X_4)	โครงสร้าง สารสนเทศ (X_5)
การบริหาร (z_1)				-.413**	
การจัดงบประมาณ (z_2)		.244*			-.542**
การจัดวัสดุอุปกรณ์ (z_3)				-.324*	
การจัดบุคลากร (z_4)	.749**	.344*	.285*	.413**	
การจัดองค์กร (z_5)	.497**	.330*		-.522**	
การกำหนดกลยุทธ์ (z_6)	.856**	.559**	.336*	-.418**	.312*
การกำกับดูแล (z_7)	.709**	-.588**		.532**	.275*
การสนับสนุน (z_8)			.328*	.358**	.305*

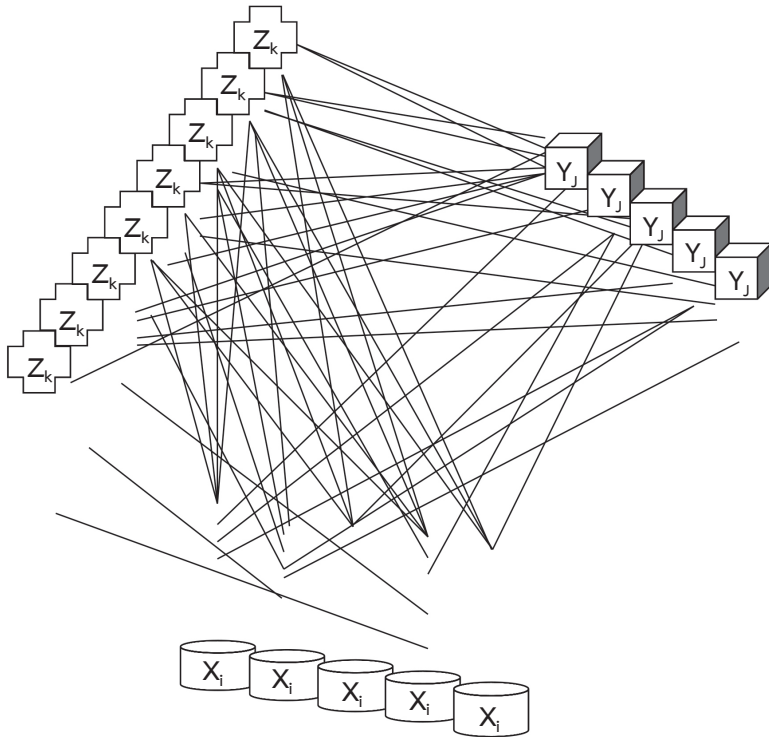
* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ตารางที่ 6
ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการบริหารระดับองค์กร
และระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษา

ปัจจัยการบริหาร ระดับองค์กร	ระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษา				
	การกำหนด สารสนเทศ (Y_1)	การเข้าถึง สารสนเทศ (Y_2)	การประเมิน สารสนเทศ (Y_3)	การใช้ สารสนเทศ (Y_4)	จริยธรรม/ จรรยาบรรณ (Y_5)
การบริหาร (Z_1)	.236*				
การจัดสรรงบประมาณ (Z_2)					
การจัดวัสดุอุปกรณ์ (Z_3)	-.374**	.602**		.585**	-.405**
การจัดบุคลากร (Z_4)	-.309*				
การจัดองค์กร (Z_5)	-.389**	.566**		.574**	.269*
การกำหนดกลยุทธ์ (Z_6)	-.344*	-.344*		-.432**	-.412**
การกำกับดูแล (Z_7)	.337**	.306*		.414**	.419**
การจัดบริการ (Z_8)		.268			.540**

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สหสัมพันธ์ระหว่างการบริหารระดับองค์กร (Z_k) การจัดซื้ออิเล็กทรอนิกส์ (X_i) และการรู้สารสนเทศของนักศึกษา (Y_j) ในมหาวิทยาลัยเอกชนขนาดกลางใน กทม.

● สรุปและอภิปรายผล

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าความเหมาะสมและเพียงพอของการรู้สารสนเทศของนักศึกษายู่ในระดับปานกลาง (3.46) แต่อยู่ในระดับมากในด้านการกำหนดสารสนเทศ (3.69) การเข้าถึงสารสนเทศ (3.63) และการใช้สารสนเทศ (3.57) ตามลำดับ ความเหมาะสมและเพียงพอของการจัดซื้ออิเล็กทรอนิกส์อยู่ในระดับปานกลางทั้งในภาพรวม (3.24) และรายด้าน (2.96 – 3.49) และความเหมาะสมและเพียงพอของการบริหารระดับองค์กรอยู่ในระดับปานกลาง (3.46) แต่อยู่ในระดับมากในด้านการกำกับควบคุม (3.73) การจัดวัสดุอุปกรณ์ (3.61) และการสนับสนุน (3.60) ตามลำดับ

เราอาจแสดงสหสัมพันธ์ที่มีนัยสำคัญระหว่างองค์ประกอบของการบริหารระดับองค์กร การจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และการรู้สารสนเทศของนักศึกษาได้ด้วยการลากเส้นเชื่อมโยงกันตามแผนภาพ เมื่อยึดระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษาเป็นเป้าหมายของการพัฒนา จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์กับปัจจัยการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์มีปริมาณเบาบางกว่าความสัมพันธ์กับปัจจัยการบริหารระดับองค์กร ซึ่งมีปริมาณหนาแน่นกว่า ที่เห็นเด่นชัดได้แก่ ความสามารถในการกำหนดขอบเขตสารสนเทศ (Y_1) ที่สัมพันธ์กับปัจจัยการจัดสื่อเพียงด้านเดียวคือ ทรัพยากรสารสนเทศ (X_1) แต่สัมพันธ์กับปัจจัยการบริหารถึง 4 ด้าน คือ การบริหารจัดการ (Z_1) การจัดวัสดุอุปกรณ์ (Z_3) การจัดบุคลากร (Z_4) และการจัดองค์กร (Z_5) และการคำนึงถึงจริยธรรมและข้อกำหนดในการใช้สารสนเทศ (Y_5) ที่สัมพันธ์กับปัจจัยการจัดสื่อเพียงด้านเดียวคือ ผู้จัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (X_2) แต่สัมพันธ์กับปัจจัยการบริหารถึง 5 ด้าน คือ การจัดวัสดุอุปกรณ์ (Z_3) การจัดองค์กร (Z_5) การกำหนดกลยุทธ์ (Z_6) การกำกับควบคุม (Z_7) และการสนับสนุน (Z_8)

เมื่อพิจารณาปัจจัยการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเป็นบทบาทสำคัญของห้องสมุดแล้วจะเห็นได้ว่า องค์ประกอบที่สัมพันธ์กับระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษาลำดับแรกคือ ทรัพยากรสารสนเทศ (X_1) สัมพันธ์กับการกำหนดสารสนเทศ (Y_1) การเข้าถึงสารสนเทศ (Y_2) และการใช้สารสนเทศ (Y_4) ลำดับที่สองคือ ผู้จัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (X_2) สัมพันธ์กับการใช้สารสนเทศ (Y_4) และจริยธรรมและข้อกำหนด (Y_5) ส่วนการสอนการเรียน (X_3) เครือข่ายและพันธมิตร (X_4) และโครงสร้างสารสนเทศ (X_5) สัมพันธ์กับการรู้สารสนเทศอย่างละหนึ่งด้าน เป็นที่น่าสังเกตว่าทรัพยากรสารสนเทศและการสอนการเรียนมีความสัมพันธ์กับการรู้สารสนเทศไปในทิศทางลบ อาจจะเป็นไปได้ว่าปัจจัยการจัดสื่อเป็นสิ่งช่วยให้นักศึกษาทำงานสะดวกและรวดเร็วขึ้นโดยใช้ความสามารถของตนเองน้อยลง ดังนั้น การเพิ่มทรัพยากรสารสนเทศและการจัดการสอนการเรียนอาจ不会有ผลต่อการยกระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษาเสมอไป เมื่อคำนึงถึงประเด็นนี้แล้ว การพัฒนาบทบาทของห้องสมุดด้วยการจัดให้มีบุคลากร Fascinators การสร้าง

เครือข่ายพันธมิตร และการจัดโครงสร้างสารสนเทศที่ทันสมัย อาจจะเป็นการเพียงพอสำหรับการส่งเสริมการรู้สารสนเทศของนักศึกษาในมหาวิทยาลัย

เมื่อพิจารณาปัจจัยการจัดการระดับองค์กร ซึ่งเป็นแนวทางในการบริหารมหาวิทยาลัยที่เป็นการสนับสนุนบทบาทสำคัญของห้องสมุดในอันที่จะช่วยยกระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษาแล้วจะเห็นได้ว่า ทุกองค์ประกอบ ยกเว้นเรื่องการจัดสรรงบประมาณ ล้วนสัมพันธ์กับระดับการรู้สารสนเทศของนักศึกษา แต่องค์ประกอบบางด้านสัมพันธ์ในทางลบกับการรู้สารสนเทศในบางด้าน เช่น การกำหนดกลยุทธ์สัมพันธ์ในทางลบกับการรู้สารสนเทศ 4 ด้าน และการจัดวัสดุอุปกรณ์สัมพันธ์กับการสารสนเทศสองด้าน เป็นที่น่าสังเกตว่าองค์ประกอบที่มีอิทธิพลในทางบวกและมีสหสัมพันธ์กับการรู้สารสนเทศเด่นชัดที่สุดคือ การกำกับควบคุม (Z_7) รองลงมาคือการจัดองค์กร (Z_5) และการจัดบุคลากร (Z_4) ตามลำดับ การประเมินสารสนเทศเป็นองค์ประกอบเดียวของการรู้สารสนเทศที่ไม่สัมพันธ์กับองค์ประกอบใดๆ ของปัจจัยการบริหารระดับองค์กร

ในการวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยมีสมมติฐานอ้างอิง (Assumption) ว่าการบริหารระดับองค์กรส่งผลทางอ้อมต่อการรู้สารสนเทศของนักศึกษา และได้หาค่าสหสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของการบริหารระดับองค์กรกับองค์ประกอบของการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ตามสมมติฐาน (Hypotheses) ทางสถิติ สรุปได้ว่าองค์ประกอบของการบริหารระดับองค์กรและองค์ประกอบของการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์จำนวน 23 คู่มีสหสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ แม้ว่าจะมีอยู่ 6 คู่ที่สัมพันธ์กันในเชิงลบ องค์ประกอบที่เด่นชัดของปัจจัยการบริหารระดับองค์กรได้แก่ การจัดบุคลากร (Z_4) การกำหนดกลยุทธ์ (Z_6) การกำกับควบคุม (Z_7) การสนับสนุน (Z_8) และการจัดองค์กร (Z_5) ตามลำดับ ส่วนองค์ประกอบที่เด่นชัดของปัจจัยการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เรียงตามลำดับดังนี้ เครือข่ายพันธมิตร (X_4) ผู้จัดสื่อ (X_2) ทรัพยากรสารสนเทศ (X_1) โครงสร้างสารสนเทศ (X_3) และการสอนการเรียนรู้ (X_5)

เมื่อพิจารณาอิทธิพลของการจัดสื่อและการบริหารองค์กรที่สัมพันธ์ร่วมกัน และน่าจะส่งผลต่อการรู้สารสนเทศแล้วจะเห็นได้ว่า การกำหนดสารสนเทศที่มีค่า

สูงสุด ($Y_1 = 3.69$) สัมพันธ์เชิงลบกับทรัพยากรสารสนเทศซึ่งสัมพันธ์เชิงบวกกับการจัดบุคลากร การจัดองค์กร การกำหนดกลยุทธ์ และการกำกับควบคุม การเข้าถึงสารสนเทศที่มีค่ารองลงมา ($Y_2 = 3.63$) นอกจากสัมพันธ์เชิงบวกกับทรัพยากรสารสนเทศดังกล่าวแล้ว ยังสัมพันธ์เชิงบวกกับเครือข่ายพันธมิตร ซึ่งสัมพันธ์เชิงบวกกับการจัดบุคลากร การกำกับควบคุม และการสนับสนุน แต่สัมพันธ์เชิงลบกับการบริหารจัดการ การจัดวัสดุอุปกรณ์ การจัดองค์กร และการกำหนดกลยุทธ์ การใช้สารสนเทศที่มีค่าสูงเป็นลำดับสุดท้าย ($Y_4 = 3.57$) มีสัมพันธ์เชิงบวกกับผู้จัดสื่อ แต่มีสัมพันธ์เชิงลบกับทรัพยากรสารสนเทศ จากเส้นสหสัมพันธ์ที่มีลักษณะประจูดเครือข่ายนี้ เป็นที่สังเกตว่าในด้านปัจจัยการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์นั้น องค์ประกอบด้านบทบาทของผู้จัดการสื่อ เครือข่ายพันธมิตร และการจัดโครงสร้างสารสนเทศ มีอิทธิพลต่อการสนับสนุนการรู้สารสนเทศของนักศึกษาโดยตรง แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ปัจจัยการบริหารระดับองค์กร องค์ประกอบส่วนใหญ่มีอิทธิพลต่อการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในเชิงซ้อนทั้งลบและบวก ยกเว้นการจัดบุคลากรและการสนับสนุนที่มีอิทธิพลทางตรงในเชิงบวก ดังนั้น แนวทางในการพัฒนาโดยส่วนรวม ควรคำนึงถึงองค์ประกอบด้านบุคลากรและการสนับสนุน ซึ่งมีลักษณะเด่นในเชิงของการให้บริการที่มีความเชื่อมโยงกับปัจจัยการจัดสื่อไม่น้อยไปกว่าองค์ประกอบอื่นที่มีลักษณะเด่นในเชิงของการบริหารจัดการระดับนโยบาย

ผลการวิเคราะห์งานวิจัยสำหรับคุณลักษณะการรู้สารสนเทศของนักศึกษาซึ่งมีค่าโดยเฉลี่ยรวมทั้งหมดเท่ากับ 3.46 อยู่ในระดับสูง นั้นหมายความว่า การรู้สารสนเทศของนักศึกษาอยู่ในเกณฑ์ดี สำหรับยุทธวิธีจัดการสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการรู้สารสนเทศ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยโดยรวมเท่ากับ 3.24 อยู่ในระดับปานกลาง นั้นหมายความว่า การจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์มีการจัดสื่ออยู่ในเกณฑ์ใช้ได้ สำหรับกลยุทธ์หน่วยสนับสนุนการจัดสื่ออิเล็กทรอนิกส์ซึ่งมีค่าโดยเฉลี่ยรวมทั้ง 3.46 อยู่ในระดับปานกลาง นับว่าอยู่ในเกณฑ์ใช้ได้

● อภิปรายผล

กล่าวได้ว่ามหาวิทยาลัยเอกชนขนาดกลาง มีความพร้อมถ้าได้กำหนดกลยุทธ์ เป้าหมาย วิสัยทัศน์ และนโยบายที่ชัดเจน ได้ตั้งค่าลักษณะการจัดการบริหารปฏิบัติงาน ซึ่งครอบคลุมถึงภาระหน้าที่กับขอบเขตของหน่วยกำหนดงานทางด้านต่างๆ ไว้ชัดเจนจึงมีการกำหนดแนวปฏิบัติมอบหมายภาระงานที่ต้องใช้ทั้งความรู้เทคนิคตรงกับความสามารถของพนักงาน และมีการกระจายอิทธิพลภาระหน้าที่เป็นไปตามความเหมาะสมที่ตั้งค่าไว้อย่างถูกต้อง มีการสนับสนุนจัดการบริหารแผนกปฏิบัติงานที่สนับสนุนหรือเอื้ออำนวยต่อการจัดซื้ออิเล็กทรอนิกส์ เกี่ยวกับการส่งเสริมการรู้สารสนเทศของนักศึกษาที่ทันยุคทันสมัย ซึ่งสอดคล้องตรงกับกระบวนการหลักปฏิบัติ (อำนาจ ชีระวนิช, 2547: 60) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ภิรมศักดิ์ เอ็งฉ้วน (2556) และ จูเลียนและบูน (Julien and Boon. 2004) อาจารย์และบรรณารักษ์ได้ดำเนินการพัฒนาการสอนการเรียนของนักศึกษาได้อย่างมีศักยภาพภายในห้องสมุดมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับการสอนการเรียน การรู้สารสนเทศ เลาการ์ (Lwoga. 2013) ผลจากการประเมินบ่งบอกว่านักศึกษามีทักษะพอเพียงที่ได้รับข้อมูลสารสนเทศที่เป็นประโยชน์สูงสุด และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ทำโครงการ มีเทคนิคสืบค้นหรือประเมินข้อมูลสารสนเทศได้ตลอดชีวิต

○ ข้อเสนอแนะ ○

1. ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารที่สนับสนุนการจัดซื้ออิเล็กทรอนิกส์ที่ส่งผลกระทบต่อการรู้สารสนเทศของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยที่ตั้งอยู่โดยรอบนอกเขตกรุงเทพมหานคร
2. ควรใช้เทคนิคการวิเคราะห์ด้วย Univariate Multiple Linear Regression Analysis, Multivariate Multiple Linear Regression Analysis, และ Multilevel Regression หรือ Canonical Correlation ตามลำดับ

บรรณานุกรม

- กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. (2558). *นโยบายดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (Digital Economy)*. สืบค้นเมื่อ 6 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.mict.go.th/view/1/Digital%20Economy>
- ชุติมา สัจจามันท์. (2544). “การรู้สารสนเทศเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษาของคนไทยและสังคมไทย.” *วารสารสุโขทัยธรรมมาธิราช*. 14(3) : หน้า 50-63. เซอร์โตะ, ซามูเอล ซี. แพลและเรียบเรียง พัทณี นนทศักดิ์ และคณะ (2552). *การจัดการสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ : เพียร์สัน เอ็ดดูเคชั่น อินโดไชน่า.
- ชานินทร์ ศิลป์จารุ. (2548). *การวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS*. กรุงเทพฯ : บิสซิเนสอาร์แอนด์ดี.
- ประยูรศรี บุตรแสนคม. (2555). *การคัดเลือกตัวแปรพยากรณ์เข้าในสมการถดถอยพหุคูณ*. สืบค้นเมื่อ 7 มีนาคม 2559 จาก <https://edu.msu.ac.th/jem/home/>
- พรชูลี อาชาวบำรุง. (2543). *แนวทางการปฏิรูปโครงสร้างและและการบริหารจัดการอุดมศึกษา: รูปแบบการจัดกลุ่มอุดมศึกษาที่สอดคล้องกับศักยภาพปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: ทบวงมหาวิทยาลัย.
- ภิมศักดิ์ เอ็งฉ้วน. (2556). *ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อทางเลือกแหล่งสารสนเทศ : กรณีศึกษานักศึกษาอาเซียนในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สรารัฐ พรทิพย์ และณลิน เพียรทอง. (2554). *ความสัมพันธ์ของปัจจัยสำคัญสู่ความสำเร็จของการประยุกต์ใช้ระบบบริหารคุณภาพทั่วทั้งองค์กร*. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2559 จาก http://www.eg.mahidol.ac.th/dept/egie/images/IE_Network-Archives/2011/PDF/10.OIE/OIE69.pdf
- สัจจารี ศิริชัย. (2552). *การพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศของนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ: วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*. มหาวิทยาลัยขอนแก่น. สืบค้นเมื่อ 1 กันยายน 2558 จาก <http://tdc.thailis.or.th/>
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2556). *สารสนเทศอุดมศึกษา*. สืบค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2556 จาก <http://www.mua.go.th/>
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). *แนวทางการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ*. สืบค้นเมื่อ 24 มิถุนายน 2558 จาก <http://www.mua.go.th>

- สำนักสถิติแห่งชาติ. (2552). *เครื่องชี้การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของประเทศไทย พ.ศ. 2552*. สำนักสถิติพยากรณ์. สืบค้นเมื่อ 11 มิถุนายน 2559 จาก <http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/>
- สุจิน บุตรดีสุวรรณ. (2550). การรู้สารสนเทศ (Information Literacy). *วารสารห้องสมุด*. 51, 2 (ฉบับพิเศษ). หน้า 73-80.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2553). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*. (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สืบค้นเมื่อ 29 กันยายน 2559 จาก <https://www.gotoknow.org/posts/400912>
- อุมพร เทียมทัต. (2550). *การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแบบการเรียนรู้กับปัญหาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์*. สืบค้นเมื่อ 31 มีนาคม 2559 จาก <http://tdc.thailis.or.th/tdc/browse.php?option>
- อารีย์ เพชรหวน. (2559). *แนวทางการบริหารระดับองค์กรในการสนับสนุนการจัดการสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการรู้สารสนเทศของนักศึกษามหาวิทยาลัยเอกชนขนาดกลางในเขตกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาการจัดการ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ. โครรงร่างวิทยานิพนธ์.
- อารีย์ เพชรหวน. (2559). *การพัฒนาการจัดการสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการรู้สารสนเทศ ของนักศึกษามหาวิทยาลัยเอกชนขนาดกลางในเขตกรุงเทพมหานคร*. ในเอกสารการประชุมวิชาการระดับชาติด้านเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และระบบสารสนเทศประยุกต์ ครั้งที่ 10 (ACTIS) มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์.
- อารีย์ เพชรหวน. (2559). *การบริหารที่สนับสนุนการจัดการสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการรู้สารสนเทศของนักศึกษามหาวิทยาลัยเอกชนขนาดกลางในเขตกทม*. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติ "สหวิทยาการ 2559"* วันศุกร์ที่ 8 กรกฎาคม 2559 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์.
- อำนาจ ธีระวนิช. (2547). *การจัดการ (Modern Management)*. กรุงเทพฯ : ซี วี แอล การพิมพ์.
- ACRL. (2000). *Information Literacy Competency Standards for Higher Education*. Retrieved June 12, 2016, from <http://www.ala.org/acrl/standards/informationliteracycompetency>
- ACRL. (2007). *Information Literacy Competency Standards for Higher Education*. Chicago. Association of College and Research Libraries.

- Brid, M. (2015). *Modern Management Guide to Information Technology*.
- Create Space. February 23, (2515). Retrieved from http://en.wikipedia.org/wiki/information_technology_management
- Choo, Chun Wei. (2002). *Information management for the intelligent : The art of scanning the environment*. 3rd ed. Medford, NJ: Information Today
- Julien, Heidi and Stuart Boon. (2004). *Assessing instructional outcomes in Canadian academic libraries*. *Library & Information Science Research* 26 ; p.121–139.
- Lwoga, Edda Tandi. (2013). *Faculty perceptions and practices in health sciences information literacy instruction in Tanzania*. *Library Philosophy and Practice* (e-journal). Summer 9-3-2013. February 23, 2016 Retrieved from <http://digitalcommons.unl.edu/libphilprac>
- McNurlin, Barbara, et al. (2009). *Information System Management in Practice. 8 th ed. Prentice Hall*.
- Veen, Annelies Vander, Jan VanBon. (2007). *IT Infrastructure. Foundation of ITIL. V.3* Van Haren Publishing. February 23, 2016. Retrieved from http://en.wikipedia.org/wiki/Information_technology_management

05

“ข้อพิจารณาเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วย
การดักฟังข้อมูลข่าวสาร
และการคุ้มครองความเป็นส่วนตัว

Consideration relating to the law of information eavesdropping and anticipation as to the protection of the individual's right of privacy

■ *ธูวานนท์ มหาทรัพย์¹*
Thuwanon Mahasub¹

1 สส.บ. (การบริหารงานยุติธรรม) (เกียรติยศอันดับ 2) (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), น.บ. (มหาวิทยาลัยรามคำแหง), นบท. (สำนักศึกษาอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา) พนักงานคดีปกครองปฏิบัติการ สำนักงานศาลปกครอง

บทคัดย่อ

บทความนี้ เป็นการศึกษาวិเคราะห์กฎหมายว่าด้วยการดักฟังข้อมูลข่าวสารระหว่างประเทศไทยกับในต่างประเทศ โดยที่การดักฟังข้อมูลข่าวสารเป็นมาตรการปราบปรามอาชญากรรมที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากเป็นกระบวนการได้มาซึ่งพยานหลักฐานที่มีความสำคัญและทำให้ภาครัฐสามารถนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้อย่างบรรลุผล ในขณะเดียวกัน การดักฟังดังกล่าวก็ส่งผลกระทบต่อสิทธิความเป็นส่วนตัวของประชาชนอย่างมีนัยสำคัญ

ผลการศึกษาพบว่า การดักฟังข้อมูลข่าวสารของประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายกลางที่จะเข้ามาควบคุมหรือมีสภาพบังคับทำให้การดำเนินการดักฟังข้อมูลข่าวสารโดยภาครัฐเป็นไปได้อย่างมีมาตรฐานหรือมีหลักเกณฑ์ในการคุ้มครองความเป็นส่วนตัวของผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างครอบคลุม บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอถึงการนำเอาแนวทางหรือกระบวนการดักฟังข้อมูลข่าวสารตามกฎหมายในต่างประเทศมาใช้บังคับกับการดักฟังข้อมูลข่าวสารในประเทศไทย

[คำสำคัญ]

การดักฟังข้อมูลข่าวสาร, ความเป็นส่วนตัว, พยานหลักฐาน

Abstract

This Research is the study in law on eavesdropping analysis which occurred in Thailand and abroad while information eavesdropping is an effective crime defensive suppression measure. Due to the fact that, gaining process implement important evidence and Thai government can bring about achievement for the offenders penalize to administration of justice. Meanwhile, such eavesdropping has significant impact for people's privacy.

Research Results indicated that Thailand did not enact law for controlled or enforced standard information interception by public sector or that is tend to be involved regulation guideline to protect population's privacy. The purposed of this article has been to appropriate for legal introduction guidelines or procedures for intercepting information in foreign countries, applicable to eavesdropping in Thailand.

[Keywords]

Eavesdropping of information, the right of privacy of an individual, Evidences.

บทความวิชาการฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อแนวทางการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการดักฟังในคดีอาชญากรรม โดยที่ผู้เขียนแบ่งการศึกษาออกเป็นสองส่วน ได้แก่ ส่วนแรก เป็นการศึกษากฎหมายดักฟังเชิงเปรียบเทียบ (ประเทศสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการค้นคว้าจากเอกสาร ส่วนที่สอง เป็นการศึกษาแนวทางการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการดักฟังในคดีอาชญากรรม ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยการหาความสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพ ประสบการณ์ ความรู้ความเข้าใจของเจ้าหน้าที่รัฐ กับการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการดักฟังในคดีอาชญากรรม เนื่องจากผู้เขียนเห็นพ้องต้องกันกับถ้อยคำที่ว่า “การบัญญัติกฎหมายให้ดีมีคุณภาพนั้นไม่ยากเท่ากับการนำกฎหมายไปบังคับใช้ได้อย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม” (พงษ์กฤษณ์ มงคลสินธุ์, 2533) ดังนั้น การศึกษากฎหมายเรื่องใดควรประกอบไปด้วยตัวบทกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายควบคู่กันไป อย่างไรก็ตาม ในส่วนบทความวิชาการฉบับนี้ ผู้เขียนขอเสนอ ในส่วนแรกซึ่งเป็นการเปรียบเทียบกฎหมายดักฟังเท่านั้น

บทนำ

ปัจจุบันกระบวนการโลกาภิวัตน์อันเนื่องมาจากเทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสาร การคมนาคมไร้พรมแดน ทำให้เกิดการสลายของเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างรัฐชาติ อำนาจอธิปไตยของรัฐชาติไม่มีความแน่นอนชัดเจนอย่างเช่นในอดีตอีกต่อไป ส่งผลให้องค์กรอาชญากรรมมีอำนาจทั้งในทางการเงิน อิทธิพล ความรุนแรง และสามารถลงสนมต่อสู้กับหน่วยงานของรัฐได้อย่างทัดเทียมกัน เพื่อให้การป้องกันและปราบปรามองค์กรอาชญากรรมเกิดผลสัมฤทธิ์ ผู้บังคับใช้กฎหมายและผู้มีอำนาจมีความจำเป็นในการสร้างและใช้วิธีการทางกฎหมายที่มีประสิทธิภาพเพื่อ

ให้เกิดประสิทธิผลในทางปฏิบัติ การดักฟังข้อมูลข่าวสารเป็นวิธีการหนึ่งของเทคนิคการสืบสวนสอบสวนพิเศษ² (สุรพล ไตรเวทย์, 2547) และเป็นการแสวงหาพยานหลักฐานที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากไม่มีพยานหลักฐานใดที่สามารถพิสูจน์การกระทำความผิดที่สำคัญไปกว่า “คำพูด” ที่มาจากปากของผู้กระทำความผิดด้วยความสมัครใจ³ (ธนชัย นักสอน, 2552)

เราจึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการดักฟังข้อมูลข่าวสารมีปรัชญาเบื้องหลังซึ่งความสอดคล้องกันอยู่สามประการ ได้แก่ 1. หลักอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarianism) เป็นหนึ่งในความหมายหรือคำนิยามของ ความยุติธรรม ซึ่งเป็นหลักการที่ให้คุณค่ากับประโยชน์สุขของคนจำนวนมากที่สุด การกระทำที่มีความถูกต้องชอบธรรมต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่หรือเพื่อความมั่นคงของชาติ 2. สำนักกฎหมายบ้านเมือง (Positive laws) เป็นหนึ่งของนิติปรัชญาที่ถือว่าคำสั่งของรัฐาธิปัตย์เป็นกฎหมายและมีสภาพบังคับ 3. การปราบปรามอาชญากรรม (Crime Control) เป็นหนึ่งในแนวคิดการบริหารงานยุติธรรมซึ่งเน้นเรื่องของอำนาจรัฐในการรักษาความสงบเรียบร้อยและมุ่งส่งเสริมประสิทธิภาพในการควบคุม ระวัง และปราบปรามอาชญากรรมเป็นสำคัญ

สภาพสังคมอันปกคลุมไปด้วยปรัชญาในข้างต้นมีแนวโน้มที่รัฐอาจใช้อำนาจปกครองประชาชนให้เกิดความกลัว ลักษณะดังกล่าวจึงไม่แตกต่างกับนวนิยาย (ดิสโทเปีย) เรื่อง 1984 ของจอห์น ออเวล (George Orwell) นักเขียนชาวอังกฤษ ที่บรรยายถึงสังคมอันเต็มไปด้วยการรวบอำนาจอย่างเบ็ดเสร็จในการครอบงำความคิด กลายเป็นสถานที่ที่ประชาชนไม่มีช่องว่างให้กับความเป็นส่วน

2 เทคนิคการสืบสวนสอบสวนพิเศษ ได้แก่ การจัดส่งภายใต้การควบคุม (Controlled Delivery) การปฏิบัติการลับ (Undercover Operation) การต่อรองคำรับสารภาพ (Plea Bargaining) และการดักฟังข้อมูลข่าวสาร (Wiretapping)

3 คำพูดที่กล่าวในทำนองว่า ตนเป็นผู้กระทำความผิดหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดด้วยความสมัครใจ ย่อมเป็นพยานหลักฐานที่มีน้ำหนักในการจะพิสูจน์ได้ว่า ผู้นั้นกระทำความผิดหรือไม่

ตัวกล่าวอย่างถึงที่สุด การดักฟังข้อมูลข่าวสารจึงเป็นมาตรการที่มีผลกระทบต่อกระเทือนต่อสิทธิเสรีภาพในการสื่อสารต่อกันอย่างร้ายแรง เป็นการลบล้างสิทธิในความเป็นส่วนตัว (Right of Privacy) ของประชาชน ดังนั้น เพื่อให้การรับรองสิทธิเสรีภาพตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของรัฐเสรีประชาธิปไตย⁴ ยังคงมีสภาพบังคับต่อไป การใช้มาตรการใด ๆ อันแสดงถึงการจำกัดสิทธิเสรีภาพดังกล่าว ต้องอาศัยอำนาจตามตามกฎหมายและเท่าที่จำเป็นเพื่อวัตถุประสงค์ในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมที่มีความรุนแรง

● วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาหลักกฎหมาย แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยการดักฟังข้อมูลข่าวสารในต่างประเทศ
2. เพื่อแสวงหาแนวทางการดักฟังข้อมูลข่าวสารที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย

● แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการบริหารงานยุติธรรม (Justice Administration)

1.1 แนวคิดเรื่องอำนาจรัฐในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม (Crimes Control Model)

แนวคิดในเรื่องอำนาจรัฐในการรักษาความสงบเรียบร้อย หรือแนวความคิดตามทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม (Crime Control) (ชนชัย นักสอน, 2552) เป็นแนวความคิดที่ให้ความสำคัญกับการควบคุมปราบปรามอาชญากรรมเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมเป็นหลัก ส่วนการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลเป็นเรื่องรองลงไป แนวคิดดังกล่าวจึงสอดคล้องกับเรื่องอำนาจรัฐในการ

4 รัฐธรรมนูญที่จำกัดอำนาจของผู้ปกครอง (ผู้ใช้อำนาจ) เพื่อคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพของผู้ถูกปกครอง (ราษฎร) ปัจจุบันนิยมเรียกประเทศที่มีรัฐธรรมนูญเช่นนี้ว่า “รัฐเสรีประชาธิปไตย”

รักษาความสงบเรียบร้อยและมุ่งส่งเสริมด้านประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมในด้านการควบคุม ระวัง และปราบปรามอาชญากรรมเป็นหลัก ดังนั้น การดำเนินการปราบปรามอาชญากรรมจะต้องมีความรวดเร็ว แน่นนอน มีประสิทธิภาพ ด้วยความจำเป็นในการสืบสวนสอบสวน เจ้าหน้าที่รัฐจะต้องมีวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานอันน่าเชื่อถือเพื่อพิสูจน์การกระทำของอาชญากร เช่น การใช้มาตรการดักฟังข้อมูลข่าวสาร ทำให้วิธีการเหล่านั้นในบางกรณีอาจเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนบางส่วน ทำให้ประชาชนเองต้องรับภาระบางส่วนที่จะต้องถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพเพื่อความสงบสุขรวมกันของสังคมในภาพรวม

1.2 แนวคิดเรื่องการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน (Due Process Model)

แนวคิดว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน หรือหลักกระบวนการยุติธรรม (Due Process of Law) เป็นแนวความคิดที่ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน เนื่องจากรัฐธรรมนูญได้ให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพเหล่านั้นเอาไว้ กระบวนการยุติธรรมจึงต้องให้ความสำคัญกับรูปแบบ ขั้นตอน วิธีการอันเป็นสาระสำคัญ เพื่อเป็นหลักประกันมิให้เจ้าหน้าที่รัฐใช้อำนาจตามอำเภอใจ เป็นเหตุผลให้เกิดหลักที่ห้ามมิให้รับฟังพยานหลักฐานที่เจ้าหน้าที่รัฐได้มาโดยวิธีการจับค้น หรือการยึดอันมิชอบโดยเด็ดขาด (วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, 2538) ดังนี้ แนวคิดว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน จะมีสภาพบังคับต่อรัฐและเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ กล่าวคือ รัฐจะออกกฎหมายหรือเจ้าหน้าที่จะบังคับใช้กฎหมายให้เป็นการตัดทอนสิทธิเสรีภาพไม่ได้ เว้นแต่จะมีกฎหมายกำหนดขั้นตอนหรือแบบพิธีให้อำนาจเอาไว้⁵

5 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 26 บัญญัติว่า การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคล ต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติเงื่อนไขไว้ กฎหมายดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ และจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้ รวมทั้งต้องระบุเหตุผลความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพไว้ด้วย

2. การดักฟังข้อมูลข่าวสาร

การดักฟังข้อมูลข่าวสาร เป็นลักษณะพฤติกรรมในการแสวงหาข้อเท็จจริงจากการสื่อสารระหว่างบุคคล ไม่ว่าจะผู้ดักฟังจะเป็นคู่สนทนาเองหรือไม่ กล่าวคือ อาจเป็นกรณีที่ผู้ดักฟังเป็นบุคคลฝ่ายที่สามซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับคู่สนทนา หรือเป็นคู่สนทนาเสียเอง ทั้งนี้ เมื่อการกระทำดังกล่าวมิได้รับความยินยอมจากคู่สนทนา การดักฟังที่เกิดขึ้นจึงเป็นการละเมิดต่อสิทธิความเป็นส่วนตัว (Right of Privacy) ถือว่าเป็นความผิดเกี่ยวกับการรบกวน (Nuisance) อีกด้วยการดักฟังข้อมูลข่าวสารอาจจำแนกได้เป็น 3 ประเภท (คณาธิป ทองรวีวงศ์, 2556) คือ

1. การดักฟังเฉพาะหน้า มีลักษณะเป็นพฤติกรรมการดักฟังทางกายภาพ (Eavesdrop) อาจมิได้ใช้อุปกรณ์ใด ๆ ในการดำเนินการ หรือเป็นการใช้อุปกรณ์ทางอิเล็กทรอนิกส์ โดยการนำไปติดตั้งไว้ในสถานที่ที่ต้องการจะดักฟัง แน่แน่นอนว่า หากสถานที่ดักฟังดังกล่าวเป็นเคหสถาน การดักฟังที่เกิดขึ้นย่อมเป็นความผิดเกี่ยวกับการบุกรุก

2. การดักฟังทางโทรศัพท์ จำแนกได้ออกเป็นการดักฟังทางโทรศัพท์ที่ใช้สาย (Wired) และการดักฟังทางอิเล็กทรอนิกส์ไร้สาย (Wireless)

3. การดักจับข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ เนื่องจากการสื่อสารในปัจจุบันนิยมดำเนินการผ่านทางคอมพิวเตอร์ซึ่งเชื่อมโยงกับเครือข่ายทางอินเทอร์เน็ตหากพิจารณาการดักฟังข้อมูลข่าวสารจากตัวผู้กระทำการ โดยหลัก อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการดักฟังย่อมเป็นของเจ้าหน้าที่และหน่วยงานของรัฐ และสามารถดำเนินการได้เท่าที่กฎหมายอนุญาต “ไม่มีกฎหมาย ไม่มีอำนาจ” อย่างไรก็ตาม มีความเป็นไปได้ว่าการดักฟังอาจกระทำโดยเอกชนบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน เช่น ความได้เปรียบทางการค้า ผลประโยชน์ทางการเมือง การกระทำของสื่อมวลชนเพื่อแสวงหาข่าวสารที่น่าสนใจ หรือแท้จริงแล้วการดักฟังก็เป็นไปเพื่อความอยากรู้อยากเห็นเรื่องของผู้อื่นเท่านั้น

3. กฎหมายว่าด้วยการดักฟังข้อมูลข่าวสารของต่างประเทศ

กฎหมายว่าด้วยการดักฟังข้อมูลข่าวสารของต่างประเทศ ในหัวข้อนี้ ผู้เขียนจะได้พิจารณาศึกษาถึงการดักฟังข้อมูลข่าวสารของต่างประเทศ ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศฝรั่งเศส และประเทศญี่ปุ่น โดยปรากฏรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา

Ormnibus Crime Control and Safe Street Act 1968, Title III กำหนดองค์ประกอบกระบวนการขออนุญาตใช้การดักฟังทางโทรศัพท์และการได้มาซึ่งข้อมูลข่าวสารโดยชอบด้วยกฎหมาย (ชนชัย นักสอน, 2552)

โดยสรุป พนักงานอัยการจะเป็นผู้ยื่นคำขออนุญาตและผู้พิพากษาจะเป็นผู้มีคำสั่งอนุมัติ คดีที่สามารถใช้มาตรการดักฟังได้จะต้องเป็นไปตามประเภทคดีที่ระบุไว้ในกฎหมาย สำนวนคดีต้องปรากฏรายละเอียดที่ชัดเจนไม่ว่าจะเป็นชื่อของเป้าหมายหรือเบอร์โทรศัพท์ รูปแบบหรือวิธีการที่ใช้ดักฟัง สถานที่ และระยะเวลา ประเด็นสำคัญคือ เจ้าหน้าที่ต้องพิสูจน์ว่าไม่อาจใช้วิธีการอื่นใดหรือหากใช้วิธีการสืบสวนตามปกติจะเป็นอันตรายต่อเจ้าหน้าที่เกินสมควร

เหตุการณ์สำคัญที่น่าจดจำของประเทศสหรัฐอเมริกา คือ คดีวอเตอร์เกตต์ (Watergate scandall) เป็นคดีที่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากการลักลอบดักฟังข้อมูลข่าวสารในสำนักงานใหญ่ของพรรคเดโมแครต ในเดือนมิถุนายน ค.ศ.1972 เป็นเหตุที่นำไปสู่การลาออกของประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน (Richard Nixon) เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม ค.ศ. 1974 และยังนำไปสู่การฟ้องร้อง การไต่สวน การลงโทษ และจำคุกบุคคลในรัฐบาลที่มีส่วนเกี่ยวข้องอีกด้วย

หลังจากเหตุวินาศกรรม 11 กันยายน ค.ศ. 2001 (9/11) สภาองเกรสดำเนินการออก รััฐบัญญัติสร้างความเป็นปึกแผ่นและความแข็งแกร่งให้สหรัฐอเมริกา โดยให้ใช้เครื่องมือที่เหมาะสมในการสอดส่องและขัดขวางการก่อการร้าย (ชื่อเต็มคือ the United and Strengthening America by Providing Appropriate

Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act) โดยนิยมเรียกกันว่า “รัฐบัญญัติแพทริออต” (PATRIOT Act) (Raymond, 2556) ทำให้เจ้าหน้าที่สามารถนำมาตรการต่างๆ มาใช้เพื่อสอดส่องกิจกรรมจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดักฟังข้อมูลข่าวสาร ส่งผลให้การคุ้มครองความเป็นส่วนตัวน้อยลงอย่างมีนัยสำคัญ

3.2 ประเทศฝรั่งเศส

แต่เดิมเจ้าหน้าที่ของรัฐมีการดักฟังข้อมูลข่าวสาร 2 ประเภท คือ 1. การดักฟังโดยฝ่ายปกครอง (Les écoutes administratives) 2. การดักฟังโดยฝ่ายตุลาการ (Les écoutes judiciaires) ซึ่งการดักฟังในประเภทแรกนั้น เป็นการกระทำในทางปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ซึ่งไม่มีกฎหมายรองรับ จึงเป็นการกระทำโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย แต่สำหรับการดักฟังในประเภทหลังจะต้องดำเนินการผ่านคำสั่งอนุญาตจากผู้พิพากษาผู้ทำการสืบสวนคดี (juge d’instruction)

ต่อมารัฐสภาฝรั่งเศสดำเนินการออก รัฐบัญญัติ Rocard (รัฐบัญญัติที่ 91-646, 1991-07-10) ในการปรับปรุงให้การดักฟังข้อมูลข่าวสารเป็นไปในทิศทางเดียวกัน (พิมพ์ดาว จันทร์ขันธ์, 2547)

โดยสรุป ผู้ที่มีอำนาจยื่นคำขออนุญาต ได้แก่ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับตุลาการ และนายกรัฐมนตรีเป็นผู้มีอำนาจอนุมัติ การขออนุญาตใช้มาตรการดักฟังนั้นขึ้นอยู่กับอัตราโทษในการกระทำความผิด มีการกำหนดวัตถุประสงค์ในการดักฟัง กล่าวคือ เพื่อความมั่นคงของชาติ เพื่อคุ้มครองขีดความสามารถทางด้านวิทยาศาสตร์และเศรษฐกิจของชาติ เพื่อป้องกันการก่อการร้ายและอาชญากรรม ข้อมูลข่าวสารที่บันทึกจากการสนทนาทางโทรศัพท์จะต้องระบุไว้ในบัญชีที่จัดทำขึ้นภายใต้การควบคุมดูแลของนายกรัฐมนตรี บัญชีดังกล่าวจะครอบคลุมรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกราดักฟัง และจะต้องถูกทำลายภายใน 10 วัน หลังจากที่มีการดักฟังเกิดขึ้น สิ่งเดียวที่สามารถถูกถอดออกมาเป็นข้อความและ

สามารถเก็บรักษาไว้ได้คือ ข้อมูลข่าวสารที่ได้มานั้นจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการดักฟังโทรศัพท์เท่านั้น

อีกทั้ง กฎหมายฉบับดังกล่าวยังได้ก่อตั้งคณะกรรมการควบคุมการดักฟังโทรศัพท์เพื่อความมั่นคงแห่งชาติ (La commission nationale du contrôle des interceptions de sécurité) ซึ่งเป็นองค์กรทางปกครองที่เป็นอิสระ (l'autorité administrative indépendante) มีขึ้นเพื่อคอยกำกับดูแลวิธีการที่นายกรัฐมนตรีใช้ในการดักฟังโทรศัพท์ ซึ่งผู้ศึกษาจะกล่าวถึงอำนาจหน้าที่ในลำดับถัดไป

อย่างไรก็ตาม ประเทศฝรั่งเศสเคยมีการดำเนินคดีกับเจ้าหน้าที่ของรัฐเนื่องจากการดำเนินการดักฟังโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย เหตุผลสำคัญเกิดจากการที่หน่วยต่อต้านการก่อการร้ายได้ทำการดักฟังโทรศัพท์บุคคลหลายอาชีพที่ไม่ได้มีส่วนได้เสียหรือเกี่ยวข้องกับการก่อการร้ายแต่อย่างใด เช่น ทนายความ นักหนังสือพิมพ์ นักเขียน นักการเมือง และนักแสดง เป็นจำนวน 150 ราย ระหว่างเดือนมกราคม ค.ศ. 1983 ถึงเดือนมีนาคม ค.ศ. 1986 โดยปราศจากการตรวจสอบถ่วงดุลจากหน่วยงานอื่น อันถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิในการมีชีวิตส่วนตัวของผู้ถูกดักฟังอย่างร้ายแรง

3.3 ประเทศญี่ปุ่น

ประเทศญี่ปุ่นมีกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่มีความสำคัญอยู่สามฉบับ ซึ่งกฎหมายจำนวนสองในสามบัญญัติถึงการดักฟังข้อมูลข่าวสาร ได้แก่

1. The Act for the Punishment of Organized Crime, Control of Criminal Proceeds and Other Matters
2. The Act for Partial Amendment to the Code of Criminal Procedure

โดยสรุป การขออนุญาตใช้มาตรการดักฟังขึ้นอยู่กับประเภทคดี เช่น การก่อการร้าย องค์กรอาชญากรรม อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ การฆาตกรรม เป็นต้น

ซึ่งมีพนักงานอัยการเป็นผู้ยื่นคำขอและผู้พิพากษาเป็นผู้มีอำนาจสั่ง การขออนุญาต จะต้องมีการชี้แจงถึงรายละเอียดในการดักฟัง ไม่ว่าจะป็นวิธีการหรือรูปแบบในการดักฟัง ระยะเวลา รายชื่อหรือเบอร์โทรศัพท์ผู้กระทำผิดมีการถกเถียงในรัฐสภา ญี่ปุ่น (Diet) เนื่องจากการดักฟังข้อมูลข่าวสารมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการสอบสวน กล่าวคือ การดักฟังเป็นวิธีการหนึ่งในการรวบรวมพยานหลักฐาน เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิดและเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ ดังนั้น การสอบสวนจึงต้องเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายหลังจากการกระทำผิดสำเร็จ (Masayuki and Hirosh, 2014, p. 56) แต่ในหลาย ๆ กรณีการดักฟังเกิดขึ้นก่อนการกระทำผิดเสียด้วยซ้ำ และยังถูกนำไปใช้ในขณะที่ยังผู้กระทำผิดเพียงแค่มศคบกัันตระเตรียมการเพื่อกระทำผิดต่อไป อย่างไรก็ตามศาลยุติธรรมเป็นผู้แก้ไข ปัญหา ในประเด็นนี้ โดยอาศัยทักษะทางภาษาในการตีความตัวบทกฎหมาย นอกจากนี้ มีประเด็นน่าพิจารณาถัดไปว่า หากระยะเวลาการดักฟังข้อมูลข่าวสารสั้นสุดลง แต่ปรากฏข้อเท็จจริงถึงเหตุจำเป็นเร่งด่วน หากเจ้าหน้าที่จะต้องไปดำเนินการขออนุญาตดักฟังจะเป็นการเน้นซ้ำ เจ้าหน้าที่อาจดำเนินการดักฟังต่อไปในสถานการณ์เช่นนี้ได้หรือไม่ (Masayuki and Hirosh, 2014) ประเด็นปัญหานี้ ผู้เขียนจะกล่าวในลำดับต่อไป

3.4 ประเทศไทย

ผู้เขียนพบว่าประเทศไทยมีกฎหมายเกี่ยวกับการดักฟังเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลข่าวสารจำนวน 10 ฉบับ⁶ ตัวอย่างกฎหมายที่สำคัญ ได้แก่ พระราชบัญญัติข่าวกรองแห่งชาติ พ.ศ. 2538 พระราชบัญญัติกฏอัยการศึก พ.ศ. 2547 พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พ.ศ. 2519 พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการ

6 ผู้ร่างกฎหมายเกี่ยวกับการดักฟังข้อมูลข่าวสารนิยมใช้ถ้อยคำว่า “การให้ได้มาซึ่งเอกสารหรือข้อมูลข่าวสาร การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร” เนื่องจากวิธีการดักฟังเป็นเรื่องเทคโนโลยีที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

คำมุนุชย์ พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการมีส่วนร่วมในองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ พ.ศ. 2556 เป็นต้น ซึ่งในรายละเอียดของการปฏิบัติงานจะเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในระเบียบภายในของหน่วยงาน สำหรับผู้ยื่นคำขออนุญาตใช้การดักฟังข้อมูลข่าวสารนั้นจำแนกไปตามกฎหมายแต่ละฉบับ ซึ่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องแบ่งแยกไปตามประเภทคดี และผู้อนุมัติในสถานการณ์ปกติ คือ ผู้พิพากษาของศาลยุติธรรมจะเป็นผู้มีอำนาจสั่งการ

ทางด้านรัฐสภาเคยมีการนำร่างกฎหมายเกี่ยวกับการดักฟัง คือ ร่าง พ.ร.บ. แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (เข้าถึงข้อมูลข่าวสารของผู้ต้องสงสัย มาตรา 131/1, 131/2, 233/1) (รัฐสภา, กันยายน 2559) มาพิจารณาถึงความเหมาะสม แต่เรื่องดังกล่าวก็ไม่ได้มีการพูดกันในวงกว้าง อีกทั้งในทางปฏิบัติการดักฟังข้อมูลข่าวสารก็ยังคงมีความคลุมเครือต่อสาธารณะชน

● วิธีการศึกษา

เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยการใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Qualitative Method) โดยศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการ และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัยสำหรับกฎหมายและประสบการณ์เกี่ยวกับการดักฟังข้อมูลข่าวสารทั้งในประเทศและต่างประเทศ (สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น) เป็นหลักในการศึกษาเชิงวิเคราะห์ (Documentary) มีการประเมินจุดเด่นและจุดด้อยเพื่อให้ได้หลักกฎหมายที่เหมาะสมที่สุดที่จะนำไปใช้ภายในประเทศไทย

● บทวิเคราะห์และข้อเสนอแนะ

1 กฎหมายว่าด้วยการดักฟังข้อมูลข่าวสารเปรียบเทียบกับประเทศไทย

1.1 กฎหมายว่าด้วยการดักฟังข้อมูลข่าวสารที่มีการตรวจสอบล่วงหน้า

ก) การตรวจสอบล่วงหน้าอย่างเป็นระบบและแบ่งแยกตามประเภทคดี

ได้แก่ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พ.ศ. 2519 พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการมีส่วนร่วมในองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ พ.ศ. 2556 เป็นกลุ่มพระราชบัญญัติที่ถูกจำแนกออกไปตามแต่ละประเภทคดี ไม่ว่าจะเป็นการค้ายาเสพติด การฟอกเงิน การค้ามนุษย์ คดีพิเศษ และองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ ซึ่งกฎหมายแต่ละฉบับถูกยกเว้นหรือได้รับการแก้ไขเพิ่มเติมในสมัยที่มีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เป็นต้นมา โดยที่เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับความผิดนั้น ๆ มีอำนาจในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารหรือเอกสาร ซึ่งส่งทางไปรษณีย์ โทรเลข โทรศัพท์ โทรสาร คอมพิวเตอร์ เครื่องมือหรืออุปกรณ์สื่อสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือสื่อสารสนเทศอื่นใด หากมีเหตุอันสมควรเชื่อได้ว่าข้อมูลข่าวสารเหล่านั้นอาจถูกใช้เพื่อประโยชน์ในการกระทำผิดตามแต่ละประเภทคดีที่ระบุไว้ในกฎหมาย พระราชบัญญัติเหล่านี้กำหนดให้เจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีอำนาจในการสอบสวนสามารถยื่นคำขอได้ต่อเมื่อได้รับการอนุมัติเป็นหนังสือจากผู้บังคับบัญชาหรือผู้กำกับดูแล และคำขอดังกล่าวเพื่อให้มีคำสั่งอนุญาตให้ใช้มาตรการดักฟังข้อมูลข่าวสารนั่นเอง

มีข้อสังเกตว่ากฎหมายทุกฉบับในกลุ่มนี้ต่างมอบอำนาจให้ศาลยุติธรรมเป็นผู้มีอำนาจสั่งการอนุญาตให้ใช้มาตรการดักฟังข้อมูลข่าวสารนั้นได้ (คดีการฟอกเงินเป็นอำนาจของศาลแพ่ง แต่นอกนั้นเป็นอำนาจของศาลอาญาหรือศาลจังหวัด) ผู้พิพากษาระดับอธิบดีเป็นผู้ลงนาม และการสั่งอนุญาตกำหนดให้มีระยะ

เวลาราวละไม่เกิน 90 วัน ซึ่งในรายละเอียดของการใช้มาตรการดังกล่าวนั้นจะต้องเป็นไปตามระเบียบภายในของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ข) การตรวจสอบถ่วงดุลและขอบเขต

เนื่องจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นกฎหมายที่บทยุติถึงหลักวิธีพิจารณาความในคดีอาญาโดยทั่วไป ในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารซึ่งมีการส่งทางไปรษณีย์ และโทรเลข มาตรา 105 กำหนดให้เจ้าหน้าที่ของรัฐยื่นคำขอต่อศาล เพื่อให้ศาลมีคำสั่งไปถึงเจ้าหน้าที่ไปรษณีย์โทรเลขให้ส่งเอกสารนั้นมาเพื่อประโยชน์ในการสอบสวน การไต่สวนมูลฟ้อง การพิจารณา หรือการกระทำการอื่นใดตามกฎหมายฉบับนี้ ทำให้การใช้อำนาจตามมาตราดังกล่าวเกิดขึ้นกับกรณีที่มีผู้ต้องหาหรือจำเลยแล้วเท่านั้น ไม่รวมถึงกรณีมีเพียงผู้ต้องสงสัยหรือใช้กับบุคคลอื่นใดซึ่งมิใช่คู่ความในคดี ดังนั้น การใช้อำนาจตามมาตรา 105 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะใช้เพื่อประโยชน์ในการสอบสวนเท่านั้น ไม่รวมถึงการสืบสวน กล่าวอย่างตรงไปตรงมาคือ การใช้อำนาจดังกล่าวจะมีขึ้นต่อเมื่อความผิดอาญาจะต้องเกิดขึ้นแล้วเท่านั้น มีข้อสังเกตว่า ปัญหาลักษณะเช่นนี้เคยเกิดขึ้นกับประเทศญี่ปุ่นมาแล้วตามที่กล่าวในข้างต้น

1.2 กฎหมายว่าด้วยการดักฟังข้อมูลข่าวสารที่ไม่มีการตรวจสอบถ่วงดุล

ก) ไม่มีการตรวจสอบถ่วงดุลเนื่องจากสถานการณ์พิเศษ

สำหรับพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พ.ศ.2457 เป็นกฎหมายที่มีความจำเป็นต่อการบริหารราชการแผ่นดินในสถานการณ์พิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อการป้องกันและแก้ไขเยียวยาในเวลาที่เกิดการจลาจล ภาวะสงคราม หรืออุทกภัยครั้งใหญ่ มาตรา 2 พระราชบัญญัติดังกล่าวกำหนดว่า หากมีเหตุจำเป็นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยปราศจากภัยซึ่งเกิดมาจากภายนอกหรือภายในราชอาณาจักรแล้ว จะได้มีประกาศพระบรมราชโองการให้ใช้กฎอัยการศึกก็ได้ ซึ่งจะใช้บังคับ

ในส่วนหนึ่งส่วนใดของราชอาณาจักรหรือตลอดทั้งราชอาณาจักร และมาตรา 9 ได้ให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ (ตามกฎหมายฉบับนี้ คือ ทหาร) ในการตรวจค้นหรือเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างกว้างขวาง และการตรวจค้นดังกล่าวย่อมรวมไปถึงการดักฟังข้อมูลข่าวสารที่มีความสำคัญต่อสถานการณ์พิเศษเช่นนั้นด้วย นอกจากนี้ กฎหมายยังระบุต่อไปอีกว่า เมื่อประกาศพระบรมราชโองการให้ใช้กฎอัยการศึกแล้ว ให้ผู้บังคับบัญชาทหารและกองทัพมีอำนาจเหนือเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือนในการยุทธ การระงับปราบปราม และการรักษาความสงบเรียบร้อยอย่างไรก็ตาม ในสถานการณ์พิเศษเช่นนี้ย่อมเหตุผลเข้าใจได้ว่าการปฏิบัติหน้าที่ของทหารและกองทัพในยุทธการต่าง ๆ นั้นจะต้องมีการดำเนินการด้วยความรวดเร็วและเด็ดขาด จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงการใช้บังคับกฎหมายฉบับนี้ได้

ข) ไม่มีการตรวจสอบถ่วงดุล

พระราชบัญญัติในกลุ่มนี้เป็นกฎหมายที่เกิดขึ้นก่อนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้แก่ พระราชบัญญัติโทรเลข พ.ศ.2477 พระราชบัญญัติไปรษณีย์ พ.ศ.2477 และพระราชบัญญัติชาวกรองแห่งชาติ พ.ศ. 2538 เนื่องจากกรมไปรษณีย์โทรเลข (ปัจจุบันแปรรูปเป็นบริษัท ไปรษณีย์ไทย จำกัด) องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย (ปัจจุบันแปรรูปเป็นบริษัท ทีโอที จำกัด (มหาชน)) และสำนักชาวกรองแห่งชาติ มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการให้บริการและการตรวจสอบการติดต่อสื่อสารของภาคเอกชนโดยตรง กฎหมายทั้งสามฉบับจึงกำหนดให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมีอำนาจในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่มีการติดต่อสื่อสารกันระหว่างบุคคล เมื่อพิจารณาในรายละเอียดตามบทบัญญัติพบว่า การบัญญัติกฎหมายในการใช้อำนาจเข้าถึงข้อมูลข่าวสารหรือการดักฟังนั้นมีลักษณะการใช้ถ้อยคำที่กว้างจนเกินไป เจ้าหน้าที่ของรัฐสามารถตีความข้อมูลข่าวสารอย่างไรได้อย่างหนึ่งว่าเป็น “ข้อมูลที่อาจจะกระทบถึงความมั่นคงของประเทศชาติ” ก็ได้

มีข้อสังเกตประการสำคัญว่า พระราชบัญญัติข้าราชการแห่งชาติ พ.ศ. 2538 และพระราชบัญญัติกฏอัยการศึก พ.ศ.2457 มีเจตนารมณ์ใกล้เคียงกัน กล่าวคือ ประสงค์ให้มีการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารที่อาจเป็นภัยต่อความมั่นคงของรััฐชาติ จึงให้อำนาจแก่สำนักงานข้าราชการแห่งชาติขึ้นตรงต่อสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐฝ่ายพลเรือน และกองทัพ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐฝ่ายทหาร แม้ว่ากฎหมายทั้งสองฉบับจะมีได้กำหนดให้มีการตรวจสอบจากองค์กรภายนอกก็ตาม แต่สำหรับพระราชบัญญัติกฏอัยการศึก พ.ศ.2457 ก็มีเงื่อนไขก่อนการใช้อำนาจนั้นคือ การประกาศพระบรมราชโองการให้ใช้กฏอัยการศึกภายในขอบเขตพื้นที่ที่กำหนด จึงถือเสมือนหนึ่งว่าเป็นการถ่วงดุลการใช้อำนาจในระดับชั้นพื้นฐานว่า จะต้องมิสถานการณ์พิเศษเกิดขึ้นแล้วเท่านั้น แต่สำหรับการดำเนินชีวิตในสถานการณ์ปกติทั่วไป เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ควรใช้อำนาจใด ๆ ในการแทรกแซงการติดต่อสื่อสารของเอกชนโดยไร้ซึ่งการตรวจสอบจากองค์กรภายนอกเพราะเป็นการละเมิดต่อสิทธิความเป็นส่วนตัว แม้ว่าจะอ้างถึงความมั่นคงของรััฐชาติก็ตาม

ตารางเปรียบเทียบกฎหมายว่าด้วยการดักฟังข้อมูลข่าวสาร เปรียบเทียบของประเทศไทย

หัวข้อ	เรื่อง	กฎหมาย
1	มีการตรวจสอบ ถ่วงดุลอย่างเป็นระบบและแบ่งแยกตามประเภทคดี	พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พ.ศ. 2519 มาตรา 14 จัตวา พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 มาตรา 46 พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 มาตรา 30 พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 มาตรา 25 พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการมีส่วนร่วมในองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ พ.ศ. 2556 มาตรา 17

หัวข้อ	เรื่อง	กฎหมาย
2	มีการตรวจสอบ ถ่วงดุลแลชอเบเขต	ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 105
3	ไม่มีการตรวจสอบ ถ่วงดุลเนื่องจาก สถานการณ์พิเศษ	พระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พ.ศ.2457 มาตรา 9
4	ไม่มีการตรวจสอบ ถ่วงดุล	พระราชบัญญัติโทรเลข พ.ศ.2477 มาตรา 10 พระราชบัญญัติไปรษณีย์ พ.ศ.2477 มาตรา 25 และพระราชบัญญัติข้าราชการแห่งชาติ พ.ศ. 2538 มาตรา 3 และมาตรา 4

2 กฎหมายว่าด้วยการดักฟังข้อมูลข่าวสารเปรียบเทียบกับต่างประเทศ สามารถจำแนกเป็น 4 เรื่อง ดังนี้

1) ประเภทคดี (เนื้อหา)

การอนุญาตให้ใช้การดักฟังข้อมูลข่าวสารได้นั้น จะต้องเป็นอาชญากรรมที่มีความร้ายแรงและส่งผลกระทบเป็นวงกว้าง ฝ่ายนิติบัญญัติอาจจะระบุเป็นแต่ละประเภทคดี เช่น การก่อการร้ายสากล คดีองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ คดีอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ คดีความผิดเกี่ยวกับการฟอกเงิน ยาเสพติด หรือ ค้ามนุษย์ คดีฆาตกรรมสังหารหมู่ เป็นต้น สอดคล้องกับประเทศสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่นและไทย หรืออาจจะระบุให้การดักฟังขึ้นอยู่กับอัตราโทษของความผิดเหมือนกับประเทศฝรั่งเศส

2) ขั้นตอนการปฏิบัติ (กระบวนการ)

เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่เป็นไปโดยชอบด้วยกฎหมาย ป้องกันการใช้อำนาจตามอำเภอใจของเจ้าหน้าที่ การอนุญาตและการมีคำสั่งอนุมัติให้ดำเนิน

การดักฟังข้อมูลข่าวสารได้นั้นจะต้องเป็นกระบวนการตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายตามแนวคิด Due Process of Law กล่าวคือ กระบวนการ (procedure) หมายถึง ขั้นตอนการดำเนินการที่มีลำดับก่อนหลังต่อเนื่องกัน (บุญอนันต์ วรรณพานิชย์, 2544) เนื่องจากแบบพิธีหรือกระบวนการนั้น เป็นศัตรูคู่สาบานกับการใช้อำนาจตามอำเภอใจ และเป็นพี่น้องฝาแฝดกับสิทธิเสรีภาพ (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2554) ดังนั้น การบัญญัติกฎหมายจึงทำให้การดำเนินการดักฟังของเจ้าหน้าที่มีลักษณะเป็นกระบวนการและมีสภาพบังคับเป็นกฎหมาย หลักการดังกล่าวปรากฏในพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 ซึ่งมีฐานะเป็นกฎหมายกลางที่นำไปใช้กับการปฏิบัติราชการโดยทั่วไป เป็นมิติของกฎหมายปกครอง แต่สำหรับกระบวนการเกี่ยวกับการดักฟังจะคล้ายคลึงกับการขอออกหมายอาญา ซึ่งเป็นมิติของกระบวนการยุติธรรมทางอาญากฎหมายแต่ละประเทศกำหนดให้ผู้ขออนุญาตจะต้องเป็นผู้ดำเนินการดักฟังข้อมูลข่าวสารในลำดับต่อไป ซึ่งอาจเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ตามแต่ละประเภทคดีหรือเป็นพนักงานอัยการซึ่งเป็นฝ่ายกฎหมายโดยตรงก็ได้ ส่วนสำหรับผู้มีอำนาจสั่งอนุมัตินั้นส่วนใหญ่จะเป็นผู้พิพากษาตุลาการ เป็นไปได้ว่าในท้ายที่สุด ศาลจะต้องเป็นผู้พิจารณาพยานหลักฐานที่ได้มาจากการดักฟังเหล่านั้น อีกทั้งศาลมีความเป็นอิสระและมีได้ตกอยู่ภายใต้การแทรกแซงทางการเมือง อย่างไรก็ตาม ประเทศฝรั่งเศสมอบอำนาจการสั่งอนุมัติดังกล่าวให้กับนายกรัฐมนตรี การตรวจสอบในลักษณะนี้เป็นไปได้ว่ามีส่วนสัมพันธ์กับการตั้งคณะกรรมการควบคุมการดักฟังโทรศัพท์เพื่อความมั่นคงแห่งชาติ (La commission nationale du contrôle des interceptions de sécurité) คำขออนุญาตดักฟังจะต้องประกอบด้วยรายละเอียด ดังนี้ ชื่อเป้าหมาย (ผู้ต้องสงสัย) หรือเบอร์โทรศัพท์, สถานที่, ระยะเวลาในการดักฟัง, วิธีการหรือรูปแบบที่ใช้ในการดักฟัง, และการพิสูจน์ว่าคดีนี้ไม่มีวิธีการสอบสวนอื่นใดนอกจากใช้มาตรการดักฟังข้อมูลข่าวสารเท่านั้น หรือหากใช้วิธีการสอบสวนตามปกติอาจทำให้เกิดอันตรายแก่เจ้าหน้าที่เกินสมควร ซึ่งเป็นแนวคิดที่ใกล้เคียงกับหลัก

ความได้สัดส่วน⁷ แต่ในทางกลับกัน PATRIOT Act ของประเทศสหรัฐอเมริกากลับกำหนดข้อยกเว้นสำหรับคดีการก่อการร้ายสากล โดยที่คำขออนุญาตดักฟังตามกฎหมายฉบับนี้ไม่จำเป็นต้องระบุเป้าหมาย เบอร์โทรศัพท์ และสถานที่ ก็ได้ ทำให้การดักฟังตามกฎหมายฉบับนี้ไปอย่างกระจาย เป็นการลดทอนอำนาจตรวจสอบของผู้พิพากษาซึ่งทำให้คำสั่งอนุมัติเป็นไปได้โดยง่ายหรืออาจเทียบเคียงได้กับการขอหมายศาลเปล่า (Raymond, 2556) เมื่อหน่วยงานของรัฐได้รับเทปบันทึกข้อมูลการดักฟังมาแล้ว กฎหมายจะต้องออกแบบให้มีระบบการเก็บรักษา การนำไปใช้ และการทำลายข้อมูลข่าวสารนั้น กระบวนการตรงนี้เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะมีความสัมพันธ์ต่อการนำข้อมูลข่าวสารไปใช้ผิดวัตถุประสงค์ของกฎหมาย และเมื่อไม่มีระบบการป้องกันข้อมูลที่รัดกุมเพียงพอก็อาจทำให้ข้อมูลเหล่านั้นหลุดรอดไปจากหน่วยงานของรัฐได้ กรณีเช่นนี้มีตัวอย่างให้เห็นจากคดีของสโนว์เด้น (Edward Snowden) ที่ปลดปล่อยข้อมูลรายละเอียดโครงการลับสุดยอดของประเทศสหรัฐอเมริกา ใช้ชื่อว่า ปริซึม (Prism) ให้แก่สื่อมวลชน อันเป็นการฝ่าฝืนต่อกฎหมายในความดูแลของสำนักงานความมั่นคงแห่งชาติ (NSA)

3) การรับฟังพยานหลักฐาน (การตรวจสอบถ่วงดุล)

3.1) เมื่อการดักฟังข้อมูลข่าวสารเป็นกระบวนการตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย เราอาจจำแนกกระบวนการที่สำคัญ ๆ ออกเป็น 3 ส่วน

3.1.1) การตรวจสอบภายในของฝ่ายปกครอง เป็นการจำกัดขอบเขตของผู้มีอำนาจหน้าที่ในการขออนุญาตดักฟังข้อมูลข่าวสาร แน่นนอนว่าจะต้องเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการดักฟังในลำดับต่อไป

7 หลักแห่งความได้สัดส่วน (Principle of Proportionality) ประกอบด้วยหลัก 3 ประการ

1. หลักความสัมฤทธิ์ผล (Principle of Suitability)
2. หลักความจำเป็น (Principle of Necessity)
3. หลักความได้สัดส่วนในความหมายอย่างแคบ (Principle of Proportionality in the Narrow Sense)

3.1.2) การตรวจสอบภายนอกของฝ่ายปกครอง เป็นการระบุตำแหน่งผู้มีอำนาจสั่งอนุมัติการดักฟังข้อมูลข่าวสาร ซึ่งการเริ่มต้นดำเนินการดักฟังจะต้องปรากฏหลักฐานการออกคำสั่งอนุมัติเป็นลายลักษณ์อักษรเสียก่อน

3.1.3) การตรวจสอบในทางอรรถคดี เนื่องจากพยานหลักฐานที่ได้มาจากการดักฟังดังกล่าวจะต้องนำมาใช้ประกอบการพิจารณาพิพากษาของศาล องค์กรตุลาการจึงเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่แต่เพียงผู้เดียวในการตรวจสอบถ่วงดุลในขั้นตอนสุดท้ายนี้

3.2) พยานหลักฐานที่ได้มาจากการดักฟังข้อมูลข่าวสารนั้น สำหรับทางเนื้อหาแล้วจะต้องเป็นพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นและได้มาโดยชอบด้วยกฎหมาย สอดคล้องกับหลักไม่รับฟังพยานที่เกิดขึ้นมาโดยมิชอบ (Exclusive Rule) และหลักผลไม่ของต้นไม้ที่เป็นพิษ (Fruit of Poisonous Tree) ตามกฎหมายลักษณะพยาน (จรัญ ภักดีธนากุล, 2558) อีกทั้งการนำพยานหลักฐานเหล่านั้นไปใช้ในทางการพิจารณาคดีได้จะต้องสอดคล้องและสัมพันธ์กันกับวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ในคำขออนุญาตใช้การดักฟัง เพื่อมิให้เจ้าหน้าที่หยิบฉวยโอกาสใช้การดักฟังเป็นเครื่องมือเล่นงานฝ่ายตรงข้าม อันเป็นสิ่งที่ผิดไปจากเจตนารมณ์ของกฎหมาย ตัวอย่าง บทสนทนาที่พูดถึงการเตรียมการกระทำความผิดเกี่ยวกับพรรคการเมืองไม่อาจนำลงโทษผู้กระทำความผิดได้ หากการของอนุญาตดักฟังดังกล่าวระบุว่าเป็นคดีเกี่ยวกับยาเสพติดเท่านั้น

ประเด็นสำคัญที่ติดค้างไว้ในข้างต้น คือ เมื่อระยะเวลาการดักฟังสิ้นสุดลง แต่มีเหตุจำเป็นแก่กรณีที่เหมาะสมจะต้องดำเนินการดักฟังต่อเนื่องกันไป เจ้าหน้าที่สามารถกระทำเช่นนั้นได้หรือไม่ ในประเด็นนี้ ประเทศน์ปุ่นได้ยกหลักกฎหมาย

ที่น่าสนใจ นั่นคือ หลัก Pain View โดยนำไปใช้กับการจับกุมหรือค้นเคหสถาน โดยไม่มีหมายศาลเป็นสิ่งที่พึงกระทำได้ หากแต่เจ้าหน้าที่ตกอยู่ในสถานการณ์ที่มีความจำเป็นเร่งด่วนหากเนินช้าจะทำให้เกิดความเสียหายแก่รูปคดี เมื่อเปรียบเทียบกับการดักฟังตามสถานการณ์ดังกล่าว นักวิชาการส่วนใหญ่ในประเทศญี่ปุ่นเห็นว่าสามารถดำเนินการดักฟังต่อไปได้เช่นเดียวกับการจับหรือค้นโดยไม่มีหมายศาลนั่นเอง อย่างไรก็ตาม นักวิชาการบางส่วนไม่เห็นด้วยกับการเทียบเคียงเช่นนั้นเพราะการจับกุมหรือค้นไม่เหมือนกับการดักฟังข้อมูลข่าวสารในสาระสำคัญ

นอกจากนี้ การตรวจสอบถ่วงดุลในทางอรรถคดีอาจเน้นเข้าเกินไปจึงมีความเป็นไปได้ในการตรวจสอบระหว่างการดำเนินการดักฟัง ประเทศฝรั่งเศสเป็นตัวอย่างที่ออกแบระบบกฎหมายให้ทำการตรวจสอบในลักษณะทันต่อเหตุการณ์ กล่าวคือ มีการจัดตั้งคณะกรรมการควบคุมการดักฟังโทรศัพท์เพื่อความมั่นคงแห่งชาติ (La commission nationale du contrôle des interceptions de sécurité) ซึ่งมีอำนาจหน้าที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1. ผู้ออกคำสั่งอนุมัติการดักฟังมีหน้าที่แจ้งคำสั่งพร้อมรายละเอียดแก่คณะกรรมการฯ ภายใน 48 ชั่วโมง นับแต่มีคำสั่งอนุมัติ การตรวจสอบจึงเกิดขึ้นทันทีนับแต่มีคำสั่งอนุมัติ 2. ในระหว่างการดำเนินการดักฟัง ทางคณะกรรมการฯ มีอำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง หากเห็นว่ามี ความบกพร่องผิดพลาดเกิดขึ้น คณะกรรมการฯ สามารถเสนอแนะนายกรัฐมนตรีให้ออกคำสั่งยุติการดำเนินการดักฟังนั้นได้ เป็นการตรวจสอบในทางปกครอง 3. หากคณะกรรมการฯ พบว่าเจ้าหน้าที่มีการกระทำผิดเกิดขึ้น ไม่ตัดอำนาจคณะกรรมการฯ ให้ส่งเรื่องพร้อมความเห็นให้แก่พนักงานอัยการเพื่อดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องต่อไป เป็นการตรวจสอบในทางอาญา 4. คณะกรรมการฯ ต้องจัดทำสรุปรายชื่อเพื่อเสนอต่อนายกรัฐมนตรีและเปิดเผยข้อมูลดังกล่าวให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้และมีส่วนร่วมในการตรวจสอบถ่วงดุลการดักฟังที่เกิดขึ้น เป็นการตรวจสอบในทางการเมือง

4) การให้ความคุ้มครองสิทธิความเป็นส่วนตัว (การป้องกันและแก้ไข)

หากข้อเท็จจริงรับฟังได้ว่าเจ้าหน้าที่ดำเนินการดักฟังข้อมูลข่าวสารโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ไม่ว่าจะเพราะมิได้ขออนุญาต มิได้ปฏิบัติตามขั้นตอนหรือวิธีการที่กฎหมายกำหนด หรือได้ยื่นคำขอดังกล่าวแล้ว แต่มีคำสั่งไม่อนุมัติให้ดำเนินการ ระบบกฎหมายจะมีวิธีการแก้ไขเยียวยาสำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้นอย่างไร ประเด็นปัญหานี้เกี่ยวข้องกับสัมพันธกับกฎหมายคุ้มครองความเป็นส่วนตัวซึ่งเปรียบเทียบกับด้านตรงกันข้ามของการดักฟัง

ประเด็นแรกที่ต้องพิจารณาคือ การดักฟังกับการบุกรุก เป็นคนละเรื่องเดียวกันหรือไม่ ผู้เขียนเห็นว่า ภายใต้บริบทของโลกสมัยใหม่ที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเช่นนี้แล้ว หลักกฎหมายที่คุ้มครองการบุกรุกที่มีอยู่เดิมดูเหมือนไม่เพียงพออีกต่อไป เนื่องจากกฎหมายเช่นนี้มุ่งคุ้มครองทรัพย์สินมากกว่าความเป็นส่วนตัวของบุคคล อีกทั้ง การดักฟังข้อมูลข่าวสารมิใช่การบุกรุกทางกายภาพเท่านั้น เพราะคลื่นอิเล็กทรอนิกส์และเรดาร์สามารถทำงานได้แม้ว่าจะมีกำแพงหรือกระจกชั้นไว้ก็ตาม ดังนั้น จึงมีความจำเป็นในการพัฒนาหลักกฎหมายให้ก้าวหน้ากว่ากฎหมายที่มีอยู่เดิม

ในระบบกฎหมายไทยมีการคุ้มครองความสิทธิความเป็นส่วนตัวและข้อมูลส่วนบุคคล ซึ่งอาจจำแนกเป็น 5 ลักษณะ (นคร เสรีรักษ์, 2557) ได้แก่ 1. บทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ 2. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และประมวลกฎหมายอาญา 3. กฎหมายปกครอง 4. กฎหมายเกี่ยวกับธุรกิจและการเงินการธนาคาร 5. กฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมการประกอบวิชาชีพ

มีความเป็นไปได้ว่า การให้ความคุ้มครองข้อมูลข่าวสารและความเป็นส่วนตัวจะอาศัยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์และประมวลกฎหมายอาญาเป็นหลัก ในฐานะที่สิทธิความเป็นส่วนตัวมีลักษณะเช่นเดียวกับสิทธิอื่น ๆ เช่น สิทธิในชีวิตร่างกาย สิทธิในเสรีภาพ สิทธิในทรัพย์สิน ฯลฯ โดยผู้พิพากษาตีความว่า

ต้องกับถ้อยคำที่ว่า “...สิทธิอย่างหนึ่งอย่างไร...” ตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์⁸ ปรากฏตาม คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 723/2525 (เพ็ง เพ็งนิตติ, 2553) “...การที่จำเลยนำประวัติหรือเรื่องราวส่วนบุคคลไปแสดงจี้ว เป็นการกระทำละเมิดต่อโจทก์ จำต้องชดใช้ค่าเสียหาย...” การให้ความสำคัญคุ้มครองในลักษณะดังกล่าวมิใช่การปรับใช้กฎหมายที่คุ้มครองสิทธิความเป็นส่วนตัวเอาไว้โดยตรง⁹ อีกทั้งสาระสำคัญของสิทธิความเป็นส่วนตัวกับสิทธิอื่น ๆ มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง เนื่องจากสิทธิความเป็นส่วนตัวมีมุมมองของความละเอียดอ่อนและความซับซ้อนอันเป็นพื้นฐานความต้องการของมนุษย์¹⁰ (ยุพา วงศ์ไชย, 2520) จึงไม่มีความเหมาะสมแต่อย่างใดที่จะให้การคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคลต่อเมื่อเกิดความเสียหายขึ้นแล้วและเป็นการชดใช้ค่าเสียหายเป็นตัวเงินเท่านั้นซึ่งเป็นการเยียวยา มากกว่าการป้องกัน ตารางเปรียบเทียบหลักกฎหมายว่าด้วยการดักฟังข้อมูลข่าวสารระหว่างประเทศสหรัฐ อังกฤษ ญี่ปุ่น และ ไทย

-
- 8 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 บัญญัติว่า ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิด จำต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น
 - 9 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 32 บัญญัติว่า บุคคลย่อมมีสิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัว เกียรติยศชื่อเสียง และครอบครัว
 - 10 อับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) เป็นนักวิชาการด้านทฤษฎีจิตวิทยา ที่นำเสนอรายงานเรื่อง “A Theory of Human Motivation” กล่าวถึง ทฤษฎีลำดับความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ มักอธิบายด้วยรูปพีระมิด แบ่งออกเป็น 5 ชั้น

ตารางเปรียบเทียบกฎหมายว่าด้วยการดักฟังข้อมูลข่าวสาร เปรียบเทียบกับต่างประเทศ

	หัวข้อ	สหรัฐอเมริกา	ฝรั่งเศส	ญี่ปุ่น	ไทย	
1	เนื้อหาคดีที่ใช้มาตรการดักฟัง	ประเภทคดี	อัตรโทษ	ประเภทคดี	ประเภทคดี	
2	ขั้นตอนการปฏิบัติงาน (กระบวนการ)	ผู้ยื่นคำขอ	เจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีอำนาจสอบสวน	เจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีอำนาจสอบสวน	เจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีอำนาจสอบสวน	
		ผู้อนุมัติ	ผู้บังคับบัญชา	ผู้บังคับบัญชา	ผู้บังคับบัญชา	
		ผู้อนุญาตสั่งการ	ศาล	นายกรัฐมนตรี	ศาล	ศาลยุติธรรม
		ข้อยกเว้น	รัฐบัญญัติแพทริออต (PATRIOT Act)	-	หลัก Pain View	-
3	การตรวจสอบถ่วงดุล	ศาล	ศาล และ คณะกรรมการควบคุมการดักฟังโทรศัพท์เพื่อความมั่นคงแห่งชาติ (La commission nationale du contrôle des interceptions de sécurité)	ศาล	ศาลยุติธรรม	
4	การคุ้มครองความเป็นส่วนตัว	ป้องกัน	ป้องกัน	ป้องกัน	แก้ไขเยียวยา	

○ สรุปผลการศึกษา ○

ประเทศมีแนวโน้มให้ความสำคัญกับการปราบปรามอาชญากรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชญากรรมที่เป็นภัยความมั่นคงกับรัฐชาติหรือบัณฑิตทอนทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ คดียาเสพติด คดีการค้ามนุษย์ คดีการฟอกเงิน คดีอาชญากรรมข้ามชาติ คดีการก่อการร้าย เป็นต้น ตัวบทกฎหมายที่ให้อำนาจการดักฟังข้อมูลข่าวสารแก่เจ้าหน้าที่รัฐจึงค่อยๆ ทอยยได้รับการอนุมัติจากรัฐสภาตามลำดับ ทำให้กฎหมายเกี่ยวกับการดักฟังของประเทศไทยมีลักษณะกระจัดกระจายไปตามกฎหมายฉบับต่างๆ โดยที่กฎหมายแต่ละฉบับเปิดโอกาสให้หน่วยงานผู้รับผิดชอบออกระเบียบภายในเพื่อกำหนดรายละเอียดการใช้อำนาจการดักฟัง ไม่ว่าจะเป็นการยื่นคำขอของผู้ปฏิบัติงาน การอนุมัติจากผู้บังคับบัญชา การใช้ประโยชน์จากข้อมูลการสาร การจัดเก็บและการทำลายข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ ผู้เขียนจึงเห็นว่า ระเบียบภายในของแต่ละหน่วยงานอาจมีความแตกต่างกัน และความแตกต่างดังกล่าวย่อมทำให้หลักประกันในการคุ้มครองความเป็นส่วนตัวของผู้ถูกดักฟังและผู้ที่เกี่ยวข้องเกิดความเหลื่อมล้ำกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปัญหาสำคัญเกิดจากประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายกลางที่กำหนดกรอบการใช้อำนาจดักฟังไว้โดยเฉพาะ ดังนั้น รัฐบาลจึงควรมีการตรากฎหมายว่าด้วยการดักฟังข้อมูลข่าวสารโดยตรง เช่นเดียวกับในต่างประเทศ กฎหมายฉบับดังกล่าวจะต้องมีลักษณะเป็นกฎหมายกลางที่มีผลผูกพันหน่วยงานทุกฝ่ายที่มีอำนาจใช้มาตรการดักฟังข้อมูลข่าวสาร และต้องกำหนดหลักเกณฑ์และขั้นตอนต่างๆ สำหรับการดักฟังให้มีมาตรฐานเดียวกัน รวมทั้งจัดให้มีหลักประกันขั้นพื้นฐานในการคุ้มครองความเป็นส่วนตัวแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง

เรื่องราวประวัติศาสตร์ของแต่ละประเทศจึงภาพสะท้อนของระบบการตรวจสอบถ่วงดุลการใช้อำนาจการดักฟังข้อมูลข่าวสาร กฎหมายที่มีอยู่จึงมิใช่ข้อยุติหากแต่ต้องอาศัยพัฒนาการต่อไปตามกาลเวลา สำหรับประเทศสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส

ญี่ปุ่น มีพัฒนาการไปสู่การบัญญัติกฎหมายการดักฟังอย่างเป็นทางการเป็นกิจจะลักษณะ พร้อมทั้งสรรค์สร้างกระบวนการตรวจสอบจากหลายภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นศาลองค์กรอิสระ หรือแม้แต่ประชาชนภายในประเทศ แต่สำหรับประเทศไทยการดักฟังข้อมูลข่าวสารมีลักษณะกระจัดกระจายไปตามแต่ละประเภทคดีและไม่ใช่ที่พึงปรารถนาในการจะเปิดกว้างสู่สาธารณชน รูปเรื่องในความเข้าใจของประชาชนการดักฟังที่เกิดขึ้นยังคงเป็นสิ่งที่รับรู้กันภายใต้การปฏิบัติงานของผู้ที่เกี่ยวข้องเท่านั้น ความจริงที่ไม่อาจปฏิเสธคือ ไม่มีระบบกฎหมายใดสมบูรณ์ที่สุด แต่สำหรับประชาชนในรัฐเสรีประชาธิปไตยเองก็ควรมีความคาดหวังกับระบบการตรวจสอบเช่นนั้นได้ ดังนั้น กระบวนการที่เกิดขึ้นกับการดักฟังข้อมูลข่าวสารจะต้องเป็นไปอย่างชอบธรรมและสมเหตุสมผลในระดับที่วิญญูชนยอมรับ เจ้าหน้าที่ควรแสดงความเคารพและรับรู้ถึงการดำรงอยู่ถึงความเป็นส่วนตัวซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ทุกคนพึงปรารถนา และผู้พิพากษาจำต้องรักษาสมดุลระหว่างการใช่วิธีการแสวงหาพยานหลักฐานตามความจำเป็นแก่กรณีและระดับความร้ายแรงของอาชญากรรมที่เกิดขึ้น ความเป็นไปได้มากนักน้อยเพียงใดที่การดักฟังจะกระทบถึงความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องสงสัยหรือผู้อื่น กล่าวอย่างถึงที่สุด แนวคิดเช่นนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับความเสี่ยงที่เกิดขึ้น เพราะสาระสำคัญของแก่นสาร คือ การมอบอำนาจให้ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของบุคคลหลายๆ ฝ่าย โดยมีเส้นบางๆ แบ่งแยกระหว่างการใช้ดุลพินิจหรือการใช้อำนาจอำนาจอันนั่นเอง

บรรณานุกรม

หนังสือ

- จรัญ ภักดีธนากุล.(2558) .คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน. พิมพ์ครั้งที่ 10, [แก้ไขและเพิ่มเติม]. กรุงเทพฯ : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.
- นคร เสรีรักษ์.(2557) .ความเป็นส่วนตัว : ความคิด ความรู้ ความจริง และพัฒนาการ เรื่องการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลในประเทศไทย. [เชียงใหม่] : ฟ้ายามบุญอนันต์ วรรณพานิชย์.(2544) .หลักกฎหมายว่าด้วยวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง. [กรุงเทพฯ] : สวัสดิการ สำนักงานศาลปกครอง
- พงษ์กฤษณ์ มงคลสินธุ์.(2533). ความหมายและแนวคิดของคามยุติธรรม. : วิจัยเสริมหลักสูตร
- เพ็ง เพ็งนิตี.(2553) .คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด พระราชบัญญัติความรับผิด ทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง. พิมพ์ครั้งที่ 7, แก้ไขเพิ่มเติม. กรุงเทพฯ : หจก.จिरรัชการพิมพ์,
- ยุพา วงศ์ไชย.(2520) .ทฤษฎีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์. กรุงเทพฯ, สมาคมนักสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย
- George Orwell. รัศมี เฝ้าเหลืองทอง อำนวยชัย ปฏิพัทธ์เผ่าพงศ์ แปล (2555). *หนึ่ง-เก้า-แปด-สี่* = 1984 พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สมมติ
- วันชัย รุจนวงศ์ และคณะ.(2548) การพัฒนากฎหมายป้องกันและปราบปรามองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ (ระยะที่ 2) : รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ : [กรุงเทพฯ] : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

- วรเจตน์ ภาคีรัตน์.(2554). *กฎหมายปกครอง ภาคทั่วไป*. กรุงเทพฯ : นิติราษฎร์,
สุรพล ไตรเวทย์.(2547). *การสอบสวนคดีพิเศษ : พ.ร.บ. การสอบสวนคดีพิเศษ
พ.ศ. 2547* .กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2547
- Raymond wacks. อธิป จิตตฤกษ์ ปวรรัตน์ ผลาสินธุ์ แปล.(2556) *ความเป็นส่วนตัว
: ความรู้ฉบับพกพา*. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : บริษัท โอเพ่นเวิลด์ส์ พับลิชซิง
เฮาส์ จำกัด

บทความวารสาร

- คณาธิป ทองรวิวงศ์. มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัว
ของผู้ถูกดักฟังการสื่อสาร ข้อมูล., *วารสารกระบวนการยุติธรรม* มกราคม-
เมษายน 2556
- พิมพ์ดาว จันทรวงศ์. คดีการดักฟังโทรศัพท์และสิทธิในการมีชีวิตรส่วนตัว, *รวมบทความ
กฎหมายมหาชนจาก www.pub-law. net* เล่ม 7, หน้า 409 – 415
- รัฐสภา (1 กันยายน 2559) .(ร่าง) พ.ร.บ.แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา
ความอาญา (เข้าถึงข้อมูล ข่าวสารของผู้ต้องสงสัย) สืบค้นจาก [https://ilaw.
or.th/node/3400](https://ilaw.or.th/node/3400)
- Masayuki Tanamura Hiroshi Narusawa. (1 กันยายน 2559) Act for Wiretapping
in Criminal Investigation. Waseda bulletin of Comparative Vol. 19
สืบค้นจาก [https://www.waseda.jp/foi/assets/uploads/2014/05/
A02859211-00-000190056.pdf](https://www.waseda.jp/foi/assets/uploads/2014/05/A02859211-00-000190056.pdf). page 56-60

วิทยานิพนธ์

ธนชัย นักสอน.(2552) .การตรวจสอบและถ่วงดุลการดักฟังทางโทรศัพท์และการได้มาซึ่งข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ ตามมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ สาขากฎหมายอาญา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

06

“ปรัชญาและความสำนึก
ต่อวิกฤตการศึกษา
และวิกฤตการเมืองไทย¹”

Philosophy and the Consciousness
of Thai Education and Political Crises

■ เอกศักดิ์ ยุกตะนันท์²
Aksak yuktanandana²

1 เป็นส่วนหนึ่งของวิจัยเรื่องปรัชญาการศึกษาไทย: บทวิเคราะห์วิกฤตการศึกษาภายใต้ชัยชนะของฝ่ายอนุรักษ์นิยม โดยรองศาสตราจารย์ เอกศักดิ์ ยุกตะนันท์ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประจำปีงบประมาณ 2557

2 รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทคัดย่อ

บทความนี้กล่าวถึงกรอบทางทฤษฎีที่จะใช้มองความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาและความขัดแย้งในระบบสังคมเศรษฐกิจการเมือง ได้แก่ ทฤษฎีการครองความเป็นใหญ่ และทฤษฎีจิตสำนึกที่บกพร่อง และอ้างว่า เมื่อมองผ่านกรอบดังกล่าว วิฤติของระบอบประชาธิปไตยและวิฤติของการศึกษาเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กันโดยตรง กล่าวคือ การศึกษาในสี่สิบปีที่ผ่านมาปรับเปลี่ยนผู้ครองความเป็นใหญ่ในรัฐ และสร้างพลเมืองชั้นกลางที่มีจิตสำนึกทางศีลธรรมที่บกพร่อง จนเป็นปฏิปักษ์กับประชาธิปไตยอย่างรุนแรง พร้อมทั้งจะแสดงการวิเคราะห์ว่าวิฤติการศึกษาไทยไม่อาจอธิบายได้ด้วยเงื่อนไขอื่นนอกจากการเมืองที่ส่งผลในระดับวัฒนธรรม เพราะวิฤติของการศึกษาไทยรุนแรงกว่าที่ชาติอื่นมี แม้ชาติเหล่านั้นจะถูกระทบจากปัจจัยชนิดเดียวกันประเภทอื่นๆ ก็ตาม และจะอ้างในท้ายที่สุดว่าการศึกษาไทยอยู่ภายใต้อิทธิพลของ “ลัทธิอนุรักษนิยมแบบสุดขั้ว” ซึ่งฝ่ายที่มีอำนาจรัฐพยายามใช้ครอบงำสังคม

Abstract

The essay explains the theoretical framework to be used in analyzing relation between education and conflicts in social and political-economic conditions, i.e. the theories of hegemony and false consciousness. It claims that, when viewed from such theoretical framework, the crises in Thai democracy and in education are directly related; because, for the whole forty years, Thai education has served the state hegemonic section, and produced the middle-classes who have totally false sense of morality, such that they are violently hostile to democratic ideals. It also shows the analysis of how Thai education crisis could not be otherwise explained, except in terms of politics which operates at the culture level. That is because its crisis is far more severe than the crisis that other nations that might possibly be affected by other common factors. It concludes that Thai education is under the influence of a unique condition which might be called “radical conservatism”.

● วิฤตติการณ์อันสมบูรณ์แบบ

ประเทศไทยแสดงปรากฏการณ์ที่มหัศจรรย์ในสองเรื่อง คือ *หนึ่ง* แม้จะมีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจที่ทำให้สามารถทุ่มเงินจำนวนมหาศาลลงไปในการศึกษา แต่การศึกษาของไทยกลับอ่อนแอที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ *สอง* ระบอบประชาธิปไตยของไทยจะครบร้อยปีในอีกยี่สิบปีข้างหน้า แต่ก็ยังคงอ่อนแอและล้มเหลวอย่างยากที่จะเข้าใจพอๆ กับการศึกษา เพราะการเมืองของไทยถดถอยจากระบอบประชาธิปไตยไปสู่ระบอบเผด็จการทหารอยู่เป็นระยะๆ ซึ่งเป็นที่พอใจของมวลชนฝ่ายขวาที่ประกอบด้วยชนชั้นสูง ชนชั้นกลาง รวมทั้งชนชั้นล่างจำนวนมาก ที่มีแนวคิดกษัตริย์นิยมแบบสุดขั้ว พวกเขากล่าวอ้างว่าประเทศไทยมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่พิเศษไม่เหมือนใคร คือรักในสถาบันกษัตริย์ที่เกินกว่าที่โลกตะวันตกจะเข้าใจ คนไทยไม่อาจยอมรับให้ใครมีเสรีภาพที่จะวิพากษ์วิจารณ์สถาบันกษัตริย์ได้ และนี่ทำให้แนวคิดว่าด้วยสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของตะวันตกไม่เหมาะสมกับประเทศไทย

แต่กระนั้น พวกเขาก็ยืนยันว่าประเทศไทยควรจะได้รับ การเคารพว่าเสมอภาค และควรได้รับการยอมรับให้เข้าร่วมในประชาคมของประเทศผู้เจริญแล้วทั้งหลาย โดยขอยกเว้นจากการเอามาตรฐานอันถือว่าเป็นสากลของโลกตะวันตกมาใช้ตัดสิน ขอให้โลกประชาธิปไตยตะวันตกยอมรับ “ความแตกต่างอย่างพิเศษ เฉพาะ” ของการที่คนไทยรักสถาบันกษัตริย์มากกว่าประชาธิปไตย แม้ว่าโดยตัวอักษรแล้วประเทศไทยจะมีการปกครองที่กษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ แต่ถ้าเกิดเหตุการณ์ที่แสดงว่าสองสถาบันนี้มีผลเป็นอะไรบางอย่างที่ขัดแย้งกันเมื่อไร คนไทยก็พร้อมที่จะยึดถือว่าสถาบันที่สอง อันได้แก่รัฐธรรมนูญ ต้องยอมเปิดทางให้กับสถาบันที่หนึ่ง และดังนั้น จริงๆ แล้ว จึงอยู่ที่สถาบันที่หนึ่ง ซึ่งเท่ากับการยึดถือให้สถาบันที่หนึ่งเป็นตัวแทนอันถูกต้องของ “ผลประโยชน์ของชาติ” ยิ่งกว่าสถาบันที่สอง ด้วยเหตุเช่นนั้นรัฐประหารจึงเป็นสิ่งที่ชอบธรรมเสมอหากเป็นไปได้เพื่อปกป้องสถาบันที่หนึ่ง

สิ่งที่น่าสนใจก็คือ ในการเอาชนะทางการเมืองของฝ่ายอนุรักษนิยม ความรักและการเทิดทูนบูชาในความคิดของสถาบันกษัตริย์ถูกใช้เพื่อเรียกรังมวลชนให้ออกมาต่อต้านนักการเมือง และส่วนของสังคมที่ “ชั่วร้าย” “เป็นภัยต่อชาติ” ซึ่งก็ประสบผลสำเร็จในการนำไปสู่รัฐประหาร ซึ่งหากจะนับครั้งนี้ก็จะเป็นครั้งที่สองของประชาธิปไตยภายใต้ “ระบอบทักษิณ” (แต่ถ้านับเหตุการณ์ “ชาวพิฆาตซ้าย” เมื่อปี 2519 ซึ่งอยู่ห่างไปมากกว่าด้วย ก็จะเป็นครั้งที่สาม) ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า จิตสำนึกของความเทิดทูนบูชาในความคิดของสถาบันกษัตริย์ที่มีอยู่ในประชาชนทุกระดับชั้น จึงเป็นฐานของ “การครองความเป็นใหญ่” ของฝ่ายขวาในสังคมไทย แต่ทว่าสิ่งที่ เป็น “ความแตกต่างอย่างพิเศษเฉพาะ” ที่ฝังอยู่ในจิตสำนึกของผู้คนทั้งประเทศเช่นนี้ กลับไม่ถูกนำมาพิจารณาเลยว่าจะน่าจะเป็นตัวเหตุแห่งความล้มเหลวของการศึกษาไทย ทั้งที่ความล้มเหลวนี้ดูเหมือนจะไม่อาจอธิบายได้ด้วยเงื่อนไขที่เป็นอยู่จริงอื่นใดทั้งสิ้น

ตามทฤษฎีการครองความเป็นใหญ่ (hegemony theory) และทฤษฎีจิตสำนึกที่ผิดพลาด (false consciousness theory) ของลัทธิมาร์คซิสต์³ การศึกษาเป็นเครื่องมือของการกดขี่ของผู้ถืออำนาจรัฐ เพราะการทำให้โง่และไม่รู้ คือการทำให้ไร้ซึ่งอำนาจที่จะต่อสู้ปลดปล่อยตัวเอง แต่ในระบบทุนนิยมของรัฐชาติสมัยใหม่ ผู้ครองอำนาจรัฐไม่อาจปิดกั้นการศึกษา (เหมือนอย่างที่กระทำกันอยู่ในสมัยแรงงานทาส) และทั้งต้องเป็นผู้จัดให้พลเมืองมีการศึกษา เพื่อให้ได้แรงงานระดับต่างๆ มาทำงานรับใช้กลไกของรัฐ และขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจ เพื่อการขยายผลประโยชน์ของชนชั้นผู้ครองอำนาจ แต่รัฐก็สามารถใช้ระบบการศึกษาของรัฐนั้นเองสร้างพลเมือง ที่แม้จะได้รับการศึกษาฝึกฝนให้มีทักษะและความรู้ในสาขาวิชาเฉพาะต่างๆ ไปตามระดับสติปัญญา แต่ก็มีภูมิปัญญาที่ต่ำจนไม่รับรู้ถึงการถูกกดขี่ของตนเอง หรือไม่รับรู้ถึงความอยุติธรรมที่ดำรงอยู่ในโครงสร้างสังคม

3 ดูตัวอย่างคำอธิบายในบทความ “False Consciousness” โดย Carl Ratner ใน Teo, T. (ed) The Encyclopedia of Critical Psychology. Springer, 2013. สืบค้นจาก online ได้ที่ <http://www.sonic.net/~cr2/false%20consc.htm>

และทั้งยังมีจิตสำนึกทางศีลธรรมที่บกพร่อง ด้วยการหลงเทิดทูนบูชาชนชั้นผู้กดขี่ตนเอง หรือมีศีลธรรมแบบที่ปิดตาตนเอง ปฏิเสธที่จะมองดูประจักษ์พยานของการกดขี่ ที่ชนชั้นที่ตนบูชากระทำต่อชนชั้นที่อยู่ล่างสุด (ซึ่งความรุนแรงของความขัดแย้งจะปะทุขึ้นให้เห็นเป็นครั้งคราว)

ชนชั้นที่ครองความเป็นใหญ่ทำเช่นนั้นได้โดยผ่านอำนาจในการประดิษฐ์วัฒนธรรม การปรับแต่งและแพร่กระจายวัฒนธรรม ซึ่งเป็นอำนาจที่ชนชั้นของตนมีเหนือส่วนอื่นทั้งหมดของสังคม อำนาจดังกล่าวเป็นอำนาจในเชิงจิตวิทยาที่จะกำหนดจิตสำนึกของผู้คนว่าอะไรคือคุณค่า อะไรคือความถูกต้องดีงาม ใครคือตัวแทนของความดีงาม อำนาจนี้มีอยู่ในการศึกษาและในระบบการประชาสัมพันธ์ของรัฐข้ามไปจนถึงสถาบันและบุคลากรทางศาสนา (ซึ่งภาคเอกชนส่วนที่มีผลประโยชน์ร่วมกับชนชั้นผู้ครองความเป็นใหญ่ย่อมเข้าร่วมเน้น) ในฐานะของการพร่ำสอนศีลธรรมทางศาสนา การพร่ำสอนให้ยกย่อง อนุรักษ์ และปกป้องวัฒนธรรมแห่งชาติ การพร่ำสอนให้รักและภาคภูมิใจในสถาบันหลักแห่งชาติ ให้ซาบซึ้งต่อเอกราชและความก้าวหน้าของประเทศที่เกิดจากการทำงานของกษัตริย์ในรัชสมัยต่างๆ ที่ถือว่าเป็น “ประวัติศาสตร์อันเป็นทางการของประเทศที่ยังคงมีระบบกษัตริย์” การพร่ำสอนให้รักและหวงแหนดินแดนของประเทศ ฯลฯ ทั้งหมดนี้จะหลอมรวมกันเป็นความรู้สึกอันรุนแรง ที่ถูกสร้างให้เกิดมีขึ้นในตัวพลเมืองเมื่อความคิดถึงตัวตนทางสังคม “อันสูงส่งและยิ่งใหญ่” ของรัฐประชาชาติ เช่น “ความเป็นไทย” เข้ามาสู่จิตใจของพวกเขา ซึ่งคนเกือบทั้งหมดก็อาจถูกพร่ำสอนมาแล้วโดยพ่อแม่ตั้งแต่ออยู่ในบ้าน คือตั้งแต่เมื่อเริ่มต้นเรียนรู้ภาษา และเรียนรู้ความ “ควร-ไม่ควร” เชิงวัฒนธรรม ในความสัมพันธ์ทางชนชั้นแบบพ่อแม่-ลูก ผู้น้อย-ผู้ใหญ่ ผู้ให้-ผู้รับ ในครอบครัวของตัวเอง

การที่พลเมืองที่มีภูมิรัฐระดับสามัญ จะคิดว่าความถูกต้องดีงามตามกรอบของวัฒนธรรมของตน หรือตัวบุคคลที่แสดงแบบอย่างของความดีงามในระดับชาติ ในความเป็นจริงแล้วไม่ได้เป็นอย่างที่คิดหรืออย่างที่เห็น เป็นเรื่องที่แทบจะเป็น

ไปไม่ได้เลย เพราะอาจจะกล่าวได้เลยว่า จิตสำนึกแบบนี้เป็นสิ่งที่ได้มาแต่กำเนิด คือตั้งแต่เป็นทารก (เพราะถูกสอนโดยพ่อแม่ตั้งแต่เมื่อเริ่มเรียนรู้ภาษา เมื่อเข้าโรงเรียนก็ถูกพร่ำสอนโดยครู เมื่อเข้าวัดก็ถูกพร่ำสอนโดยพระ) ดังนั้นจะต้องมีอะไรบางอย่างมากระทบกับความเชื่อและวิธีการมองโลกที่ถูกหล่อหลอมมานั้น อย่างรุนแรงที่สุด จนกระทั่งแม้ว่าบุคคลยังอยากจะคิด อยากจะเชื่อและรู้สึกเช่นเดิม แต่แรงกระทบก็รุนแรงเกินกว่าที่จะทำเช่นนั้นต่อไปได้ หรือมิเช่นนั้น ก็ต้องมีผู้ที่เข้าใจในจิตสำนึกนั้น พาเขาค่อยๆ ตรวจสอบความเชื่อที่ถูกหล่อหลอมมาโดยสังคมนั้นๆ วิเคราะห์ออกมาทีละจุด ชี้ให้เห็นที่มาที่ไป จนกว่าเขาจะเข้าใจความผิดพลาดในจิตสำนึกของตนเอง หรืออย่างน้อยที่สุดก็เริ่มรับรู้ได้ว่า ในทุกองศาที่เขาถูกหล่อหลอมมานั้น มีวิธีอธิบายแบบอื่นที่ก็มีเหตุผลไม่น้อยไปกว่ากัน และ “คนดี” อาจไม่ใช่ “คนดี” “คนเลว” ไม่ใช่ “คนเลว” แบบขาว-ดำ และ “ความเป็น.. (ไทย)..” “ความจงรักภักดีต่อชาติศาสนาพระมหากษัตริย์” “ความรู้รักสามัคคี” ก็ไม่ใช่สิ่งที่ เป็น “คุณธรรมความดี” อย่างไร้ข้อให้ต้องกังขาสงสัยว่าพร่ำสอนไปทำไม

นอกเหนือจากอำนาจทางวัฒนธรรมของผู้ครองความเป็นใหญ่แล้ว ตามทฤษฎีวิพากษ์ว่าด้วยวิธีการสอน (critical theory of pedagogy) ตัวหลักสูตรและการสอนในสถานศึกษา ไม่ว่าจะในวิชาความรู้แขนงใดๆ เป็นอีกเครื่องมือหนึ่งของการกดขี่ ที่การจัดการศึกษาของชาติสามารถกระทำต่อพลเมือง นั่นคือโดยการทำให้เนื้อหาที่ผู้เรียนต้องเรียนรู้และวิธีสอนที่ผู้สอนใช้ ปิดกั้นต่อการเติบโตทางปัญญาของผู้เรียน⁴

ในหลักสูตรและการสอนแบบจารีตนิยม วิชาเรียนจะอัดแน่นด้วยเนื้อหา ข้อมูลที่นักเรียนจะต้องจำและดึงกลับออกมาใช้ตรงๆ ในการสอบ (โดยหวังว่ามันจะยังคงอยู่เมื่อต้องใช้ในชีวิตจริง) อันทำให้ครูเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมของชั้น

4 คำอธิบายที่มีอิทธิพลที่สุดใน “Pedagogy of the Oppressed” ของ Paulo Freire สามารถเข้าถึง pdf ไฟล์ได้ที่ <https://libcom.org/files/FreirePedagogyoftheOppressed.pdf>

เรียน คือเป็น “ครู” ผู้รู้ที่จะถ่ายทอดเนื้อหาความรู้ที่มีอยู่ในตัว (ที่กำหนดไว้โดยหลักสูตร) ไปสู่นักเรียน (ตามระเบียบขั้นตอนที่กำหนดไว้โดยหลักสูตร) นักเรียนทุกคนต้อง “เรียนรู้อัน” ในสิ่งเดียวกันและมีบทบาทในฐานะผู้รับ และในเมื่อเนื้อหาข้อมูลที่กำหนดให้ต้องทำความรู้จักและจดจำมีมาก จึงทำความรู้จักได้เพียงอย่างผิวเผิน คือแค่พอมันตา ใช้เวลา “ดู” อยู่ชั่วครู่เพื่อหาลักษณะเด่นที่ช่วยให้จำง่าย แต่ไม่มีเวลาให้สำรวจตรวจตรา จน “มองเห็น” ถึงความสัมพันธ์ของรายละเอียดทุกอย่าง ดังนั้น จึงเป็นการเรียนรู้แบบ “ฝากธนาคาร” คือรับเข้าไปอย่างไรก็เก็บไว้และปล่อยกลับคืนออกมาอย่างนั้น ไม่ได้ถูกนำไปสร้างความเชื่อมโยงกับข้อมูลความรู้อื่นที่มีอยู่ก่อน ไม่ได้รับการไตร่ตรองอย่างซึ้งๆ จนเข้าใจความสัมพันธ์ทางตรรกะระหว่างเนื้อหาส่วนต่างๆ หรือได้รับการส่งเสริมให้จินตนาการ ผกผันให้กลายเป็นสิ่งใหม่ หรือให้นำเข้าไปสู่กระบวนการสืบสวนแบบวิพากษ์วิธี สติปัญญาของผู้เรียนถูกใช้งานเพียงในฐานะเครื่องบันทึกข้อมูล (ซึ่งโดยธรรมชาติแล้วข้อมูลจะไม่อยู่คงทนในความทรงจำ ถ้าไม่มีสถานการณ์มาดึงให้มันถูกทบทวนเพื่อนำออกมาใช้ หรือมาบังคับให้มีการบันทึกซ้ำใหม่อยู่เรื่อยๆ อย่างเชื่อมโยงกับบริบทการใช้งาน ซึ่งทำให้การเรียนรู้ตามแบบจารีตเป็นแบบ “เรียน สอบ ลืม”) หากการศึกษาเป็นเช่นนี้เสียส่วนใหญ่ ก็แน่นอนว่าจะทำให้ผู้เรียนมีนิสัยที่จะไม่ไตร่ตรองในสิ่งใดอย่างลึกซึ้ง อันจะทำให้เชื่อไปตามคนส่วนใหญ่อย่างเชื่องๆ ขอเพียงให้ฟังดูว่าพอมิเหตุมิผลอยู่บ้าง และเข้ากับกรอบคิดที่ตนถูกสังคมหล่อหลอมมาให้เชื่อ ไม่มีนิสัยที่จะตั้งคำถามต่อสิ่งใดอย่างเอาจริงเอาจัง ซึ่งก็คือไม่มีวิจรรณญาณเป็นของตนเอง (ทำให้เป็นพลเมืองซึ่งปกครองง่าย อันเป็นอุดมคติของผู้ปกครองทั้งหลาย)

ในสภาพที่ครูเป็น “ผู้ให้” และนักเรียนเป็น “ผู้รับ” ครูเป็น “ผู้รู้” และนักเรียนเป็น “ผู้ไม่รู้” ครูย่อมมีอำนาจเหนือนักเรียนอย่างเด็ดขาด เมื่อนั้นทัศนคติท่าทีและการตอบสนองที่ครูมีต่อนักเรียนจะ สร้างขึ้นเป็น “วัฒนธรรมการเรียนการสอนแบบอำนาจนิยม” นั่นคือ นอกจาก “ความถูกต้อง” ของความรู้จะถูก

กำหนดไว้ล่วงหน้าแล้วโดยหลักสูตร นักเรียนยังไม่มีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นที่แตกต่าง ถ้าครูตั้งคำถามขึ้นมาถามล่วงหน้าก่อนการอธิบายและนักเรียนไม่ตอบกลับมาด้วยคำตอบที่ครูต้องการ นักเรียนก็จะถูกตำหนิประณามอย่างรุนแรงว่าโง่เขลา คิดได้แต่สิ่งไร้สาระ ผลก็คือนักเรียนก็จะรู้สึกว่าการถูกบังคับให้เจ็บบอย่างไม่มีโอกาสอธิบายเหตุผลของตนเอง แล้วนักเรียนก็จะขาดความมั่นใจในตนเอง กลายเป็นผู้คอยรอรับแต่เพียงอย่างเดียว แม้จะมีความคิดเห็นของตนเองที่แตกต่างอย่างไรก็ไม่กล้าแสดงออกมา แล้วในที่สุดนักเรียนทั้งหมดก็เรียนรู้แบบไม่คิด⁵ “วัฒนธรรมการเรียนการสอนแบบอำนาจนิยม” จึงมีผลเป็น “วัฒนธรรมแห่งความไร้ปากเสียง”

ในโรงเรียนแบบจารีต ความรู้มาคู่กับระเบียบวินัย ดังนั้น ครูจึงเป็นผู้ถืออำนาจสิทธิ์บังคับวินัยต่างๆ ของชั้นเรียน นักเรียนต้องปฏิบัติตามรายละเอียดของคำสั่งของครูอย่างเคร่งครัด เป็นไปได้ที่วินัยชั้นเรียนบางอย่างจะไร้เหตุผลอย่างยิ่ง คือเป็นวินัยเพื่อวินัยเอง มิใช่เพื่อการเรียนการสอน เช่น เมื่อต้องการถามหรือตอบให้ยกมือขึ้นได้เฉพาะข้างขวาเท่านั้น ผลของวินัยแบบนี้ถ้าไม่ใช่ตัวอำนาจเองแล้ว ก็มีแค่ทำให้ชั้นเรียนดูสวยเป็นระเบียบเหมือนการทำความเคารพของแถวทหาร หรืออาจทำให้เกิดความสะตอกเล็กๆ น้อยๆ อะไรบางอย่าง เหมือนที่ครูอนุบาลพยายามบังคับเด็กทุกคนให้จับดินสอหรือช้อนด้วยมือขวามีประโยชน์เพียงแค่ทำให้ดูเป็นระเบียบ หรือทำให้ข้อศอกเด็กไม่ชนกันเวลานั่งชิดกัน แต่การพลังพลาด

-
- 5 ในวัยเด็ก การที่ครูถูกชี้ตัวออกมา แล้วทำให้เป็นตัวประหลาดของห้องเรียน ย่อมเป็นประสบการณ์ที่เจ็บปวดไม่มีใครปรารถนา ดังนั้น แม้เมื่อโดนพ้นจากความกลัวจากเสียงขู่ตะคอกแล้ว ผลทางจิตวิทยาของประสบการณ์ดังกล่าวก็ทำให้นักเรียนไทยเรียนอย่างไม่ยกมือตั้งคำถาม นี่คือผลของความแตกต่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนของวัฒนธรรมในชั้นเรียนระหว่างวัฒนธรรมไทยกับวัฒนธรรมตะวันตก ดังนั้น ชั้นเรียนไทยที่นักเรียนยกมือแย่งกันตอบหรือถามคำถามจึงมีอยู่จริงแค่ในโฆษณาโทรทัศน์ และอย่างที่กล่าวไว้ในเชิงอรรถที่ 2 ของบทที่ 1 นี้คือความแตกต่างของวัฒนธรรมในชั้นเรียนของไทยและของประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงที่ยากจนกว่าด้วย ผู้ให้ข้อมูลเรื่องนี้เน้นอย่างยิ่งว่าเด็กไทยถูกครูขู่ตะคอกมาตั้งแต่อนุบาล คำถามคือ สถาบันผลิตครูของไทยผลิตครูออกมาอย่างไรจึงหยาบกระด้างและเห็นอำนาจเป็นความถูกต้องเช่นนั้น คำตอบอยู่ในเชิงอรรถที่ 8 ของบทเดียวกันนี้

ผิดวินัยไม่ว่าจะเล็กน้อยแค่ไหนก็จะเป็นประเด็นให้ครูได้ใช้อำนาจสิทธิ์ และนักเรียนถูกลงโทษไม่ให้เป็นเยี่ยงอย่าง ทั้งที่ก็อาจไม่ใช่การขาดความรับผิดชอบที่ทำให้ใครหรือแม้แต่ตัวเองเสียหายแต่อย่างใดทั้งสิ้น

นอกจากวินัยในชั้นเรียนแล้ว โรงเรียนก็ยังบังคับกฎระเบียบแบบทหาร เช่น เครื่องแบบ ทรงผม การตั้งแถวฝึกแถว การเคารพธงชาติ การสวดมนต์ การปฏิญาณตน การร้องเพลงประจำสถาบันและเพลงสวดดีต่างๆ อันเป็นการถือว่านักเรียนมีแต่เพียงพันธะหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของสถานศึกษา (ที่รับรองโดยกฎหมายของรัฐ) ซึ่งกฎระเบียบเหล่านั้นปิดกั้นสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลของนักเรียนอย่างที่ไม่มีความชัดเจนใดๆ ทั้งสิ้น นอกเสียจากว่าเป็นสิ่งที่ผู้ใหญ่ในสังคมเห็นร่วมกันว่าดีสำหรับเด็ก ทุกอย่างที่กล่าวมาที่อยู่นอกเนื้อหาของหลักสูตรคือสิ่งที่เรียกว่าหลักสูตรซ่อนเร้น (hidden curriculum) เป็นการฝึกนิสัยให้นักเรียนยอมตนอยู่ในกรอบที่ผู้ใหญ่กำหนดให้ มีเจตนาแท้จริงอยู่ที่การทำลายปัจเจกภาพและวิญญาณเสรีของนักเรียน⁶ หากแต่ซ่อนไว้เบื้องหลังข้ออ้างว่าคือการสร้างให้ผู้เรียนมี “จรรยาและความดีงาม”

ด้วยการถูกฝึกให้เคยชินต่อการทำตามคำสั่งอย่างไม่อาจตั้งคำถาม และชินต่อการปฏิบัติตนอยู่ในกรอบที่ผู้มีอำนาจกำหนดให้ รอรับฟังอย่างนิ่งเฉยและไม่ตั้งข้อสงสัยโต้แย้งเช่นนี้ เขาก็จะเติบโตขึ้นเป็นแรงงานที่ยอมตามอำนาจของนายจ้างในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม และเป็นสมาชิกของสังคมที่ยอมตนอยู่ใต้โครงสร้างอำนาจแบบที่ลดหลั่นลงมาเป็นขั้นๆ อย่างไม่คิดที่จะต่อต้านหรือเปลี่ยนแปลง เชื่อทุกอย่างตามอำนาจการโฆษณาของผู้เป็นใหญ่รัฐอย่างไม่สนใจตรวจสอบ

6 ดูตัวอย่างการวิเคราะห์การศึกษาในระบบโรงเรียนของอเมริกา ว่าทำลายปัจเจกภาพและวิญญาณเสรีของนักเรียนอย่างไรใน Gatto, John Taylor. *Dumbing Us Down: The hidden curriculum of compulsory schooling*. New Society Publishers, 1992.

จึงไม่ใช่เรื่องน่าแปลกใจว่าพลเมืองผู้ถูกทำลายปัจเจกภาพและวิญญาณเสรีเหล่านี้ เมื่อประสบความสำเร็จในการศึกษา และไต่เต้าฐานะทางสังคมขึ้นเป็นชนชั้นกลางของประเทศ จะลงเอยด้วยการเป็นคนที่ยึดมั่นในภาพลักษณ์ของความเป็นดีแบบผู้ยอมตนอยู่ในกรอบบรรทัดฐานสังคมของตนเอง และหลงในภาพลักษณ์ของสถาบันที่ตนยึดมั่นว่าเป็นเสาหลักแห่งความดี อย่างที่มีความเป็นอำนาจนิยมอย่างเต็มที่⁷ เพราะพวกเขาเป็นปฏิกิริยาอย่างรุนแรงกับคนที่คิดต่างไปจากสิ่งที่พวกเขาถูกหล่อหลอมมาให้เชื่อ และมองเห็นคนที่ไม่รักไม่บูชาตัวบุคคลเดียวกันกับเขาที่เขาบูชาว่า “เลว” “ต่ำ” “โง่” อย่างชนิดที่อยากจะขับไล่ออกไปเสียจากแผ่นดิน และเมื่อความขัดแย้งทางการเมืองเป็นไปอย่างเข้มข้น เขาก็จะคิดว่าคนเหล่านั้นไม่ควรจะได้รับการยินยอมยอมให้มีอำนาจทางการเมืองเสมอไปกับตน เพราะพวกเขาจะไม่เชื่อในสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค แต่เชื่อในอภิสิทธิ์ การควบคุมและชนชั้น และดังนั้น ถ้าไม่ใช่เพราะด้วยความละเอียดที่ยังพอมืออยู่บ้าง พวกเขาก็จะพูดในสิ่งที่ผู้ครองความเป็นใหญ่ต้องการให้พวกเขาพูด คือประเทศชาติจะดีกว่านี้ถ้าปกครองด้วยระบอบที่รวมศูนย์อำนาจอย่างเบ็ดเสร็จกำหนดลงมาจากเบื้องบน อย่างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่เพื่อไม่ให้ฟังว่าล้าหลังกว่าส่วนอื่นของโลก พวกเขาก็จะกล่าวแคว่ว่าบางครั้งระบอบเผด็จการทหารก็เป็นวิธีอันชอบธรรมสำหรับการพัฒนาประชาธิปไตย

สรุปก็คือ ด้วยกรอบการมองของลัทธิมาร์กซ์ การศึกษาและการเมืองเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กันโดยตรง ถ้าชนชั้นที่ครองความเป็นใหญ่ในรัฐเป็นอภิสิทธิ์ชนผู้แสดงตนว่าเป็นผู้อุปถัมภ์ดูแลสังคม แต่อาศัยโครงสร้างความสัมพันธ์ทางแรงงานที่ขูดรีดเอารัดเอาเปรียบของระบบทุนนิยม รวมทั้งฐานเก่าของการถือครองที่ดินของประเทศในระบบศักดินาใช้สร้างความร่ำรวยให้แก่ตน และอภิสิทธิ์ชนนี้จะครอง

7 ตาม “ทฤษฎีบุคลิกภาพแบบอำนาจนิยม” นี้เป็นพยาธิสภาพทางจิตวิทยา ที่เมื่อคนถูกอำนาจภายนอกทำให้ต้องสูญเสียปัจเจกภาพและวิญญาณเสรี ตัวเขาเองก็จะกลายเป็นผู้ที่ต้องการมีอำนาจเหนือผู้อื่น ต้องการทำลายปัจเจกภาพและวิญญาณเสรีของผู้อื่น ดูคำอธิบายเรื่องนี้ใน พรอมม์, อีริค. (2539) หนีไปจากเสรีภาพ. (สมบัติ พิเศษอาด, ผู้แปล). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเด็ก

สถานะเช่นนั้นไว้ได้ก็แต่ด้วยการปกปิดความจริง การศึกษาที่จัดให้โดยรัฐก็จะสร้างพลเมืองที่มีภูมิปัญญาต่ำจนไม่มีวิจารณ์ญาณของตนเอง เชื่อในทุกอย่างที่รัฐต้องการให้เขาเชื่อ ขาดความสามารถในการเรียนรู้และแก้ปัญหา มีลักษณะนิสัยแบบอำนาจนิยม ไม่เห็นคุณค่าและเป็นศัตรูต่อความแตกต่างหลากหลายทางความคิด และสุดท้ายคือมีสำนักทางศีลธรรมที่บกพร่อง คือ แม้จะรังเกียจการฉ้อราษฎร์บังหลวง แต่กลับไม่รักประชาธิปไตย ดังนั้น วิกฤติการเมืองและวิกฤติการศึกษาไทยที่เกิดซ้อนกันอยู่ ณ ขณะนี้ จึงเป็นปรากฏการณ์ที่สมบูรณ์แบบที่สุดของความสัมพันธ์ดังกล่าว

สิ่งที่ควรกล่าวเพิ่มเติมคือ ประจักษ์พยานได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนแล้วว่าส่วนสำคัญของฝ่ายขวาที่ครองอำนาจอยู่จริงๆ ในการเมืองการปกครองของไทยยังไม่ใช่ชนชั้นนายทุนที่ประกอบด้วยคนรวย นักธุรกิจและพ่อค้า แต่ทว่าคือ “ศักดินาและอำมาตย์” นี้ทำให้มีความขัดแย้งที่รอเวลาแตกหักอยู่ในฝ่ายขวา เพราะเมื่อระบบทุนนิยมเติบโตและตั้งหลักปักฐานลงอย่างมั่นคงแล้ว การศึกษาจะเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาเทคโนโลยีสำหรับอุตสาหกรรมที่มีมูลค่าสูง ดังนั้น จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของศักยภาพที่จะแข่งขันในตลาดนอกประเทศ ซึ่งจะสร้างผลกำไรให้กับนายทุนและนักธุรกิจยิ่งกว่าเดิม ทว่าสุดท้ายแล้วผลประโยชน์ของ “ศักดินาเจ้าขุนมูลนายและเหล่าอำมาตย์” จะจำกัดผลประโยชน์ของ “พ่อค้าพาณิชย์” อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ฝ่ายหลังต้องผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของการศึกษาให้ได้ มิเช่นนั้นแล้วพวกเขาก็จะไม่อาจพาประเทศเข้าร่วมแข่งขันในตลาดระดับโลกได้เลย แต่การเปลี่ยนแปลงนี้จะไม่ใช่ว่าที่ฝ่ายที่ครองความเป็นใหญ่ปัจจุบันจะยอมรับได้ เพราะพวกเขาสนใจแต่เพียงการรักษาสถานะอันได้เปรียบของตนเอง (status quo) ไว้ให้ได้ และดังนั้นพวกเขาจะตั้งต้นใช้เครื่องมือทางวัฒนธรรมเดิมๆ จุดรั้งวิธีคิดและระบบคุณค่าของผู้คนให้ถอยหลังกลับไปหาของเก่าๆ ในอดีต (ซึ่งสิ่งอันน่าละอายที่เคยจบลงไปแล้ว อย่างวัฒนธรรมการหมอบกราบ การถือที่ต่ำที่สูง ความอ่อนน้อมแบบทาส) ก็กลับคืน

มาแพร่หลายมากขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง ด้วยความภาคภูมิใจในฐานะ “เอกลักษณ์ของความเป็นไทย”) ซึ่งน่าสนใจว่านักธุรกิจพ่อค้าวาณิชจะฉลาดพอที่จะเห็นหรือไม่ว่าเครื่องมือเช่นนั้นคือสิ่งที่จะทำร้ายผลประโยชน์ของพวกเขาในระยะยาว⁸ และปัญหาจะเป็นของพวกเขาเองว่าจะแย่งชิงความเป็นใหญ่และยุติการทำงานของเครื่องมือนี้ได้อย่างไร

8 สิ่งที่ทำนายได้ว่าจะเป็นผลจากวิกฤติของการศึกษาอันเกิดจากการครองอำนาจนี้ก็คือ ความอ่อนแอทางปัญญา่อมจะมากับความอ่อนแอทางคุณธรรม เมื่อนั้นแรงงานทั้งหมดของประเทศจะเป็นแรงงานที่ด้อยคุณภาพในทุกด้าน ประเทศจะไม่สามารถรักษารองทุนของต่างชาติเอาไว้ได้ ความสามารถในการผลิตเพื่อแข่งขันนอกประเทศก็จะค่อยๆ แพ้เพื่อนบ้าน ซึ่งจะพัฒนาตามทันและแซงหน้าในที่สุด วิกฤติแรงงานและวิกฤติเศรษฐกิจจะตามมา

● การยกระดับความสำนึก

ในสังคมหนึ่งๆ จะมีก็แต่ผู้กดขี่ที่อยู่บนสุดและปัญญาชนระดับสูงของเขาเท่านั้น ที่รู้ว่าตนเองเป็นผู้ประดิดประดอยและปรับแต่ง “ความเป็นจริง” ทางสังคมให้รับใช้ต่อการครองอำนาจของตน แต่ทั้งผู้ที่ถูกกดขี่ และผู้ที่ร่วมสืบทอดและแพร่กระจายการกดขี่อาจไม่รู้ระแคะระคายอะไรเลย และอาจคิดว่า “ความจริง” ที่ถูกประดิดประดอยและปรับแต่งเป็นความจริงอย่างที่เป็นอย่างจริงๆ เช่น แน่แน่นอนว่าพระพุทธเจ้าสรรเสริญคุณธรรมหลายๆ ชนิด รวมไปถึงความกตัญญู แต่อะไรทำให้พระทั้งหลายเทศนาสั่งสอนเรื่องความกตัญญูยิ่งกว่าคุณธรรมอื่นซึ่งสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน อาจมีคุณธรรมอื่นมากมายที่สำคัญยิ่งกว่าเสียด้วยซ้ำ เช่น ความเมตตา? คำตอบก็คือ ความกตัญญูเป็น “คุณธรรม” ที่รองรับอำนาจของชนชั้น “ผู้ให้”ทั้งหลาย และดังนั้นปัญญาชนทางพุทธศาสนาจึงประดิดประดอยความจริงว่าความกตัญญูเป็นเครื่องหมายอันสำคัญที่สุดแห่งความเป็นคนดีขึ้นมา เพื่อรับใช้ผู้ที่ให้ประโยชน์ต่อตน และด้วยอำนาจทางจิตวิทยา พระผู้น้อยและชาวพุทธไทยก็เชื่อไปว่าความกตัญญูเป็นคุณธรรมที่สำคัญที่สุดของ “คนดี” จริงๆ (และจงดูเถิดว่าพระสอนให้ลูกหลานของเรากตัญญูต่อใคร เรียงไล่มาอย่างไรบ้าง)

ดังนั้น การเรียนรู้จากคตอย่างสามัญไปสู่การเข้าใจว่า “จิตสำนึก” และ “โลกทัศน์” ของตนถูกหล่อหลอมมาโดยอำนาจทางวัฒนธรรมของผู้ที่ครองความเป็นใหญ่ และมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองซ่อนอยู่เบื้องหลัง⁹ จึง

9 หรืออาจเป็นผลประโยชน์ชนิดอื่น เช่น ผลประโยชน์ทางเพศ ตัวอย่างคือ ในยุคหนึ่งของจีน เหล่ากวีชายพรณาสาวที่มีเท้าเล็กเรียกว่านารีปรารถนาทางเพศปานประหนึ่งนางฟ้าจากสวรรค์ ทำให้เกิดค่านิยมเช่นนั้นในหมู่ผู้ชายชนชั้นสูง ส่งผลต่อนางคณิกา และส่งผลต่อลงมาจนถึงหญิงสามัญ ว่าคุณค่าความงามความน่าปรารถนาของคนอยู่ที่การมีเท้าที่เล็ก เกิดเป็นวัฒนธรรมการรัดเท้า ซึ่งสร้างความลำบากในชีวิตให้ผู้หญิงอย่างมาก แต่ผู้หญิงก็ยังฝืนที่จะทำร้ายตนเองเช่นนั้นเพียงเพื่อประโยชน์ของอารมณ์ความรู้สึกทางเพศของผู้ชาย โลกทัศน์ของผู้หญิงจีนจึงถูกกำหนดโดยอำนาจทางวัฒนธรรมของการที่ผู้ชายครองความเป็นใหญ่ในสังคม การที่ผู้หญิงมุสลิม “ที่ดี” ต้องปิดบังร่างกายและหน้าตาของตนเองอย่างมิดชิด ก็เกิดจากอำนาจทางวัฒนธรรมของการที่ผู้ชายครองความเป็นใหญ่ในสังคมเช่นกัน

เป็นการเรียนรู้ในความเป็นจริงที่ละเอียดอ่อนและสลับซับซ้อนอย่างยิ่ง แม้แต่ในที่สุดแล้ว คนชั้นล่างผู้ที่ถูกกดขี่อย่างรุนแรงจะถูกปลุกให้ “ตื่น” ด้วยสถานการณ์ที่ทำให้ความจริงค่อยๆ เผยตัวออกมา แต่การตื่นรู้ในระดับที่ทำให้เข้าใจโลกทางวัฒนธรรมของการกดขี่ในสังคม เป็นสิ่งที่ต้องสร้างขึ้นอย่างช้าๆ

ในระบบการศึกษาของชาติ เมื่อหลักฐานบ่งชี้ชัด นักเรียนอาจรู้ว่าตนถูกทำให้โง่ แต่ก็ไม่รู้อย่างแน่นอนว่าด้วยวิธีการใด ครูเองก็อาจจะรู้สึกว่ามีอะไรบางอย่างผิดพลาดที่ทำให้เด็กไทยโง่กว่าเด็กชาติอื่นๆ แต่ก็ไม่รู้เช่นเดียวกันว่าคืออะไร และเป็นไปไม่ได้เลยที่ครูจะคิดว่าความผิดอยู่ที่ตนเอง ผู้ที่รู้ว่าต้นสายปลายเหตุคืออะไรก็คือปัญญาชนของผู้กดขี่ ซึ่งกำหนดควบคุมนโยบาย กฎ ระเบียบของการศึกษาของชาติจากระดับสูงสุด และคงจะเป็นเรื่องตลก ที่เจตนาที่จะทำให้โง่ดำเนินมายาวนานภายใต้การหลอหลอมด้วยกรอบคิดและระบบคุณค่า และผู้สืบเชื้อสายปัญญาชนของผู้กดขี่อาจลืมไปว่าเหตุอันพิเศษที่ตนร่วมสร้างขึ้นนี้คืออะไร จนพวกเขาคิดไม่ออกว่าจะแก้ปัญหานี้อย่างไร (หากเขามีเจตนาจะแก้อย่างแท้จริง)

ถ้าปรัชญาจะมีผลในการเปลี่ยนแปลงโลกให้ดีขึ้น ปรัชญาก็ไม่อาจเปลี่ยนแปลงโลกให้ดีขึ้นด้วยการชี้และอธิบายการกดขี่อย่างก่อให้เกิดเป็นความโกรธแค้น และอย่างที่จะนำไปสู่ความคิดที่จะแก้ไขโลกด้วยวิธีอันรุนแรง โลกได้เรียนรู้ผลของวิธีคิดเช่นนั้นมาแล้ว สิ่งเดียวที่ปรัชญาจะทำได้ก็คือการสนทนากับทั้งผู้ที่ยอมรับการกดขี่และผู้ที่ เป็นเครื่องมือของการกดขี่ เพื่อช่วยชี้ให้ทั้งสองฝ่ายรู้ว่าถูกหลอหลอมให้มีจิตสำนึกทางศีลธรรมที่บกพร่องด้วยกันทั้งคู่ จนไม่รู้ว่าตนเองถูกทำให้ทุกข์ทรมานด้วย “ความดี” ได้อย่างไร หรือว่าตนเองกำลังทำความผิดต่อผู้อื่นในนามของ “ความดี” ได้อย่างไร ทั้งนี้ เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายตระหนักว่าในปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันที่เกิดขึ้นด้วยจิตสำนึกที่บกพร่องนั้น พวกเขาสูญเสีย “ความเป็นมนุษย์” ของตนเองไปอย่างไรบ้าง ผู้ที่เป็นเครื่องมือของการกดขี่นั้นที่จริงแล้วก็เคยเป็นผู้ที่ถูกกดขี่และยอมรับสภาพการณ์เช่นนั้นมาก่อน และผู้ที่ยอมรับการถูก

กตชื้ออยู่ ณ ตอนนี หากไม่เข้าใจกลไกทางจิตวิทยาของมันเสียแล้ว ในอนาคตเมื่อพวกเขาขยับสถานะขึ้นมา ตัวพวกเขาเองก็จะกลายเป็นผู้กตชื้อและสืบทอด “วัฒนธรรม” อันเป็นกลไกของการกตชื้อให้หมุนวนซ้ำแล้วซ้ำเล่า และเขาเองเป็นผู้ที่จะต้องตัดสินใจว่าจะทำอย่างไรกับ “ความเป็นมนุษย์” ของตนเอง

ในการสนทนาเช่นนั้น อย่างแรกที่จะต้องทำคือหาเสียก่อนว่า แต่ละฝ่ายคือ ครู และ นักเรียน (อาจรวมถึงทุกส่วน ที่ต้องการเข้ามาเกี่ยวข้องกับกำหนดยุทธศาสตร์ของ การศึกษาของ รัฐ) มีฐานความรู้ความเข้าใจตาม “สามัญสำนึก” ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของตนเองอย่างไรบ้าง และต่อจากนั้น ด้วยวิพากษ์วิธี ขยายฐานความรู้ความเข้าใจตาม “สามัญสำนึก” ของพวกเขาออกไป จนพวกเขาสามารถเข้าใจโลกทัศน์ที่แตกต่างออกไปจากที่สังคมถูกหล่อหลอมให้ยึดถือ และเข้าใจถึงคุณค่าที่โลกทัศน์นั้นมีต่อเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ที่เหนือกว่าโลกทัศน์ที่ครองอำนาจอยู่ในสังคม ซึ่งปรัชญาควรสามารถทำเช่นนี้ได้ อย่างเป็นอิสระจากกรอบวิธีอธิบายของลัทธิมาร์คซิสม์ นั่นก็คือ เราจะต้องแสดงให้เห็นว่าโลกทัศน์ที่เหนือกว่านั้นมีความชอบธรรมอยู่ในตัวของมันเอง และเรียกร้องให้พวกเขาเชื่อมั่นไว้เป็นสามัญสำนึกใช้มองความสัมพันธ์ระหว่างเขาและผู้อื่นในแบบใหม่ (และถ้าทำเช่นนั้นได้ เราก็อาจถือว่าทฤษฎีของลัทธิมาร์คซิสม์เป็นคำอธิบายระดับใหญ่ที่สามารถรองรับคำอธิบายในระดับย่อยที่เป็นอิสระจากมัน) แต่เราจะเริ่มต้นด้วยการเข้าไปตรวจดูข้ออ้างบางข้อจากส่วนที่หนึ่ง เพื่อให้เห็นจริงยิ่งขึ้นเสียก่อน

หนึ่ง ข้ออ้างที่ว่าวิกฤติของระบอบประชาธิปไตยและวิกฤติการศึกษาต้องได้รับการอธิบายว่าสัมพันธ์ต่อกันโดยตรง

ประการแรก นี้ น่าจะเห็นได้ว่าได้จากความสัมพันธ์กันของลำดับเวลา ในช่วงปีพ.ศ. 2516 ถึงพ.ศ. 2519 หลังการยอมลงจากอำนาจของเผด็จการทหารถนอม ประภาส ประเทศไทยมีประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ ชนชั้นล่างรวมตัวกันต่อสู้เพื่อสิทธิ

ต่างๆ ของตนเองโดยมีนักศึกษามหาวิทยาลัยออกไปปลุกเร้าชี้นำ มีพรรคการเมืองที่มีนโยบายสังคมนิยมอย่างชัดเจน แต่ก็จบลงด้วยเหตุการณ์ “ชาวพิฆาตซ้าย” และรัฐประหาร แน่แน่นอนว่าฝ่ายขวาย่อมเห็นว่าการศึกษานี้ที่ดำเนินมาถึงจุดดังกล่าวมีคุณภาพสูงเกินไป จนสร้างให้เกิด “ขบวนการปัญญาชนฝ่ายซ้าย” ดังนั้นเพื่อไม่ให้คนหนุ่มสาวลูกหลานชนชั้นกลางท่วมเทสติปัญญาทำความเข้าใจความทุกข์ยากของชนชั้นล่าง และเอนเอียงไปหาอุดมการณ์ของลัทธิคอมมิวนิสต์ กลไกทางจิตวิทยาต่างๆ ต้องถูกนำมาใช้อย่างเข้มข้นในสถานศึกษา และต้องลดคุณภาพการศึกษาลงทันที ด้วยการเปลี่ยนการสอบแบบอัตรันยมาเป็นปรนัย¹⁰

ในวันนี้ ชัยชนะของฝ่ายขวาที่ได้มาด้วยการรัฐประหารแบบไม่มีใครเสียเลือด (อย่างที่ปรากฏต่อการรับรู้ของสังคม ซึ่งอาจไม่เป็นจริง) เป็นประจักษ์พยานว่า การศึกษาที่ให้โดยรัฐประสบความสำเร็จอย่างเต็มที่ในการสร้างจิตสำนึกทางศีลธรรมที่บกพร่อง ไม่มีคนหนุ่มสาวที่เป็น “ปัญญาชน” ยืนอยู่ข้างผู้ถูกกดขี่อีกเลย มีแต่พวกที่เข้าร่วมกับคนรวยและคนชั้นกลาง ซึ่งเป็นคนรุ่นน่วยก่อนหน้า (ซึ่งก็เป็นผลผลิตของการศึกษาประเภทเดียวกัน) ต่อสู้เพื่อสร้าง “ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์” ชนิดที่จะไม่มีนักการเมืองที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาบริหารประเทศ ด้วยการซื้อเสียงหรือด้วยนโยบายซื้อใจของคนจนอีกต่อไป เพราะด้วย “จิตสำนึกทาง

10 ในระดับมหาวิทยาลัย การบังคับให้เปลี่ยนข้อสอบจากอัตรันยมาเป็นปรนัยเป็นเรื่องเป็นไปไม่ได้ สิ่งที่ได้คือ ห้ามนักศึกษาทำกิจกรรมทางการเมือง และสั่งให้มหาวิทยาลัยสนับสนุนระบบโซตัส SOTUS (ย่อมาจากคำว่า อาวุโส ระเบียบ ประเพณี สามัคคี มีน้ำใจ) ซึ่งระบบนี้จะสร้างข้ออ้างทุกประการมารองรับการใช้อำนาจและความรุนแรงต่อนักศึกษาปีหนึ่งในลักษณะเดียวกับในค่ายทหาร จนบางครั้งก็มีผู้เสียชีวิตแน่นอนว่านักศึกษาปีหนึ่งไม่ชอบในสิ่งที่ถูกกระทำ แต่ก็ยอมพินทนเพื่อให้ได้รับการยอมรับจากรุ่นพี่ๆ แต่เมื่อขึ้นปีสองพวกเขา ก็จะเปลี่ยนมาชอบเพราะจะได้กระทำสิ่งเดียวกันนั้นกับผู้มาใหม่ นี่คือกลไกการวนซ้ำของการกดขี่ การถูกทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์ และความปรารถนาที่จะชดเชยด้วยการทำลายคุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น เป็นความสัมพันธ์แบบชาติสต์-มาโซคิสต์ ตามทฤษฎีบุคลิกภาพแบบอำนาจนิยมของอิริค ฟรอมม์ ระบบโซตัสมีอยู่ในทุกสถาบันอุดมศึกษา รวมทั้งสถาบันผลิตครู จาก พ.ศ. 2519 มาจนปัจจุบัน เป็นส่วนต่อเนื่องของ “วัฒนธรรมอำนาจ” และ “วัฒนธรรมแห่งความไร้ปากเสียง” ที่สร้างจากโรงเรียน ไม่น่าแปลกใจว่าทำไมเด็กไทยจึงถูกครูตะคอกมาตั้งแต่ชั้นอนุบาล เพราะนักเรียนครูทุกคนถูกชดเชยคอกตั้งแต่ยังเท่าก้าวแรกเข้ามาในสถาบันฝึกหัดครู

ศีลธรรมอันสูงส่ง” ของผู้มีสถาบันกษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจเหล่านี้ พวกเขาไม่อาจทนนิ่งเฉยให้ประเทศชาติถูกนักการเมืองชั่วร้ายโง่งมอีกต่อไปได้ แต่ดูเหมือนว่า “จิตสำนึกทางศีลธรรมอันสูงส่ง” นั้น กลับไม่เคยทำให้พวกเขาสนใจที่จะค้นหาความจริงเลยว่า ในสี่สิบปีที่ผ่านมาคนจนเคยได้อะไรจากรัฐบ้าง อะไรที่ทำให้คนจนไม่เคยมีสิทธิมีเสียงทางการเมือง อะไรที่ทำให้พวกเขาไม่มีพรรคการเมือง และตัวแทนที่มาจากชนชั้นของตัวเอง¹¹ และพวกเขาไม่เคยคิดแม้แต่จะน้อยว่าปัญหาเหล่านี้คือสิ่งที่ควรจะต้องได้รับการแก้ไขก่อนอะไรอื่น พวกเขาารู้จักแต่ความศีลธรรมแบบใครโง่งมใครไม่โง่งม แต่ไม่รู้จักรักว่าความยุติธรรมคืออะไร

ประการที่สอง ในบรรยากาศของเสรีภาพทางปัญญา ในช่วงเวลา “ประชาธิปไตยเต็มใบ” นั้น นักเรียนระดับมัธยมปลายที่เป็นหัวกระทิงของประเทศตั้งคำถามว่าการศึกษาให้อะไรกับพวกเขา ซึ่งคำตอบดูเหมือนว่ามันจะให้ก็แค่การไต่บันได และไม่ให้คำตอบใดๆ ทั้งสิ้นต่อคำถามถึงคุณค่าและความหมายของชีวิตหรือการค้นพบตัวเอง คำถามเช่นนี้อบอวลอยู่ในบรรยากาศทางปัญญาของยุคสมัยก่อนหน้าทีลัทธิวัตถุนิยมบริโภคนิยมที่ระบบทุนนิยมนำเข้ามาจะเติบโตเต็มที่ พวกเขาจัดงานวิชาการที่ก้าวหน้าและตีพิมพ์หนังสือวิพากษ์การศึกษาของไทย ซึ่งทำให้โรงเรียนและกระทรวงศึกษาธิการไม่พอใจอย่างรุนแรง และรวบรวมมาทำลายในทันที (หนังสือ “วิธีการเรียนการสอนสำหรับผู้ถูกกดขี่” (Pedagogy of the oppressed) ของเปโล แฟร์ (Paolo Freire) ก็ได้รับการแปลในช่วงเวลานั้น และถูกประกาศเป็นหนังสือต้องห้ามทันทีหลังรัฐประหาร)

วันนี้ บรรยากาศของการถามหาความหมายชีวิตของคนหนุ่มสาวบางอย่างอย่างไม่อาจสัมผัสได้ ลัทธิวัตถุนิยมบริโภคนิยมครอบงำผู้คนอย่างเต็มที่และโลกวิตกังวลอยู่กับผลของมัน อันได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม มีนักเรียนมัธยม

11 ยิ่งกว่านั้น ผู้มีศีลธรรมสูงเหล่านี้จะโกรธอีกต่างหากถ้ามีใครพยายามอธิบายความจริงในเรื่องนี้ให้เขาฟัง เพราะมันจะพาพวกเขาย้อนกลับไปสู่เหตุการณ์ “ชาวพิฆาตชาย” ซึ่งตัวบุคคลบางคนอาจจะต้องถูกขังออกมา

ปลายไทยกลุ่มเล็กๆ ที่ตั้งคำถามต่อความไร้ซึ่งสิทธิและเสรีภาพในเรื่องของการแต่งกายและทรงผม นี่ดูเหมือนจะไม่ลึกซึ้งเหมือนคำถามของนักเรียนมัธยมปลายระดับหัวกะทิเมื่อสี่สิบปีที่แล้ว แต่เป็นการเริ่มต้นปะทุของแรงต้านต่อการกดขี่ที่ดำเนินมาตลอดเวลาอันยาวนานภายใต้คำอ้างเรื่องวินัยและจรรยา ซึ่งพวกเขาต้องยอมรับอย่างไม่มีสิทธิ์ตั้งคำถาม การต่อต้านนี้ออกมาตรงๆ จากความรู้สึกข้างใน ไม่มีกระแสภายนอกอื่นใดชี้นำ และไม่มีนักเรียนของโรงเรียนใดที่รับรู้การกดขี่นี้ร่วมกันและออกมาเป็นหัวหอม เพราะนักเรียนทั้งหมดของประเทศกลายเป็นสัตว์เลี้ยวเชื่องๆ ของสังคม ไม่ว่าจะโรงเรียนชั้นหนึ่งของประเทศหรือโรงเรียนทั่วไป ยกเว้นก็แต่นักเรียนกลุ่มเล็กๆ ที่กระจัดกระจายกันอยู่ และแทบจะเป็นว่านักเรียนเพียงคนเดียวเท่านั้นที่สามารถทำให้สังคมรับรู้ว่าเขากำลังต่อสู้กับระบบการศึกษาของชาติ สถานการณ์ในหมู่นักศึกษามหาวิทยาลัยก็เช่นเดียวกัน และอาจนับว่ายิ่งก้าวหน้าน้อยกว่าของนักเรียนมัธยมเสียด้วยซ้ำ

แต่อะไรบางอย่างบอกให้รู้ว่านักเรียนจำนวนไม่น้อยรู้ตัวว่าถูกทรมาณจาก “ความดี” ประเภทที่ผู้ใหญ่ในสังคมกำหนดให้ พวกเขายอมรับการประณามศีลธรรมที่พวกเขาถูกพร่ำสอนว่า “จอมปลอม” อย่างแทบไม่เกิดความรู้สึกขัดข้องเลยแม้แต่น้อย พวกเขาหลายคนรู้สึกว่าคุณกระทำประหนึ่งทาสและบางคนแอบซ่อนการต่อต้านอย่างรุนแรงอยู่ข้างใน ในช่วงปี 2556 มีเหตุการณ์สองครั้งที่นักเรียนสร้างคำสั่งรุกรล้ำเข้าไปในเว็บไซต์ของกระทรวงศึกษาธิการ ครั้งหนึ่งเป็นการวางแผนเนอร์ประกาศว่าพวกเขาคือเสรีชน และจะไม่ยอมตนอยู่ใต้อำนาจของกระทรวงศึกษาอีกต่อไป (และประกาศด้วยว่านี่แหละคือ “จิตอาสา” ที่ระบบการศึกษาพยายามบังคับเอาจากเขา) มีการจัดตั้งกลุ่ม “การศึกษาเพื่อความเป็นไท” แม้พวกเขาจะยังไม่มีฐานความรู้ที่เป็นระบบมาอธิบายว่าความเป็น “ทาส” และความเป็น “ไท” ในการศึกษาคืออะไรก็ตาม กลุ่มที่ต่อสู้เรื่องสิทธิยืนยันว่าการศึกษาไทยต้องการการปฏิวัติ ไม่ใช่แค่การปฏิรูป ซึ่งหมายความว่าทุกอย่างที่

ไม่เป็นประชาธิปไตยต้องถูกแก้ไข¹² ในวันนี้การต่อต้านการกดขี่ทางปัญญาและจิตวิญญาณที่การศึกษากระทำต่อนักเรียนปรากฏตัวขึ้นพร้อมๆ กับการต่อต้านการกดขี่ที่คนรวยกระทำต่อคนจน ที่หวนกลับมาในที่สุดหลังจากถูกกดไว้กว่าสามทศวรรษ

สอง ข้ออ้างที่ว่าวิกฤติการศึกษาไทยไม่อาจอธิบายได้ด้วยเงื่อนไขอื่นที่จริงแล้ว ไม่ว่าจะเงื่อนไขใดก็ตามที่ไม่ใช่ลักษณะที่พิเศษเฉพาะตัวของสิ่งที่เป็นบริบทของการศึกษาไทย ก็สามารถแสดงได้ง่ายๆ ทั้งสิ้นว่าไม่น่าจะเป็นสาเหตุที่แท้จริงของความล้มเหลวของการศึกษาไทย เพราะเราสามารถตั้งคำถามได้เสมอว่า *ทำไมการศึกษาของประเทศอื่นซึ่งก็ต้องอยู่ หรือเคยอยู่ในเงื่อนไขเช่นนั้นเหมือนกันกับเรา (เพราะนอกจากสิ่งที่นิยาม “ความเป็นไทย” ของกาลสมัยปัจจุบันแล้ว เราก็เหมือนกับประเทศอื่นๆ ในโลก คือเป็นทุนนิยม และรับเอาความเป็นตะวันตกมาใช้กับทุกมิติ) จึงไม่ล้มเหลวในระดับเดียวกันกับเรา? และในเมื่อเขาก็มีปัจจัยเดียวกันกับเรา แต่ไม่ส่งผลอย่างเดียวกับเรา ก็จำต้องถือไว้ก่อนอื่นว่าปัจจัยนั้นไม่ใช่ตัวเหตุแห่งปัญหาของเรา* ดังนั้นเราจะพิจารณาเรื่องนี้แค่พอสังเขป

ตัวอย่างเช่น สมมติว่ามีผู้เสนอว่าปัญหาของไทยเป็นเรื่องของสิ่งที่เป็นกายภาพของเด็กไทย คือเด็กไทยในชนบทที่ดื่มน้ำที่มีสารตะกั่วปนเปื้อนสูงซึ่งมีผลทำให้มีระดับสติปัญญาลดลง เราก็สามารถชี้ทันทีว่าประเทศอื่นๆ ในอาเซียนและอีกมากมายในโลก มีระบบสาธารณสุขที่เกี่ยวข้องกับน้ำดื่มของโรงเรียนที่ไม่ดีไปกว่าเรา และน่าจะมีปัญหาที่หนักกว่า แต่การศึกษาของพวกเขากลับมีประสิทธิภาพ

12 เราอาจกล่าวว่า การที่ผู้ต่อต้านรับรู้ว่าการกดขี่หรือการกดขี่ที่พวกเขากำลังเจอเป็นเรื่องธรรมดา แสดงว่า เขาได้เอาชนะจิตสำนึกที่ผิดพลาดไปได้แล้ว แต่ก็ยังมีนักเรียนอีกจำนวนมากที่ยังยอมรับกรอบดังกล่าว และบางคนถึงกับพร้อมที่จะลุกขึ้นมาเป็นตัวแทนปกป้อง เมื่อมีนักเรียนบางคนร้องเรียนต่อกระทรวงศึกษาเกี่ยวกับระเบียบทรงผมว่าจำกัดสิทธิ์ กระทรวงยอมเปลี่ยนระเบียบในที่สุด แต่หลายๆ โรงเรียนกลับใช้การลงคะแนนเสียง เพื่อตัดสินว่านักเรียนจะยอมรับการยึดระเบียบเดิมไว้หรือไม่ และเสียงของนักเรียนส่วนใหญ่ตอบว่าให้คงระเบียบเดิมไว้ นี่แสดงให้เห็นว่าอำนาจของวัฒนธรรมที่รองรับการกดขี่อาจมีพลังสูงจนคนส่วนใหญ่แทบไม่คิดต่อต้านเลย และยังคงเห็นไปอย่างเชื่อๆ ว่าคือ “ความดี”

สูงกว่าของเราไปได้อย่างไร? (การแก้ปัญหาหน้าตี๋เป็นเรื่องเร่งด่วนแต่คงไม่อาจหวังผลต่อคุณภาพของการศึกษา)

หรือสมมติว่าเป็นเรื่องจิตภาพของเด็กไทย คือเด็กไทยปัจจุบันติดคอมพิวเตอร์เกมส์และทีวี (และอื่นๆ เช่น มือถือ) จนไม่สนใจการเรียน เราก็กังเียงได้ว่านี่เกิดขึ้นกับเด็กในประเทศที่กำลังพัฒนาและประเทศที่พัฒนาแล้วทั่วโลก ทำไมจึงส่งผลกับเราอย่างรุนแรงเป็นพิเศษ

หรืออาจมีการคิดว่าการขาดความเอาใจใส่จากครอบครัวจะเป็นต้นเหตุของปัญหา เพราะประเทศไทยเพิ่งจะผ่านยุคที่คนหนุ่มสาวละทิ้งห้องไร้ออกนมารับจ้างในเมือง แต่กลับเอาลูกมาทิ้งให้ตายายเลี้ยงในชนบท ซึ่งเด็กกลุ่มนี้สามารถแก้ปัญหาทางสังคมได้มากมาย และประสบความสำเร็จในการศึกษามาก แต่เราก็กังเียงได้เช่นเดิมว่านี่คือสิ่งที่เกิดขึ้นกับประเทศทั่วโลก ที่ชนบทไม่อาจเลี้ยงดูตัวเองได้อีกต่อไปและผู้คนที่ต้องทิ้งถิ่นเดิมมาหาทางรอดในเมือง ทำไมการศึกษาของเราจึงถูกรบกวนหนักกว่าใคร

หรือหากจะอ้างเรื่องคนในเมืองเอาแต่หาเงินหาตัวตุมาปรนเปรอตัวเอง ไม่สนใจให้ความรักความเอาใจใส่ต่อบุตร ก็ตั้งคำถามได้ในทำนองเดียวกันว่าต้องเกิดขึ้นกับประเทศที่อยู่ใต้อิทธิพลของลัทธิทุนนิยมบริโภคนิยมทุกประเทศ

มีผู้พูดว่าเด็กไทยในชนบทยุคปัจจุบัน ซึ่งการศึกษาเข้าไปหาถึงหมู่บ้าน รวมไปถึงความสะดวกสบายแบบเมืองอย่างเกือบครบถ้วน ขาดแรงจูงใจที่จะเรียนหนังสือเพื่อที่จะยกระดับชีวิตของตนเอง ต่างไปจากในสี่สิบปีก่อนที่เด็กจะต้องเดินข้ามน้ำข้ามภูเขาเป็นระยะทางหลายกิโลเมตรทุกวันเพื่อไปโรงเรียนและชีวิตยังยากลำบากมาก เด็กไทยในปัจจุบันจึงมีความตั้งใจในการเรียนน้อยกว่าเด็กในลาว เขมร เวียดนาม พม่า ที่ยังเหมือนเราเมื่อสี่สิบปีที่แล้ว เราจึงเป็นที่แปดในอาเซียน แต่คำถามก็คือ ถ้าความสะดวกสบายในชีวิตทำให้ขาดแรงจูงใจในการเรียนจริง ผลการเรียนของเด็กในประเทศที่เจริญแล้วทุกประเทศก็ต้องตกต่ำไม่ต่างไปจากของเรา ซึ่งไม่เป็นความจริง

มีผู้พูดเช่นกันว่า การศึกษาของเราล้มเหลวเพราะการเมืองของเราไม่มีเสถียรภาพในแง่ที่ว่ามีการเปลี่ยนรัฐบาลบ่อยมาก รัฐมนตรีแต่ละคนต่างก็มีนโยบายของตนเองจนการศึกษาไม่เป็นเอกภาพ ประเด็นนี้สามารถแย้งได้สองแบบคือ *หนึ่ง* ถ้าการเปลี่ยนรัฐมนตรีบ่อยๆ ทำให้พันธกิจหนึ่งของชาติขาดเอกภาพ พันธกิจทุกประเภทของชาติก็อาจจะต้องล้มเหลวเท่าๆ กับการศึกษา ซึ่งดูเหมือนว่าจะไม่เป็นจริง และ *สอง* เมื่อเราเข้าไปดูจริงๆ ถึงนโยบายของรัฐมนตรีที่เปลี่ยนหน้าเข้ามาบริหารการศึกษาของชาติ จะพบว่าไม่เป็นความจริงเลยว่ารัฐมนตรีแต่ละคนมีนโยบายของตนเอง ที่จริงแล้ว รัฐมนตรีแต่ละคนสร้างนโยบายของตนออกมาจากแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติที่มีอยู่แล้ว ด้วยการหยิบบางประเด็นมาผลักดันเพื่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรมเท่านั้น¹³

การอ้างว่าครู หรือหลักสูตรและวิธีการเรียนการสอน หรือผู้กำกับควบคุมดูแลและบริหารการศึกษา อย่างที่เป็นลักษณะทั่วๆ ไป ที่ไม่เกี่ยวข้องกับ “การเสริมสร้างความเป็นไทย” คือสาเหตุของความล้มเหลวของเรา สามารถโต้แย้งได้ด้วยวิธีเดียวกันทั้งหมด ว่าทำไมประเทศอื่นที่มีเงื่อนไขอย่างเดียวกับเราถึงไม่ล้มเหลวเท่าเรา ประเทศเราไม่ใช่ประเทศเดียวในอาเซียนหรือในเอเชีย หรือในหมู่ประเทศที่กำลังพัฒนา ที่ฐานเงินเดือนของครูไม่สูงพอที่จะดึงดูดคนที่มีสติปัญญาสูงมาเป็นครู (แต่อาชีพครูก็สามารถดึงดูดคนเก่งที่มีอุดมคติให้เข้ามาทำงานอย่างอุทิศตัวได้เสมอ) วิธีการสอนแบบจารีตก็ไม่ใช่ปัญหาที่รุนแรงมากนักในตัวของมันเอง (แต่ปัญหาอยู่ที่ความเป็นนักอำนาจนิยม วินัยและการลงโทษอย่างรุนแรงไร้เหตุผลเสียมากกว่า) ทุกประเทศในโลกเริ่มต้นด้วยระบบการศึกษาแบบครูเป็นศูนย์กลางทั้งสิ้น และการศึกษา ก็พัฒนาไปได้ และประเทศที่ยังไม่ได้รับทฤษฎีการสอนที่ก้าวหน้ากว่า

13 ซึ่งหลายๆ อย่างในแผนฯ ที่ต่อเนื่องมานานกว่าสามสิบปีก็ประสบความสำเร็จมาโดยตลอด หรือประสบความสำเร็จมาโดยตลอด อย่างไม่ได้เกี่ยวข้องกับการทำงานของคณะรัฐบาลเลย ตัวอย่างของสิ่งที่ประสบความสำเร็จมาโดยตลอดก็คือการสร้างให้นักเรียนมีความรักในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และวัฒนธรรมไทย และที่ไม่เคยประสบความสำเร็จเลยก็คือการสร้างให้นักเรียนเป็นผู้คิดเป็นทำเป็น และมีความรักต่อประชาธิปไตย

จากโลกตะวันตก ก็ยังคงใช้การสอนแบบครูเป็นศูนย์กลาง ระบบนิเทศและการกำกับดูแลของเราก็ไม่เลวร้ายไปกว่าของประเทศอื่นในอาเซียนแน่นอน ระดับของวัฒนธรรมทางปัญญาและวัฒนธรรมทางจริยาที่สืบเนื่องมาจากรากเหง้าดั้งเดิมของเรากับของหมู่ประเทศข้างเคียงคงไม่แตกต่างกันนัก เราอาจจะอยู่ห่างจาก ญี่ปุ่น จีน เกาหลี แต่คงใกล้ๆ กับมาเลเซีย เวียดนาม เขมร ลาว พม่า อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ฯลฯ

ฉะนั้น คงไม่มีอะไรในวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เราล้าหลังชาติข้างเคียงมากๆ พอที่จะยกขึ้นมาเป็นบริบทที่ทำให้การศึกษาของเรามีประสิทธิภาพที่ต่ำไปกว่าของประเทศเหล่านั้น ซึ่งถ้าไม่อยากเชื่อมโยงไปสู่เรื่องการเมืองจริงๆ เราก็คงต้องพูดว่า แม้เมื่อแยกกันพิจารณาแล้ว ปัจจัยแต่ละตัวจะไม่อาจระบุให้เป็นเหตุของปัญหาของเรา (เพราะคนอื่นที่มีปัจจัยเดียวกันก็ไม่มีปัญหาขนาดเรา) แต่หลายๆ ปัจจัยรวมกันอาจพอทำให้เราแสดงอาการของปัญหาที่รุนแรงเป็นพิเศษได้ แต่การพูดเช่นนี้ก็ปราศจากน้ำหนัก เพราะเราไม่อาจอธิบายให้ชัดเจนลงไปว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่มาทำงานร่วมกัน และทำงานร่วมกันอย่างไร ในขณะที่เมื่อเราพูดถึงปัจจัยเดียว การอธิบายจะชัดเจนตรงไปตรงมา

ดังนั้น จากทั้งหมดที่กล่าวมา การที่รัฐสร้างกลไกระดับชาติขึ้นมาเพื่อประกันคุณภาพการศึกษา การพยายามสร้างระบบการวัดและประเมินผลการศึกษาที่เป็นมาตรฐานกลางของชาติ การพยายามเปลี่ยนรูปแบบการจัดการเรียนการสอนจากแบบครูเป็นศูนย์กลางมาเป็นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การสร้างครูพันธุ์ใหม่ การพยายามสร้างให้เกิดสายความรับผิดชอบที่สั้นและกระชับ ด้วยระบบการแข่งขันและการจ่ายตรง การผูกโยงความก้าวหน้าของครูและผู้บริหารเข้ากับสัมฤทธิ์ผลของนักเรียน จึงต้องถือว่าล้วนเป็นมาตรการที่ไม่ได้เกิดจากการวิเคราะห์ปัจจัยที่เป็นเหตุแห่งปัญหาอย่างครอบคลุมทุกมิติที่เป็นไปได้เลย หากแต่เป็นการถือเอาง่ายๆ ว่าวิกฤติเกิดจากการที่ครูทำงานอย่างไม่มีอุดมคติ จึงไม่สนใจที่จะ

พัฒนาตนเอง และผู้บริหารไม่กำกับดูแล ซึ่งเป็นมิติที่จะต้องจัดการในเชิงเทคนิค และกระบวนการเท่านั้น¹⁴ ในขณะที่มิติที่เป็นเรื่องของปรัชญาการศึกษา หรือ “เจตนาเบื้องต้น” ของการศึกษา ซึ่งเป็นเรื่องของการสร้างความเข้าใจและการตระหนักรู้ การเปลี่ยนความเชื่อและระบบคิด กลับไม่ได้ถูกพิจารณาเลย

ตลอดเกือบสี่สิบปีที่ผ่านมา สิ่งที่อยู่ในแผนการศึกษาของชาติที่ประสบความสำเร็จมาโดยตลอดคือการสร้างให้นักเรียนรักในสิ่งที่นิยามความเป็นไทย ดังนั้นดูเหมือนว่าในเอเชีย ประเทศที่มีการศึกษาที่ประสบความสำเร็จในการสร้าง

14 มาตรการประเภทนี้วางอยู่บนสมมติฐานว่าในระบบทุนนิยมนั้นทุกคนทำงานเพื่อเงิน ไม่มีใครที่ทำงานด้วยความสำนึกในหน้าที่ ซึ่งหมายความว่าจะถูกกระตุ้นเพื่อมาประกันคุณภาพการศึกษาเองก็ย่อมจะมีแต่พนักงานที่ทำงานเพื่อเงิน และดังนั้นแล้วก็ย่อมไม่มีจิตสำนึกต่อหน้าที่เช่นกัน วิธีคิดแบบนี้จึงซ่อนตรรกะที่ทำลายตนเอง หรือมีฉันทันก็ต้องมีการกำกับควบคุมที่ถอยไปอย่างไม่รู้จบ แต่ก็อาจจบลงได้ที่พ่อแม่ผู้ส่งลูกของตนเข้าสู่ระบบการศึกษา (พ่อแม่ย่อมอยากให้ลูกได้การศึกษาที่ดี เพื่อให้ลูกเรียนจบออกไปทำงานหาเงินได้ดีกว่าคนอื่น) แต่นั่นก็วางอยู่บนข้อสมมติฐานอีกข้อหนึ่ง ที่ว่าคนพวกนั้นจะอุทิศตนเองให้กับการเป็นผู้กำกับดูแลสูงสุด ยิ่งกว่านั้น มาตรการทั้งหมดที่กล่าวมาลอกแบบตรงๆ มาจากวิธีการจัดการของอเมริกาและของประเทศตะวันตกอื่นๆ บางประเทศ เช่นอังกฤษ ออสเตรเลีย (รวมไปถึงญี่ปุ่น) ซึ่งน่าสังเกตว่าอเมริกาดูเหมือนจะมีปัญหาที่ใกล้เคียงกับไทยอย่างยิ่ง คือแม้จะรวยที่สุดในหมู่ประเทศอุตสาหกรรม แต่ก็ยังเป็นประชาธิปไตยจริงๆ น้อยที่สุด (มีการกระจายรายได้เลวที่สุด) และมีผลสำเร็จของการศึกษาชาติระดับล่างต่ำที่สุด ดังนั้น ข้อวิจารณ์ต่อมาตรการปฏิรูปการศึกษาของอเมริกาจึงใช้ได้กับประเทศไทยด้วย เช่น หนึ่ง ข้อสอบมาตรฐานกลางต้องสมมติล่วงหน้าว่ามีความรู้ที่ “เป็นทางการ” คือ “ถูกต้องหนึ่งเดียว” สำหรับพลเมืองทุกคน ซึ่งอาจไม่เป็นจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิ่งนามธรรมและวัฒนธรรม สอง การควบคุมด้วยการสร้างสายความรับผิดชอบให้สั้น การแข่งขันและการจ่ายตรง จะทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาอย่างรุนแรงยิ่งขึ้น และจะขยายปัญหาความแตกต่างของชนชั้นทางเศรษฐกิจให้เลวร้ายลงไปอีก เพราะลูกของคนที่จนมาก แม้จะได้เงินจากรัฐเท่ากับคนอื่น แต่ก็จะมีทุนของตนเองมาสมทบที่จะย้ายไปสู่วิทยาลัยที่มีผลสัมฤทธิ์สูงกว่า ดังนั้นจะได้การศึกษาที่มีคุณภาพต่ำกว่า จบแล้วก็ทำงานที่สร้างรายได้ต่ำกว่า และมีชีวิตที่ขัดสนกว่า ดูการอภิปรายเรื่องนี้ใน Apple, Michael W. “The Politics of Official Knowledge: Does a National Curriculum Make Sense?” Teacher College Record Volume 95, Number 2 winter 1993, 222-241. ยิ่งกว่านั้น มีหลักฐานมากขึ้นเรื่อยๆ ว่ามาตรการประกันคุณภาพการศึกษาของอเมริกาไม่ได้เปลี่ยนแปลงผลคะแนนเฉลี่ยของนักเรียนเลยแม้แต่แต่น้อย หรืออย่างน้อยก็ไม่มีหลักฐานว่า มาตรการประกันคุณภาพการศึกษามีผลเปลี่ยนแปลงคะแนนเฉลี่ยของนักเรียนสูงขึ้น ดูการอภิปรายเรื่องนี้ใน Ravitch, Diane. “The Myth of Chinese Super Schools”, The New York Review, November 20, 2014. สืบค้นได้ที่ <http://www.nybooks.com/articles/archives/2014/nov/20/myth-chinese-super-schools/>

ลักษณะพิเศษเฉพาะตัวแบบเดียวกับของประเทศไทย ก็คงจะมีแต่เพียงประเทศเกาหลีเหนือเท่านั้น แม้ประเทศมาเลเซียจะมีสถาบันกษัตริย์และมีนโยบายชาตินิยมในการศึกษา แต่ก็คงไม่ปลุกฝังการเทิดทูนบูชาประมุขของประเทศมากเท่ากับเกาหลีเหนืออย่างแน่นอน เพราะกษัตริย์ของมาเลเซียมีวาระผลัดเปลี่ยนและมีบทบาทในฐานะศูนย์รวมจิตใจที่น้อยกว่าประเทศที่เป็นเผด็จการเบ็ดเสร็จอย่างเกาหลีเหนือ ซึ่งปัญหาของความสำเร็จแบบนี้ก็คือ มันคือความสำเร็จในการปลุกฝังค่านิยมที่สังคมกำหนดล่วงหน้าไว้แล้วว่าดีงาม ซึ่งแน่นอนว่าไม่สนับสนุนให้มีการตั้งคำถามโต้เถียงและตรวจสอบ หรือเปิดโอกาสให้นักเรียนตัดสินใจด้วยตัวเองบนฐานของเหตุผลที่รอบด้านว่าจะยึดถือค่านิยมนั้นหรือไม่ นี่เป็นส่วนสำคัญของการเรียนรู้แบบไม่ต้องคิด ดังนั้นแล้วนักเรียนจึงคิดไม่เป็น แม้ประเทศอื่นๆ อาจมีความเป็นอนุรักษ์นิยมทางวัฒนธรรมอยู่บ้าง คือพยายามส่งต่อค่านิยมของคนรุ่นก่อนให้กับคนรุ่นใหม่ (ซึ่งอาจจะมัน้อยลงไปมากสำหรับประเทศที่ผ่านการเป็นคอมมิวนิสต์มาแล้ว อย่างลาว เขมร เวียดนาม) แต่เขาอาจไม่มีเจตนาทางการเมืองที่จะสร้าง “วัฒนธรรมแห่งอำนาจ” และ “วัฒนธรรมแห่งความไร้ปากเสียง” อย่างประเทศไทย จึงไม่แน่ว่าจะมีประเทศไหนที่อาจกล่าวได้ว่าอยู่ได้ “ลัทธิอนุรักษ์นิยมอย่างสุดขั้ว” เหมือนประเทศไทย¹⁵

15 ในบทความที่กล่าวถึงในเชิงอรรถที่แล้วของ Apple และในหนังสือ *Official Knowledge: Democratic education in a conservative age* (Routledge, 1993) เขาอภิปรายว่าการศึกษาของอเมริกาปัจจุบันอยู่ใต้อำนาจของกลุ่มอนุรักษ์นิยมทางวัฒนธรรมฝ่ายขวา ที่อาจเรียกชื่อว่า “ลัทธิอนุรักษ์นิยมหัวสมัยใหม่” (conservative modernization) เพราะประกอบขึ้นจากกลุ่มที่เคร่งครัดต่อศีลธรรมทางศาสนา แต่พอใจกับระบบเศรษฐกิจของลัทธิเสรีนิยมใหม่ (neoliberalism) ซึ่งเป็นลัทธิที่ต้องการให้โลกทั้งโลกเป็นตลาดขนาดยักษ์ และให้เอกชนเข้าทำหน้าที่ทุกอย่างแทนรัฐ อาจเรียกรวมกันว่าลัทธิเทธเซอร์ (Thatcherism) และในสภาพเช่นนี้ประชาธิปไตยกำลังอยู่ในภาวะถดถอย และนี่กำลังเกิดขึ้นกับประเทศทุนนิยมใหญ่ๆ ทั่วโลก ที่จริงแล้ว การอ้างว่าการเมืองคือพลังที่จะ “ยก” หรือ “กด” การศึกษา เป็นเรื่องที่น่าแปลกใจจะมีเหตุผลอยู่ในตนเองแล้วก็มีประจักษ์พยานอยู่ทั่วไป คริสโตเฟอร์ ลูคัส ได้ทบทวนให้เห็นว่า ในประวัติศาสตร์การศึกษาของอเมริกา กระแสการศึกษาแบบก้าวหน้าและแบบอนุรักษ์นิยมหมุนวนสลับเปลี่ยนกันแทบจะไม่เกินในสองทศวรรษ จากอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง (ดูใน Lucus, C. J. *Foundations of Education: Schooling and the social order*. New Jersey: Prentice Hall, 1984.)

“อนุรักษ” หมายถึงเก็บรักษาสิ่งดีที่มีอยู่แต่เดิมไว้ให้ได้ ดังนั้น คนที่เป็นนักอนุรักษนิยมทางศีลธรรมจะเห็นว่าความดีอย่างที่ตนเคยถูกสั่งสอนให้ยึดมั่นมาตั้งแต่เด็กเป็นความดีที่ข้ามพันยุคพันสมัย และดังนั้นคนรุ่นต่อไปของสังคมจะเป็น “คนดี” จริงๆ ใต้ก็ต่อเมื่อยึดมั่นในสิ่งเดียวกับตน ซึ่งก็ยึดมั่นในสิ่งเดียวกับคนรุ่นก่อนหน้า ซึ่งพวกเขาก็ยึดมั่นในสิ่งเดียวกับคนรุ่นก่อนหน้า ซึ่งก็ยึดมั่นในสิ่งเดียวกับ..... (ถอยหลังไปได้ไกลมาก หรือจนหาจุดเริ่มต้นไม่เจอ)

ดังนั้น จะเห็นได้โดยง่ายว่า นักอนุรักษนิยมจะเป็นคนหัวโบราณ เชื่อฟังหัวหน้าพิธี ยึดมั่นถือมั่น (แต่เราจะต้องระวังที่จะไม่นำนักอนุรักษนิยมกับนักอุดมคติมาปนเปกัน) ซึ่งน่าจะเกิดกับคนที่ไม่เคยมีโอกาสที่จะพบกับความแตกต่างหลากหลายทางความคิด ขาดพื้นฐานที่จะทำให้สามารถติดตามพัฒนาการทางปัญญาและจริยาของโลก ถูกป้อนข้อมูลและเลือกรับข้อมูลจากเพียงทางเดียว และไม่มีทัศนคติแบบวิทยาศาสตร์ในเรื่องบรรทัดฐานต่างๆ ในสังคม แล้วครูไทยเป็นนักอนุรักษนิยมทางศีลธรรมกันมากขนาดไหน?

เมื่อเริ่มมีการถกเถียงกันว่าอะไรทำให้เด็กไทยยิ่งเรียนยิ่งโง่บนเว็บบอร์ดหนึ่ง มีครูไทยคนหนึ่งโพสต์ข้อความว่า ถึงเด็กไทยจะโง่กว่าเด็กชาติอื่น แต่รับรองว่าเด็กไทยเป็นเด็กดีของผู้ใหญ่กว่าเด็กชาติอื่นอย่างแน่นอน (เพราะนั่นคือสิ่งที่เธอทุ่มชีวิตให้) ไม่มีใครถามว่านั่นหรือเปล่าที่ทำให้เด็กไทยโง่ แต่มีคนมากด Like มากมาย ซึ่งต้องเดาว่าน่าจะเป็นครูด้วยกัน

แน่นอนว่าหน้าที่หลักของครูที่ควบคู่ไปกับการสอนวิชาความรู้คือสอนให้เด็กเป็นคนดี ครูจึงมีหน้าที่ที่เท่าเทียมกับพ่อแม่ แผนการศึกษาชาติอาจกำหนดว่าความเป็นคนดีของนักเรียนคือการมีลักษณะนิสัยที่พึงปรารถนาต่างๆ ตามที่จะระบุลงมาให้ และครูก็ต้องถือว่ามีหน้าที่ที่จะต้องสร้างให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียนที่จริงแล้วเรื่องของการสอนศีลธรรมเป็นเรื่องใหญ่และต้องการองค์ความรู้ที่ละเอียดอ่อน ไม่น้อยไปกว่าเรื่องของการสอนวิชาการ แต่สิ่งที่เราเห็นได้ในความ

พยายามที่จะปฏิรูปการศึกษาคือ การพยายามพัฒนาองค์ความรู้ที่มีสัดส่วนที่ต่างกันอย่างยิ่งระหว่างทั้งสองภารกิจของการศึกษา อาจกล่าวได้ด้วยซ้ำว่าไม่มีการพยายามพัฒนาวิธีการและแนวคิดในการสอนศีลธรรมเลย ตลอดเวลาเกือบสี่สิบปีที่ผ่านมาครูไทยสอนศีลธรรมให้กับนักเรียนในแบบอนุรักษนิยมอย่างสุดขีด ความเป็นเด็กดีคือการเป็น “เด็กว่านอนสอนง่าย” ซึ่งก็คือการอยู่ในโอวาทของผู้ใหญ่ ซึ่งหมายถึงปฏิบัติตามอยู่ในกรอบที่ผู้ใหญ่กำหนดให้

แต่ผู้ใหญ่เองอาจไม่ใช่อนุรักษนิยมก็ได้ถ้าหากว่าพยายามลดกรอบให้เหลือน้อยลงกว่าที่ตนเองเคยต้องประพฤติกฎปฏิบัติสมัยเป็นนักเรียน แต่ถ้ายืนยันให้มีกรอบอย่างเดิมๆ ทุกอย่างก็ย่อมเป็นอนุรักษนิยม และถ้าประดิดขันธ์กรอบใหม่ขึ้นมาบังคับเพิ่มขึ้นไปอีก ก็จะกลายเป็นอนุรักษนิยมที่ทบทวีด้วยความเป็นอำนาจนิยม ความล้มเหลวของการศึกษาไทย ที่จริงคือความสำเร็จของการทำให้เด็กโง่พร้อมๆ กับเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ แต่อะไรทำให้ครูไทยคิดว่าส่วนหลังคือคุณค่าที่ตนร่วมสร้างให้แก่สังคม? เราจะต้องตอบคำถามนี้ให้ได้ในที่สุด

เมื่อเด็กนักเรียนที่ต่อสู้เรื่องสิทธิและเสรีภาพในทรงผมและเครื่องแต่งกายกล่าวว่า ครูเป็นแค่ผู้รับใช้ของรัฐ ครูบางคนโกรธมากและบิภาษาเขาอย่างรุนแรงแน่นอนว่าครูไม่ได้รับรู้ตนเองที่กำลังรับใช้ผู้ครองความเป็นใหญ่ในรัฐ แต่กระทำสิ่งต่างๆ ตาม “จรรยาบรรณ” ของความเป็นครู ดังนั้น อะไรที่ทำให้ครูปิดกั้นตัวเองจากข้อเท็จจริงที่ว่า “ศีลธรรมจรรยา” ของตนเองเป็นเพียงแค่สิ่งที่ผู้ที่เป็นใหญ่ในสังคมใส่เข้าไปในจิตใจของเขา ดูเหมือนว่าในความโกรธและการบิภาษาที่เขาทำต่อเด็ก ครูกำลังปิดกั้นตนเองจากความรู้สึกผิดด้วยกลไกการป้องกันทางจิตบางอย่าง เขาจะรู้ตัวก็ต่อเมื่อยอมสำรวจโลกทัศน์ของตนเอง ตั้งคำถามกับตัวเองว่าเขาได้โลกทัศน์นั้นมาอย่างไร และโลกทัศน์นั้นทำให้ เขาทำความเลวต่อเด็กและต่อสังคมในนามของความดีได้มากเพียงใดเป็นไปได้เพียงไรที่ครูจะยอมตั้งคำถามต่อโลกทัศน์ของตนเอง? เป็นไปได้อย่างยิ่ง เพราะครูเกือบทั้งหมดเป็นชนชั้นกลาง

ใหม่ระดับล่างที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับชนชั้นล่าง คือเป็นลูกหลานของชาวนา เขา*ควรมีคำถามว่า*ทำไมผลของความทุ่มเทในอาชีพการงานของเขาจึงกลับกลายเป็นศัตรูกับชนชั้นที่เป็นรากเหง้าของเขาเอง หากเขาตื่นรู้ว่าด้วยลัทธิอนุรักษนิยมทางศีลธรรมและด้วยการคล้อยตามอุดมการณ์ของรัฐ เขาได้กลายเป็นข้ารับใช้ของผู้ครองความเป็นใหญ่ กลายเป็นเครื่องมือของการกดขี่ มโนธรรมของเขาก็จะพาเขาหวนกลับคืนสู่มนุษยธรรม และเมื่อการสอนของเขาก็จะปฏิบัติต่อผู้เรียนอย่างสมค้ำกับความเป็นมนุษย์ เขาจะเป็นนักต่อสู้ของประชาธิปไตย ผลักดันกำลังของฝ่ายประชาธิปไตยในสังคม ซึ่งจะเปลี่ยนผู้ครองอำนาจในสังคม ให้จบสิ้นพันยุคสมัยของ “ศักดินาและเหล่าอำมาตย์” ไปในที่สุด และเมื่อการศึกษาก็จะเปิดวาระใหม่อย่างแท้จริง.

บรรณานุกรม

- พรอมม์, อิริค. (2539). *หนีไปจากเสรีภาพ*. (สมบัติ พิศสะอาด, ผู้แปล). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเด็ก.
- Apple, Michael W. (1993). *The Politics of Official Knowledge: Does a National Curriculum Make Sense?*. *Teacher College Record* Volume 95, Number 2 winter 1993, 222-241.
- Carl Ratner. (2013). *False Consciousness*. in Teo, T. (ed), *The Encyclopedia of Critical Psychology*. Springer, 2013. Retrieved from <http://www.sonic.net/~cr2/false%20consc.htm>
- Gatto, John Taylor. (1992). *Dumbing Us Down: The hidden curriculum of compulsory schooling*. New Society Publishers, 1992.
- Lucas, C. J. (1984). *Foundations of Education: Schooling and the social order*. New Jersey: Prentice Hall, 1984.
- Paolo Freire. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. Retrieved from <https://libcom.org/files/FreirePedagogyoftheOppressed.pdf>
- Ravitch, Diane. (2014). *The Myth of Chinese Super Schools*. *The New York Review*, November 20, 2014. Retrieved from <http://www.nybooks.com/articles/archives/2014/nov/20/myth-chinese-super-schools/>

07

“สู่ทววิทยาการสื่อสารของมนุษย์ : กระบวนทัศน์”

Toward the Ontology of Human Communication :
Paradigm

■ วริศ ลิขิตอนุสรณ์¹

Varis Likitanusorn

1 varisli.mail@gmail.com

บทคัดย่อ

ข้อเขียนชิ้นนี้ปริทรรศน์กระบวนการทัศน์ในมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ของไทย ที่วางฐานการศึกษาอยู่บนการสื่อสารของมนุษย์ คือมนุษยศาสตร์ มานุษยวิทยา และนิเทศศาสตร์ ในขอบเขตของการปริทรรศน์ พบว่ากระบวนการทัศน์โดยรวมยังขาดการประสานแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการสื่อสารของมนุษย์ในตัวเองที่ครอบคลุมไปถึงโลกของอัตวิสัยและวัตถุวิสัยอย่างมีพลวัต ข้อเขียนชิ้นนี้ได้เสนอการปรับกระบวนการทัศน์ดังกล่าว ด้วยกระบวนการทัศน์แนวภววิทยาจากกลุ่มความเคลื่อนไหว Ontological turn และความต้องการวิธีวิทยาในแบบภววิทยา รวมทั้งได้ยกตัวอย่างและวิพากษ์กลุ่มกระบวนการทัศน์ที่ใกล้เคียงกันไว้ในที่นี้ด้วย

[คำสำคัญ]

ภววิทยา, กระบวนการทัศน์, มนุษยศาสตร์, มานุษยวิทยา, นิเทศศาสตร์

Abstract

This article provides a review of paradigms in Thailand's Humanities and Social Science branches that based their studies on the basics of human communication. Among them are Humanities, Anthropology and Communication Arts (or Communication Studies). Within the sight of the review, the general paradigm problem found is the lack of conceptual integration on human communication in itself that covers the worlds of subjectivity and objectivity in their studies with dynamics. The article then proposes paradigm adjustment with the conceptualizations from the debates of the Ontological turn. It also demonstrates the needs for further ontological methodology. Furthermore, the article criticizes examples of relative paradigms.

[Keywords]

Ontology, Paradigm, Humanities, Anthropology, Communication Arts

บทนำ

ภววิทยา (Ontology) คือแนวกระบวนทัศน์ในการมองภาวะความมีอยู่ ความเป็นอยู่ และความเป็นไปของสิ่งต่างๆ หรือ สัตตะ (being) กลุ่มกระบวนทัศน์แบบภววิทยาที่ยกขึ้นมาในบทความนี้จะยกขึ้นมาเพื่อนำไปสู่การกล่าวถึง “ภววิทยาการสื่อสารของมนุษย์” หรือการศึกษาถึงภาวะมีอยู่ ความเป็นอยู่ และเป็นไปของการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ เพื่อสร้างพื้นฐานใหม่ให้กับการศึกษาในแขนงมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ที่เดิมที่ได้ละเลยการสนทนาถึงพื้นฐานของการสื่อสารดังกล่าวในตัวเอง ในที่นี้รวมไปถึงการส่งแปล (translation) ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและความหมาย (nature and culture) ที่มีเครือข่ายสัมพันธ์กันอยู่เหนือการจำกัดขอบศึกษาต่างๆ แบบแบ่งสาย และทำให้มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ปัจจุบันหนีไม่พ้นหล่มของการไม่สามารถสร้างองค์ความรู้ ทั้งในทางวิชาการเพื่อการต่อยอดทางวิชาการเอง หรือวิชาการเพื่อสังคมในที่สุด

การเสนอการปรับกระบวนทัศน์ในข้อเขียนชิ้นนี้เป็นบทสนทนาที่สานต่อแนวคิดจากกลุ่มความเคลื่อนไหวของการหันมาสนใจภววิทยาในมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ ในช่วงคริสต์ทศวรรษที่ 2010 หรือ the Ontological turn โดยแนวคิดหลักที่ผมเลือกให้เข้ามามีบทบาทในข้อเขียนชิ้นนี้ ประกอบด้วยแนวคิดของ Bruno Latour (1986) ที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ (association) กับพลัง (power) ที่เกิดขึ้นจากการส่งแปลระหว่างตัวกระทำต่างๆ (actors) จนกลายเป็นเครือข่าย (network) (หรือเรียกภายหลังว่ากลุ่มแนวคิด Actor-Network Theory [ANT]) โดยเน้นความสนใจไปที่งานเขียนของ Latour ที่ชื่อ

The Powers of Association รวมถึงได้เลือกใช้แนวคิดจาก Alfred North Whitehead นักปรัชญาในกลุ่มที่ถูกเรียกภายหลังว่าปรัชญากระบวนการ (Process Philosophy) ที่วิพากษ์มุมมองการแบ่งธรรมชาติเป็นสอง (bifurcation of nature) หรือแบ่งธรรมชาติออกจากวัฏจักรธรรม² (Whitehead, 1920, pp. 30-31) และเรื่องการมองธรรมชาติว่าเป็นการดำเนินไปร่วมกัน (concrecence) กับการจับฉวยซึ่งกันและกัน (prehension) มากกว่ามีสิ่งใดกำหนดสิ่งอื่น (Whitehead, 1978, pp. 289-287)

ผมได้รู้จัก Bruno Latour และ Alfred North Whitehead (ก่อนที่จะอ่านงานดั้งเดิมของพวกเขา) ผ่านข้อเขียนของ จันทน์ เจริญศรี (2559), จักรกริช สังข์มณี (2559), และ Casper Bruun Jensen (2016) ซึ่งทั้งแนวคิดดั้งเดิม และผลจากการเรียบเรียงในข้อเขียนของทั้งจันทน์, จักรกริช และ Casper ในทิศทางของแนวคิดทางภววิทยา, ความเป็นพหุวิทยาการ (multidisciplinary), สหวิทยาการ (interdisciplinary), หรือ ข้ามพันวิทยาการ (cross-disciplinary/transdisciplinary) ก็จะมีอิทธิพลในข้อเสนอหลักๆ ของข้อเขียนชิ้นนี้ด้วย

2 จันทน์ เจริญศรี. (2559, น. 27) แปรย่อหน้าหนึ่งจาก Whitehead, A. N. (1920). *The Concept of Nature*. pp. 30-31 (จันทน์อ้างจากปีพิมพ์ 1964) ว่า “ทางหนึ่งในการกล่าวถึงทฤษฎีที่ผมต้องการได้ให้ตกไปคือการแยกธรรมชาติออกเป็นสองส่วน นั่นคือ ธรรมชาติที่ถูกรู้สึกในสำนึก กับธรรมชาติที่เป็นต้นเหตุของการสำนึกนั้น ...” อย่างไรก็ตาม เมื่อตามไปอ่าน Whitehead ตามแหล่งอ้างอิงแล้ว ผมพบว่าไม่ได้ประทับใจ Whitehead เท่าที่ถูกแนะนำโดยจันทน์ ส่วนที่ผมเลือกมาใช้อยู่ระหว่างหน้า 26-48 มีสองส่วนหลัก คือที่ Whitehead แฝงทางการนำ “ทุกอย่าง” รวมทั้ง secondary qualities (คุณภาพที่ผ่านการปรุงแต่ง) ขึ้นมาบนหน้าดักการศึกษา (p. 27) และส่วนที่เสนอว่าควรควรสนใจความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งหนึ่งกับสิ่งอื่นมากกว่าสิ่งหนึ่งในตัวเอง (p. 30) ส่วนที่ยังไม่ขอออกตัวว่าเห็นด้วยคือเรื่อง space and time (p. 31-46) และที่ไม่เห็นด้วยเลยคือที่เขียนว่าเราไม่สามารถรู้เหตุ (why) ของความรู้ได้ (p. 32) ผมเห็นว่า Whitehead ยังมีปัญหาเรื่องญาณวิทยาและลักษณะคำถามที่คาบเกี่ยวกับทฤษฎี (pp. 39-40) ในขณะที่การประสานแนวคิดภววิทยาล้างในทศวรรษที่ 2010 ก้าวข้ามตรงนั้นไป ดู Kasuga, N., & Jensen, C. B. (2012). *An interview with Naoki Kasuga*.

ภายในบทความมีการยกตัวอย่างจากข้อเขียน การประชุมวิชาการ และสื่อร่วมสมัยอื่นๆ ของชนบการศึกษาที่ศึกษาบนฐานของการสื่อสารของมนุษย์ ประกอบด้วย มนุษยศาสตร์ มานุษยวิทยา และนิเทศศาสตร์ (ในประเทศไทยเป็นหลัก) ตามด้วยข้อเสนอว่าแต่ละส่วนที่กล่าวยังพบปัญหาหรือความขัดข้องในการศึกษาใดที่สามารถแก้ไขได้ด้วยกลุ่มกระบวนทัศน์แบบภววิทยาที่ตั้งกล่าวถึงโดยแทรกอยู่ภายในการอภิปราย นอกจากนี้ยังได้เสนอตัวอย่างกระบวนทัศน์อื่นๆ ที่มีความใกล้เคียงมาเพื่อฉายภาพให้เห็น shade หรือตัวเปรียบเทียบระหว่างกันในการปริทรรศน์ด้วย

อนึ่ง ในการอภิปรายนี้จะใช้คำ เช่น ธรรมชาติ, พาหะ, หรือ วัตถุ เป็นตัวแทนของความเป็นวัตถุวิสัย (objectivity) ที่มีลักษณะที่ต้องศึกษาด้วยวิทยาศาสตร์ เป็นความเป็นจริงที่แน่นอน มีกระบวนการพิสูจน์ได้ ฯลฯ และใช้คำ เช่น วัฒนธรรม, สาร, หรือ ความหมาย เป็นตัวแทนของความเป็นอัตวิสัย (subjectivity) ที่มีความสัมพันธ์ ผกผัน เป็นคุณค่า เป็นมนุษย์ และใช้การตีความในการทำความเข้าใจ โดยแม้จะมีการแบ่งเป็นสองฝั่งเพื่อให้ง่ายขึ้นต่อความเข้าใจในการอภิปราย แต่ข้อเขียนชิ้นนี้มีจุดประสงค์หลักในเชิงกระบวนทัศน์ที่จะสลายกระบวนทัศน์ที่แบ่งแยกระหว่างวัตถุวิสัยกับอัตวิสัย (แบ่งแยกระหว่างธรรมชาติกับวัฒนธรรม, วัตถุกับความหมาย, หรือสารกับพาหะ) และแสดงให้เห็นว่าเหตุใดชนบการศึกษาต่างๆ จึงจำเป็นต้องหันมามองในแบบเดียวกันเพื่อแก้ไขข้อจำกัดในการศึกษาที่เกิดขึ้นเพราะกระบวนทัศน์ที่แบ่งแยกนั่นเอง

● มนุษยศาสตร์

การจับและตีความ การเล่นแร่แปรธาตุกับความหมาย เป็นสิ่งที่นักมนุษยศาสตร์ทำ พวกเขาตกลงปลงใจกันว่าสนใจศึกษา “สาร” หรือ “ตัวบท” มากกว่าสิ่งอื่นเพื่อเข้าใจมนุษย์ ข้อเท็จจริงอันหนักแน่นแบบวิทยาศาสตร์ที่ลบล้างไม่ได้ด้วยจินตนาการ ไม่ใช่สิ่งที่มนุษยศาสตร์สนใจจะสร้าง เจตนา นาควัชระ

(2552, น. 19) ใช้คำว่า “ภาวีสัย” (Objectivity) กับข้อเท็จจริงแบบดังกล่าว³ และเสนอว่ามนุษยศาสตร์ให้คุณค่ากับอัตวิสัย (Subjectivity) หรือการถ่ายทอดความเคลื่อนไหวของความรู้สึกนึกคิดในมนุษย์มากกว่า :

มนุษยศาสตร์ไม่มุ่งหวังที่จะสร้างภาวีสัยในลักษณะเดียวกับวิทยาศาสตร์ แต่ยอมรับความเที่ยงธรรมของนักวิชาการเองว่ามีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความแม่นยำ อันเป็นหลักกำกับวิทยาศาสตร์ คุณภาพของงานด้านมนุษยศาสตร์จึงขึ้นอยู่กับวุฒิภาวะของปัจเจกบุคคล ซึ่งไม่ได้หมายความว่าบุคคลผู้นั้นจะต้องสูงด้วยวัยเสมอไป หากแต่เป็นบุคคลที่สั่งสมประสบการณ์มาอย่างเข้มข้น ใช้เวลาแสวงหาความรู้จากรอบด้านมาอธิบายประสบการณ์ของตน โดยมุ่งที่จะใช้กระบวนการ ครุ่นคิดพินิจนึกในการหาข้อสรุปรวมที่อาจจะเป็นหลักวิชา ซึ่งจะนำไปถ่ายทอดให้กับผู้อื่นได้... (น. 19)

ภาษาที่เจตนานิยมใช้ในปาฐกถาเรื่อง “ความอยู่รอดของมนุษยศาสตร์ไทย” เช่น “วุฒิภาวะของปัจเจกบุคคล” หรือ “ประสบการณ์” ทำให้ดูเหมือนว่าความสนใจของมนุษยศาสตร์จะเป็นความหมกมุ่นอยู่กับปัจเจก แต่ “ผู้อื่น” หรือการขยายประสบการณ์จากปัจเจกออกสู่สังคมก็เป็นสิ่งที่เจตนาให้ความสำคัญด้วย (น. 21) ข้ามปีมาในการปาฐกถา “เหลียวหลังแลหน้า เครือข่ายการวิจารณ์วรรณกรรมในประเทศไทย” เจตนา นาควัชระ (2017) ยังกล่าวเพิ่มเติมถึงประสบการณ์ของรูปแบบทางศิลปะ (form of art) ที่ทับถมลวงเลยกันไปภายในรูปแบบนั้นๆ จนเกิดเป็นประสบการณ์หรือจิตวิญญาณของตัวเอง ผมอ่านว่าเจตนากำลังหมายถึง “Zeigeist” หรือจิตวิญญาณแห่งยุคสมัย ในภาษาของเฮเกล หรือ “วัฒนธรรม” ทำให้มนุษยศาสตร์ในที่นี้ขยายออกตัวจากความหมายของปัจเจกสู่ความหมายที่มีเครือข่ายอยู่กับความหมายอื่นของมนุษย์ด้วยกัน

3 เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนกับคำว่า “ภาวีทยา” หรือ Ontology ที่ผมจะเขียนถึงมากขึ้นในช่วงต่อไป หลังจากนี้ผมจะใช้คำว่า “วัตถุวิสัย” เรียก Objectivity แทนคำว่าภาวีสัยที่เจตนาใช้ และผมจะเสนอต่อไปว่าทำไมมนุษยศาสตร์จึงไม่ใช่แค่ไม่ควร แต่ไม่สามารถสนใจแต่เพียงโลกของความหมายดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมด

ย้อนกลับไปปีที่ปาฐกถาปี 2552 เจตนาเริ่มพูดถึงเทคโนโลยีว่าเข้ามามีบทบาทสำคัญในการสื่อสารของมนุษย์ และสมควร “ใช้” แต่โดยพอดีถึงจะเกิดประโยชน์ (เจตนา นาควิธระ, 2552, น. 59) มนุษยศาสตร์ของเขาเริ่มสนใจ “สิ่งอื่น” หรือ “พาทะ” ในฐานะองค์ประกอบที่ตัดเลือกได้ด้วยเจตจำนงค์ของมนุษย์ มนุษย์ในมุมมองเช่นนี้มีชีวิตชีวาอยู่เหนือสิ่งอื่น (active) เป็นผู้สร้างเครือข่ายของความหมายขึ้นมาครอบครองโลกวัตถุที่เคยอยู่เฉยๆ (passive)

เท่าที่เรียบเรียงตั้งแต่ต้นจะเห็นว่าเจตนาเริ่มเน้นความสนใจอยู่ที่ปัจเจกขยายออกสู่สังคม ขยายออกสู่ความหมาย และขยายออกสู่วัตถุ โดยมุ่งเน้นการแสวงหาจนถ้อยทอดคุณค่าและความหมายของมนุษย์จากสิ่งเหล่านั้นด้วยวุฒิภาวะและประสบการณ์

แต่เมื่อสรรพสิ่งไม่มีความหมายของมนุษย์อยู่ในนั้น มันก็ไม่ได้อยู่ในความสนใจของเจตนาและมนุษยศาสตร์ของเขา วัตถุ (กระทั่งสิ่งอื่น หรือ the others) ในแนวคิดเช่นนี้เป็นเพียงพาทะของความหมาย (น. 18) แม้ยานางจึงเป็นความจริงเหนืออรรถยนต์ เจตนาเห็นว่าวิทยาศาสตร์จำเป็นต้องเดินตามอุดมคติที่มนุษยศาสตร์เป็นฝ่ายพัฒนา (น. 19) เช่นเดียวกับที่มองว่ามนุษย์เป็นผู้เลือกใช้สรรพสิ่งมากกว่าสัมพันธ์หรือถูกกระทำโดยสรรพสิ่ง และความหมายเป็นของจริงเหนือวัตถุ การเอาความหมายของมนุษย์เป็นศูนย์กลางอย่างหนักแน่นเช่นนี้ทำให้มนุษยศาสตร์ของเจตนาถือว่าสิ่งที่ยังไม่มีความหมายของมนุษย์อยู่ในนั้น ยังไม่ใช่สิ่งที่น่าสนใจ และยังไม่ใช่ภาระที่ต้องเข้าไปยุ่งยาม

การตัดสิ่งที่ไม่มีความหมายของมนุษย์ หรือแยกวัตถุวิสัยออกไปจากความสนใจนั้นเป็นปัญหาอย่างไร ผมจะปริทรรศน์ถึงปัญหาข้อนี้ต่อ แต่ก่อนหน้านั้นขอแสดงให้เห็นถึงบางชนบในย่านมนุษยศาสตร์ที่มีธรรมชาติของความสนใจเหลือมออกไปจากที่เจตนาว่ามานี้โดยจำเป็น พวกเขาไม่อาจแน่ใจได้ว่าตนจะสามารถสนใจแต่เพียงความหมายของมนุษย์

● มนุษยศาสตร์ : จิตวิทยาและภาษาศาสตร์

จิตวิทยาและภาษาศาสตร์กระจายตัวอย่างคลุ่มเครืออยู่รอบๆ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ความต้องการจะทำความเข้าใจจิตใจหรือภาษาของทั้งสองชนบทำให้พวกเขาไม่อาจมั่นใจว่าตนจะศึกษาเพียงความหมายที่น่าจะเป็นผลผลิตของสิ่งอื่นด้วยได้หรือไม่ ในขณะที่วรรณกรรมศึกษาต้องอยู่กับโลกของความหมายในมนุษยศาสตร์อย่างไม่มีข้อสงสัย แต่ภาษาและจิตใจที่ใช้เขียนและอ่านวรรณกรรมนั้นไม่มีเลือดเนื้อประกอบอยู่เลยหรือ? ทำให้จิตวิทยาและภาษาศาสตร์ต้องกลับไปตั้งคำถามว่า “อะไร” กำลังยุ่งอยู่กับวรรณกรรม เพียงความเป็นมนุษย์ สังคมมนุษย์ หรือวัฒนธรรม เพียงพอที่จะอธิบายความเป็นไปและความเป็นไปได้ของภาษาและจิตใจได้แล้วหรือไม่

ทั้งภาษาและจิตใจเป็นผลลัพธ์ของหน่วยกระทำหลายหน่วยที่ก่อตัวขึ้นมาจนเป็นเครือข่าย ทั้งที่เป็นวัตถุ (Material) และที่ไม่ใช่ ภาษาและจิตใจทำงานจากความเชื่อมโยงของหน่วยที่ย่อยลงไป และยังทำงานโดยไปเชื่อมโยงกับสิ่งอื่นก่อนจะสื่อสารกับโลกแห่งความหมาย มันผ่าน ประสาท อุดมภูมิ เสียง จุลชีพ⁴ ฯลฯ ทุกส่วนล้วนส่งแปลต่อกันอยู่ภายใต้ภาพปรากฏของภาษาและจิตใจ หากบางอย่างเปลี่ยน อีกอย่างจะเปลี่ยนตามไปด้วย ความเป็นไปที่เห็นได้ชัด หรือที่ จันทน์ เจริญศรี (2559, น. 23) ใช้คำว่า Hard Evidence หรือ หลักฐานหนักแน่น นี้ทำให้ทั้งสองชนบต้องล่วงเกินนิยามหลวมๆ ของมนุษยศาสตร์ ออกไปสนใจพาหะอวัยวะและหน่วยกระทำอื่น เช่น ลิ้น สมอง เชื่อโรค อากาศ เสียง ฯลฯ ที่ส่งผลกับจิตใจและภาษา การตีความเพียงลำพัง เช่น กับจิตใจด้วยจิตวิเคราะห์ กับภาษาด้วยสัญวิทยา หรือการอธิบายว่าจิตใจแย่งเพราะเศรษฐกิจแย่ อธิบายว่าเศรษฐกิจแย่เพราะจิตใจแย่ ทำให้หนีไม่พ้นความวกวนในการใช้ตัวเองอธิบายตัวเอง

4 ดูเพิ่มเติมใน อิทธิพลของจุลชีพต่อความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรม Cryan, J. F., & Dinan, T. G. (2012). Mind-altering microorganisms: the impact of the gut microbiota on brain and behaviour. *Nature Reviews Neuroscience*, 13(10), 701-712. หรือ ใน จันทน์ เจริญศรี (2559, น. 27)

(tautologous) (จันทน์ เจริญศรี, 2559, น. 32)⁵ ที่นอกจากกรอบความต้องการ จะเข้าใจจิตใจกับภาษามากกว่าใช้จินตนาการ จะทำให้มนุษยศาสตร์ไม่ได้ให้การ ต้อนรับนักแล้ว การตีความที่วกวนดังกล่าวก็ไม่ได้รับความต้องการรับจากวิทยาศาสตร์ ด้วย

ภาษาศาสตร์และจิตวิทยาที่คาบเกี่ยวอยู่กับทั้งสังคมศาสตร์และ วิทยาศาสตร์ และเต็มไปด้วยโอกาสทางกระบวนทัศน์กับวิธีวิทยา กลับไม่ได้มี โอกาสแนะนำให้นักมนุษยศาสตร์เห็นว่าความหมายของมนุษย์ก็เป็นผลผลิตจาก สิ่งอื่น กลายเป็นว่าจิตวิทยาและภาษาศาสตร์ในมนุษยศาสตร์ถูกกลืนกลับไปให้ สนใจเพียงความหมายอย่างหนักแน่นตามมนุษยศาสตร์ไปด้วย โซร์ซูร์ พรอยด์ บาร์ตส์ ลากอง ฯลฯ กลายเป็นตัวแทนของภาษาศาสตร์และจิตวิทยาที่ถูกอ้างถึง ในบทสนทนาของมนุษยศาสตร์ พวกเขามีชีวิตชีวาอยู่ในบรรณานุกรม ถูกใช้เป็น สารตั้งต้นแทนข้อค้นพบใหม่ๆ ที่เป็นความเป็นไปที่เห็นได้ชัดหรือ Hard Evidence ที่เกี่ยวกับภาษาและจิตใจ ในสายตาของนักมนุษยศาสตร์ที่สนใจแต่ความหมาย จิตวิทยาเหลือแต่จิตวิเคราะห์ ภาษาศาสตร์เหลือแต่สัญวิทยา

ผมไม่แน่ใจว่าความต้องการจะประกอบสร้างองค์ความรู้มนุษยศาสตร์จาก สังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์จะอยู่ในอุดมคติของนักมนุษยศาสตร์ไทยด้วยหรือไม่ ไม่แน่ว่านักมนุษยศาสตร์ไทยก็อาจจะอยากก้าวข้ามกรอบจำกัดของตนมานาน

5 จันทน์เขียนถึง Micheal Halewood ว่า “การอธิบายประเด็นทางสังคมด้วยตัวแปรทางสังคม” ข้อนี้เองที่ทำให้สังคมวิทยาถูกโจมตีจากนอกสาขาว่าเป็นตรรกะที่วกวน (tautological) (โปรดดู Halewood, 2009) และไปไม่ถึงค่านิยมที่ชัดเจนในตัวเอง’ ผมได้ตามไปดู ใน Halewood, M. (2009). *Sociology, Societies, and Sociality*. in *Applied Process Thought Volume II*. Dibben, M. (ed.). Ontos Verlag, Heusenstamm bei Frankfurt, pp. 293-317. และเลือกอ้างถึงส่วนนี้มาชมองเทียบต่อ “With reference to sociological theory, this suggests that there can be no theory of human society in abstract which would apply to all societies either historically or at present. Hence there is no point in trying to define human society in terms of the interdependence of its parts, or in terms of a necessary evolution or progress, or through the development of rationality, or in terms of class conflict or economic laws.”

แล้ว พวกเขาติดขัดอยู่ที่เรื่องโครงสร้างพื้นฐานมากกว่าปัญหากระบวนการทศน์ เช่น ไม่มีระบบวิชาการเอื้อให้ทำงานอย่างสหวิทยาการ มาตรฐานวารสาร TCI ที่สนใจแต่รูปแบบยิบย่อย ไม่มีอาจารย์ยอมรับงานวิจัย งบประมาณไม่มากพอจะใช้เครื่องมือใดนอกเหนือจากการตีความ หากเป็นปัญหาเหล่านี้ก็เป็นเรื่องของ การเมืองที่ค่อนข้างต่างไปจากการเมืองของความรู้ และการแก้ปัญหาที่คงอาศัย ความสามารถอีกแบบ

นั่นคือในกรณีที่นักมนุษยศาสตร์ตระหนักอยู่แล้ว แต่หากยังไม่ได้ตระหนัก ในข้อสังเกตดังกล่าว ผมก็จะค่อยๆ เสนอต่อไปว่าทำไมความสนใจที่เฉพาะเจาะจง อยู่แต่ในโลกของความหมาย หรือแต่ในวรรณกรรม หรือยิ่งบีบความสนใจ ให้หลังแคบเท่าไร ความเฉพาะทางเหล่านี้ก็ยิ่งจะกลายเป็นหล่มที่ขัดขวาง ไม่ให้นักมนุษยศาสตร์เข้าใจความหมายและความเป็นมนุษย์เสียเอง และงานที่ มนุษยศาสตร์หวังไว้ว่าต้องใช้ความเข้าใจความเป็นมนุษย์ในการอยู่รอดหลังยุคที่ หุ่นยนต์เข้ามาแทนที่แรงงาน ก็จะไม่ใช่งานของนักมนุษยศาสตร์ดังที่หวัง

● มนุษยศาสตร์ในโลกของวัตถุ : วิธีคิดของโรงละคร

แม้ทั้งสองแขนงที่ว่าจะยังไม่สามารถทำให้นักมนุษยศาสตร์รวมโลกธรรมชาติ วัตถุ หรือโลกของผัสสะอื่นเข้ามาในการคิดถึงสิ่งที่ตนศึกษาได้ แต่ดูเหมือนว่าตั้งแต่ สดใส พันธุมโกมล นำการละครสมัยใหม่เข้ามาอยู่ในคณะอักษรศาสตร์ เกิดนักมนุษยศาสตร์ที่วิจารณ์ละคร ทำให้บทสนทนาของตัวบทเริ่มขยายกว้างออกไป แสงสีเสียง การแสดง ฯลฯ ถูกนำเข้ามามองร่วม มีกลุ่มทฤษฎีการละครที่สนใจ องค์ประกอบของสารในฐานะตัวสารเอง วิธีคิดที่มีการมองโรงละคร (theatre) เป็นระบบนิเวศภาพรวมที่บรรยากาศส่งผลถึงกันจนกลายเป็นข้อความที่ผู้รับสาร ได้รับ ทำให้ผู้ที่ศึกษาการละครต้องศึกษากว้างออกไปกว่าเพียงตัวบท เช่น แนวคิด ของ Konstantin Stanislavski ที่พูดถึงวิธีการแสดงโดยมองทั้งร่างกายและจิตใจ

เป็นองค์รวมเพื่อแสดงเป็นสิ่งที่ต่างๆ จนเป็นที่นิยมและถูกย่อยเป็นบทเรียนการ แสดงทั่วไปในละครสมัยใหม่ (Whyman, 2013) จนกระทั่งการมององค์ประกอบ ศิลป์ เหลี่ยมมุมโค้งแสงสีต่างๆ ที่ส่งผลต่อความรู้สึกของผู้ชมต่อตัวละคร นักการ ละครจึงเป็นทั้งผู้ประกอบสร้างและผู้ย่อความหมายในตัวเอง พวกเขาได้มองเห็น ว่าสิ่งต่างๆ สัมพันธ์กันอย่างไรจนกลายเป็นความหมายขึ้นมา (จากซีกเหล็กสู่ฉาก) จึงเป็นความเข้าใจที่ต่างออกไปจากนักมนุษยศาสตร์แบบที่เพิ่งกล่าวไปในช่วงก่อน หน้าที่ทำงานอยู่กับความหมายที่มีอยู่แล้ว นักการละครได้อยู่เห็นการรวมตัวของ หน่วยย่อยขึ้นมาเป็นความหมาย

อย่างไรก็ตาม ปัญหาของการละครคือความไม่ตระหนักถึงภาวะของความรู้ ที่มีอยู่ และชนบ่ออื่นๆ ก็ไม่ได้มองการถ่ายทอดที่เกิดขึ้นในโรงละครว่าเป็นความ รู้เช่นเดียวกับแบบที่สามารถจดจำได้ แทนที่จะถูกมองว่ามั่นคงบันทึกถ่ายทอด ได้ยาก มันกลับถูกมองว่าทำไม่ได้ กลายเป็นปัญหาในทางการเมืองของความรู้ หรือสังคมวิทยาของความรู้ ที่ความรู้ชุดหนึ่งถูกความรู้อีกชุดกดทับเอาไว้จนไม่ สามารถแสดงศักยภาพต่างๆ ออกมาได้

น่าเสียดายที่การวิจารณ์ละครกลายเป็นสิ่งที่ทำกันในวงแคบ เช่น ในชมรม วิจารณ์ศิลปะการแสดง และตำแหน่งผู้จัดการวรรณกรรม หรือนักวิจัยวิจารณ์ ประจำโรงละคร (Dramaturge) ที่ทำหน้าที่วิจารณ์เพื่อการปรับเปลี่ยนระหว่าง ซ้อม (ไม่ใช่วิจารณ์หลังงานเสร็จ) ก็ไม่ได้เป็นที่นิยมนัก และไม่ปรากฏว่ามีบท สอนหาได้จากบทวิจารณ์ละครถูกนำไปใช้ต่อยอดในมุมอื่นๆ ของมนุษยศาสตร์ อย่างจริงจัง ที่น่าเสียดายมากไปกว่านั้นคือการไม่ปรากฏบันทึกการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น ในโรงละคร ทำให้การย่อองค์ความรู้จากการซ้อมละครที่แท้จริงแล้วมีอยู่ ทำได้ และสำคัญพอๆ กับการเกิดเป็นความหมายในช่วงการแสดงละคร กลายเป็น สิ่งที่ไม่เกิดขึ้น กลายเป็นการถ่ายทอดกันแบบปากต่อปากหรือด้วยวิธีส่วนบุคคล ซึ่งถูกโลกวิชาการสมัยใหม่มองว่าเป็นสัญชาตญาณ (intuition) มากกว่า ความรู้ โรงละครซึ่งเป็นห้องทดลองแบบหนึ่งของนักมนุษยศาสตร์ถูกมองข้ามไป

และก็เช่นเดียวกับจิตวิทยา กับภาษาศาสตร์ เมื่อการละครเข้าไปอยู่ในเวทีของมนุษยศาสตร์ มันกลับจะเหลือแต่บทละครเสมอ ทั้งที่องค์ประกอบอื่นก็ส่งแปลจับฉวย สื่อสารกันออกมาเป็นความหมายบนภาพปรากฏของละครไม่แพ้กัน⁶

● มนุษยศาสตร์ในโลกของวัตถุ : จากตัวบทสู่พาหะ

การพิมพ์ การละคร การบันทึกภาพและเสียง ซึ่งถือเป็น “พาหะ” ของความหมายที่มีความผูกพันต่อเนื่องโดยสัมพันธ์อยู่กับความหมายตลอดมา ทำให้ความทะเยอทะยานของมนุษยศาสตร์จำเป็นต้องขยายพื้นที่ตามไปด้วย แนวคิดการวิจารณ์วรรณกรรมจากมนุษยศาสตร์จำเป็นต้องถูกใช้มองกว้างออกไปถึงสื่ออื่นๆ นอกจากความหมายจากการจดจาะด้วยตัวอักษรเพียงลำพัง เกิดการพัฒนาและการประสานแนวคิดที่ใช้ในการมองอย่างหลากหลายและมีสีสัน ทั้งในมนุษยศาสตร์เอง หรือส่วนหนึ่งที่ใช้ประสานกันใหม่จนกลายเป็นนิเทศศาสตร์ (จะกล่าวถึงต่อไป) เกิดการใช้คำว่า “ภาษาภาพยนตร์” และแนวคิดร่วมสมัยอื่นๆ ทำให้เห็นถึงความสนใจพาหะหรือองค์ประกอบอื่นมากขึ้นในการศึกษาเพื่อที่จะเข้าใจความหมายของมนุษย์

อย่างไรก็ตาม วาทศิลป์และความเชื่อว่า “ไม่มีอะไรใหม่” หรือ “ไม่มีอะไรจริง” ที่ในระลอกหลังได้รับอิทธิพลมาจากกลุ่มแนวคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodern) อาจยังทำให้เกิดลักษณะ “ไม่มีอะไรใหม่” จริงๆ แม้มนุษยศาสตร์จะได้พบกับปัจจัยของการศึกษาความหมายอย่าง “พาหะ” ที่เปลี่ยนไปอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ เกิดมุมมองที่ว่าความหมายของมนุษย์มีอยู่อย่างจำกัด ไม่ว่าจะพาหะในการสื่อสารจะเปลี่ยนไปมากเท่าใด จะมีอยู่เพียงแค่กระดาษ หรือ Virtual Reality

6 ผมอยากเสนอคั่นตรงนี้เล็กๆ ว่าการละครรวมถึงงานศิลปะอื่นๆ อาจควรถูกมองร่วมไม่ต่างจากการงานวิจัยหรืองานวิชาการ และควรเริ่มการจัดทำบันทึก ไม่ใช่แค่เพื่อบันทึกเอาไว้เฉยๆ แต่เป็นการบันทึกของนักสังเกตการณ์ที่เชื่อว่าจะมีการค้นพบอยู่เบื้องหน้า แบบที่นักวิทยาศาสตร์บันทึกสิ่งที่เกิดขึ้นในห้องทดลอง แบบที่ยามจดบันทึกประจำวันในวันที่ถูกแจ้งว่าจะมีคนมาวางระเบิด และเริ่มเผยแพร่บันทึกภายในเหล่าสำนักสื่อสาริตยศาสตร์ของสาธารณะ ทั้งในฐานะตัวงาน และหน่วยเชื่อมต่อดังกล่าว

มนุษย์ก็ยังคงมี “ความหมาย” ที่จะสื่อสารกันอยู่จำกัดในรูปร่างเดิมๆ รัก โลภ โกรธ หลง เท่าเดิมเพียงเท่านั้น ไม่มีอะไรใหม่มากกว่านั้น ความเชื่อเช่นนี้แสดงให้เห็นว่ามนุษยศาสตร์ยังขาดคำถามว่าตนจะสามารถหาความหมายอะไรได้มากกว่าที่เคยหาได้จากตัวบทก่อนๆ หรือไม่ และยังขาดคำถามว่าความหมายที่มนุษย์กำลังสื่อสารกันอยู่ในปัจจุบันนี้ มีอยู่ในแบบเดียวกับที่เคยสื่อสารกันได้ในยุคของการพิมพ์ หรือยุคที่นักคิดชื่อดังคนต่างๆ ที่นิยมอ้างถึงเคยมีชีวิตอยู่หรือไม่ หากมนุษยศาสตร์ยังคงตั้งอยู่กับสมมติฐานแบบเดิมของเจตนาที่ว่ามนุษย์เป็นผู้สร้างความหมายอยู่เหนือสิ่งต่างๆ และเลือกใช้สิ่งต่างๆ ในฐานะตัวส่งผ่านความหมายมากกว่าที่จะมีสิ่งต่างๆ มากำหนดความหมายร่วมด้วย มนุษยศาสตร์ก็จะมองหาความหมายเดิมที่เชื่อว่าคงตัว และก็จะพบกับความหมายเดิมไม่ว่าจะเปลี่ยนตัวบทไปอยู่บนพาหะใด และจะยังพบกับปัญหาขาดความทะเยอทะยานในการค้นหาความรู้ความเข้าใจที่ยังไม่ถูกค้นพบ แต่จะเบนทิศทางไปสู่การศึกษาเพื่อค้นหาความเกี่ยวข้องระหว่างสิ่งที่มีอยู่แล้ว หรือความเชื่อมโยงระหว่างตัวบท (intertextuality) เพราะมีสมมติฐานอยู่บนความเชื่อที่ว่า จะไม่มีอะไรใหม่รออยู่เบื้องหน้าแล้วในความเป็นมนุษย์ และการทำงานวิชาการบนความเชื่อเช่นนี้ก็จะกลายเป็นงานวิชาการที่ไม่มุ่งเป้าไปสู่การก้าวหน้า (progress) แต่อย่างใด

อินเทอร์เน็ตกับกลไกตลาดทำให้ต้นทุนของการร่วมคิดค้นเทคโนโลยีถูกลง⁷ สถานการณ์เช่นนี้มีตัวอย่างหลายครั้งว่าจะทำให้พัฒนาการของมันเร่งเร็วขึ้นใน

7 ต้นทุนการผลิตถูกลงสำหรับผู้มีกำลังจะผลิตอยู่แล้ว กล่าวคือมันถูกลงสำหรับชนชั้นกลางขึ้นไป แต่ตัดผู้ไม่มีต้นทุนออกจากระบบ พวกเขาจะโดนทิ้งท้ายไกลออกไป การเติบโตที่รวดเร็วของเทคโนโลยีทำให้คนที่โตอยู่แล้วก้าวกระโดดไปได้ไกลกว่าเดิมมากเมื่อเปิดประตูสู่โลกของการผลิตแบบจักรกลขับเคลื่อน ในขณะที่คนที่ต้นทุนชีวิตต่ำจะยังก้าวไปไม่ถึงไหน หรือทำได้อย่างมากก็แค่มีสมาร์ตโฟน ไม่ต่างจาก 2*2 กับ 90*2 และเทคโนโลยีก็จะคุณให้คนที่มต้นทุนมากกว่าด้วยตัวเลขที่มากกว่าไปเรื่อยๆ นักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักกำลังถกเถียงกันว่าอย่างไรให้พัฒนาความสามารถในการสร้างสรรค์ให้อยู่รอดได้ในสภาวะที่เทคโนโลยีจะแทนที่แรงงานไม่สามารถสร้างสรรค์ แต่การสนทนาดังกล่าวหมายถึงการหาทางรอดให้ชนชั้นกลางขึ้นไป ผมคิดว่าบทสนทนาของนักเศรษฐศาสตร์ควรจะหันไปหาคนที่ไม่มีโอกาสในการร่วมผลิตอะไรเลยมากกว่า ซึ่งหมายความว่าควรกลับไปแก้ไข้ปัญหาพื้นฐานก่อนที่จะทุกอย่างจะแยกแยะกว่าเดิม

ทุกๆ ทิศทาง นอกจากเทคโนโลยีการสื่อสารแล้ว เทคโนโลยีแรงงานอย่างหุ่นยนต์ หรือจักรกลซับซ้อนก็เติบโตอย่างรวดเร็วจนถูกเปรียบเทียบว่าเหมือนการระเบิด สิ่งเหล่านี้ส่งสัญญาณถึงความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นเร็วกว่าพัฒนาการที่เชื้องำของการปฏิวัติการพิมพ์ ในขณะที่คอมพิวเตอร์ตกุ้งทุกวัน ตัวพลิกเกมก็อาจเกิดขึ้นได้วันต่อวัน (Ford, 2015, pp.6-12) เวลาอันเร่งเร้าและเหลวไหลมี นัยสำคัญมากขึ้นในการสื่อสาร โลกของความหมายเผยตัวชัดขึ้นว่ากำลังผูกตัว อยู่กับสิ่งอื่นที่มีกลไกเป็นของตัวเอง เกม ความเร็วของอินเทอร์เน็ต Internet of things (อินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง) ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence, AI) การจำลองภาพเสมือน (Virtual Reality, VR) การพิมพ์สามมิติ ฯลฯ สิ่งที่ถูกพูด ถึงจนเกร่อและจะต้องถูกพูดถึงอีกเรื่อยๆ เหล่านี้เป็นนวัตกรรมของมนุษย์ แต่ใน ขณะเดียวกันก็มีกลไกของมันเองที่ไม่ต้องการมนุษย์ดูแล หมายความว่าแม้มนุษย์ จะเป็นผู้สร้าง แต่ไม่ใช่ผู้กำหนดมัน สิ่งเหล่านี้มีความสัมพันธ์ร่วมกับมนุษย์ในฐานะ ตัวเปลี่ยนความหมาย หรือแม้กระทั่งอาจเป็นฝ่ายที่คิดและมีเจตจำนงมากกว่า (วริศ ลิขิตอนุสรณ์, 2016) เช่นนัยสำคัญของจดหมายที่เปลี่ยนไปเมื่อมีอีเมล นัยสำคัญของอีเมลที่เปลี่ยนไปเมื่อมีโซเชียลเน็ตเวิร์ก นัยสำคัญในความสัมพันธ์ ของครุฑทางไกล ความสัมพันธ์ในครอบครัวและเครือญาติ ที่มี หรือไม่มีโซเชียล เน็ตเวิร์ก (Harper, 2011) กระทั่งนัยสำคัญของ “คำพูด” ที่เปลี่ยนไปเมื่อราคา จ่ายค่าเครือข่ายโทรศัพท์คิดราคาเป็นนาทึ ในขณะที่การพูดผ่านเครือข่าย อินเทอร์เน็ตมีลักษณะการจ่ายแบบเหมารวม เมื่อสิ่งที่เราเคยเชื่อว่าเป็นเพียงพาหะ กลับมีผลต่อการความเป็นไปได้ทุกทิศทางของตัวบทอย่างหนักแน่น ความสามารถในการ “อ่าน” พาหะในฐานะตัวบทด้วยจึงกลายเป็นพื้นฐานสำคัญสู่การอ่าน ความหมายของมนุษย์ และความหมายที่เปลี่ยนไปจากการส่งแปลระหว่างความ หมายเองกับพาหะและปัจจัยอื่น จึงกลายเป็นเป้าหมายการศึกษาที่ควรจะอยู่ “ข้างหน้า” หรืออยู่ในจินตนาการถึงความก้าวหน้าในมนุษยศาสตร์

ตัวอย่างดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่านวัตกรรมหรือวัตถุมิบบทบาทมากกว่าเป็นเพียงพาหะ แต่เป็นผู้กระทำร่วม และยังทำให้เห็นว่าความหมายของมนุษย์ไม่ได้ถูกสร้างและควบคุมอยู่โดยมนุษย์อย่างเดียว แต่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาจากสิ่งอื่นด้วย คำอธิบายนี้ครอบคลุมมากไปกว่าข้อบ่งชี้ของนวัตกรรม แต่ทำให้คิดย้อนกลับไปได้ดีกว่าแล้วสิ่งอื่นที่ไม่ใช่ในนวัตกรรม ไม่ใช่พาหะ และไม่ใช่เพียงบริบท กำลังมีบทบาทอยู่ด้วยมากเพียงใดในการสื่อสารที่กลายเป็นการประกอบสร้างความ เป็นมนุษย์ ทำให้ความสนใจเพียงความหมายของมนุษย์ในมนุษยศาสตร์กลายเป็นหล่มที่มนุษยศาสตร์สร้างขึ้นมาเอง และฉุดรั้งตัวเองเอาไว้จากความเข้าใจมนุษย์

● พรหมแดนมนุษยศาสตร์และมานุษยวิทยา

เวที “เหลียวหลังแลหน้า การวิจารณ์วรรณกรรมในประเทศไทย” (2017) ที่จัดโดยเครือข่ายนักมนุษยศาสตร์ไทยอย่าง TRF Criticism ใช้เวลาโดยมากหมดไปกับการเหลียวหลังและพูดถึงเกร็ดประวัติศาสตร์ แต่อย่างไรก็ตาม เวทีนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความตระหนักว่าวัฒนธรรมการเขียนอ่านในปัจจุบันกำลังต่างออกไปจากแบบที่นักมนุษยศาสตร์แบบเดิมคุ้นเคย และพวกเขาก็เห็นว่าพรหมแดนความสนใจของการวิจารณ์วรรณกรรมก็ควรจะขยายออกไปด้วย เพียงแต่ยังไม่มั่นใจ และพูดไปไม่ถึงว่า “ตัวบทใหม่” ของพวกเขาอยู่ที่ไหนและจะเป็นอย่างไร

ผมได้เขียนวิจารณ์ตอบเรื่องนี้ลงในประชาไทด้วยน้ำเสียงที่ไม่เป็นมิตรนัก (และมารู้สึกผิดในภายหลัง) ว่าตัวบทใหม่ไม่ใช่เพียงตัวหนังสือที่ย้ายจากกระดาษไปสู่หน้าจอ แต่ย้ายจากความเป็นตัวหนังสือไปเป็นสื่อประสมที่ทำปฏิกิริยาตอบโต้กับผู้อ่าน และทำให้ผู้อ่านไม่ได้ทำหน้าที่แต่เพียงนั่งอ่านอีกต่อไป เช่นเกม (วริศ ลิขิตอนุสรณ์, 2017) เกมจริงจังทำให้เกิดสิ่งทีนักเล่นเกมจริงจังใช้คำว่า “เผาสมอง” ที่หมายถึงการใช้ความคิดและการวิเคราะห์จำนวนมาก⁸ ไม่มาก

8 “เผาสมอง” ต่างจาก “หัวร้อน” ซึ่งแปลว่าทำให้หงุดหงิดใจร้อน แต่เผาสมองใช้เรียกสภาวะที่ต้องใช้ความคิดเป็นอย่างมาก

ไม่น้อยไปกว่าการพยายามอ่าน James Joyce หรือนักเขียนเขียนยากคนอื่นๆ ผมแสดงความคิดเห็นว่าการเล่นเกมคือตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดของการอ่านยุคปัจจุบัน

หลังจากบทความเผยแพร่ได้ไม่ถึงวัน รีนฤทัย สัจจพันธุ์ หนึ่งในผู้บรรยายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดงาน ก็ได้มาตอบกลับผมทางเฟซบุ๊กว่านักมนุษยศาสตร์ไม่ได้ไม่ยอมรับว่าเกมเป็นวรรณกรรม แต่เพราะยังไม่รู้จักดีมากกว่าจึงยังไม่ได้มองรวมทั้งสนใจจะหาความรู้เรื่องเกมต่อไป

หลังจากนั้นไม่กี่วันเราก็ได้เห็นหนังสือชื่อ *อ่านวรรณกรรม Gen Z - The Book of Gen Z* ของ รีนฤทัย สัจจพันธุ์ พิมพ์โดยสำนักพิมพ์แสงดาวออกสู่ท้องตลาด⁹ (ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับอะไรกับผม) แต่การแสดงความคิดเห็นที่ “แลหน้า” บ่อยๆ ครั้ง เช่นนี้ แสดงให้เห็นว่าตัวบทที่เป็นของเยาวชนในฐานะตัวแทนของ “ตัวบทใหม่ๆ” กำลังถูกสนใจโดยวงสนทนาดั้งเดิมในมนุษยศาสตร์ไทย

ในเวลาใกล้เคียงกัน การประชุมวิชาการด้านมนุษยศาสตร์ระดับปริญญาตรี ครั้งที่ 3 โดยคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดเมื่อ 18 มีนาคม 2560 บุญจรรย์บรรพต โพธิ์เกตุ (2560) เสนอการตีความตัวบทจากเกม Skyrim กฤตกร สารกิจ (2560) เสนอถึงรายการโทรทัศน์ Academy Fantasia ส่วน คุณากร สายสุทธิ (2560) เสนอเกี่ยวกับเพลงเกาหลีที่พัฒนาจากเพลงป๊อปสู่การเป็นเครื่องมือทางการเมือง มีสุรเดช โชติอุดมพันธุ์ เป็นผู้วิจารณ์ในกลุ่มสื่อร่วมสมัย

ประเด็นที่ผมเห็นด้วยกับสุรเดชในที่ประชุมคือการหันออกมาทำความเข้าใจโลกภาพหะของตัวบทนั้น เช่น โทรทัศน์ ภาพ เสียง หรือกลไกการตอบโต้ของเกม ซึ่งยังไม่ได้มีอยู่มากนักในบทความทั้งสาม อย่างไรก็ตามงานของบุญจรรย์บรรพตมีการพูดถึงสิทธิในการตัดสินใจของผู้เล่นที่มีผลกับตัวบท และลักษณะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างภารกิจที่ตัวบทและกลไกที่กำหนดให้ผู้เล่น กับสิ่งที่ผู้เล่นเลือกทำเองได้ ฯลฯ

9 ดู รีนฤทัย สัจจพันธุ์. (2560). *อ่านวรรณกรรม Gen Z*. สำนักพิมพ์แสงดาว

บทวิจัยของนักวิจัยรุ่นใหม่ ทั้งสามที่ถูกคัดเลือกเข้ามาอยู่ในเวทีมนุษยศาสตร์ และมีนักมนุษยศาสตร์เป็นผู้วิจารณ์ อาจถือได้ว่าเป็นหนึ่งในความเคลื่อนไหวที่แสดงให้เห็นถึงพรมแดนที่กำลังขยับขยายออกไปในทุกๆ รุ่นของนักมนุษยศาสตร์

ต่อมาในวันที่ 30 มีนาคม 2560 นักมนุษยศาสตร์รุ่นใหม่ใหญ่ปึกหมุดที่ผมคิดว่าน่าจะมีนัยสำคัญเกี่ยวกับการขยายพรมแดนอีกครั้งในงาน *การเสนอผลการวิจัย สันทนา สาธยาย ว่าด้วยเรื่องเครือข่ายของมนุษย์* (2017) ผมยังไม่ทันได้เข้าร่วม ในขณะที่กำลังเขียนข้อเขียนชิ้นนี้ แต่จากหัวข้อเช่น “เมื่อตัวหนังสือเปลี่ยนรูปแปลงร่าง” หรือ “เครือข่ายโยงโยมมนุษย์” และการพูดถึงการละคร (อย่างที่ผมได้กล่าวไว้ว่าเป็นหนึ่งในขอบที่ขยายพรมแดนของมนุษยศาสตร์) ทำให้เห็นถึงความเป็นไปได้ถึงการปลดพันนาการความสนใจเดิมของมนุษยศาสตร์ ที่น่าสนใจก็คือมันได้เริ่มขึ้นในเครือข่ายของ เจตนา นาควัชระ ผู้จำกัดความสนใจเดิมของมนุษยศาสตร์ที่ผมได้เสนอไปตอนต้น

จากวรรณกรรมดั้งเดิมของนักเขียนที่รู้จักกันดีในขอบ ก้าวออกมาสู่วรรณกรรมร่วมสมัย และสู่วรรณกรรมสมัยนิยมอย่างแฟนฟิกของเยาวชน ถัดมาได้เกิดความสนใจวรรณกรรมที่เกิดขึ้นบนรูปแบบอื่น และเริ่มพูดออกมาจากความ เป็นวรรณกรรมสู่ลักษณะเครือข่าย ความต้องการขยับขยายพรมแดนของตัวบท ในนักมนุษยศาสตร์รุ่นใหม่ี่คงเป็นสิ่งที่ผมไม่มีความสงสัย แต่การขยายพรมแดนของวิธีวิทยาหรือกระบวนทัศน์ที่ใช้ในการศึกษา เป็นสิ่งที่ผมยังไม่มั่นใจ

ผมยังไม่มั่นใจว่าคำว่า “เครือข่ายโยงโยมมนุษย์” ที่เป็นหัวข้อบรรยายหนึ่งของ TRF Criticism จะเหลื่อมซ้อนอยู่กับคำว่า “เครือข่าย” ในความหมายของ Bruno Latour และ Actor-Network Theory (ANT) ที่ผมกำลังจะพูดถึงในบทความถัดไปมากน้อยขนาดไหน ความคับคั่งคล้ายคัลลาเหล่านี้สะกิดใจผมขึ้นมาว่าเวที *การวิจารณ์วรรณกรรมแนวนิเวศ (Ecocriticism): จากวรรณกรรมไทยและ*

วรรณกรรมต่างประเทศ (2016) ของกลุ่ม TRF Criticism เช่นกันในปี 2559 ก็เคยมีการวิพากษ์ Anthromorphism¹⁰ ว่าเป็นการเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง (ัญญา สังขพันธ์านนท์, 2016) ซึ่งเป็นความสนใจที่ใกล้เคียงกับ Anthropomorphism¹¹ ที่มีถูกพูดถึงในความเคลื่อนไหวของกลุ่มนักมานุษยวิทยาที่หันมาสนใจภววิทยา¹² หรือที่ทำให้ภววิทยาสนใจมานุษยวิทยาไปด้วย เรียกว่า Anthropological turn to Ontology ในภาษาของ Casper Bruun Jensen (n.d.) หรือเรียกกันโดยทั่วไปว่า the Ontological turn ซึ่งสนใจทั้ง Actor-Network Theory และ Anthropomorphism ในการช่วยขยายพรมแดนของกระบวนทัศน์และวิธีวิทยาเช่นกัน

ถัดมา ที่สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยชาวฝรั่งเศสชื่อ Stéphane Rennesson (ร่วมกับ Abigaël Pesses ในช่วง Beyond nature and culture in Southeast Asian Societies) ขึ้นบรรยายในงาน CSDS-IRASEC Academic Seminar 2016-2017 : Societies and Environments in Southeast Asia (Research Institute on Contemporary Southeast Asia, n.d.) ช่วงของเขาบรรยายถึงสังคมของชุมชนคนชนดั่งที่พยายามพูดถึงดั่งจากดั่งในตัวเองออกมาจนถึงความเคลื่อนไหวภาพกว้างของชุมชนนั้น เขาเองก็เช่นกันที่ได้ใช้คำว่า Anthropomorphism (แม้ยังไม่ได้

10 Anthromorphism ในความหมายที่ถูกใช้ในงานดังกล่าว คือ การทำให้สิ่งอื่นมีลักษณะของมนุษย์

11 Anthropomorphism ในความหมายของกลุ่มความคิดแนวภววิทยาในช่วงทศวรรษที่ 2010 คือการเปลี่ยนจากการมองโดยใช้มนุษย์เป็นศูนย์กลาง (anthropocentrism) เป็นการตั้งต้นอนุมาณใหม่ทั้งหมดจากผัสสะ (sense) หรือลักษณะการจับฉวย (prehension) ของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ที่กำลังสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ เพื่อให้สามารถเข้าใจและอธิบายการทำงานของมันที่สื่อสารอยู่ จากฐานผัสสะของตัวมันเอง ไม่ใช่เพียงจากการตัดสินจากมนุษย์

12 ก่อนหน้านั้นในปี 2015 เกษม เพ็ญภินันท์ และจักรกริช สังขมณี ในการเสวนา “ความจำกัดคำ คำจำกัดความ” จัดโดย the Reading Room และ ศูนย์ศึกษาสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ร่วมกันอภิปรายถึง Ontological turn โดยมี Anthropomorphism เป็นหนึ่งในแนวคิดที่ถูกพูดถึงในนั้น ดู Threadingroombkk. (2015, September 07). Ontological Turn Part 1.

ตอบผมว่ามันต่างจากบุคลาธิษฐานอย่างไร) ในขณะที่เมื่อหันมามองเวที ecocriticism บทสนทนาในวงนี้ก็เริ่มแนะนำการให้ความสนใจสิ่งแวดล้อมเท่ากับ หรือมากกว่าตัวมนุษย์เอง มีปาฐกถาของดาร์รินทร์ ประดิษฐทัศนีย์ (2016) ที่กล่าวถึงการวิพากษ์การเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) และงานของธัญญา สังขพันธานนท์ (2016) พุดถึง Anthromorphism ในวรรณกรรม

งานของธัญญาพุดถึง Anthromorphism ในวรรณกรรมในลักษณะที่ไม่ได้ไปไกลกว่าบุคลาธิษฐาน (Personification) เพราะเป็นการนำคุณสมบัติของมนุษย์เข้าไปเปรียบใส่ในสิ่งอื่น เช่นการมองเสือว่ามีอารมณ์ ความสง่า ความทรนง ซึ่งล้วนแต่เทียบได้กับภาวะและผัสสะเท่าที่มนุษย์มีอยู่ หรือที่มากกว่าที่มีอยู่แต่เข้าใจได้ทันที เช่น พละกำลัง ฯลฯ งานที่เลือกมาปริทรรศน์ยังไม่เกิดความทะเยอทะยานที่จะแสวงหาสิ่งที่เกินเลยไปจากขอบเขตของผัสสะที่อนุমানได้ว่าสิ่งอื่นอาจมีอยู่ (ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นจริงก็จะสร้างความจำเป็นให้ผู้ปริทรรศน์ต้องก้าวออกจากศาสตร์ของตนเพื่อตรวจสอบองค์ความรู้อื่น) โดยสรุปแล้วงานที่ธัญญาเลือกมาปริทรรศน์ก็คือการเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยที่มนุษย์เป็นผู้เมตตามอบความหมายให้สรรพสัตว์ต่างๆ ขึ้นมาว่าเท่ากันหรืออาจจะเหนือกว่าตน

งานชิ้นอื่นๆ ใน ecocriticism ผมเห็นว่าเป็นการมองสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ในฐานะที่มันแวดล้อมมนุษย์อยู่ และยังไม่พบการใช้แนวคิดที่ล่วงเลยออกไปจากทฤษฎีวิวรรณกรรมหรือทฤษฎีการตีความอย่างมีนัยสำคัญ มนุษย์ในที่นี้ยังคงมีลักษณะถูกมองแยกจากธรรมชาติ

การวิจารณ์วรรณกรรมสาย ecocriticism จะพุดถึงสิ่งแวดล้อมในความหมายที่เป็นอะไรสีเขียว เอนเอียงไปทางปลูกต้นไม้ ได้รับอิทธิพลมาจากวารสารอย่าง ISLE: Interdisciplinary Studies in Literature and Environment (ดาร์รินทร์ ประดิษฐทัศนีย์, 2016) เป็นบทสนทนาของวรรณคดีศึกษาในช่วงปลายทศวรรษที่ 1980 ถึงต้นทศวรรษที่ 1990 ความเคลื่อนไหวนี้ค่อนข้างเป็นคนละ

วาระกับอิทธิพลของกลุ่ม Ontological turn ที่เริ่มต้นตัวขึ้นใหม่ขึ้นในกลุ่มปรัชญาฝรั่งเศสกับมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาในช่วงทศวรรษที่ 2010 มีความขัดแย้งกับวิธีคิดสำนัก Speculative Realism¹³ และมีความทะเยอทะยานที่สนใจวิธีวิทยากับกระบวนการทัศน์ที่พิสดารและฮึกเหิมมากเกินกว่าจะเห็นแค่สีเขียวเวลาที่พูดถึง

ผมพยายามจะทำให้กระจ่างว่า ecocriticism ในมนุษยศาสตร์น่าจะเป็นญาติห่างๆ จาก Ontological turn ในมานุษยวิทยามากกว่าอยู่ในความเคลื่อนไหวเดียวกัน เพราะหากพูดถึงสิ่งแวดล้อมสีเขียว นักมานุษยวิทยาในความเคลื่อนไหวดังกล่าวพูดถึงหนังสือเล่มสำคัญอย่าง *How Forests Think: Toward an Anthropology Beyond the Human* ของ Edward Kohn (2013) ที่ได้รับรางวัล The Gregory Bateson Book Prize (จักรกริช สังขมณี อ้างถึงใน จันทน์ เจริญศรี, 2559, น. 145) ในขณะที่ใน ecocriticism ก็จะหันไปพูดถึงบทสนทนาใน ISLE: *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment* และกลุ่มแนวคิดที่กระจายตัวออกไปในแนวสิ่งแวดล้อมกับมนุษย์และมีสีเขียวอยู่มากกว่า ทั้งสองบทสนทนาที่กล่าวถึงนี้ไม่ปรากฏการใช้แนวคิดข้ามสลับกัน ก่อนข้างแน่ใจได้ว่าเติบโตมาคนละที่ละทาง แต่ที่น่าสนใจคืออะไรทำให้พัฒนาการของทั้งคู่ ดูจะใกล้เคียงกันได้ขนาดนี้

สองเวทีที่แยกกันจัด แยกกันคิด แต่มีรูปร่างความคิดและการใช้ภาษาใกล้เคียงกันนี้ ถูกจัดขึ้นในเดือนเดียวกันปีเดียวกัน คือพฤศจิกายน 2559 ธรรมนูญกับเสื่อในวันที่ 4 และ Stéphane กับดวงในวันที่ 26 นอกจากนี้เวลาของการอบรมเชิงปฏิบัติการว่าด้วย Actor-Network Theory (ANT) (ม.ป.ป.) ในมานุษยวิทยา

13 นักปรัชญาในขอบข่าย Speculative Realism วิพากษ์แนวคิดที่ว่าสรรพสิ่งมีอยู่เพียงในประสบการณ์หรือผัสสะของมนุษย์ (subjectivism) ในขณะเดียวกันก็วิพากษ์แนวคิดที่เสนอว่ามนุษย์ไม่สามารถเข้าถึงสิ่งนอกเหนือผัสสะได้ (transcendentalism) พวกเขาเห็นว่าโลกนอกความรู้ของมนุษย์นั้นมิได้อยู่ยังพยายามศึกษาได้ด้วยความทะเยอทะยานที่ต่างกันไปในวิธีวิทยา

ที่จัดขึ้นในธรรมศาสตร์โดยเครือข่ายของนักมานุษยวิทยา กลุ่มเดิม (Casper Brun Jensen) ก็เดินทางมาบรรยายด้วย) ก็เกิดขึ้นเมื่อ 21 มกราคม 2560 ซึ่งไม่ห่างมากกับการเริ่มใช้คำว่า “เครือข่าย” ในวงสนทนา “การเสนอผลการวิจัย สนทนา สาธยาย ว่าด้วยเรื่องเครือข่ายของมนุษย์” ของ TRF Criticism ที่จัดในไม่เกินสองเดือนถัดมา

ความพยายามที่จะขยับขยายและหันมามองเห็นภาพต่างๆ คล้ายๆ กัน พร้อมๆ กันนี้สำหรับผมมีข้อสังเกตอยู่หลายประการ แต่จะกล่าวถึงหลังจากทำให้กระจ่างว่ามานุษยวิทยากำลังขยายอะไร

● มานุษยวิทยา

ลักษณะการผูกมุ่มองไว้กับความเป็นเหตุเป็นผลของผู้ศึกษาเป็นศูนย์กลาง ไม่ว่าจะด้วยอิทธิพลของการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ การล่าอาณานิคม หรืออย่างที่นักคิดเพนินิสต์-เพคศึกษาเรียกมันว่า “ความเป็นชาย” ในมานุษยวิทยา เป็นแบบที่เห็นตัวอย่างวิธีคิดได้ในงานของ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2525) ที่พยายามจะกำจัดความคลุมเครือ ความรู้สึก ความไม่เป็นเหตุเป็นผลและเรื่องเล่าออกไปจากความ เป็นวิชาการ แล้วสร้างกระบวนการการหาคำตอบที่เป็นวิทยาศาสตร์ขึ้นมา

ถัดมาวิธีวิทยาแบบชาติพันธุ์วรรณา หรือ Ethnomethodology (EM) เห็นว่านั่นคือเรือนร่างของมายาคติแบบหนึ่งที่จำกัดผู้ศึกษาให้ไม่สามารถเข้าใจวิถีชีวิต ความรู้สึกนึกคิด และการประกอบสร้างเป็นสังคมของสังคมอื่นที่ไม่ใช่วัฒนธรรม ตนได้ ผู้ศึกษาอาจเห็นว่าสังคมที่ตนเข้าไปศึกษานั้นไม่มีเหตุผลและไม่มีอะไร นอกจากความด้อยพัฒนาหรือความมมงายเลือนลอย แต่ EM เห็นว่าไม่ใช่ แม้แต่ ความเชื่อที่มมงายที่สุดก็อาจมีคุณค่าหรือที่มาที่ไปที่น่าสนใจ อาจสามารถเข้าใจ มั่นผ่านการความรู้สึกร่วมได้ ความมีหรือไม่มีเหตุผล ฯลฯ อาจเป็นเพียงความแตกต่างทางวัฒนธรรมซึ่งทำให้แต่ละวัฒนธรรมควรถูกมองอย่างเท่าเทียมด้วยสายตา ที่เท่าเทียม หรือจากสายตาของตัวเอง

EM กลายเป็นวิธีวิทยาที่รู้จักโดยทั่วไปในมานุษยวิทยา ในขณะที่เดียวกันก็ได้กลายเป็นวิธีวิทยาที่เบนความสนใจของมานุษยวิทยาไปสู่ขอบข่ายของชุมชนหรือพื้นที่และเวลาที่เฉพาะเจาะจงเพื่ออธิบายลักษณะเฉพาะของชุมชนนั้นๆ และด้วยความหลากหลายในเชิงวิธีวิทยาและกระบวนทัศน์ที่มีความละเอียดผกผันกันไปตามกรณีเฉพาะ ทำให้ EM เกิดปัญหาเรื่องญาณวิทยาหรือกับคำถามที่ว่า “รู้ได้อย่างไร” แม้จากภายใน EM ด้วยกันเอง Paul Atkinson (1988, p. 462) เสนอเอาไว้การออกเผชิญคำถามญาณวิทยาเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับก้าวต่อไปของ EM ในขณะที่ความเคลื่อนไหวต่อไปที่กำลังจะพูดถึงนี้ คำถามทางญาณวิทยาที่สนใจการยืนยันความรู้จริงแท้ในสิ่งใดๆ กลับกลายเป็นสิ่งที่ไม่มีความหมาย (Kasuga, N., & Jensen, C. B., 2012) และถูกมองเป็นหล่ม ซึ่งในทัศนะของผมไม่ต่างจากหล่มของหลังสมัยใหม่และ skepticism ที่ส่วนหนึ่งทำให้ไม่สามารถสร้างความรู้ได้

Anthropological turn to Ontology หรือกระบวนทัศน์ (รวมถึงวิธีวิทยา) ในความเคลื่อนไหวของกลุ่มแนวคิดภววิทยา (the Ontological turn) ในคริสต์ทศวรรษที่ 2010 ถูกนำเข้ามาในมานุษยวิทยา และได้รับความสนใจนำมาใช้แก้ไขปัญหาในปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเฉพาะเจาะจงในหัวข้อการศึกษาย่อยๆ แม้ยังไม่สามารถประกอบสร้างขึ้นมาเป็นฐานความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสังคมมนุษย์หรือการสื่อสารของมนุษย์ได้ แต่มันก็ได้เข้ามาขยายหน้าตักของปัจจัยที่จะเปิดรับและศึกษาให้กว้างขึ้นไปอีก ภววิทยาเชิงมานุษยวิทยาเริ่มมองปัจจัยต่างๆ ที่ประกอบสร้างขึ้นมาเป็นเครือข่ายเข้ามาอยู่บนหน้าตักของการศึกษา ไม่ใช่เพียงมองจากความหมายของมันที่มีสำหรับมนุษย์ แต่เป็นการมองกลับสลับไปมาโดยตั้งต้นใหม่ตั้งแต่ผัสสะของมันไปจนถึงวิสัยของมันที่มีการเติบโตร่วม (conrescence) และการจับฉวย (prehension) กับมนุษย์ ส่งผลกระทบต่ออันจนเกิดเป็นสภาพเครือข่ายที่ไม่ใช่เพียงสังคมมนุษย์ แต่มีมนุษย์ประกอบอยู่ในนั้น แนวคิดเหล่านี้ถูกพูดถึงในมานุษยวิทยาผ่านนักคิดเช่น Eduardo Viveiros de Castro, Phillpe De-

scola, Bruno Latour, etc. ซึ่งปรากฏประปรายอยู่ในทุกเอกสารเกี่ยวข้องกับมานุษยวิทยาที่อ้างถึงมา

งานที่ศึกษาวิสัยของป่า หรือของจุลชีพในทะเลที่ได้รับรางวัล The Gregory Bateson Book Prize ซึ่งเป็นรางวัลที่จะมอบให้กับการวิจัยหรือการประสานแนวคิดทางมานุษยวิทยาที่มีความโดดเด่น (จักรกริช สังขมณี อ้างถึงใน จันทน์ เจริญศรี, 2559, น. 145) กลายเป็นตัวอย่างสำคัญของการมองทั้งพื้นที่ศึกษาและวิธีการมองที่กว้างออกไปในมานุษยวิทยา ความเคลื่อนไหวของวิธีวิทยาในครั้งนี้ต่างออกไปจากแบบที่ใช้วัฒนธรรมชนหรือแม่กระทั่งวัฒนธรรมมนุษย์ (รวมทั้งวิทยาศาสตร์) เป็นศูนย์กลาง และไม่ใช้แค่การ “กลับไปเป็นวิทยาศาสตร์” แบบในงานของสัญญา หากแต่มันเป็นการรวมสิ่งใดๆ ไม่ว่าจะคุณลักษณะดั้งเดิม (primary quality) หรือคุณค่าที่ถูกปรุงแต่ง (secondary quality) ธรรมชาติหรือวัฒนธรรม ความหมายหรือวัตถุ เข้ามามีตัวตนอยู่ในปัจจัยศึกษาต่างๆ กัน ในฐานะที่สัมพันธ์กันอยู่ แม้จะมีการนิยามธรรมชาติและวัฒนธรรมที่ต่างกันไปแล้วการมองร่วมมองสลับนั้นเป็นลักษณะที่เหมือนกัน ดังที่ The Gregory Bateson Book Prize ได้ฉายภาพให้เห็นว่าแม้เป็นการศึกษาจุลชีพ หรือวิสัยของป่า มันก็อาจเป็นงานที่ควรค่าพอจะถูกทำให้ได้รับความรู้จักอย่างกว้างขวางโดยนักมานุษยวิทยาก็ได้ กล่าวคือ จุลชีพก็อาจสำคัญกับมนุษย์มากกว่าที่เคยเข้าใจอยู่ก็ได้ และการศึกษาจุลชีพก็อาจเป็นการศึกษาที่ให้ผลการศึกษเกี่ยวกับมนุษย์ได้อย่างยิ่งใหญ่มากก็ได้

Casper Bruun Jensen และ Atsuro Morita (2016. pp. 1-12) เสนอว่าโครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure) เป็นภาพแทนที่ดีสำหรับการศึกษาในแนวภววิทยา เพราะโครงสร้างพื้นฐานประกอบด้วยเครือข่ายตั้งแต่สภาพแฉะๆ คูคลองไปจนถึงกิจการของรัฐ มันจึงคาบเกี่ยวทั้งโลกธรรมชาติและ ความหมาย (p.3) ลักษณะการศึกษาโครงสร้างพื้นฐานแบบดังกล่าวพบในงานของ Jensen เองอย่าง Pipe Dreams: Sewage Infrastructure and Activity Trails in Phnom

Penh (Jensen, 2016) ซึ่งเริ่มตามตั้งแต่เอกสารของรัฐ น้ำที่ไหลไปในท่อ จุลชีพ
ในน้ำ นักรอฝนตก นักรถขยะ สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ คุยกับชาวบ้าน ฯลฯ

ลักษณะการมองคล้ายกันพบในงานร่างของ Jakkrit Sangkhamanee (2017) ที่เกี่ยวกับการจัดการน้ำในประเทศไทย งานชิ้นนี้กล่าวถึงการประยุกต์ข้อสังเกตของ Casper เรื่องโครงสร้างพื้นฐานและภววิทยาที่คล้ายกันในชิ้นที่เพิ่งอ้างถึงก่อนหน้า นำมาเริ่มอธิบายขอบข่ายใน RID Museum of Heavy Engineering (พิพิธภัณฑ์เครื่องจักรกล กรมชลประทาน) ซึ่งเป็นภาพตัดส่วนหนึ่งจากภาพใหญ่ของความพยายามจะการอธิบายโครงสร้างพื้นฐานของการจัดการน้ำในประเทศไทยในภาพที่กว้างอีกชิ้นในอนาคต

ความทะเยอทะยานของมานุษยวิทยาที่ต้องการจะเข้าใจมนุษย์จากทุกๆ แง่มุมทำให้ขอบข่ายของวิธีวิทยาขยายไปเรื่อยๆ อย่างไรก็ตาม “พื้นที่” ส่วนใหญ่สิ่งที่ถูกศึกษาที่ยังได้รับอิทธิพลจาก EM (หรือไม่ใช่) ยังคงอยู่ในขอบข่ายของความเฉพาะเจาะจง เช่น หมู่บ้าน ชนเผ่า ชุมชน ฯลฯ นักมานุษยวิทยาในไทยที่ผมเคยมีโอกาสได้สนทนาด้วยพูดถึงลักษณะนี้กันอย่างแพร่หลาย ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ เป็นหนึ่งในนั้นที่เขียนข้อสังเกตขึ้นบนเฟซบุ๊กว่าลักษณะเช่นนี้ทำให้มานุษยวิทยาในไทยขาดการอธิบายในรูปแบบที่เป็นภาพรวม (generalization) ซึ่งอาจหมายถึงการอธิบายถึงโครงสร้างพื้นฐาน (หรืออย่างอื่น) ที่กว้างขึ้นซึ่งมีผลทำให้พื้นที่และเวลาของสังคมมนุษย์เปลี่ยนไปแม้ในพื้นที่เฉพาะ อย่างเช่นการเข้าถึงของเทคโนโลยีการสื่อสาร หรือการจัดการน้ำก็ใช่

ผมขอความคิดเห็นเพิ่มเติมจากศรยุทธทางกล่องข้อความด้วยสามคำถามว่า 1. งานในแบบที่ขาดไปนั้นมีลักษณะอย่างไร 2. มีลักษณะเหล่านั้นบ้างอยู่แล้วไหมในงานบางชิ้นของไทย และ 3. ทำไมมันถึงไม่ควรจะขาดไป นี่คือคำตอบของศรยุทธ:

คำถามนี้น่าสนใจเพราะ 1. ผมคิดว่างานสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเมืองไทย เน้นศึกษาชุมชนและหมู่บ้าน แต่จริงๆ แล้ว การศึกษาเฉพาะกรณี หรือที่เราเรียกว่า Issue oriented นั้น จำเป็นต้องนำไปสู่ข้อถกเถียงทางแนวคิดกับแนวคิดที่มีอยู่เดิม ซึ่งในศัพท์วิชาการเรียกว่า generalization สิ่งที่จะทำให้การศึกษาเฉพาะกรณินั้นมีพลังยิ่งขึ้น

2. การศึกษาในแง่นี้ไม่ควรขาดหายไป เพราะเสน่ห์และพลังของการศึกษาทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คือ การสร้างแนวคิดจากภาคสนาม มโนทัศน์หลายอย่างเช่น การแลกเปลี่ยนของขวัญ, ความคิดเรื่อง Mana และอื่นๆ นั้นถูกพัฒนามาจากสนามทั้งสิ้น ดังนั้นการศึกษาศาสนาเฉพาะกรณีที่ไม่ยกระดับไปสู่แนวความคิดนั้น ถือว่าทำไม่ครบนั่นเอง งานศึกษาน้อยชิ้นในไทยที่มีการศึกษาเรื่องนี้ครับ สุดท้ายสิ่งที่ผมพูดมาเป็นกรณีพื้นฐานของงานทั่วไปทางมานุษยวิทยา กรณีการเชื่อมโยงไปสู่ทฤษฎีมหภาคนั้นหรือใช้ทฤษฎีมหภาคมาศึกษานั้นปัจจุบันมีน้อยชิ้นมากในการนำมาใช้และใช้ได้อย่างมีพลังครับ งานรุ่นเก่าไปเลยก็มีงานปริญญาเอกของอาจารย์อคิน รุ่นหลังมานี้คืองานปริญญาเอกของอาจารย์สายพิณครับ” (ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ, สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2560)

คำตอบของศรยุทธแล้วทางไปสู่การมองภาพรวมร่วมกับขอบข่ายเฉพาะเจาะจงซึ่งจะสนับสนุนกันและกันกับงานชิ้นอื่นได้มากกว่า การขยับขยายทั้งกระบวนการทัศน์ วิธีวิทยาและพื้นที่ของการศึกษาจึงสามารถกลายเป็นการแก้ไขทั้งปัญหาในมนุษยศาสตร์และมานุษยวิทยาที่ตั้งที่กล่าวมาได้

ผมอยากเสนอเพิ่มเติมว่าก้าวต่อไปของมานุษยวิทยาที่ปริทรรศน์มาในทีนี้ก็คือการก้าวเข้าไปยุ่งย่ามกับ “ทฤษฎีมหภาค” ตามภาษาของศรยุทธ (อย่างไรก็ตาม ผมพยายามหลีกเลี่ยงการใช้คำว่าทฤษฎี เพราะเป็นคำที่มีปัญหาเมื่อ

พยายามเขียนถึงสิ่งที่อยู่ระหว่างความเป็นวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์) หรือการอธิบายเกี่ยวกับภาพรวมพื้นฐาน ซึ่งมีไม่หยุดอยู่เป็นภาพนิ่ง และต่างไปจาก grand narrative/metanarrative/grand theory อย่างที่แนวคิดหลังสมัยใหม่ได้เคยวิพากษ์เอาไว้ หากแต่มีความเคลื่อนไหวที่แปรผันได้ “ทฤษฎีมหภาคที่ไม่เป็นภาพนิ่ง” อาจจะช่วยตอบโจทย์ที่หลากหลายได้มากขึ้น ทั้งในพื้นที่เฉพาะเจาะจง และภาพกว้างอื่นๆ เช่นที่การมองเกี่ยวกับการจัดการน้ำในงานของจักรกริชที่หากทำต่อจนเห็นเป็นภาพกว้างถึงการจัดการน้ำในประเทศไทยได้แล้ว อาจสามารถนำไปใช้มองเทียบกับหลากหลายชุมชนย่อยๆ หรือร่วมกับโครงสร้างพื้นฐานและวัฒนธรรมอื่นๆ ได้ ในกรณีแบบนี้เราจะมองเห็นภาพเครือข่ายของงานต่อเครือข่ายของงานมากกว่าชิ้นงานต่อชิ้นงาน

การติดตามโครงสร้างพื้นฐานตามแนวทาง Casper Bruun Jensen และ Atsuro Morita (2016) ก็ดูเป็นแนวทางที่น่าสนใจ แต่มีเพียงวิธีนี้หรือไม่ จะทำได้ อย่างไร ต้องปักหมุดของการวิจัยไว้ที่ตรงไหน ลักษณะที่ดู “เป็นอุดมคติเกินไป” ของพื้นที่และเวลาในการวิจัยตามแนวคิดเหล่านี้ทำให้การวิจัยควรจะมีไว้ดีกว่าหรือไม่ รวมทั้งคำถามของญาณวิทยาที่ว่า “รู้ได้อย่างไร” ยังควรจะถูกตอบแบบใดหรือไม่ ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่ผมจะขอละไว้ตอบในบทความถัดไปที่จะกล่าวถึงวิธีวิทยาเป็นหลัก

● หล่ม พรหมแดน และพลัง

การพยายามมองไปข้างหน้าถึงตัวบทนรูปแบบใหม่ของคนรุ่นหลัง และการพยายามมองถึงส่วนประกอบอื่นในตัวบทเก่าอย่างที่เราเห็นในกลุ่มนักวิชาการอาวุโสใน TRF Criticism ก็เป็นการพิจารณาเนื้อหาพร้อมสมัยทั่วไปในเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ระดับปริญญาตรีอย่างนกยูง แสดงให้เห็นถึงบทสนทนาของมนุษยศาสตร์ที่พยายามจะขยายพื้นที่การศึกษาตัวบทออกจากตัวหนังสือสู่สื่อร่วม

สมัยตามพลวัตของนวัตกรรมการสื่อสาร และจากที่สนใจเพียงตัวละครที่มีความเป็นมนุษย์กลับมีการสนใจสภาพแวดล้อมของตัวละครมนุษย์มากขึ้น ขณะเดียวกันมานุษยวิทยาที่กำลังพยายามขยายพื้นที่ของการมองหรือวิธีวิทยาไปสู่การมองผ่านสิ่งอื่น จากที่ใช่วัฒนธรรมของผู้ศึกษาเป็นศูนย์กลางในการอธิบาย สู่ EM สู่การรวมเอาการตั้งต้นผัสสะจากวัตถุและวัตถุอื่นๆ เข้ามาอธิบายร่วมด้วยจากแนวคิดทวิวิทยาในคริสต์ทศวรรษที่ 2010 กล่าวโดยสรุปอีกครั้งคือมนุษยศาสตร์กำลังพยายามขยายพรมแดนของตัวบท ในขณะที่มานุษยวิทยากำลังพยายามขยายพรมแดนของกระบวนการทัศน์ และความต้องการจะขยายพรมแดนทั้งสองแบบเกิดขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาที่เห็นตรงกันคร่าวๆ ว่าคำอธิบายของตนขาดพลัง

ความขาดพลังในมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ ในมุมหนึ่งคือความขาดพลังในการตอบโจทย์เรื่องการพัฒนาองค์ความรู้ในทางวิชาการที่เริ่มกวมนมาพักใหญ่ คำอธิบายที่บอกว่าอย่างหนึ่งสะท้อนอีกอย่าง เป็นภาพแทนของอีกอย่าง แต่ไม่เห็นความสัมพันธ์ที่ประกอบร่างของมัน ไม่สามารถสร้างความเข้าใจที่ไปไกลกว่าจากการตั้งชื่อสิ่งที่ไม่รู้จัก การตอบคำถามด้วยความคิดเรื่องอำนาจ บทบาท วัฒนธรรม จิตวิญญาณ เป็นคำอธิบาย “ผล” มากกว่าเหตุ (Latour, 1986, p. 277) แต่ลิ่งไปไม่ถึงปัจจัยที่ประกอบสร้างมันขึ้นมาและพยุ่งมันไว้แบบที่เป็น (หรือไม่เป็น) ประเด็นนี้คือความขาดพลังในโลกวิชาการ คือทำเท่าไรก็วนอยู่ที่เดิมแต่ไม่สามารถส่งต่อไปสู่การขยับขยายหรือเกิดขึ้นของสิ่งอื่น

ในอีกมุมหนึ่ง เมื่อขาดพลังในโลกวิชาการ ผู้อ่านจากส่วนอื่นหรือโจทย์อื่นก็มองไม่เห็นว่าจะอ่านสิ่งเหล่านี้ไปเริ่มใช้จัดการกับอะไรในโจทย์นั้นได้อย่างไรด้วย กล่าวคืองานตั้งชื่อทำให้งานวิชาการมีแต่ชื่อสถานที่ แต่ไม่มีเส้นทางบอกให้ เมื่อไม่มีเส้นทาง การสื่อสารระหว่างสถานที่ก็ไม่เกิดขึ้น และสถานที่นั้นนั้นก็กลายเป็นพื้นที่ไม่มีอยู่จริง ในภาษาของ Bruno Latour อาจเรียกความรู้ที่ขาดเส้นทางสู่ความรู้และโจทย์อื่นเหล่านี้ว่า Power in potentia ที่มีเพียงโอกาสในการกลายเป็น

เป็นพลัง มากกว่าเป็น Power in actu ที่เป็นขณะของการเกิดพลัง (Latour, 1986, p. 265) กลายเป็นกระจุ๊กของงาน มากกว่าเป็นเครือข่ายของงานที่ส่งผ่านพลังต่อกัน ในความคิดของลาตูร์ก็เช่นกันที่เห็นว่าพลังจะเกิดขึ้นได้ก็เมื่อมันถูกส่งแปล (translate) ไปสู่หน่วย หรือผู้กระทำอื่นๆ มากกว่าที่จะบรรจุอยู่ในตัวเอง มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ที่ขาดการเรียบเรียงทั้งจากหน่วยย่อยไปสู่ผล และระหว่างผลกับผลเองเช่นที่เป็นอยู่นี้เป็น Power in potentia ซึ่งหมายถึงพื้นที่ที่ปราศจากเส้นทางสู่ที่อื่นและคล้ายไม่มีอยู่ กล่าวคือ งานวิชาการหรืองานวิจัยที่ไม่ได้เชื่อมโยงกับสิ่งอื่นนอกจากย่านหรือความต้องการของตัวเอง ก็เหมือนไม่มีอยู่เช่นกัน แต่ก็ไม่ใช่ว่าไม่มีอยู่ หากมีอยู่เป็นความเป็นไปได้ (in potentia) ซึ่งกลายเป็นเหตุผลหลักที่ทำให้งานวิชาการรวมถึงงานวิจัยมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ ประสบความสำเร็จในการมีพลัง (ในทางใดๆ) ต่อสังคม

ปัญหาโดยสรุปก็คือในขั้นแรก การขาดความพยายามที่จะประสานเรียบเรียงคำอธิบายจากหน่วยย่อยที่ก่อตัวเป็นเครือข่ายหรือปรากฏการณ์ ทำให้คำอธิบายในงานวิชาการหนึ่งขึ้นกลายเป็นการตั้งชื่อ และเหมือนไม่มีอยู่ ขั้นถัดมา งานวิชาการหนึ่งขึ้นที่ขาดการมองประสานร่วมกับงานขึ้นอื่นและความต้องการอื่น (ไม่ใช่แค่ในขอบเดียวกัน) ทำให้ประโยชน์ของงานขึ้นนั้นดูเหมือนไม่มีอยู่

ขั้นหลังนี้ทำให้นักวิชาการที่ถูกมองว่าไม่มีประโยชน์อาจแก้ไขโดยการใช้อวาทศิลป์จำพวก art for art's sake หอคอยงาช้าง หรือแค่ทำเป็นกิจกรรม ตอกย้ำอย่างสิ้นหวังไปว่างานมันไม่จำเป็นต้องเกิดพลังหรือประโยชน์ก็ได้ และวนกันอยู่ในวงจรของงานที่ไม่ถูกเห็นประโยชน์เช่นนี้ นักวิชาการที่คิดว่าตัวเองไม่จำเป็นต้องมีประโยชน์หรือถูกมองว่าไม่มีประโยชน์ก็สร้างวงจรที่ปิดตัวลงไปมากกว่าเดิม และเมื่อมองออกมาในขั้นที่กว้างขึ้น มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ หรือแม้แต่ทั้งสังคมวิชาการในโลก ที่ไม่ส่งแปล เชื่อมโยง หรือตอบโต้กับสังคม (จะทุนนิยมหรือไม่ก็ตาม) ก็ประสบปัญหาการถูกทำให้อยู่ใกล้ชายขอบเหมือนกัน เพราะสังคมมองว่าจะมีหรือไม่มีคนพวกนี้อยู่ก็ได้

ข้อเสนอต่อปัญหานั้นคือมุมมองของการเรียบเรียงจำเป็นต้องเกิดมากขึ้น แม้ในงานหนึ่งชิ้น วิธีคิดแบบบรรณาธิการ หรือ curator (ไม่ได้แปลผิด) ผู้ประสานระหว่างชิ้นส่วนเป็นตัวแทนหรือประสานระหว่างพื้นที่เป็นแผนที่ ที่ทำให้ชิ้นส่วนหรือพื้นที่เหล่านั้นถูกมองเห็นและคมนาคมได้ จำเป็นต้องเกิดขึ้นทั้งในงานหน่วยเดียว และจากงานหน่วยเดียวสู่การประสานเป็นเครือข่ายของงาน จากระหว่างศาสตร์ ระหว่างชนบ และระหว่างสิ่งใดๆ นักวิจัยหรือนักวิชาการต้องกลายเป็นผู้เรียบเรียงตัวเองเข้ากับสิ่งอื่น เพื่อให้คนอื่นมาเรียบเรียงต่อได้มากขึ้น¹⁴

ตรรกะของโลกวิชาการควรจะเป็นการช่วยกันทำ มากกว่าแยก (แบ่ง) กันทำ อย่างที่เห็นกันแล้วว่าพอแบ่งออกไปแล้วก็ไม่ได้มีใครกลับมาช่วยทำต่ออีก กล่าวคือ งานหนึ่งชิ้นแทนที่จะพุ่งเล็งเพียงกรณีเฉพาะในขอบเขตที่เฉพาะ ควรขยับขยายความสนใจและปล่อยให้การติดตามสิ่งที่ศึกษาเปิดความสนใจให้กว้างขึ้นทั้งขอบเขตการศึกษาและวิธีวิทยาเพื่อเพิ่มโอกาสในการต่อยอดไปสู่งานชิ้นอื่น เหมือนที่ Jensen ตามเอกสารไปพบกับท่อน้ำ และตามท่อน้ำไปพบมากกว่าน้ำ

ผมไม่ได้กำลังเสนอเพียงการหาทางร่วมมือระหว่างศาสตร์ หรือการ “เทียบรวม สลับ” มุมมองที่มีอยู่แล้วไปมาเพื่อให้เห็นภาพกว้างขึ้นเท่านั้น นั่นเป็นส่วนหนึ่ง และผมจะแสดงให้เห็นถัดไปด้วยว่ามันเกิดขึ้นมาแล้วในนิเทศศาสตร์ และถ้าหยุดอยู่เพียงเท่านั้นจะเกิดปัญหาอะไรต่อไปอย่างที่มีมันเกิด ทั้งนี้ผมกำลังต้องการจะเสนอรายละเอียดของความเป็นสหวิทยาการแบบที่นำฐานความรู้ (หรือกระทั่งที่ไม่ใช่ความรู้) ที่อยู่ในเรา ในเขา ในมัน ฯลฯ เข้ามาเรียบเรียงขึ้นใหม่ตั้งแต่ภายในชนบใดๆ เอง ออกมาประสานกับชนบอื่น ไม่ใช่การจับปลายชนปลาย แต่เป็นการเริ่มประสานกันมาตั้งแต่ต้น และเกิดการเรียบเรียงเป็นเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

14 วิธีคิดนี้ต่างจากการสมานทานความเป็นยอดมนุษย์เข้าสู่นักเขียนงานวิชาการที่ต้องการจะปิดคดีทุกอย่างให้เสร็จในงานของตนด้วยการเป็นผู้รู้แจ้งทุกแขนงในตัวเอง ตรงกันข้าม มันคือการยอมรับอย่างชัดเจนว่าคุณไม่สามารถปิดคดีทางความรู้ได้ด้วยกรณีใดๆ แต่จะทะเยอทะยานทำให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้เพื่อส่งมันนั้นต่อไปให้คนอื่น ต่างจากงานที่เลือกขอบข่ายที่คับแคบ และประกาศว่าได้ศึกษาในขอบข่ายที่คับแคบนั้นเสร็จเรียบร้อยแล้ว และรีบจับต้นชนปลายให้เป็นการปิดคดีไปในที่สุด

เปรียบเทียบว่าการฉีกกระดาษหนึ่งแผ่นแยกกันออกไปศึกษาแล้วค่อยเอากลับมาต่อใหม่เพื่อให้เห็นกระดาษแผ่นที่ถูกฉีกแล้ว ต่างจากการศึกษากระดาษหนึ่งแผ่นที่ยังไม่ถูกฉีกออก ซึ่งในแบบหลังเป็นแบบที่ผมเสนอ

หากกล่าวเป็นตัวอย่างคร่าวๆ ที่ทำให้เห็นภาพ (นี่ไม่ใช่ความคิดที่ผมชอบที่สุดหรือคิดว่ามันเท่าทันต่อยุคสมัย แต่มันอาจช่วยให้เห็นภาพ) ก็เช่นการเริ่มขบวนการสารที่มีบทสนทนาต่อกัน ไม่ใช่เพียงต่อกันในสาย แต่ต่อกันที่ข้ามออกไปไกลจากแค่มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์หรือรัฐศาสตร์ ฯลฯ สู่แวดวงวิชาการทั้งหมด ในวารสารเล่มนั้นอาจเห็นนักมานุษยวิทยาที่ทำงานเกี่ยวกับชุมชนบนเกาะเซียนตอปโต กับนักธรณีวิทยาที่สนใจเกาะ โดยมีนักวรรณกรรมช่วยอ่านเอกสารของชุมชนเดียวกันนั้นด้วย ผมอยากเรียกมันว่า “สหวิทยาการที่มีพลวัต” (Interdisciplinary with Dynamic) หรือที่อาจมีชื่อเรียกที่ใกล้เคียงอยู่ก่อนแล้วว่า transdisciplinary ซึ่งเน้นการสร้างสรรค์และเรียบเรียงที่เริ่มจากฐานของพื้นที่และเวลาเดียวกัน ปัจจุบันเดียวกัน ซึ่งจะต่างจากการตัดปลายความรู้ที่หยุดแล้วจากชนอื่นมาใช้ในงานของตน หรือการตัดต่อเอาความรู้จากเวลาที่หยุดนิ่งในงานแต่ละชิ้นมาใช้ ซึ่งจะทำให้นักวิจัยกลายเป็นเพียงผลผลิตของการตีความในอดีต (จันทน์ เจริญศรี, 2559: น. 36)¹⁵

จากที่อภิปรายมานี้ อาจเห็นได้ว่ามนุษยศาสตร์อาจต้องออกมาจากความ เป็นมนุษย์เพื่ออธิบายมนุษย์ ออกมาจากตัวบทเพื่ออธิบายตัวบท ในขณะที่ มานุษยวิทยาอาจต้องเดินออกมาจากหมู่บ้านเพื่ออธิบายหมู่บ้าน การอธิบายที่ ออกมาจากมนุษย์ ตัวบท หรือหมู่บ้านดังกล่าว ก็คือการอธิบายความสัมพันธ์ ระหว่างสิ่งนั้นๆ ที่กำลังส่งแปลต่อกัน ภาววิทยาการสื่อสารของมนุษย์ หรือ Ontology of Human Communication ที่ข้อเขียนชิ้นนี้อ้างว่าจะพาไปสู่ ก็คือ แนวคิดที่มีความตั้งใจจะทำหน้าที่อธิบายความสัมพันธ์ดังกล่าว

15 ข้อความเดิมคือ “... ปัญหาที่ยังสะท้อนถึงแนวคิดของไวท์เฮดที่มองว่า ‘นักวิจัยคือผลผลิตของการตีความ’ เป็นส่วนเสี้ยวหนึ่งของระบบความรู้ที่ตนศึกษา แทนที่การเป็นเพียงผู้สังเกต หรือมีส่วนร่วมควบคุมเลือกสรร (researcher as auditor) ดังที่มีการเสนอกันมา”

● เกิดอะไรขึ้นในนิเทศศาสตร์

บทย่อที่แล้วผมเสนอปัญหาของสหวิทยาการที่ไม่มีพลวัตเกิดขึ้นมาแล้ว
ในนิเทศศาสตร์ บทนี้จะอธิบายเพิ่มว่าเป็นอย่างไร

นิเทศศาสตร์มีความตั้งใจที่เป็นสหวิทยาการมาตั้งแต่ต้น แนวคิดพื้นฐาน
ของนิเทศฯ ถูกเรียบเรียงมาจากหลากหลายชนบ ตั้งแต่การเติบโตของนวัตกรรม
พาหะมีอิทธิพลต่อตัวสารมากขึ้น (โทรศัพท์ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ)
ส่งผลให้เกิดความคิดว่าสารจำเป็นจะต้องถูกศึกษาร่วมกับพาหะมากขึ้นไปด้วย
งานชิ้นแรกๆ ที่เป็นเมล็ดพันธุ์ของนิเทศศาสตร์เกิดขึ้นมาในห้องวิจัยโทรศัพท์
(Bell Telephone Laboratories) ในสหรัฐอเมริกา Claude E. Shannon และ
Warren Weaver (1949) (อ้างถึงใน John Fiske, 1990, pp. 6-10) ทั้งสองวิจัย
ร่วมกันว่าจะทำอะไรให้พาหะของการสื่อสารถูกใช้การได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ
แนวคิดในงานชื่อ Mathematical Theory of Communication ของ Shannon
และ Weaver มีพื้นฐานมาจากคณิตศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์ แต่แผนผังการ
สื่อสารในนั้นทั้งถูกประกาศโดยตัวพวกเขาเองโดยและยอมรับกันโดยทั่วไปว่า
สามารถใช้อธิบายธรรมชาติการสื่อสารของมนุษย์ได้ อย่างที่เห็นกันในแผนผัง
เส้นตรง (linear model) ที่ประกอบด้วยการเดินทางจากหน้าไปหลัง คือ:
information source (แหล่งข้อมูล), transmitter (เครื่องส่งแปล), signal
(สัญญาณ), noise (สิ่งรบกวน), received signal (สัญญาณที่ถูกรับ), receiver
(ผู้รับ), และ destination (ปลายทาง) ที่ต่อมากลายเป็นสิ่งที่นิเทศศาสตร์ใช้เป็น
ประตูปานแรกของการศึกษาก่อนจะถูกพาไปถึงสำนักทฤษฎีวิพากษ์ จิตวิเคราะห์
สัญวิทยา หรือมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์อื่นๆ

Fiske (1990, p.6) ยังเห็นว่ามันมีความใกล้เคียงกับสำนักคิดแบบ process
ซึ่งเป็นสำนักคิดที่ Whitehead ถูกลบข้อในนั้นอีกด้วย นอกจากนี้ลักษณะการ
มองแบบกลไกโครงสร้างก็ยังมี General System Theory และ Cybernetics

ซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มแนวคิดพื้นฐานที่ใช้ในการมองทฤษฎีการสื่อสารของมนุษย์ที่เน้นมองการประกอบสร้างจากส่วน (part) ไปสู่ทั้งหมด (whole) กลุ่มนี้อ้างถึง process เช่นกัน (Stephen W. Little John, 1978, pp. 30-33) แน่นนอนว่าการศึกษจากส่วนไปสู่ทั้งหมดนี้ยังไปไกลเคียงกับแนวคิด ANT ของ Bruno Latour นำมาซึ่งคำถามก็คือ ทำไมนิเทศศาสตร์ปัจจุบันที่ดูเหมือนจะเป็นขนบของสิ่งที่ผมพยายามเสนอมันจะแก้ปัญหามาตั้งแต่ต้น จึงยังไม่ถูกมองเป็นคำตอบ และยังไม่ได้สร้างความรู้พื้นฐานที่จะไปช่วยเหลืออะไรร่วมกับคนอื่น ๆ ข้าร้ายจะมีปัญหาในตัวเอง คือทำไมในนิเทศศาสตร์เองโดยเฉพาะในไทยจึงไม่มีข้อถกเถียงในเชิงแนวคิด วิธีวิทยา หรือกระบวนการทัศน์ ที่ศึกษกันอย่างเท่าๆ กับในมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ขนบอื่นๆ และทำไมการสื่อสารจึงถูกตัดออกไปเหลืออยู่เพียงส่วนใดส่วนหนึ่งในแผนผังดังกล่าว คำถามว่า “ทำไม” และจะแก้อย่างไรในภาคปฏิบัติ ยังคงเป็นอีกคำถามใหญ่ เบื้องต้นในขั้นนี้ผมมุ่งจะพูดถึงลักษณะของกระบวนการทัศน์ที่เป็นปัญหา และทางแก้ไขในเชิงกระบวนการทัศน์ก่อน

อย่างที่เห็นว่าวิถีคิดแบบ Communication เกิดมาจากความเคลื่อนไหวของนวัตกรรมอย่างโทรศัพท์ ยังมีความเป็นวิทยาศาสตร์มาก่อนจะถูกผสมโรงด้วยสำนักทฤษฎีวิพากษ์และแนวคิดจากยุโรปในภายหลัง ถัดมาความเข้าใจโครงสร้างพื้นฐานของสัญญาณวิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ ถูกผูกเอาไว้ร่วมกับโครงสร้างองค์กรสื่อสารมวลชน ทฤษฎีวิพากษ์และข้อสังเกตเรื่องพฤติกรรมมนุษย์ ทั้งหมดนี้รวมอยู่ในเอกสารประกอบการเรียนวิชาเบื้องต้น-พื้นฐานของนิเทศศาสตร์ทั่วไป นิเทศศาสตร์โดยเฉพาะสาขาอย่างการสื่อสารมวลชนเริ่มอธิบายจากลักษณะของสัญญาณวิทยุ การเมืองภายในแวดวงผู้ผลิตเนื้อหา ไปจนถึงปลายทางความเคลื่อนไหวทางความหมายของมวลชน ซึ่งมีชีวิตชีวาในช่วงแรกและทำงานในเวลา นั้น แต่เมื่อชนบีสืบทอดจนเริ่มอยู่ตัวแล้วกลับกลายเป็นความนิ่งเฉยในภายหลัง กลายเป็นปัญหาของสหวิทยาการที่ไม่มีพลวัต

อย่างไรก็ตาม ตัวอย่างของการกลับไปมีชีวิตชีวาและพลังทางความรู้ที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วใน “เวทีระดับชาติว่าด้วยการอภิบาลอินเทอร์เน็ตของไทย” (n.d.) ที่คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อปี 2015 และถัดมาในการบรรยายสาธารณะของ Jovan Kurbalija “การอภิบาลอินเทอร์เน็ต: ความท้าทายทางกฎหมายและนโยบาย” รวมทั้งมีการแปลและแจกหนังสือ An Introduction to Internet Governance ของ Kurbalija ในปีเดียวกันของเครือข่ายพลเมืองเน็ต¹⁶ เวที Cybersex (ใน เวทีระดับชาติว่าด้วยการอภิบาลอินเทอร์เน็ตของไทย, n.d.) เริ่มจากการอธิบายลักษณะและโครงสร้างพื้นฐานของพื้นที่ออนไลน์ และธรรมชาติของมนุษย์ผู้รับส่งสาร เช่นการแสดงออกทางเพศ อภิปรายความเปลี่ยนแปลงของมันเมื่ออยู่บนพาดะด้วยบทบาทที่เข้ามาเกี่ยวข้อง นำไปสู่การเกิดวิธีการใช้งานและพฤติกรรมความหมายทางเพศแบบที่ต่างออกไป และยังคงล่องลอยไปถึงข้อสังเกตทางจริยศาสตร์ จนกระทั่งไปถึงการทบทวนตัวบทกฎหมายให้ทำงานได้กับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

ในผู้บรรยายทั้งสี่ โทมัส กวาดามูซ มีพื้นฐานมาจากสังคมศาสตร์ เชี่ยวชาญเรื่องพฤติกรรมเกี่ยวกับโรคติดต่อและเรื่องเพศ ส่วน จอมพล พิทักษ์สันตโยธิน คณาธิป ทองรวีวงศ์ และ กฤษฎา แสงเจริญทรัพย์ มีพื้นฐานมาจากนิติศาสตร์ แต่จอมพลทำหน้าที่อธิบายโครงสร้างพื้นฐานของโลกออนไลน์สร้างพลวัตต่อพฤติกรรมของมนุษย์ คณาธิปยกตัวอย่างปัญหาที่เกิดขึ้นในกฎหมายที่สัมพันธ์กับโครงสร้างพื้นฐานใหม่เหล่านั้นเป็นหลัก ในขณะที่กฤษฎารับมือต่อด้วยการเป็นนักจริยศาสตร์ และได้ร่วมกันบรรยายคาบเกี่ยวไปมาให้เห็นภาพที่กว้างขึ้นจากหน่วยย่อยที่ทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย

การบรรยายของ Kurbalija ก็เช่นกันที่เริ่มจากการทบทวนโครงสร้างพื้นฐานของโลกออนไลน์ที่กำลังเกิดขึ้น การปรับเปลี่ยนของพฤติกรรม และหันไป

16 ดู Tag: Jovan Kurbalija. (ม.ป.ป.). ใน เครือข่ายพลเมืองเน็ต มูลนิธิเพื่ออินเทอร์เน็ตและวัฒนธรรมพลเมือง.

อธิบายการเมืองของทุน บทบาทอำนาจของแฮกเกอร์ การเมืองระหว่างประเทศ เศรษฐศาสตร์ จริยศาสตร์ และกฎหมายในที่สุด

คำอธิบายที่แม้จะมีปลายทางเป็นการสร้างข้อตกลงทางกฎหมายของทั้งสองบทสนทนา ในระหว่างทางได้สร้างคำอธิบายที่ไม่จำกัดอยู่กับเพียงความหมายหรือพื้นที่ แต่เป็นการอธิบายโครงสร้างพื้นฐานทางการสื่อสารของมนุษย์ที่กินพื้นที่ในปริมาณกว้างและทำงานร่วมกับความหมายที่ผกผันไปในแต่ละพื้นที่ ลักษณะเช่นนี้คือการเรียบเรียงแนวคิดการมององค์ประกอบของการสื่อสารของมนุษย์ขึ้นใหม่ซึ่งสามารถสร้างพลังในการอธิบายที่กว้างออกไป และเป็นความพยายามที่ใกล้เคียงกับการมองแบบภววิทยา

ข้อสังเกตที่น่าสนใจการคือนิเทศศาสตร์มีส่วนร่วมในการจัดการเนื้อหาเหล่านี้ในฐานะเจ้าบ้าน (host) หรือผู้เรียบเรียง มากกว่าจะเป็นผู้ใช้แนวคิดในขอบของตัวเองมาจัดการ กล่าวคือเมื่อเริ่มเรียบเรียงใหม่ พลังก็เกิดขึ้นใหม่ แต่พอเริ่มกลับเข้ามามองนิเทศศาสตร์ที่อยู่ในขอบวิธีวิทยาหรือกระบวนทัศน์ของตัวเองแล้ว มันกลับไม่เป็นเช่นนั้น ผมติดตามวารสารนิเทศศาสตร์ของไทยหลายหัวมาเป็นเวลานาน ก่อนและมากกว่ามานุษยศาสตร์กับมานุษยวิทยา ในช่วงที่ผมพยายามเขียนบทความวิชาการชิ้นแรกเพื่ออธิบายวัฒนธรรมของ “คนรุ่นใหม่” นิเทศศาสตร์เป็นวารสารหัวแบบแรกที่ผมมองหา แต่กลับไม่ได้ใช้อะไรจากทุกหัวในนั้นเลย

ชนบทนิเทศศาสตร์ที่ผมรู้จักมีลักษณะการสร้างองค์ความรู้สามแบบหลัก แบบแรกคือที่คาบเกี่ยวอยู่ในขอบข่ายของมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ ใช้ทฤษฎีวิพากษ์ ทฤษฎีวรรณกรรม ปรัชญา จิตวิทยา และการตีความต่างๆ มองตัวสารประกอบด้วยบริบททางสังคม เช่นที่ปรากฏในงานของสมสุข หินวิมาน (2558)¹⁷ และงานจำนวนมากในขอบข่ายที่กว้างขวางของ กาญจนา แก้วเทพ (2539) กลุ่ม

17 สมสุข หินวิมาน กล่าวไปถึงการเมืองของการชมโทรทัศน์ในห้องนั่งเล่นด้วย ดู สมสุข หินวิมาน (2558, น. 45-71)

ถัดมามองแบบการเมือง-เศรษฐศาสตร์ สนใจเครือข่ายผู้ผลิต ปัจจัยการผลิต และผลในเชิงนโยบายที่ข้องแวะกับผู้ผลิตกับผู้ชมอย่างที่เห็นได้ในงานของ อูบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ (2545) ส่วนอีกแบบคือแบบที่แยกออกมาใช้เครื่องมือทางสถิติ ใช้ Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) และกรอบการมองแบบประชากรศาสตร์ในการศึกษากลุ่มผู้รับสาร กลุ่มหลังนี้เป็นส่วนใหญ่ และเป็นส่วนที่ตัดออกไปจากบทสนทนาของแวดวงวิชาการ

ผมไม่ได้กำลังจะวิจารณ์ว่างานกลุ่มใดเป็นปัญหา แต่การสืบทอดให้กลุ่มนั้นๆ กลายเป็นชนที่มีความแข็งแรง หรือการไม่นำงานในกลุ่มนั้นๆ มองร่วมกับกลุ่มอื่น (ทั้งในหนึ่งชิ้นเอง และในการอ่านระหว่างชิ้น) นั้นกลายเป็นปัญหา เพราะทำให้งานหยุดนิ่งจากการส่งแปลต่อสิ่งอื่นและเกิดเป็นพลังขึ้น สภาวการณ์แบบหลังนี้คือตัวอย่างของสหวิทยาการแบบฉีกกระดาศที่ได้เปรียบเทียบเอาไว้

เมื่อนิเทศศาสตร์ใช้ชุดทฤษฎีพื้นฐานของตนที่เกิดขึ้นมาจากการเรียบเรียงระหว่างสายเมื่อห้าสิบปีที่แล้วมาใช้ในการอธิบายปัจจุบัน สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือการผลิตซ้ำการตีความในอดีตซึ่งละเอียดปลีกย่อยต่างๆ ในปัจจุบัน ในทรรศนะของ Whitehead (จินตนิ เจริญศรี, 2559, น. 36) อาจมองว่างานของนักวิจัยนิเทศศาสตร์ที่เลือกใช้แต่องค์ความรู้ในชนบของตนนี้เป็น “ผลผลิตของการตีความ” มากกว่าเป็นผู้ตีความ ในทางกลับกัน งานที่อธิบายปัจจุบันได้อย่างเกิดพลังกลับเป็นงานที่เรียบเรียงขึ้นโดยความตั้งใจของนิเทศศาสตร์ที่พึ่งพาอยู่กับชนบอื่น นิเทศศาสตร์จึงสามารถมีบทบาทเป็นผู้เรียบเรียงอย่างที่มีนเป็นมาตั้งแต่ต้น ได้ดีกว่าเป็นผู้ผลิตงานตามชนบของตัวเอง

ผมเสนอว่า ถ้าหากนิเทศศาสตร์เพิ่งเกิดขึ้นในวันนี้ มีความตั้งใจที่จะศึกษา มองความสัมพันธ์และการสื่อสารในสถานการณ์ต่างๆ เช่นนี้ นิเทศศาสตร์จะเริ่มทำอะไรได้บ้าง

○ สรุปผลการศึกษา ○

จากที่ได้ปริทรรศน์ขนบวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารของมนุษย์ไปในที่นี้ ทำให้เห็นว่าจุดร่วมที่ยังขาดร่วมกันอยู่คือการสร้างความรู้พื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ผู้สัมพันธ์อยู่กับสิ่งอื่น หรือการย้อนกลับไปตั้งต้นอย่างนิเทศศาสตร์ “สหวิทยาการที่มีพลวัต” ที่ประสานกระบวนทัศน์ วิธีวิทยา และขอบข่ายการศึกษาในตัวเองตั้งแต่ต้น และมีลักษณะของงานที่เป็นเครือข่ายงานในตัวเอง จะสามารถแก้กฏการอธิบายตามความทะเยอทะยานที่แยกแยะกันไปตามแต่ละชนบแม้จะเป็นการอธิบายกรณีเฉพาะ โดยการประสานดังกล่าวควรเป็นการประสานที่ไม่ละเลยทั้งวัฒนธรรม (culture) และธรรมชาติ (nature) ออกจากกัน

บทความ “สู่ภววิทยาการสื่อสารของมนุษย์ : กระบวนทัศน์” เป็นส่วนตั้งต้นความตั้งใจระยะยาวที่จะพัฒนากระบวนทัศน์ วิธีวิทยา และข้อเสนอในการมองมนุษย์ที่สัมพันธ์อยู่กับโครงสร้างอื่นโดยพื้นฐาน กลุ่มวิธีคิดที่นำมาใช้ในวิธีวิทยาดังกล่าวรวมทั้งข้อจำกัดและความทะเยอทะยานของมันจะเป็นสิ่งที่ผม (หรืออาจไม่ใช่ผม) จะขยับขยาย ประสาน และอนุมานขึ้นในข้อเขียนชิ้นต่อไปในชื่อเดียวกันที่ขึ้นต้นว่า “สู่ภววิทยาการสื่อสารของมนุษย์” โดยเริ่มเสนอการมองความสัมพันธ์ขึ้นพื้นฐานระหว่างมนุษย์กับสิ่งอื่น อาทิ มนุษย์กับชีวิตอื่น มนุษย์กับโลก มนุษย์กับผัสสะ (ความหมาย รูป รส กลิ่นเสียง สัมผัส ฯลฯ) ไปจนถึงมนุษย์กับการสื่อสารข้ามผัสสะ ซึ่งเป็นการเรียบเรียงกระบวนทัศน์ และวิธีวิทยาให้เป็นคำอธิบายพื้นฐานที่ช่วยสนับสนุนงานในมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์

อนึ่ง การพัฒนากระบวนทัศน์แบบภววิทยาเป็นหัวข้อที่สนทนากันมากในความเคลื่อนไหว Ontological turn แต่สิ่งที่ยังขาดอยู่อย่างแท้จริงกลับเป็นตัววิธีวิทยาหรือเครื่องมือพื้นฐานที่จะใช้ช่วยในการศึกษาวิจัย ซึ่งผมตั้งใจจะพัฒนาต่อเนื่องไปจากบทความนี้ หากผู้อ่านเห็นรายละเอียดที่เกิดขึ้นในขอบข่ายวิชาการอื่นที่ผมยังไม่เห็น และสามารถชี้แนะ หรือเขียนงานชิ้นอื่นขึ้นมาส่งแปลต่อกันให้เห็นเป็นบทสรุปที่เคลื่อนไหวต่อไปจากงานชิ้นนี้ไปได้ หรือสานต่อได้ในทางวิธีวิทยาที่ไปไกลกว่าการเสนอกระบวนทัศน์ ก็จะเป็นความยินดีอย่างยิ่ง

ขอบคุณ

งานชิ้นนี้เกิดขึ้นได้ด้วยการสื่อสารโดยตรงกับนักวิชาการหลากหลายชนบ นักมานุษยวิทยาอย่าง จักรกริช สังขมณี ได้ส่งงานที่อยู่ระหว่างการแก้ไขให้ผมอ่านเทียบกับงานวิจัยเชิงภววิทยาชิ้นอื่นๆ ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ ได้ช่วยตอบคำถามผมผ่านทางกล่องข้อความ เพชบุรีกุดังที่ปรากฏในข้อเขียน นักปรัชญาอย่าง ธีรภัทร รื่นศิริ ที่ได้สนทนากับผมเรื่องลักษณะของการศึกษาแบบภววิทยา ทำให้ขบคิดได้ชัดขึ้นว่าหลัง Speculative Realism และหลัง Postmodernism ทำให้ภววิทยาในทศวรรษที่ 2010 แตกต่างจากภววิทยาของ Aristotle อย่างไร (ซึ่งมีอิทธิพลต่อข้อเขียนชิ้นนี้ และจะพูดถึงในชิ้นถัดไป) นอกจากนี้ผมขอขอบคุณห้องสมุดนิเทศศาสตร์ จุฬาฯ ที่ผมใช้ในการติดตามความเคลื่อนไหวของแวดวงวิชาการนิเทศศาสตร์มาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งขอบคุณเครือข่ายวิชาการที่จัดการการสนทนาต่างๆ วงที่ถูกพูดถึงในงานชิ้นนี้ ที่สุดแล้วขอบคุณ รัชฎรรมย์ ธรรมบุษติ บรรณาธิการวารสารสหวิทยาการที่ทำให้ความสนใจในข้อเขียนของผม และได้ดูแลต้นฉบับในเวลาต่อมา

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ. (2539). *สื่อส่องวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.
- การเสนอผลการวิจัย “สนทนาสาธยาย ว่าด้วยเรื่องเครือข่ายของมนุษย์”. (2017). สืบค้นเมื่อ 11 เมษายน 2560, จาก TRF Criticism เว็บไซต์ <http://www.thaicritic.com/?p=3760>
- การอบรมเชิงปฏิบัติการว่าด้วย Actor-Network Theory (ANT). (ม.ป.ป.). สืบค้นเมื่อ 11 เมษายน 2560, จาก คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เว็บไซต์ <http://socanth.tu.ac.th/outreach/academic-events/tu-cu-ant-workshop/>
- กฤตกร สารกิจ. (2560). อุปถัมภ์ในการแข่งขันร้องเพลง: กรณีศึกษารายการ True Academy Fantasia ฤดูกาลที่ 12. *เอกสารนำเสนอในการประชุมวิชาการด้านมนุษยศาสตร์ ระดับปริญญาตรี คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ครั้งที่ 3*, กรุงเทพมหานคร, น. 10.
- คุณากร สายสุทธิ. (2560). Girls’ Generation’s “Into the New World”: บทเพลงแห่งอำนาจและการเริ่มต้นใหม่. *เอกสารนำเสนอในการประชุมวิชาการด้านมนุษยศาสตร์ ระดับปริญญาตรี คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ครั้งที่ 3*, กรุงเทพมหานคร, น. 11.
- จักรกริช สังขมณี. (2559). ความไม่ (เคย) เป็นสมัยใหม่ของศาสตร์-อศาสตร์: วัตต์ลิวีสัย อมนุษย์นิยม และ เครือข่าย-ผู้กระทำ ของบรูโน ลาตูร์. ใน *จันทน์ เจริญศรี (บรรณาธิการ). ศาสตร์ อศาสตร์: เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน*, น. 144-171.
- จันทน์ เจริญศรี (2559). บทนำ. ใน *จันทน์ เจริญศรี (บรรณาธิการ). ศาสตร์ อศาสตร์: เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์พารากราฟ.
- เจตนา นาควัชระ (2552). ความอยู่รอดของมนุษยศาสตร์ไทย. ใน *คันสนีย์ ไชยโรจน์ และ รัตนา เพ็ชรอุไร (บรรณาธิการ). ความอยู่รอดของมนุษยศาสตร์ไทย*. กรุงเทพมหานคร: กองบริหารงานวิจัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

- เจตนา นาควัชระ (2560). โครงร่างการบรรยาย ‘ความคิดเรื่องภูมิภาวะในศิลปะและการวิจารณ์’. ค้นเมื่อ 11 เมษายน 2560, จาก TRF Criticism เว็บไซต์ <http://www.thaicritic.com/?p=3712>
- ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์. (2016). “การวิจารณ์วรรณกรรมแนวนิเวศ (ecocriticism) : บทนำเบื้องต้น”. ใน เอกสารจากการสัมมนาทางวิชาการ *การวิจารณ์วรรณกรรมแนวนิเวศ (ecocriticism) : หลากแห่งหลายนมจากวรรณกรรมไทยและวรรณกรรมต่างประเทศ*. สืบค้นเมื่อ 11 เมษายน 2560, จาก TRF Criticism เว็บไซต์ <http://www.thaicritic.com/?p=3631>
- ัญญา สังข์พันธานนท์. (2016). “ใช่เพียงแต่รจนา: สัตว์ศึกษาในมุมมองของการวิจารณ์เชิงนิเวศ”. ใน เอกสารจากการสัมมนาทางวิชาการ *การวิจารณ์วรรณกรรมแนวนิเวศ (ecocriticism) : หลากแห่งหลายนมจากวรรณกรรมไทยและวรรณกรรมต่างประเทศ*. สืบค้นเมื่อ 11 เมษายน 2560, จาก TRF Criticism เว็บไซต์ <http://www.thaicritic.com/?p=3631>
- เบญจบรรพต โปธิ์โกตุ. (2560). *Skyrim; Past, Language, Power, and Dragon. เอกสารนำเสนอในการประชุมวิชาการด้านมนุษยศาสตร์ ระดับปริญญาตรี คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร, น. 9.*
- ัญญา ัญญาวิวัฒน์. (2525). ทฤษฎีสัจนิยมวิทยา: ข้อเสนอในการสร้าง. *วารสารสังคมศาสตร์*, 19, 1-18.
- วิศ ลิขิตอนุสรณ์. (2016). พระเจ้าองค์ใหม่? บทบาทเหนือเครือข่ายของโซเชี่ยลเน็ตเวิร์ค. สืบค้นเมื่อ 11 เมษายน 2560, จาก *ประชาไท* เว็บไซต์ <https://prachatai.com/journal/2016/03/64997>
- วิศ ลิขิตอนุสรณ์. (2017). ถึงนักวิจารณ์กับวรรณกรรมของพวกเขา : เด็กสมัยนี้ กับ “ตัวบท” ของพวกมัน. สืบค้นเมื่อ 11 เมษายน 2560, จาก *ประชาไท* เว็บไซต์ <http://prachatai.com/journal/2017/02/70171>
- เวทีระดับชาติว่าด้วยการอภิบาลอินเทอร์เน็ตของไทย. (ม.ป.ป.). สืบค้นเมื่อ 12 เมษายน 2560, จาก <https://igf.in.th/cat/igf2015/>
- ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ. ภาควิชาสื่อ ศิลปะ และการออกแบบสื่อ คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (5 เมษายน 2560). สัมภาษณ์.

เหลียวหลังแลหน้า....การวิจารณ์วรรณกรรมในประเทศไทย. (2017). สืบค้นเมื่อ 11 เมษายน 2560, จาก TRF Criticism เว็บไซต์ <http://www.thaicritic.com/?p=3696>
อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. (2545). สื่อมวลชนในยุคปฏิรูป. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
เอกสารจากการสัมมนาทางวิชาการ การวิจารณ์วรรณกรรมแนวนิเวศ (ecocriticism) : หลาก
แง่หลายมุมจากวรรณกรรมไทยและวรรณกรรมต่างประเทศ. (2016). สืบค้นเมื่อ 11
เมษายน 2560, จาก TRF Criticism เว็บไซต์ <http://www.thaicritic.com/?p=3631>
Tag: Jovan Kurbalija. (ม.ป.ป.). ใน เครือข่ายพลเมืองเน็ต มุขนิธิเพื่ออินเทอร์เน็ตและ
วัฒนธรรมพลเมือง ค้นเมื่อ 12 เมษายน 2560,
จาก <https://thainetizen.org/tag/jovan-kurbalija/>

English

- Atkinson, P. (1988). Ethnomethodology: A Critical Review. *Annual Review of Sociology*, 14(1), 441-465. doi:10.1146/annurev.soc.14.1.441
- Cryan, J. F., & Dinan, T. G. (2012). Mind-Altering Microorganisms: the Impact of the Gut Microbiota on Brain and Behaviour. *Nature Reviews Neuroscience*, 13(10) ,701-712. doi:10.1038/nrn3346
- Fiske, J. (1990). Introduction to communication studies. London: Routledge.
- Ford, M. (2015). *Rise of the Robots: Technology and the Threat of Jobless Future*. New York: Basic Books.
- Halewood, M. (2009). Sociology, Societies, and Sociality. in *Applied Process Thought Volume II*. Dibben, M. (ed.). Ontos Verlag, Heusenstamm bei Frankfurt, pp. 293-317.
- Harper, R. H. (2011). *Texture: Human Expression in the Age of Communications Overload*. Cambridge: The MIT Press.
- Jakkrit Sangkhamanee. (2017). *An Assemblage of Thai Water Engineering: The Royal Irrigation Department's Museum for Heavy Engineering as a Parliament of Things*. Manuscript submitted for publication.

- Jensen, C. B. (n.d.). New Ontologies? Reflections on Some Recent ‘Turns’ in STS, Anthropology and Philosophy. Retrieved April 11, 2017, from https://www.academia.edu/25710614/New_Ontologies_Reflections_on_Some_Recent_Turns_in_STS_Anthropology_and_Philosophy
- Jensen, C. B. (2016). Pipe Dreams: Sewage Infrastructure and Activity Trails in Phnom Penh. *Ethnos*, 1-21. doi:10.1080/00141844.2015.1107608
- Jensen, C. B., & Morita, A. (2016). Infrastructures as Ontological Experiments. *Ethnos*, 1-12. doi:10.1080/00141844.2015.1107607
- Kasuga, N., & Jensen, C. B. (2012). An interview with Naoki Kasuga. *HAU: Journal of Ethnographic Theory*, 2(2), 389. doi:10.14318/hau2.2.020
- Latour, B. (1986). The Power of Association. In *Power, action and belief: a new sociology of knowledge?* (1st ed., pp. 264-280). London: Routledge & Kegan Paul.
- Littlejohn, S. W. (1978). *Theories of Human Communication*. Columbus: Charles E. Merrill Publishing Company.
- Research Institute on Contemporary Southeast Asia. (n.d.). Societies and Environments in Southeast Asia. Retrieved April 11, 2017, from <http://www.irasec.com/page164>
- Threadingroombkk. (2015, September 07). Ontological Turn Part 1. Retrieved April 11, 2017, from https://www.youtube.com/watch?v=Yo_z3P5h3lA
- Whitehead, A. N. (1920). *The Concept of Nature*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Whitehead, A. N. (1978). *Process and Reality: An Essay in Cosmology* (D. R. Griffin & D. W. Sherburne, Eds.). New York: Free Press.
- Whyman, R. (2013). *Stanislavski: the basics*. New York: Routledge.